KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1976

1-2

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi
és Dokumentációs Tanács,
a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata

22. ÉVFOLYAM
1976. 1-2. SZÁM

Szerkesztő bizottság
Arató Attila, Arató Ferenc,
Gallai Ervin, Gerő Zsoltné,
Héberger Károly, Kertész Gyula,
Kövendi Dénes, Láng Imre,
Németh Zsófia, N. Rácz Aranka,
Rejtő István, Ruzsás Lajosné,
Szurmay Ernő, Zircz Péter

Főszerkesztő: Sebestyén Géza
Szerkesztők: B. Nagy Ernő
Sz. László Zsuzsa

Szerkesztőség:
Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.
Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési dij: 90.– Ft
Egyes szám ára: 15,– Ft

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI nyomdájában.
5335-76
Felelős vezető: Vymeták Ferenc

Terjeszti a Magyar Posta

Index: 26 408

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOM

Sebestyén Géza (1912-1976) 5

A könyvtári kutatások debreceni mühelye 1950-1975. (CSÜRY István) 9

Kisérlet a helyismeret fogalmának meghatározására (BÉNYEI Miklós) 24

Megjegyzések megyei könyvtáraink irodalomkutatási tevékenységéhez (MOHOR Jenő) 35

A könyvtárosok és a modern novellák. Meditálás 7 táblázat felett (FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István) 41

Könyvraktárak méretezése (URBÁN László) 51

ETO-jelzetek számitógépes rendezése (PETHES Iván - TOLNAI György - TURCSÁNYI Tamás - VARGA Jánosné) ... 66

A formátum-tervezés elvei. (Henriette D. AVRAM - Lucia J. RATHER) 88

Hazai körkép

Régi hazai nyomtatványok kutatása külföldön (BORSA Gedeon) 93

Kurrens külföldi periodikumok a hazai néprajzkutatásban és a tudományági szakkönyvtárakban (Sz. NAGY Lajos) 97

Az Országos Széchényi Könyvtár Nemzetközi Csereszolgálatának müködése (ELEKES Péter) 114

Fórum

Helyismereti kutatások a közmüvelődési könyvtárak zenei részlegeiben (SKALICZKI Józsefné) 121

A központi retrospektiv folyóirat-kötetkatalógus növekvő jelentősége az orvostudomány területén (ZALLÁR Andor - VÁSÁRHELYI DE RIVÓ Márta) 122

Kitekintés

A nemzeti könyvtár szerepe és feladatai az európai országok könyvtári rendszereiben (K. KALAJDZSIEVA) 125

A Német Szövetségi Köztársaság kormányának programja az információ és dokumentáció szinvonalának emelése érdekében.. 131

Irodalomellátás a szakmai tájékoztató rendszerek tervezése szempontjából 136

Hogyan "dolgozik" a tájékoztatás? (M. KOROLEV) 140

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nemzetközi konferencia az időszaki kiadványok szabványos bibliográfiai leírásáról (SZILVÁSSY Zoltánné)..... 144
Könyvtári tanulmányut Franciaországban (CSŰRY István)..... 146
50 éves Romániában a felsőfoku könyvtártudományi oktatás (Corneliu DIMA-DRĂGAN)..... 152
Tapasztalatok az amerikai könyvtárosképzés köréből (KOVÁCS Ilona)..... 156
Rubakin Észak-Londonban, avagy hogyan kerül az olvasó a tananyagba? Egy nap az észak-londoni politechnikum könyvtárosiskolájában (KAMARÁS István)..... 161
A könyvtárosképzés kezdetei Kelet-Afrikában. A Kelet-Afrikai Könyvtárosképző Iskola (S.A.H. ABIDI)..... 168
A tájékozódás lélektana. A tájékoztató szolgálat és az informálódás, ill. az önálló megismerés fogalma (Don Nc FADYEN).. 172
Zene és képzőművészet az általános gyüjtőkörü könyvtárakban (GYIMES Ferenc)..... 177
Könyvtári müveletek számitógépes szimulációs modellje (Pauline A. THOMAS - Stephen E. ROBERTSON)..... 181
Könyvtárépitési konferencia Finnországban (PAPP István)..... 186

Szemle

Computers and the UDC (ism.: KÖVENDI Dénes)..... 190
HILLER István: Hazánk első szakkönyvtárának kialakulása (ism.: VÉRTESY Miklós)..... 192
Olvasótábori kis trakta (ism.: DÁN Krisztina)..... 194
A finnugor népek irodalmának bibliográfiája (ism.: Sz. NAGY Lajos)..... 197
Contents..... 201
Inhalt..... 206
Содержание..... 211

E számunk munkatársai: BÉNYEI Miklós (Megyei Ktár, Debrecen), BORSA Gedeon (OSZK), CSŰRY István (KLTEK), DÁN Krisztina (KM), ELEKES Péter (OSZK), FOGARASSY Miklós (KMK), GYIMES Ferenc (ÁGK), KAMARÁS István (KMK), KOVÁCS Ilona (OSZK), KÖVENDI Dénes (KMK), MOHOR Jenő (KM), NAGY Attila (KMK), NÉRAY Judit (OSZK), PAPP István (KMK), PETHES Iván (OVK TTSZ), PINTÉR Márta (KMK), SÁRDY Péter (OSZK Társtud. Információs Titkárság), SONNEVEND Péter (NTMIK), SKALICZKI Józsefné (Somogyi Ktár, Szeged), Sz. NAGY Lajos (OSZK, TINTI), SZILVÁSSY Zoltánné (OSZK), SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa (KMK), TOLNAI György (MÜM SZÁMTI), TÖRÖK Sára (KMK), TURCSÁNY Tamás (MÜM SZÁMTI), URBÁN László (KMK), VARGA Jánosné (MÜM SZÁMTI), VÁSÁRHELYINÉ DE RIVÓ Márta (SZOTE), VÉRTESY Miklós (nyugd.), ZALLÁR Andor (SZOTE)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Sebestyén Géza

Sebestyén Géza 1937-ben került az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központba ugy, hogy az akkori inséges közállapotoknak megfelelően az Állástalan Diplomások Országos Bizottsága helyezte oda Ez az elnevezés, amely a mai fiatalok számára már szinte érthetetlen, jól jellemzi a viszonyokat amelyek között egy pályakezdő könyvtáros első lépéseit tette. Küzdelmes gyermek- és diákkor után, amelyről azonban sohasem beszélt, mert nem akart nehéz sorsából tőkét kovácsolni, szerzett a budapesti tudományegyetemen tanári oklevelet, doktorált és tudományos kutatási ösztöndijjal a bécsi Collegium Hungaricumba került, kutatónak készült. Munkájához szükséges könyvtári gyakorlatát az Egyetemi Könyvtárban szerezte. Munkahelyén alkönyvtárnok lett. Itteni munkája egész későbbi életére meghatározó volt. Amit külföldön inkább csak megsejtett, a magyar könyvtárak igen nagy elmaradottságát itt, az OKBK-ban és az Egyetemi Könyvtárban fedezte fel. Mint nagytehetségü, nagyrahivatott embernek tudományos felkészültsége és közéleti érdeklődése előbb-utóbb utat nyitott volna a miénknél sikeresebb pálya felé. A magyar könyvtárügy nagy szerencséje, hogy ő mégis ezt az élethivatást választotta. Talán nem is az volt a döntő számára, hogy elmaradott könyvtárakat látott, hiszen az elmaradottsággal amerre csak nézett, lépten-nyomon találkozott akkor hazánkban, hanem az, hogy felfedezte: a könyvtárak egy nemzet kulturális élete, szellemi vagyona szempontjából mennyire kulcshelyzetben vannak. Felfedezte azt a nagy szakadékot, ami a rideg magyar valóság és vezetőinek illuziói között tátong. Felismerte, hogy e helyett a délibábos látásmód helyett nemzeti önismeretre, a világ dolgainak valóságos megismerésére van a legnagyobb szükség. Tudatossá vált számára, hogy a nemzeti önismeret feltételei, a más nemzeti kulturákkal való objektiv összehasonlitás lehetőségeinek mühelyei, feltételeinek megteremtői elsősorban a könyvtárak lehetnek. Ez a felismerés tette könyvtárpolitikussá, ez vált élete céljává, s most, hogy életpályájára csak nagy vonalakban is visszapillantunk, ugy itéljük meg, hogy jól választott és lehetőségei között mindent megtett, amit egy ember megtehet.

Ebben az időben két forrásból táplálkozott: Az egyik a nemzetközi szakirodalom, a másik, a nagy felfedezés, a századeleji radikalizmus, a haladó törekvések megismerése volt. Ady és Móricz nemzedéke a müvelődéspolitikában is nagyot alkotott. Sebestyén Géza előtt a nagy elődök: Szabó Ervin, Dienes László, Kőhalmi Béla pályája lebegett, akiknek elfagyott vetésein

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

járt, s tudta, hogy csak egy uj világtól várhatja ezek kisarjadását. Tudományos könyvtáraink, ha megnyomoritva is, mégiscsak akadtak, de - egy-két városi könyvtártól eltekintve - a munkásoknak szinte nem voltak könyvtáraik. Belátta, hogy az ellenforradalmi rendszer viszonyai között még csak nem is álmodhat olyan könyvtárügy megteremtéséről, amely hazánkat egyáltalán összevethetővé teszi a müvelt nemzetekkel. Nemcsak szegényparaszti származása, radikális nézetei, de hivatásába vetett hite és törekvései élesen szembeállitották a körülötte levő társadalmi viszonyokkal. Maga is várta a fasizmus vereségét és a demokratikus viszonyok kibontakozásának lehetőségét.

1944 december elején átszökött a fronton, s Debrecenbe ment, hogy részt vegyen az Ideiglenes Nemzeti Kormány szabad országot teremtő munkájában. Az uj szellemü Vallási és Közoktatási Minisztériumnak első, és egy ideig egyetlen tisztviselője volt. Amikor a kormány a felszabadult Budapestre költözött, az oktatási minisztériumban a könyvtári osztály vezetője lett. 1947 végéig dolgozott a minisztériumban. Fő feladata az uj könyvtári hálózat megszervezésének előkészitése volt. A második világháboru a még meglevő, az 1914-es háboru idejéből megmaradt és azóta alapitott szegényes népkönyvtárakat is szinte nyom nélkül elsöpörte. A gyors segitségnyujtás szándéka egyelőre nem ölthetett testet intézmények létrehozásában. Először vándorládákat kellett rendszeresiteni, amelyek a falvakban és a gépállomásokon adtak - elsősegélyként - haladószellemü könyvet a falunak. A kiskönyvtárak alapitásában együttmüködött a Kommunista Párt irányitása alatt álló Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottsággal is. Előtte a demokratikus viszonyok között is már a szocialista könyvtárügy létrehozásának szándéka lebegett. Ezért, hogy a szovjet példát alkalmazhassa, megtanult oroszul - Puskin Anyeginjén sajátitotta el a nyelvet -, és két szovjet könyvtári kézikönyvet forditott le és alkalmazott a közös viszonyokra.

Még a minisztériumban hozzálátott az uj, állandó és szilárd szervezetü közmüvelődési könyvtári hálózat megszervezésének előkészitéséhez. 1948-ban került át az Országos Könyvtári Központhoz, ennek Népkönyvtári Osztályára. Annak az elgondolásnak, amely még a minisztériumban fogant meg benne, gyakorlati megvalósitásához itt látott hozzá. Elképzelésére egész Kelet-Európában nem akadt példa. Gyökeresen szakitott ugyanis a kontinensen széltében elterjedt un. népkönyvtári rendszerrel, bár a tradiciók miatt a "népkönyvtár" kifejezés még sokáig megmaradt könyvtári terminológiánkban.

Elgondolása szerint az önálló, szervezetileg önellátó, csupán a községek erőforrásaira támaszkodó könyvtárak helyett olyan könyvtárak, az un. körzeti könyvtárak rendszerét kellett megalkotni, amelyek több járásnyi terület (50-100 000 lakos) falusi könyvtárait látják el letétekkel a központi (körzeti) könyvtárból, ugy, hogy minden kis egység potenciálisan az egész körzet könyvanyagával rendelkezik. Kidolgozta a rendszer szervezeti és müködési szabályzatát, hozzálátott a körzeti könyvtárak szervezéséhez, amelyeket egyben módszertani, tájékoztatási és könyvtári propaganda központokként is kivánt müködtetni. Az országos központ (nem sokkal később mint

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

önálló Népkönyvtári Központ) központilag látta el a körzeti könyvtárakat butorzattal, katalóguscédulákkal és könyvtári szempontból felszerelt könyvekkel.

Sebestyén Géza 1949-ben a Müszaki Egyetem Központi Könyvtárába került, ahol a gyarapitási osztály vezetőjeként dolgozott 1958-ig. Uj munkakörében fontos szerepet vállalt a könyvtár modernizálásában, egységes hálózattá alakitásában. E munkája során kitünő utmutatót készitett a tanszéki könyvtárak fejlesztéséhez. Müegyetemi éveiben sem szakadt el azonban az országos könyvtárügyi problémáktól: tanitott az egyetemen, könyvtári jegyzeteket adott ki, és e sorok irójával együtt elkészitette A könyvtáros kézikönyve c. munkáját - ez két kiadásban is megjelent -, valamint a könyvtáros és népmüvelési főiskola könyvtártani tankönyveit. Részt vett az OSZK keretében létrehozott Módszertani osztály megszervezésében is. Ez a tevékenysége csak átmenetileg szünt meg, ugyanis amikor 1958-ban átjött az OSZK-ba, annak főigazgató-helyetteseként fő feladata a Módszertani osztály helyébe lépő Könyvtártudományi és Módszertani Központ tevékenységének kifejlesztése volt. Ezek az évei is igen szép termést hoztak: a könyvtárügy egész területével foglalkozott, téma szerint szinte fel sem lehetne sorolni munkásságát. Csak példaként emlitjük a könyvtártudományi kutatás tárgyában szervezett országos konferenciát, amelyre emlékezetes irodalmi szemlét állitott össze "A könyvtártudományi kutatások problematikája" cimmel. A konferencia és ez az elméleti munka megváltoztatta a kutatás irányát és az addig főleg történeti jellegü kutatások mellé méltó helyre zárkóztatta fel a könyvtárügy és könyvtárpolitika időszerü kérdéseivel foglalkozó témákat. Müvének hatása a mostani könyvtártudományi kutatásokra is hat azáltal, hogy figyelmét nem kerülték el a tájékoztatásügy és a könyvtári gépesités kérdései sem.

Noha mindig ujat kereső, de fegyelmezett, rendszerező elméje áldásos megtermékenyitő hatást gyakorolt a KMK egész tevékenységére, ujabb, nagyobb feladatok felé fordult érdeklődése. Amikor az uj nemzeti könyvtár épitése előtérbe került, ez a körülmény Sebestyén Gézát is választut elé állitotta. Döntenie kellett, hogy a már "sinre tett" KMK ügyeit viszi tovább, vagy energiáit az uj nemzeti könyvtár megalapozására összpontositja. Az utóbbit választotta. Ahhoz, hogy a könyvtár méltó helyet foglaljon el hazánk könyvtárügyében, mindenekelőtt épülettervezési kérdéseket kellett a legkorszerübb szinvonalon megoldani. Könnyü azonban belátni, hogy itt nem arról volt szó, hogy "a régi köntösre uj foltot teszünk", hanem a nemzeti könyvtár egész szervezeti rendszerét kellett kimunkálni, s mindazokat a modern feltételeket megteremteni, melyek mellett a naggyá nőtt, de szükös helyiségviszonyai miatt szervezetileg és hatékonyságában bizonyos mértékig szétforgácsolódott könyvtár megujhodik és a hazai információs rendszer, valamint a nemzetközi csere központja, továbbá a gépesitésre váró nemzeti bibliográfia egész rendszere méltó helyet foglaljon el benne.

Az itt csak vázlatosan felsoroltak is képet adnak arról a szerteágazó, ugyanakkor elmélyült tevékenységről, amelyet Sebestyén Géza folytatott. S ha még hozzátesszük mindehhez, hogy elnöke volt a Dokumentációs és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Könyvtári Szabványositási Bizottságnak, főszerkesztője a Könyvtári Figyelőnek, évekig elnöke az Országos Osztályozási Bizottságnak, egyuttal a teljes magyar ETO kiadás szerkesztő bizottságának, tagja az Országos Könyvtári és Dokumentációs Tanács elnökségének, képet kaphatunk arról az óriási munkáról, amit magát nem kimélve vállaira vett. A munka Sebestyén Gézának mindennél fontosabb volt, sajnos, még az egészségénél is. Mindenáron meg akart gyógyulni, nem azért, hogy pihenjen, hanem hogy ujult erővel folytathassa, amit megkezdett, amire az életét tette.

Sajnos "az igéret földjére", az általa megálmodott Nemzeti Könyvtárba már nem tudott bemenni. Hirtelen ragadta el őt a halál. Egész életében szerény ember volt. Lényének nagysága, könyvtárosi személyiségének valódi arányai csak most bontakoznak ki előttünk, amikor életmüvére visszapillantunk. Akkor tünik ki, milyen nagy volt a fa, amikor már kidőlt.

SALLAI István

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtári kutatások debreceni műhelye 1950–1975

CSŰRY István

I.

Cimünk szándékolt határozatlansággal igéri, hogy a könyvtári kutatások debreceni mühelyéről lesz szó. Mert mit is kelljen könyvtári kutatásokon érteni és mért nincs feltüntetve név szerint a mühelyként vizsgált intézmény? Ti. a Debreceni Egyetemi Könyvtár - hiszen az alig féltucatnyi számottevő mühely közt Debrecennek ez az intézménye érdemel elsősorban említést. És ez az intézmény felel meg azoknak a kritériumoknak, amelyek alapján egy szervezetet, szorosabb, vagy lazább szervezettségü csoportot kutatási mühelynek szoktunk minősiteni. (A kutatói tevékenység folyamatossága, annak célját, tartalmát, sajátosságát meghatározó program, megfelelő szinvonalu munkatársak huzamosabb együttmüködése, rendszeres publikáció, kutatási feltételek - irodalom, források - megléte, megfelelő mértéke stb.) De éppen a DEK[1)] regionális funkciójából - ebből a tájegység könyvtári ellátását, a regionális kutatásokat s mindezek érdekében a könyvtárak együttmüködését egyaránt szolgáló feladatkörből - és kiemelkedő gyüjteményi adottságaiból következnék, hogy a könyvtári kutatások terén is szervezőerőként lépjen fel, a szó tágabb értelmében vett "debreceni mühelyt" hozzon létre a szükebb mühellyel témaközösségi, munkatársi alapon kapcsolatot tartó kutatók egy külső körének többé-kevésbé rendszeres közremüködésével. Ha szigoru mértéket alkalmazva megköveteljük, hogy e külső kör tagjai egy szervezetten folyó kutatási program résztvevőiként, szoros téma- és munkamegosztás keretében dolgozzanak, s a belső körrel a tudományos eszmények, célok és módszerek tekintetében is egyek legyenek, s e kapcsolatok, huzamosabb időn át fenntartva, számottevő közös eredményekhez vezessenek, ilyen mühelyről nem beszélhetünk, hanem csak a létrehozását célzó erőfeszitésekről s azok időleges, részleges eredményeiről.

Ilyen időleges és részleges eredményeket hozott a Módis László kezdeményezte debreceni és tiszántuli periodikatörténeti program, amelynek keretében 1954 és 1968 közt öt belső (Bata Imre, Ember Ernő, Juhász Izabella, Lengyel Imre, Ludányi Valéria) és négy külső (Balassa Sándor, Fekete Péter, Pálfy József, Sőregi János) munkatárs összesen 18 dolgozatot és adatközlést készitett el a tárgykörből, részben egyedileg dolgozva fel az orgánumokat, részben összefüggően egész korszakokat vagy periodika-müfajokat tekintve át. Nagyban segitette a programot, hogy a memoárszerü, adatközlő dolgozatok megirására felkért külső munkatársak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kéziratairt fizetni lehetett. A DEK 1967 óta rohamosan csökkenő pénzügyi ellátottsága miatt azonban a külső munkatársak bevonásáról le kellett tenni. Ugyanez a körülmény már az induláskor (1969) lefékezte a régi debreceni és tiszántuli könyv-fondok possessori és marginális bejegyzéseinek feltárását célzó programot. Ez a munkálat, amely alapvető jelentőségü az egyes korszakok és személyiségek könyvkulturájának, irodalmi és tudományos hatástörténetének tanulmányozásában (s amelyet ezért az MTA reneszánsz- és felvilágosodáskori munkabizottsága egyaránt sürget), stagnálásra van itélve a DEK-en belüli kapacitás elégtelensége és külső specialisták bevonásának pénzügyi akadálya miatt. Elvileg rendezettnek mondható a szélesebb mühely müködését talán legnagyobb nyomatékkal indokló (mert tudományos és müvelődési szempontból egyaránt lényeges) feladat: Hajdu-Bihar megye és Debrecen helytörténeti, helyismereti bibliográfiájának kooperativ megszervezése. A DEK és a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár közt rég ideje fennálló együttmüködési szerződés a periodika-irodalom feldolgozását jelöli meg közvetlen feladatként s a munkamegosztást is rögziti. Eszerint a DEK illetékessége a felszabadulás előtti, a HBMK-é az ujabb időkre terjedne ki. Ám a szerződő felek egyrészt kölcsönösen átlépték a megállapitott időhatárt, másrészt maguk a munkálatok egyik intézménynél sem folynak kellő rendszerességgel. Bizonyos fokig bonyolitja a helyzetet, hogy a Református Teológiai Akadémián a jeles történész, Makkai László irányitása alatt egy arányait tekintve rendkivül jelentős és helytörténeti vonatkozásban igen sokat igérő bibliográfiai munkálat indult[2]. Az igy óhatatlanul előálló párhuzamosságokért teljes kárpótlást nyujt azonban a terven kivül belépő partner együttmüködő készsége, az a bevezetett gyakorlat, hogy a DEK és Makkai munkaközössége kölcsönösen informálja egymást a folyamatos munkáról, kutatás, egyeztetés és kompilálás céljából adattárát a másik fél rendelkezésére bocsátja.

Érzékeltetve, mennyi esetlegesség, spontán tényező érvényesül a külső munkatársak közremüködése terén, már jeleztük is, hogy a szélesebb mühely egy lazább, kevésbé szervezett formája igenis megvalósul Debrecenben. Előmozditja ezt a közös irodalmi alap, a történelmi, társadalmi háttér, a közös élmények és rokon eszmények meghatározó ereje, s előmozditják természetesen a DEK ugyanezen alapra épülő programjai is, amelyek eleve a munkatársak egy szélesebb körének együttmüködését feltételezik.

Elsőrendü szervezőerő a DEK kiadói tevékenysége, az ennek keretében megjelenő - főleg debreceni és tiszántuli vonatkozásu - bibliográfiai sorozatok, alkalmi tanulmánykötetek, és legfőképpen az 1953-ban meginditott és 1958 óta "Könyv és Könyvtár" cimet viselő évkönyv. Az eleinte évente kétszer, később kétévente egyszer megjelenő sorozat 13 évfolyamának 19 kötete eddig 117 dolgozatot, nagyobbrészt önálló használatra is számot tartó s ezért külön boritóju változatban is közreadott munkát bocsátott a nyilvánosság elé. A szélesebb mühely meglétét, folyamatos tevékenységét mutatja, hogy a dolgozatok majd negyedrésze (a 117 közül 28) 14 külső munkatárs tollából való. Köztük a hat nagy terjedelmü, jeles tanulmányt publikáló Esze Tamást - bár ő elkötelezettségei alapján más közösségeké is, kiemelkedő munkássága nyomán pedig az országé - inkább kellene a mühely belső magvához számitanunk. Nemcsak azért, mert pesti,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

dunántuli létére ő a legnemesebb és legszenvedélyesebb debreceni, vagy mert irásai metodikai mintái annak, hogyan lehet és kell megszólaltatni a nyomdatörténet dokumentumait, s egy társadalmi, történelmi totalitás hálójába illeszteni a távoli mult mezitlábas könyveseinek, közvitézeinek, prédikátorainak uton-járását. Hanem belülről ható munkása volt a mühelynek azáltal is, hogy a Református Kollégiumi Nagykönyvtár (RKNK) és a DEK együttmüködésére felügyelő állami-egyházi bizottságnak másfél évtizeden át igen aktiv tagjaként a történettudományi kutatás egyes könyvtári szükségleteinek ismertetésével, az ezeket előmozditó kooperációs feladatok ajánlásával segitette a kutatási feltételek fejlesztését, s a bizottsági üléseken elhangzott felszólalásaihoz több kutatási kezdeményezés is füződik, köztük a possessor- és marginália kutatás már emlitett programja. A két intézmény közti kooperációból egyébként más tudományos munkakapcsolatok is sarjadtak: mindkét fél munkatársai vállaltak feladatot a RKNK történetének rendszeres levéltári kutatáson alapuló feltárásából, s a Könyv- és Könyvtár mellett a DEK egyéb publikációs eszközei is előmozditották a RKNK munkaeredményeinek tudományos közkinccsé tételét[3]. A DEK publikációk szervezőerejéről szólva, elsősorban persze nem az ilyen készen adódó munkakapcsolatok realizálására gondolunk, hanem általában az érdeklődés közösségén alapuló tematikai vonzásra. A modern egyetemi könyvtár nyitott modelljének kialakitásához járul hozzá a dán Svend Dahl, Módis László tájbibliográfiai törekvéseit mozditja elő Dankanics Ádám és Péter László, Bán Imre és Vita Zsigmond dolgozatai a mühely kibontakozó debreceni, keletmagyarországi könyv- és könyvtártörténeti kutatásaihoz nyujtanak értékes hozzájárulást. Egyes irások, mint Balla Lajos epigráfiai dolgozata, Kádár Zoltán kódex-illusztrációs vagy Sonkoly István zene-bibliográfiai közleményei a tágabb irás-, könyv- és közléstudományi kapun érkeznek, mások, mint Dankanics cikke a Pestalozzi-tanitvány Tompa Ádám könyvtáráról, Szabó Lászlóé a debreceni közmüvelődési könyvtárügy történetéből, vagy Tóth Béla sajtó alatt lévő közleménye Maróthi György szerepéről a RKNK fejlesztésében, közvetlenül kapcsolódnak egy-egy szükebb "belső" témakörhöz, továbbfejlesztik vagy kiegészitik a DEK munkatársak kutatási eredményeit.

Távol legyen tőlünk a szándék, hogy a "mühely" metaforával visszaélve, minden munkát és eredményt, amelyet debreceni szerzők vagy intézmények a müvelődéstörténet, a kulturaelmélet és a kulturális praxis könyvtári vonzáskörü diszciplinái terén végeztek és elértek, a DEK hatása- vagy vivmányaként könyveljünk el. Ellenkezőleg. Mindenek előtt hangsulyozni szeretnénk, hogy a DEK maga is egy nagyobb mühely, a KLTE szerves része, még ha a tárgyalt könyvtári vonzáskörü diszciplinák körében egyetemszerte övé is az illetékesség s a kutatásszervezői felelősség. Egyrészt a jó együttmüködés jeleként nyugtázzuk, hogy az oktatók szivesen keresik fel profilba illő irásaikkal a Könyv és Könyvtárt, segitik a szerkesztést lektori közremüködésükkel, vagy előadást vállalnak, felszólalnak a DEK tudományos tanácskozásain, kiállitási megnyitóin. (És megforditva: a DEK munkatársak 17 dolgozata jelent meg az egyetem különböző sorozataiban[4], a könyvtárosok rendszeres résztvevői a tanszékek tudományos ülésszakainak, előadó- vagy munkaközösségi tagként többen rendszeresen is részt vesznek a tanszéki munkában.) Másrészt az egyetemi élet sajátosságaiból fakadó sok és sokféle személyi áttétel segiti elő a tanszékek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tudományos törekvéseinek behatolását a könyvtárba, ill. a könyvtár bekapcsolódását azok tevékenységébe. Intézményes formája ennek az egyik oldalon a tudományos utánpótlásnevelés. Sok jeles oktató tart fenn tanár-tanitványi kapcsolatot a disszertáló fiatal könyvtárosokkal és segiti őket további pályájukon is, tanáccsal, kritikával, ösztönzéssel. Az igy beáramló ismeret és ösztönzés jellemzéséül legalább a nevét ide kell irni azoknak a tanároknak, akik a legrendszeresebben járultak s járulnak hozzá munkatársaink tudományos fejlődéséhez: Bán Imre, Barta János, Borzsák István, Gunda Béla, Kálmán Béla, Kádár Zoltán. E jó és kivánatos hatások árnyoldala (a nagy pozitivum mellett, hogy szélesitik a kollektiva szaktudományos spektrumát) az, hogy megosztják az érdeklődést, elvonják az erőt a mühely önálló programjától[5].

A könyvtár oldalán a szakreferensi rendszer teljesit hasonló intézményes szolgálatot. Az eredményes szakreferensi munka magában foglalja a megfelelő tanszékek információszerző, irodalomkutató tevékenységének segitését. Optimális esetben ez ugy valósul meg, hogy a szakreferens önálló kutatással vagy más módon részt vesz a tanszéki munkában. (Néha házastársi vagy más rokoni nexus erősiti az ilyen munkakapcsolatokat.)

Visszatérve a könyvtári kutatás kisebb debreceni mühelyeire, a laza együttmüködés jellemzése után, most azok önállóságának kiemelésén a sor. Az egyetemen ez ugy valósul meg, hogy a tanszékek tematikai profiljának megfelelő kutatásaik során egyes oktatók olyan határterületi (pl. könyvtörténeti, folyóirattörténeti, kodikológiai, epigráfiai, sőt közvetlen könyvtári vonatkozásu) eredményekhez, adatokhoz, felismerésekhez jutnak, amelyek joggal tarthatnak számot figyelmünkre a könyvtári kutatások szemléje során. Még a Felnőttnevelési és Közmüvelődési Tanszék is, amely 24 könyvtári vonatkozásu közleményt tart számon (köztük Durkó Mátyás olvasásszociológiai, Soós Pál Szabó Ervinre vonatkozó, Szabó László könyvtártörténeti, részben DEK-kiadványokban megjelent tanulmányait), hangsulyozta a jelen dolgozatot előkészitő kérdésünkre válaszolva, hogy kötelékében "céltudatos (kifejezett) könyvtártudományi kutató munka nem folyik". Éppen nem profilbeli okok miatt, de gyakorlatilag hasonló sorsa van a könyvtári kutatásoknak a Debreceni Tanitóképző Intézet könyvtári szakcsoportján. Bár az itteni tanárok tollából ugyancsak 24 könyvtári (képzési) vonatkozásu publikáció kerekedett, a szakcsoportvezető Csendes János intézeti tanár levele szerint az intézmény döntően pedagógiai irányultsága, s a szakmabeli publikációs és kutatásszervező fórumokkal való kapcsolat elégtelensége miatt kutatási feltételeik kedvezőtlenek. Ime, az egyéni és csoportérdek oldaláról is megnyilvánuló szorgalmazása annak, hogy az a bizonyos debreceni mühely a szó teljesebb értelmében is megvalósuljon. Már-már a szám-misztika hangulatát kelti, hogy a Megyei Könyvtár igazgatójának levele is 24 publikációról tudósit. A dolog természetéből következően a módszertani és könyvtárpolitikai vonatkozásu irások adják a produkció zömét, de figyelemreméltóan gazdagitja a tematikát Bényei Miklós két irása Eötvös könyvtáráról és olvasmányairól, Simon Zoltán cikke a munkásolvasók izlésváltozásáról, továbbá a Válasz repertóriuma Bényei József és az Alföldé Sebők Vilma szerkesztésében. A tájékoztatóban nem szerepel, de legalább jeleznünk kell a Megyei Könyvtár egyéb bibliográfiai tájékoztató tevékenységét, ezen belül a különböző rendü és rangu megyei vezetők számára kiadott havi jelzésszerü (szignaleti-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kus) információt, valamint a könyvtári kiadványok bejelentésének és figyelőkartonos, szétsugárzó információjának megszervezését. És néhány év óta indulnak a könyvtári kutatások a Városi Könyvtárban is, a Megyei Könyvtáréhoz hasonló tematikus megoszlásban, de most még jóval szerényebb publikációs eredménnyel. A KMK-nál megjelenő, országos érdekü produkciója a Könyvtárnak az Uj Irás repertóriuma 1961-1973. A munkák egy része a Megyei Könyvtárral együttmüködésben készült.

Beszerzett információink s tapasztalataink szerint kialakulóban van tehát a könyvtári (főleg a közmüvelődési érdekü) kutatásoknak egy másik csomópontja is a városban. Szükséges is, hogy ez igy legyen, s kivánatos, hogy a Megyei Könyvtárban szerveződő mühely megtalálja a jelenleginél termékenyebb együttmüködés lehetőségeit a DEK mühelyével.

Külön tanulmányt érdemelne a RKNK mint kutatási mühely. A gyüjtemény történelmi gazdagságából adódóan, valamint a könyvészeti és kéziratos forrásfeltárás szinte kimerithetetlen teendőit figyelembe véve, joggal kivánhatnánk, hogy ebben a könyvtárban megforduljon a müködési szintek elsőbbsége: előbb legyen az intézmény a könyvtári kutatások mühelye, és csak másodsorban praktizáló, szolgáltatásokat nyujtó könyvtár. A RKNK felelős irányitói, élükön a református egyházi intézmények tudománypolitikai szerepét országos és nemzetközi összefüggésben világosan megragadó Bartha Tibor püspök, világosan látják s magukévá teszik ezt a kivánalmat. Jó felkészültségü könyvtárosokat alkalmaznak, s intézményesen biztositják a Teológiai Akadémia tanárainak tudományos tanácsadói befolyását. Ám a primér gyakorlati munka és a járulékos teendők mennyisége alig-alig hagy időt a könyvtári kutatásokra. Eggyel több ok, hogy a DEK-kel 20 éve folyó, mint láttuk, tudományosan is termékeny együttmüködés fokozódó mértékben a kutatási feladatokra koncentráltan szerveződjék tovább.

II.

A fenti áttekintés világosan mutatja, milyen nehéz összegezően jellemezni a kisebb mühelyek tevékenységét. Ahány intézet, könyvtár, sőt kutató, ugyszólván annyi tematika, csupán a Megyei és a Városi Könyvtár funkcióazonossága kedvez a rokon érdeklődés kialakulásának, s a DEK helyi és tájbeli vonatkozásu programjai teremtenek - eddig még eléggé ki nem aknázott - lehetőséget az összefogásra, annak munkaközösségi, feladatmegosztó, vagy még lazább formáira: pl. kiegészitő, előtanulmányszerü, összegező vagy kritikai kapcsolódásra, ötletek, módszerek átvételére, észtönzések befogadására stb. Amikor tehát az alábbi táblázatban megpróbáljuk legalább durva csoportositásban összevetni a DEK és a kisebb mühelyek ill. szórványos hozzájárulások tematikáját s érzékeltetni a termés összvolumenét, nem titkoljuk, hogy a képzett halmazok heterogenitása nagyobb, s kontinuitása kisebb annál, amit az általánositás szilárdsága megkivánna:[6]

Témacsoport	Publikációk száma		
	DEK[7]	Többi mühely[7]	Összesen
Ismeretközlés, tudományos információ általános elmélete, irodalom- és tudományszociológia, a könyvtári tevékenység elmélete	19	19	38

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Témacsoport	Publikációk száma		
	DEK[7]	Többi mühely[7]	Összesen
Tudománytörténet, irodalomtörténet, irodalmi kultura története, kiadástörténet, kéziratfeldolgozás, szövegkiadás	33	6	39
Irás, nyomtatás, kiadás, könyvkereskedelem története, könyvtörténet, folyóirat-és hirlaptörténet	48	15	63
Bibliográfia, tájékoztatási müszerek elmélete, könyvtári kutatások elmélete	28	10	38
Könyvtártörténet	20	8	28
Könyvtár általában, könyvtárügy, könyvtárpolitika, könyvtárosi hivatás, képzés	38	19	57
Könyvtári üzemszervezés, technika, információgépesités, módszerek, szabványok, épület, berendezés	31	3	34
Könyvtártan	33	12	45
Egyéb hivatalos kiadványok	25	2	27
Bibliográfia, könyvtárkatalógus, könyvtári, kutatásmódszertani kalauz	80	4	84
Összesen:	355	98	453

Gondolva a könyvtártudományi vitákra, amelyek során főleg a történeti és a gyakorlati témák ellentéte éleződött ki, nézzük meg ebből a szempontból is az érdeklődés megoszlását:

	DEK	Többi mühely	Együtt
Történet és elméleti témák	148 (41,5%)	58 (69%)	206 (45,5%)
Gyakorlati témák	127 (36,0%)	36 (37%)	163 (36,0%)
Bibliográfiák stb.	80 (22,5%)	4 (4%)	84 (18,5%)
Összes témák	355 (79,0%)	98 (21%)	453 (100,0%)

A tematika egymaga azonban elég keveset mond a publikációk tudományos, ismeretterjesztő vagy egyéb funkciójáról, szinvonaláról. (Az 1960-a könyvtártudományi vita egyik fogyatékossága is éppen az volt, hogy figyelmét erre korlátozta.) És nem elég beszédes a tekintetben sem, milyen tudományelméleti szemlélet, tudományszervező törekvés és külső kényszerüség huzódik meg a statisztikai halmazok mögött. Hogy az értékelést tovább finomitsuk, a kiadványok müfajának és funkciójának metszetében is áttekintjük a termést. Csak a DEK-ét, mert a többi mühely anyaga nem ad ki számottevő csoportokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MEGJELENÉS HELYE	Kézikönyv	Monográfia	Tanulmány	Szakcikk, kutatási jelentés, adatközlés	Forrás és szövegközlés	Ismeretterjesztő	Műhelytanulmány	Előadás	Publicisztika	Tankönyv, jegyzet	Bibliográfia, katalógus	Kritika, recenzió, vitairat	Egyéb, vegyes tart.	Összesen
DEK Évkönyv, Könyv és Könyvtár			38	56	5		5	14	7			8	4	137
KLTE Acták				4							3			7
Könyvtári folyóirat, gyüjtemény			3	24			1	8	1	1		5		43
Nem könyvtári folyóirat, gyüjtemény			2	6		5			2		1	10	1	27
DEK önálló kiadványa	1	1		1		4	3			1	46		20	77
Más kiadó önálló kiadványa			2	1	1						10			14
Félig publikált, publikálatlan				12			12	3		1	15		7	50
Összesen:	1	1	45	104	6	9	21	25	10	3	75	23	32	355

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tudományos jelentőségü publikációk a vizszintes rovatfeliratok szerinti csoportok (müfajok) közül nagyrészt az első négybe voltak sorolhatók, de ujdonsága, adatainak vagy szintetikus teljesitményeinek értéke miatt a mühelytanulmányok közé, a publicisztika, a kritika stb. müfajába illő közlemények közül is jónehány megérdemli ezt a minősitést, nem is szólva a bibliográfiák egy tekintélyes részéről. (Amelyek - ha nem is tudományos müvek a szó teljes értelmében - a bennük megtestesülő erudició s a tudományos folyamatban betöltött szerepük miatt jogot formálhatnak a számontartásra a kutatás számottevő eredményei közt.) Ugyanigy, csak nagyjából érzékeltetik ezt az arányt a megjelenés helye szerint képzett, függőlegesen felirt csoportok. A DEK legnagyobb terjedelmü és legértékesebb bibliográfiai alkotása, a mintegy 30 000 cimet feltáró tiszántuli bibliográfiai kartoték, kéziratban van. Jónehány kéziratos vagy félig publikált dolgozat csak publicitását tekintve különbözik a nyomtatottaktól. És megforditva: nem homogén csoport pl. a folyóiratcikkeké. Némelyek egy-egy kis monográfia méretét s jelentőségét öltik, mások semmi eredeti vagy tudományosan fogható matériát nem tartalmaznak. Mindezt figyelembe véve ugy tetszik, az adatok mintegy 50%-a mögött rejlik a szó szigoru értelmében vett tudományos eredmény. (Igaz, a felszabadulás utáni első évtizedben, a könyvtárosság autodidakta megalapozásának időszakában nemcsak a primér közlések, hanem a hézagpótló kompilációk is teljesithettek fontos szolgálatot a tudomány háztartásában. A DEK mühelyben keletkezett legelső munkák egy részének sem volt egyéb céljuk, mint feldolgozni és a szakma számára hozzáférhetővé tenni a - főleg külföldi - irodalom használható eredményeit[8]. E szempont azonban a fenti csoportositásban nem érvényesülhetett.)

Nem szerepelnek a fenti adatok közt a DEK munkatársainak azok a publikációi, amelyek kivül esnek a könyvtári kutatásoknak nemcsak a hagyományos könyvtártudományi vagy bibliológiai alapon megvont határain, hanem azon az elmosódó szféráján is, amelyre a könyvtár kutatási illetékességének kiterjesztése szükségesnek vagy lehetőnek látszik[9]. 165 ilyen tanulmány, cikk, vagy közlemény készült: 94 az irodalomtörténet és kritika, 14 a nyelvészet, 9 a kémia köréből, 25 egyéb tárgyakból. A DEK mühelyében készült munkák száma ezzel együtt 520. Bár a mühely (és a könyvtár mint olyan) müködésének ezek szerves alkotói, közelebbi vizsgálatukat a testvér mühelyekhez füződő szálak világos kirajzolása, s a mühely sajátos témakörének kiemelése érdekében mellőzni kellett.

III.

Ha nem lenne aránytalan dolog kis mühelyről nagy terjedelemben értekezni, s nem készülnénk az alapul vett anyag bibliográfiai közzétételére, a cimekig, sőt az egyes müvek tartalmi elemzéséig kellene mennünk, hogy az adatokon átderengő valóságot pontosan és megfoghatóan mutassuk be. Annyit mindenesetre meg kell kisérelnünk, hogy a müködés egészén szervesen végigvonuló törekvések eredményeit - tehát a mühely vivmányait - összefoglalóan jellemezzük. Megitélésünk szerint a DEK mühelye az alábbi három vonatkozásban járult hozzá a könyvtári kutatások és a könyvtárügy előmozditásához:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. Annak felismerésével, hogy létezik a társadalomtudományoknak egy olyan komplex szférája, amelyen a könyvtárra más intézmények által el nem látott, vagy erről az intézményi alapról és az itteni munkával járó ismeretrendszer birtokában hatékonyabban teljesithető feladatok várnak, továbbá hogy a permanens válságát élő könyvtártudománynyal szemben e szférában egy sajátos koherenciáju és könyvtári illetékességü uj szaktudomány épülhet fel. Iródtak dolgozatok, amelyek már a felismerés megvalósitásainak tekinthetők. Ilyennek látjuk pl. Esze Tamás kiadástörténeti tanulmányát, "A magyar Praxis Pietatis"-t, a münek azt az érdemét, hogy a könyv sorsát a 17. sz. második felének társadalomtörténetébe szövi bele, rekonstruálja a kor szerzőinek, nyomdászainak, pártfogóinak kapcsolatait, szerepüket a puritán ideológia terjesztésében, és egy vándor könyvkereskedő, a jobbágy származék Kecskeméti Soós János tevékenységének nyomozásával példát ad a történelmi összefüggések eleven embersorsokban való tükröztetésére.

Hasonló jelentőségü Némedi Lajosné müve, "A magyar nyelvü könyv a deáktalanok szolgálatában", mely az előszók és ajánlások értelmezésével, gazdasági, kulturális stb. törekvések összefüggésbe való beillesztésével járul hozzá a 18. sz. népi kulturájának, filantropikus és felvilágositó törekvéseinek megismeréséhez[10]. Az irodalom társadalomtörténetének könyves szemléletü kutatása tekintetében hasonló irányban halad a fiatalabb nemzedék tagjai közül Gomba Szabolcsné[11]. Ezekkel és más hasonló empirikus könyvtári kutatásokkal kölcsönhatásban érlelődtek saját tudományelméleti eredményeink[12], amelyek birtokában világosabban meg tudjuk határozni a mühely gyakorlati teendőit is a pozitivista könyves tudományok szintjének, koncepciójának történelmi materialista tulhaladásának irányában.

2. Debrecen és a Tiszántul könyvtári kutatási feladatainak programba tüzésével, a program keretében a helyismereti könyvészet ("tiszántuli bibliográfia") problémáinak országos visszhangra találó vizsgálatával, magának a munkálatnak széles körü meginditásával, továbbá a helyi tudománytörténet, könyv- és könyvtártörténet, folyóirat- és hirlaptörténet rendszeres müvelésével. Módis László nevét kell itt elsősorban kiemelni, mint aki legtöbbet tett a program - több ponton vitatható, de szinvonalas - elméleti előkészitése és gyakorlati kezdeményezése terén és oroszlánrészt vállalt az effektiv munkából[13]. Bata Imre érdeme, hogy elvégezte Módis pozitivista bibliográfiaelméletének átfogó kritikáját[14]. A Módis és munkatársai[15] által megvetett alapokon a szervező távozása után pár évig stagnált; ma ujból megelevenedik a munka[16]. A folyóirat- és hirlaptörténeti részprogram komoly kezdeti eredményeiről más összefüggésben már szóltunk. A periodikakiadás szoros összefüggése a politika, az irodalom s a tudománymüvelés porondján tevékeny irányzatokkal, szervezetekkel és személyiségekkel a történeti studiumok nélkülözhetetlen feltételeként sürgeti annak továbbfolytatását. 9-9 publikáció jelent meg a debreceni nyomdászat s a debreceni könyvtárak történetéből. A DEK-re és a RKNK-ra vonatkozó 3-3 munka, s néhány magánkönyvtár feldolgozása azonban csak igen szerény hozzájárulás Debrecen átfogó marxista könyvtártörténetének elkészitéséhez. Addig is, mig e feladat megtalálja emberét, elsősorban a possessor- és marginália-feltárás meggyorsitásával kell az előmunkálatokat szélesebb alapokra fektetni. A tanulmányok és munkálatok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

e csoportját átszövik a könyvtörténeti, tudománytörténeti és irodalomtörténeti forráspublikációk. Jelentőségben és terjedelemben kiemelkedik a Maróthi-Beck levelezés (1735-1744), valamint a tudós pestalozziánus, könyvgyüjtő debreceni polgár, Váradi Szabó János (1783-1864) kiterjedt levelezése, Lengyel Imre gondozásában és könyvtár-, sajtó-, tudomány- és neveléstörténeti érdekü tanulmányai kiséretében.

3. Annak az elvnek a hazai könyvtári életbe való bevitelével, hogy a könyvtári rendszert s a gyakorlati könyvtári tevékenység célkitüzéseit, szervezetét, technikáját, intézményközi és közönségkapcsolatait stb. tudományos módszerekkel kell megtervezni s az operativ tevékenységtől elválaszthatatlan folyamatossággal tanulmányozni. A döntések és a gyakorlati teendők módszeres előkészitése során a szakirodalom tüzetes feldolgozására, a kisérletekre, a problémák kvantifikativ megközelitésére, a felmérésekre s azok elemzésére irányuló korai és mai napig tartó erőfeszitéseivel a DEK mühely nemcsak a saját intézményi feladataira talált a rögtönző és a hagyományfolytató köznapi gondolkodás buktatóit elkerülő megoldásokat, hanem sok más könyvtár, a nagy egész számára is. Bár a "gyakorlati témák" csoportjában fentebb kimutatott 127 irásnak csak egy kisebb része minősül uj megismerést hozó, szigoru metodikáju tudományos teljesitménynek[17], a tudomány közvetlen termelőerővé válásának korában értelmetlen dolog volna egyoldaluan a praxis részének minősiteni, vagy éppen negligálni az elmélet és a gyakorlat közt közvetitő, átszármaztató és szétsugárzó szakirói és publicisztikai tevékenységet. Szükebb témájuk szerint e publikációk és mühelytanulmányok főként a könyvtárpolitika, az üzemszervezés, a gyüjtés, az olvasószolgálat s az egyetemi könyvtári funkció időszerü problémáinak tudatositására és megoldására irányulnak. És mert az ilyen jellegü eredmények közvetlen mércéje a gyakorlati megvalósulás, az egyszerü tapasztalatátadásnak minősülő kisebb szolgálatokat félretéve, a nagyobbak közül hadd emlitsük meg Kovács Máté cikkeinek szerepét a könyvtári törvényerejü rendelet előkészitésében, a mühely egyéb vivmányai közt a tárolókönyvtár hazai létesitésének tanulmányozását és kezdeményezését, a szakreferensi rendszert alkalmazó tudományos könyvtári modell korszerü helyi kialakitását és propagálását, a gyüjtésbeli teljesség és szelekció alternativájának történeti alakulására, a termelődő és a könyvtárba áramló irodalomra s a nemzeti könyvtárak gyüjtési gyakorlatára vonatkozó kutatások alapján országosan és egy nemzetközi fórumon is elfogadott kiadványtipológia és gyüjtési elvek kidolgozását, továbbá a korszerü könyvtárszervezési ismeretek egy bizonyos szintjének rendszeres feldolgozását és közkinccsé tételét.

A mühely egészének müködésén alapuló eredmények összefoglaló jellemzésébe nem illeszthettünk be egy sor egyéni eredményt és olyan munkát, amely még csak a kezdeteknél tart. Mint egyéni eredményt, hadd emlitsük meg a bibliográfia elméleti kérdéseinek monografikus feldolgozására vállalkozó saját másfél évtizedes munkánkat s annak eredményeit közreadó hat összefüggő nagyobb tanulmányunkat. És további kutatásaink ebből kinőtt két főirányát: a tudományos megismerő folyamat szociológiai tanulmányozását, s ez irányu érdeklődésünkkel összefüggésben a Huszadik Század és a Társadalomtudományi Társaság szociológiai tevékenységének és társadalmi szerepének empirikus kutatását. Ez utóbbi ösztönzés és ismeretek tekintetében egyaránt sokat köszönhet Varga Zoltánné századeleji

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyvtártörténeti kutatásának. Az ő 1964-es irása volt a meghonositója a századeleji haladó mozgalmak témakörének a DEK mühelyében s elsősorban az ő érdeme a rendszeres és termékeny informativ kontaktus fenntartása a kapcsolódó témakörben eredményesen kutató Soós Pállal.

IV.

"Ha van intézmény, amelynek számára veszélyt jelent, ha csak a technikával foglalkozik, ugy a könyvtár az, amelyet szoros szálak kötnek a szellemi élethez és jelentős szerepet kell vállalnia a tudományra alapozott társadalomépitő munkában"[18], Kőhalmi egy messziről hozott s elevenünkbe vágó tapasztalati megállapitására hivatkozva térünk vissza kiindulópontunkhoz, hogy a mühely "tudományon kivüli" tényezőinek - tehát külső müködési feltételeinek, s az ezekkel együtt programját, teljesitményét befolyásoló személyi motivumoknak - bemutatásával kerekké tegyük az ismertetést.

Csak bemutatásra telik a jelen befejező rész aránya szerint. Pedig adnunk kellene egy kivérzett, lábadozó város panorámáját, megragadni a 45 utáni egyetemtörténet páratlan szituációját. Az ittmaradt oktatókét, akiknek beidegzéseiben sok minden átszivárgott a "Tisza István Tudományegyetem" magatartásformáiból, de nagyon kevés abból a tartalmas értelmiségi életvitelből, amelynek centruma a rendszeres és intenziv, valamely nagy könyvtár állandó használatát feltételező kutatómunka. Az osztályharc egyetemi csatáit vivó ujakét, akik számára, hogy könyvtárigényük meggyökeresedjék, előbb az igények kielégitésére alkalmas könyvtárnak kellett létrejönnie. De Klebelsberg ide csak grandiózus kulisszákat álmodott, s a könyvhegyek is kulisszaként funkcionáltak. Főleg pedig fel kellene vázolnunk azokat a pályákat, amelyek itt keresztezték egymást a csendes könyvtári kulisszák közt, delelőjükön, hajlatukon, szétnézve, mit realizálhatnának itt multjuk s tervük szerinti önmagukból. Mert hogy a régiek nem bujnak elő cimleiró cellájukból megnézni, kell-e könyvtár, s milyen is, azoknak az ujaknak, látnivaló volt már az induláskor. A professzori keresztülnézéseket a könyvtárosi aszkézis másfajta gőgjével viszonzó mestereink a könyvtárosságban csak saját dogmáik eretnekjeiként kezdhettek volna kutatni, "mühelyt" létrehozni. "A könyvtáros: technikák, könyvtári müveletek specialistája." "A könyvtárosnak nincs köze a könyvek tartalmaihoz." "Minden szöveg lehet tudományos kutatás tárgya, tehát a tudományos könyvtár nem válogat." Ezt mondták s eszerint éltek. Nem igy a kivülről érkezett pályák. A komparatista francia irodalomtörténész Hankiss professzoré, a latin filológus magántanár Varga Lászlóé, a neveléstörténész és német filológus Lengyel Imréé, a sok nyelven tudós s az uj témák iránt végig fogékony magyar irodalomtörténész Molnár Pálé, Ember Ernőé s más nagy müveltségü tanároké. Valamennyi eddigi önmaga folytatását találta meg a mühelyben, s tematikai közeledésre is kész volt, hogy ne csak tudós könyvtárosként, de könyvtártudósként léphessen fel. Közeledésre egy könyvtártudományi centrumhoz, amelyet azonban még ekkor senki sem próbált módszeresen meghatározni, vagy legalább valamely készen vett koncepció szerint megjelölni. És ez javarészt más pályák meghatározó erejével függött megint csak össze.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

49-ben egyenest az államtitkári székből érkezett Kovács Máté, hogy átvegye az intézmény igazgatását. Az ő tiszte lett eldönteni, legyen-e mühely a DEK az itt tárgyalt értelemben. Nagy érdeme, hogy az igent választotta, hogy tekintélyével védte a kutatás jogát akkor, amikor azt még maga a szakma is elvetette, és hogy az ismert sokszorositott Évkönyv kiadásával szerény publikációs lehetőséget biztositott. Szervezői erdényei közé tartozott, hogy "hagyta az embert dolgozni". Ez a szerkesztői laissez-faire engedte, hogy mindjárt az első kötettől kezdve növekvő sullyal lépjen fel egy olyan irányzat is, amely Debrecen és a Tiszántul könyv- és könyvtártörténetének kutatását tüzte ki célul. A Tiszántuli Bibliográfiát és más helyi müvelődéstörténeti kutatásokat kezdeményező Módis Lászlótól származik az Évkönyv kiadásának gondolata, s ő volt az, aki Kovács Máté 1956-os távozása után a nagyobb publicitásu nyomdai előállitás és más szerkesztésbeli változtatások bevezetésére adott ösztönzést. Módis ötlete volt a sorozat tartalmát jól kifejező "Könyv és Könyvtár" cim, az ő tollából ered az Évkönyv 1956-os utolsó kötetének zárszava és a Könyv és Könyvtár bevezetője. Az első rendkivül röviden utal arra, hogy az eddigi müködés mérlegének megvonása a szerkesztésnek azt az elhatározását érlelte meg, hogy nem "rögziti statikusan" a kezdeti korszakot és hogy megkeresi "a továbbfejlődés szükségszerü utját"[19]. Valamivel többet mond a bevezető: "A Debrecent és a Tiszántult mint könyvtárunk legközvetlenebb területét érintő kérdéseket továbbra is különös figyelemben részesitjük, de egyetemes érdekü témákkal is kivánunk foglalkozni az eddiginél nagyobb mértékben. A témakör tehát ilymódon bővül"[20]. Magyarul ez semmi mást nem jelent, mint a napi és helyi érdekü irásokkal szemben a helytörténeti és az egyetemes érdekü történeti és elméleti tematika arányainak növelését. Egyik nyilatkozat sem szól a módszerről, a tükrözés szemszögéről és igényéről. Pedig Módisnak e tekintetben tudománymeghatározó igényü felfogása volt. Világosan látva az ellentmondást az önálló könyvtártudomány igénye s aközt a valóság közt, hogy a tudományos érdekkel biró társadalmi jelenségek kutatásán más diszciplinák osztoznak, metodikai sikon kivánt a könyvtártudománynak és a bibliográfiának önálló illetékességet szerezni. A társadalmi és történelemtudományokkal, kulturtörténettel stb. mint a tartalmakra, a lényegi összefüggésekre irányuló tudományokkal szemben abban látta a bibliográfia és a könyvtártudomány sajátosságát, hogy ezek a tudományos és irodalmi alkotások, a kulturális folyamatok adatszerüségeinek, külső, kisérő tényeinek felkutatására és prezentálására szoritkozva, ugyszólván egyetemes segédtudományi funkciót töltenek be. Nem egyéb ez, mint a pozitivista felfogás következetes érvényesitése az adott területen. A Könyv és Könyvtár szerkesztésében Módis már csak egy évig vett részt. De ezt a pozitivista szellemben korlátozó felfogást már az Évkönyv szerkesztőtársaként érvényre juttatta saját irásaiban s azokéban, akikre befolyással volt. Ugyanerről a tőről fakadt a Tiszántuli Bibliográfia már érintett teljesség-kultusza, értékszkepticizmusa és univerzalitás-igénye, amelynek átfogó birálatára Bata Imre vállalkozott.

Bár e pozitivista hatás hátráltatta a munkatársak történelmi materialista fejlődését, az ábrázolás szintetikus igényének érvényre jutását a mühelyben, hangsullyal emlitendő Módis érdeme is a kutatási program kialakitása, a forrásokra visszamenő, tényszerü és dokumentált kutatómunka

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

megkövetelése terén. Minthogy eleve is bibliográfiák és más kutatási félkészterméKek produkálására korlátozódott, azt is mondhatjuk, hogy a pozitivizmus mozaikszerü, lényeget és benső összefüggést nem ismerő látásmódja, s e vállalkozások sajátosságai közt bizonyos megfelelés érvényesült.

Nem hallgathatjuk el saját pályánk közremüködését a mühely és a program alakitásában. Ez abban különbözött a többitől, hogy itt kezdődött 1945 április 11-én és hogy a könyvtárosság életre szóló tudatos vállalásán alapult. Kedvezett az akkori érzelmi állapot a tulkompenzálásnak is. Mert tulkompenzálásnak tekintendő egyebek közt a szellemtörténeti halandzsával együtt az eredetileg választott irodalomtörténész hivatás és az egyetemi pálya elvetése. És az a régi könyvtárosokéra emlékeztető aszketizmus, amellyel felfüggesztettük személyes gazdagodásunk, ismeret- és élményszerzésünk igényét a felkészültségünknek s legmélyebb hajlamunknak megfelelő területen. "Majd, ha a köz javára készen lesz a mostani szedettvedett helyén az a gazdag könyvtári gyüjtemény, amelynek birtokában végre elmondhatjuk, hogy a mienk is mindaz, ami az emberiségé!" Az eszköz céllá lépett elő, eltakarva az emberi nem ismeretfelhalmozó munkájának dialektikus természetét, a fogyasztva termelődő és célját eszközként betöltő tudományos ismeretnek azt a sajátosságát, hogy élő emberi tudatok munkája által él maga is. Hogy a könyvtáros csak mint a megismerő-közlő folyamat érdemi résztvevője, mint a tartalmak kommunikálására felkészült tudat, transzformálhatja a nyomtatott papirt, a rögzitett információt eleven társadalmi erővé.

Kőhalmi fentebb idézett figyelmeztetését a technikában ragadás veszélyére csak 1958 után olvashattuk, miután igazságát a magunk bőrén már megtapasztalva, a Könyv és Könyvtár átfogóbb programját állitottuk a mühely elé. Bár egyéni pályánk megszenvedte a gyakorlat ismereti megalapozására forditott nagy kitérőt, ma sem mondhatunk mást, mint hogy ezt a munkát a születő szocialista könyvtárügy javára valakinek, valakiknek el kellett végezniök.

Hasonló nagy kitérőre késztettek kutatói pályánkon a bibliográfiai pozitivizmussal folytatott viták. Magát a bibliográfiát, a tudományos kommunikáció e sajátos formáját és funkcióját, annak intézményközi kapcsolatait, beépülését a tudomány ill. az irodalomról szóló tükrözések rendszerébe s egyáltalán a megismerő folyamatba kellett tudományosan megismerni s a tárgyra vonatkozó elméletek és szemléletek kritikáját elvégezni ahhoz, hogy megszabaditsuk azt mind a hozzá tapadó pozitivista elméletfoszlányoktól, mind a rögtönzés és a mükedvelés jelen irodalmi viszonyaink közt tarthatatlan hagyományaitól. Magyarán: el kellett végezni a bibliográfia jelzett vonatkozásainak rendszeres elméleti megvilágitását. Ismét nem feltétlenül nekünk. Valakinek. De mivel bibliográfiaelméleti tanulmányaink folyamán ahhoz a szilárd felismeréshez jutottunk, hogy a bibliográfia lényegére, módszereire, prezentációs formáira vonatkozó problémák voltaképpen csak ebben a vetületben jelentkező problémái magának az irodalomnak, magának a tudománynak, magának a társadalmi folyamatnak. Ugy hisszük, a könyvtári kutatások számára hasznos felismerés, hogy a megismerő, közlő folyamatok empirikus szociológiai tanulmányozása alapján nyerhető általánositások gazdagitják az ismeretelméletet ill. hogy a munka, s az ember e nembeli tevékenységének a tőkés gazdaság bonyolult viszonyai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

közti elemzésével a marxizmus klasszikusai adtak ösztönzést és elméleti alapot emez ismeretszociológiai tanulmányokhoz.

Mindez itt abban az összefüggésben érdemel említést, hogy a korábbi, tárgyilag keveset mondó programnyilatkozatokkal szemben segitettek végre elvszerüen meghatározni a mühely céljait s közelebbi feladatait[21]. Mégpedig azzal a kettős igénnyel, hogy felismerje és teljesitse az intézményközi munkamegosztás alapján őt illető, konkrét szükségleteket kielégitő feladatokat, s ugyanakkor mozditsa elő a könyvtár sajátos kutatási tartományának kiépülését. Ezt a programot az évkönyv-sorozat[22] tiz első kötetének értékelése kapcsán 1969-ben a következőképpen fogalmaztuk meg:

"A legutóbbi 2-3 kötetben még csak tendenciaként érvényesül, de ezen a helyen programatikus rögzitést kiván az a felfogásunk, hogy a hagyományos bibliográfiai és könyvtártudományi szemlélettel szakitva, tanulmányaink tematikai-szemléleti spektrumát és kutatásaink illetékességi körét egyrészt a közlésből, mint az ember lényegi tevékenységéből (mint a könyvet, az irásbeliséget s az irásos közlésmód intézményeit a kutatás számára szisztematikai egységként prezentáló társadalmi jelenségrendszerből) kiindulva, másrészt a tudománymüvelés ténylegesen kialakult hagyományaihoz, ökonómiájához igazodva kell meghatároznunk. A kutatási terület ez elvszerü és gyakorlatias felfogása nem rekeszti ki az irástörténet, a nyomdászat és a könyves hivatás hagyományos témáit, s ugyanakkor lehetővé teszi a társadalom megismerőfolyamatának a könyvtár számára hallatlanul fontos és a különböző céhbeli tudományok által "le nem fedezett" tanulmányozását. (Különösen a perifériákon elhelyezkedő studiumok müvelését, mint amilyen az irodalom és a megismerés szociológiája, a tudományelmélet és a tudománytörténet.) Programunkat természetesen annak tudatában hirdetjük meg, hogy az (immár ujabb cimváltozásra érett) Évkönyv nem lesz a szó klasszikus és szigoru értelmében vett homogén diszciplina orgánuma. De nem kevésbé annak tudatában, hogy a diszciplinák a többi területen is "fegyelmezetlenekké" váltak s a metafizikusan elkülönitett "tárgyak" kohéziója helyett hovatovább a kutatási-tükrözési aspektus kohéziójának engedelmeskednek. A "tárgy" transzparenssé válik s megvilágosodik az, ami a buvárló számára legizgalmasabb: a tárgy és egyéb tárgyak viszonya s a viszonylatok strukturája, a tárgyak egy rendszerében végbemenő mozgások összessége."

JEGYZETEK

1. Hadd röviditsük igy a szövegben még sokszor idézendő Debreceni Egyetemi Könyvtár intézménynevét. RKNK = Református Kollégiumi Nagykönyvtár.

2. Részint egyháztörténeti vonatkozásu folyóiratcikk irodalom rendszeres feltárása, 1973-ban indult saját program keretében, részint a hajdani Soós Béla professzor hatalmas mennyiségü gyüjtésének hozzáférhetővé tétele.

3. A RKNK kötetkatalógus sorozatának, a szerkesztésében készült Néplap repertóriumnak kiadása.

4. 7 szükebb könyvtári illetékességü, 10 egyéb szaktudományos témakörben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

5. Ld. a possessor- és marginalia feltárás nehézségeit.

6. Némi pontatlanság adódik abból is, hogy e tanulmány alapjául felhasznált kéziratos bibliográfia még kisebb kiegészitésekre, csiszolásra szorul.

7. A KLTE és a DEK adatai elvileg teljesek. A többi mühelyéi saját közlésükön alapszanak, de megitélésünk szerint kiegészitésre szorulnak.

8. Ilyen szerepe volt pl. Ember Ernő 1953-as irásának az ajánló bibliográfiáról vagy a szerző ugyancsak 1953-as könyvtárszervezési kézikönyvének.

9. Megjegyzendő: sokszor már csak a témák komplexitása miatt is nehéz eldönteni, mely munkák esnek a határon kivül, s melyek belül. Pl. Hankiss János tanulmánya A zenemü ciméről (alcim: A kis programzene természetrajzához) egyaránt beilleszthető a zene, a könyvmüvészet, a könyvkiadás, a grafika, a könyvkereskedelem, a kulturtörténet, az esztétika, az irodalomtörténet és a zenemütári problémák megfelelő tárgyköreibe.

10. NÉMEDI Lajosné: A magyar nyelvü könyv a "deáktalanok" szolgálatában. 1711-1780. = Könyv és Könyvtár, 4. 1964. 163-192. p.

11. GOMBÁNÉ LÁBOS Olga: Kecskeméti Alexis János világ és történelemszemlélete, politikai felfogása. = Könyv és Könyvtár, 9. 1973. 195-210. p.

12. A bibliográfia helye és szerepe a tudományos ismeretközlés rendszerében. 1967. - Die Kommunikation wissenschaftlicher Kenntnisse im Prozess der Erkenntnis. 1. 1968.

13. MÓDIS László: A magyarországi tájbibliográfiák ügye. A tájbibliográfiai ankét tanulságai. = Évkönyv, 1955. 1. 91-123. p.

14. BATA Imre: A helyismereti bibliográfia gyakorlati kérdései. = Könyv és Könyvtár, 3. 1963. 23-42. p.

15. Balla Lajos, Bata Imre, Bot Györgyné, Ember Ernő, Lengyel Imre, Ludányi Valéria, Merényi László.

16. V.ö. Korompai Gáborné, Veress Gézáné, Némedi Lajosné repertorizáló tevékenysége nyomán.

17. Pl. a szerző "Az ismeretközlési folyamat ellentmondásai és a könyvtári-információs tevékenység" c. irása s a nemzeti könyvtári gyüjtéssel, a válogatás és a teljesség problémáival foglalkozó dolgozatai.

18. KŐHALMI Béla: Vita a könyvtártudományról. = OSzK Évkönyve 1957. Bp. 1958. 76. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

19. Évkönyv, 1956. 298-299. p.

20. Könyv és Könyvtár, 1. 1958. 3. p.

21. A tudományos munkaterv korábban az egyéni témák összegezését jelentette. Az 1971-75-ös tervperiódus összkönyvtári, távlati tematikát is előirányoz a következők szerint:
    1. Munkaközösségi (távlati és permanens) témák
        1.1 Ismeretszociológiai témák
            1.11 A marxizmus klasszikusainak ismeretszociológiai tanitásai (Anyaggyüjtés "A marxizmus tudásszociológiája" c., müfajilag még határozatlan összeállitáshoz)
        1.2 Olvasói szokásvizsgálat (Egyetemi hallgatók körében. Parasztság körében.)
        1.3 A nyelv és a közlés a marxizmus-leninizmus klasszikusainál (különös tekintettel az emberlét, a munka és a társadalom relációira)
        1.4 A paleoantropológia adalékai az ismeretközlés problematikájához
    2. Témák a könyv- és irodalmi kultura köréből
        2.1 Debreceni könyvtárak története
        2.2 A debreceni nyomdászat története
        2.3 A debreceni periodikus sajtó története
        2.4 Bibliográfiák Debrecen könyv- és irodalmi kulturája köréből
    (Közölve az 1973-as munkaterv alapján.)

22. Beleértve a Könyv és Könyvtárt.

Kísérlet a helyismeret fogalmának meghatározására

BÉNYEI Miklós

A szerkesztőség örömmel üdvözölte Bényei Miklós közérdeklődésre számot tartó témát feldolgozó cikkét. A téma sokrétüsége további kiegészitések, esetleg módositások közlését teszi lehetővé.
Kivánatos lenne pl. a helyismereti gyüjtemények és a könyvtárakban folyó kutatómunka kapcsolatának elemzése, továbbá a közmüvelődési könyvtárakon kivül kialakitott helyismereti gyüjtemények (pl. egyetemtörténeti gyüjtemények) vizsgálata.
A témával foglalkozó további cikkeknek a szerkesztőség örömmel ad helyt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Bár könyvtárainkban a helyismereti munka viszonylag hosszu - legalább negyedszázados - multra tekint vissza, s a "helyismeret", "helyismereti" kifejezésekkel mind a szakirodalomban, mind a hétköznapi szóhasználatban sürün találkozunk, a fogalom értelmezése mindmáig ellentmondásos, pontos tartalma tisztázatlan. Ennek egyik okát abban kereshetjük, hogy a gyakorlati feladatok - a gyüjtemények létrehozása, a feltárás rendszerének kiépitése, a bibliográfiák és más kiadványok készitése stb. - egyre sürgetőbb megoldása szinte teljesen lekötötte és leköti erőinket. Hátráltató tényező volt - és az ma is - az érdeklődés hiánya, az elméleti problémáktól való idegenkedés. A helyismeret fogalmi meghatározásának igénye sokáig fel sem merült (1.). Bata Imre vetette fel először - 1963-ban a terminológiai tisztázás szükségességét (2.), de fogalomalkotásra ő sem vállalkozott. Közben néhány részkérdésre a könyvtári és bibliográfiai gyakorlat, valamint a módszertani viták sora választ adott. A helyismereti bibliográfia gyüjtőkörének megállapitására irányuló erőfeszitések például termékenyen hozzájárultak a helyismeret egyik fogalmi összetevőjének, az információ-tartalomnak a körülhatárolásához. A további fogalmi jegyek megállapitását hatékonyan segitették elő a témával foglalkozó ujabb közlemények. E szempontból kiemelkedő kisérlet Kovács Máté előadása, amely az 1971-es budapesti helytörténeti konferencián hangzott el. Megfogalmazta a helyismeret és a két rokon-fogalom - helytörténet, honismeret - közös vonásait, s utalt egy-két, általa lényegtelennek itélt eltérésre is (3.). Ennek az előadásnak az alapján próbált tovább lépni e sorok irója egy korábbi munkájában, ahol a három fogalom definiálásáig és elkülönitéséig jutott el (4.). Lényegében ezt a próbálkozást folytatjuk az alábbiakban, messzemenőkig támaszkodva a könyvtári gyakorlat tapasztalati anyagára és a módszertani-elméleti irodalom eddigi eredményeire. Hangsulyozni szeretnénk: a mostani fejtegetések csupán a kisérlet igényével születtek; pusztán a további, behatóbb elméleti kutatások számára kivánunk támpontot, esetleg vitaalapot szolgáltatni. Nincs szándékunkban a kifejezés történeti utjának bemutatása sem; ez egyrészt tulhaladná a dolgozat kereteit, másrészt csak hosszantartó, kiterjedt kutatómunka után valósitható meg.

A HELYISMERET ÉRTELMEZÉSE

A mindennapi szóhasználatban a helyismeret egyszerü topográfiai tájékozottságot jelent: valaki jól kiismeri magát egy területen, településen, városrészen stb. Értelmező szótárainkban ezt a magyarázatot találjuk (5.); meglepő, hogy csakis ezt. Egyik kiadás sem utal a főnév, vagy az ebből származó "helyismereti" jelző másfajta jelentésére. Szerkesztőik figyelmen kivül hagyták, hogy a könyvtári, bibliográfiai munkában e kifejezés már régóta szerepel.

Ritkán fordul elő a helyismeret másik értelmezése; eszerint a szó egy összetett, interdiszciplináris kutatási ágazatot jelöl, olyan tudományágat, amelynek egy adott hely (megye, település stb.) átfogó, mindenoldalu vizsgálata a feladata. Bata Imre fentebb emlitett tanulmánya még e felfogást tükrözi (6.), ma már azonban alig-alig találkozunk vele a szakirodalomban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Számunkra, könyvtárosok számára a helyismeret közgyüjteményi, elsősorban könyvtári kategória. Egy adott helyre vonatkozó információk, illetve az őket hordozó irásos, tárgyi stb. dokumentumok összességét jelöli, továbbá a könyvtári, levéltári, muzeumi tevékenységnek (gyakorlatnak) azt a részét, amely ezeknek az információknak, dokumentumoknak a felkutatásával, összegyüjtésével, rendszerezésével, feltárásával, közvetitésével és közreadásával foglalkozik. Dolgozatunk voltaképpeni tárgya ez a harmadik értelmezés; a következőkben az iménti meghatározás részletesebb, bővebb, mélyebb kifejtése a célunk.

Az "elsősorban könyvtári" kitétel némi magyarázatra szorul. A "helyismereti munka", "információk", "publikációk" stb. kifejezések jóformán csak a könyvtári szakirodalomban vagy csak a könyvtárakra vonatkoztatva fordulnak elő. A hatályos jogszabályok közül csak a megyei könyvtárakról szóló miniszteri utasitás beszél helyismereti feladatokról (7.). A levéltárakra és a muzeumokra vonatkozó rendeletekben hiába keressük a "helyismeret" vagy a "helyismereti" szavakat; csupán e gyüjtemények helytörténeti jellegéről olvashatunk (8.). A levéltárosok és muzeulógusok tulnyomó többsége szintén könyvtári terminológiának tekinti a helyismeretet (9.). Bár kétségtelen, hogy a muzeumok és leváltárak elsődlegesen történeti gyüjtemények, mégis indokolatlan a tárgyalt fogalom leszükitése a könyvtári dokumentumokra, információkra, szolgáltatásokra. Valójában - s ezt a könyvtárosok egyre növekvő hányada vallja (10.) - a helyismeret általános közgyüjteményi kategória; a helyi levéltárak, muzeumok helyi - zömmel történeti - információi, dokumentumai, továbbá az ezekkel kapcsolatos tevékenységi formák is e fogalmi körbe sorolhatók.

A HELYISMERET TARTALMA

A helyismeret összetett, bonyolult fogalom. Fogalmi összetevői rendszert alkotnak. Egyrészt a mi, másrész a hogyan kérdése merül fel; az elsőt mi tartalmi, a másikat formai oldalnak nevezzük. A tartalmi oldal a helyismereti információkat és az őket hordozó dokumentumokat, a társadalmi igényeket és a helyismeret funkcióit foglalja magában. A formai oldal a helyismereti tevékenység köreit, az ezekhez kapcsolódó módszereket, eljárásokat és eszközöket, a helyismereti gyüjteményeket és azok munkatársait, valamint a helyismereti együttmüködés mozzanatát öleli fel. A tartalom és a forma egysége, kölcsönhatása e fogalom esetében is érvényesül, az egyes elemek összefüggése, szoros kapcsolódása lépten-nyomon megfigyelhető. Az igények kielégitése, a funkciók ellátása, az információk társadalmi hasznositása a helyismereti tevékenység során, különféle módszerek, eszközök segitségével, a könyvtárosok, levéltárosok, muzeológusok közremüködésével, a helyismereti intézmények és együttmüködés keretében történik.

A HELYISMERETI INFORMÁCIÓ

Elvileg minden információ helyismereti, amely egy adott helyre vonatkozik. Ez a meghatározás azonban elméleti és gyakorlati szempontból tulságosan is tág. Néhány irányban feltétlenül szükiteni kell.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindenekelőtt azt tisztázzuk, mit értünk az "adott hely" kifejezés alatt. A hely - a helyismeret fogalmán belül - mindig az ország egy-egy pontosan körülhatárolható része: történeti-földrajzi tája (pl. Őrség, Hortobágy, nógrádi szénmedence), közigazgatási területe (megye, járás, kerület stb.), település (város, falu, tanya stb.). Minden esetben lényeges mozzanat a földrajzi megközelités, kiindulás és a körülhatárolhatóság; pl. ezért nem minősül helyismereti jellegünek egy-egy szétszórtan élő nemzetiségre, népcsoportra általában vonatkozó információ vagy dokumentumanyag.

A helyismeret információ tartalmát tekintve átfogó, komplex fogalom; tematikai és kronológiai határai nincsenek. A hely multja, jelene és jövője (fejlesztési tervek, előrejelzések stb.) egyformán érdekli, s felöleli valamennyi ismeretág, tudományterület anyagát. A történelmi előzményekkel, a természeti viszonyokkal, a gazdasági élettel, a társadalmi szerkezettel, a politikai szervezetekkel, a müszaki alkotásokkal, az oktatással, a tudománnyal, az irodalommal, a müvészetekkel, az életmóddal, a vallással stb. és ezek változásaival, jövőbeni sorsával kapcsolatos ismereteket egyaránt magában foglalja. Magától értetődőn ide tartozik a kiemelkedő személyiségek helyi hagyományainak az információanyaga is. E helyen kell megemliteni, hogy az un. helyi személy kategória nagyon bizonytalan, igen nehéz eldönteni, kit lehet annak nevezni (11.). Rendszerint azokat tekintjük helyi személynek, akik a megye, a helység területén születtek, éltek vagy munkásságuk jelentős szakasza, mozzanata oda köti őket. Vitán felül ide sorolhatók azok, akik a helységben (a megyében) éltek, dolgoztak egész életükben. Szintén könnyü eset, ha az illető alkotó korszakának több évét töltötte itt, vagy igen gyakran vissza-visszajött, s ennek hatása életmüvében kimutatható. Nem ilyen egyszerü a döntés, ha a szóbanforgó személy csak élete egy rövid szakaszán - szinte véletlenül - vetődött a helységbe. Még problematikusabb, ha életének csak egy mozzanata - pl. a születés, a halál, egy kórházi gyógykezelés, átutazás - köti a településhez. Az utóbbi esetben aligha számithatjuk "helyi"-nek az illetőt, de a településsel való kapcsolatára utaló, azt feltáró információ feltétlenül helyismereti jellegü. Hasonló elbirálás alá esnek az üzemek, intézmények stb. Csak azokat a részlegeket, fiókokat, telephelyeket stb. vesszük figyelembe, amelyek a megyében, illetve a helységben müködnek. Pl. a Magyar Gördülőcsapágy Müvek diósdi gyáregységének munkájával kapcsolatos adatok, anyagok csak Diósdon, illetve Pest megyében helyismereti jellegüek, Debrecenben (ahol a MGM központja van) már nem; forditva ugyanez a helyzet. További példa lehetne egy bankhálózat fiókrendszere.

A helyismereti információ egyik lényeges ismérve, hogy rögzitett és kommunikációs tartalma van. Azaz valamilyen dokumentumban tárgyiasult és valami uj ismeretet (vagy uj összefüggésben) közöl (12.). A kommunikációs tartalom megállapitása többnyire egyszerü és könnyü; az esetek egy részében viszont komoly szellemi erőfeszitést követel, elsősorban az ismétlődések, az átfedések miatt. Rendszerint különbséget teszünk a lényeges és lényegtelen információk között is, ennek megitélése azonban mindig a szemlélő nézőpontjától függ: pl. más a lényeges egy bibliográfus, más egy történész, más egy politikai vezető, más egy spontán érdeklődő stb. számára. Ebből következik, hogy a helyismeret

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

fogalmi körébe tartozó információk között értékrend nemigen állitható fel, mert ez erősen viszonylagos. Az információ jelentőségét, értékét a társadalmi hasznositás lehetősége, a felhasználhatóság adja. A felhasználhatóság foka és köre természetesen eltérő. Lényegében ezen alapul a helyismereti információk egy sajátos - főként a helytörténeti kutatásban szokásos - csoportositása, amelynek létjogosultsága szintén megkérdőjelezhető. Eszerint vannak olyan adatok, tények, események, amelyek egy helyhez kötődnek ugyan, de országos jelentőséggel birnak (pl. ónodi országgyülés, debreceni páncélos csata), s vannak olyanok amelyeknek csak helyi vonatkozásuk van (pl. egy tüntetés, egy termelőszövetkezet) (13.).

A HELYISMERETI DOKUMENTUMOK

Körülhatárolásukra leginkább az alábbi definició alkalmas: "Dokumentumnak nevezünk bármely olyan anyagi tárgyat, amely tetszőleges ismeretet rögzit vagy megerősit, és egy meghatározott gyüjteménybe felvehető (beiktatható)" (14). A könyvtárak, levéltárak és muzeumok gyüjtőkörébe tartozó, gyüjteményében lévő vagy később odakerülő dokumentum mindegyike tartalmazhat helyismereti információt: a könyvek, periodikumok, apró-nyomtatványok, kották, kéziratok, térképek, filmek, fényképek, képzőmüvészeti alkotások és reprodukcióik, bélyegek, hanglemezek, hangszalagok, plakettek, szobrok, pecsétek, levéltári iratok, irattári anyagok, statisztikák, gépileg rögzitett adatok, ásványok, növény-, állat- és embertani anyagok, régészeti leletek, néprajzi tárgyak, müszaki létesitmények, személyi emlékek stb. (15.).

A dokumentumfajták, tipusok közül minket, könyvtárosokat a nyomdatermékek érdekelnek közelebbről; elsősorban a gyüjtőkör és a bibliografizálás szempontjából. A helyismereti információkat hordozó, tartalmazó kiadványok főbb csoportjai a következők (16.).

a) Kizárólag az adott helyre vonatkozó, kifejezetten helyismereti tartalmu dokumentumok: községmonográfiák, táj-földrajzi müvek, helyi személyek életrajzai, üzemtörténetek, tsz-alapszabályok, idegenforgalmi városismertetők, megyei statisztikai évkönyvek, földrajzi nevek gyüjteményei, plakátok, röplapok, prospektusok, térképek stb.

b) Azok a periodikumok (folyóiratok, heti- és napilapok, évkönyvek stb.), tanulmánykötetek, gyüjtemények, turistakalauzok, adattárak stb., amelyekben önálló, egybefüggő közlemények, részletek foglalkoznak az adott hellyel.

c) Olyan, un. országos kiadványok, amelyekben az adott helyre vonatkozó részadatok, részinformációk (szemelvények, táblázatok, cimek, utalások stb.) találhatók: pl. statisztikai összeállitások, földrajzi és földtani munkák, tájszótárak, nyelvjárási gyüjtemények, képző- és fotómüvészeti albumok, monográfiák, lexikonok.

d) A helyi nyomdák, kiadók tartalmilag nem helyismereti jellegü termékei; a hazai szakirodalomban meghonosodott kifejezéssel: a helyi kiadványok. Bár az vitatott - és vitatható is! -, hogy ezek gyüjtése és bibliografizálása feladata-e a helyismereti munkával foglalkozó könyvtáraknak, az vitathatatlan, hogy ezek a kiadványok helyismereti - pl. sajtó- és nyomdatörténeti, gazdasági és politikai - információkat hordoznak. Pl. a müvelődéstörténeti értéket képviselő nyomtatványok (a Kner Nyomda ter-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mékei Gyomán, a hires szépirodalmi sorozatok stb.) és a munkásmozgalmi vagy más forradalmi brosurák, valamint az időszaki sajtó darabjai elválaszthatatlan részét képezik a hely történetének, kulturájának, vagyis végső soron tartalmilag is helyismereti jellegüek. Ebből a szempontból - s csakis ebből! - mindmáig helytálló Módis László sokat kárhoztatott tájbibliográfiai tervezetének idevonatkozó tétele: "Az elmélyedőbb meggondolás... nyilvánvalóvá teszi, hogy a kérdéses tájon megjelent irodalom igen gyakran egyuttal a tájra vonatkozó irodalom is, amelyik a táj szellemi életét tükrözi, amelyből magára a tájra vonatkozólag nagyon is alapvető tanulságokat vonhat le a kulturtörténész éppugy, mint a kulturpolitikus..." (17.).

e) A helyi szerzők tartalmilag nem helyismereti jellegü irásai. Ez a csoport látszólag csak egyetlen információ (a szerző helyi kötődése) révén sorolódik a helyismeret fogalma alá. A szakirók munkáinál valóban ez a helyzet. A szépirók esetében már problematikusabb a dolog, hiszen az adott hely (a táj, a város stb.) hatása közvetve, áttételesen tükröződhet az alkotásokban, s ez ujabb kapocs a szerzők és a hely között (18.).

A TÁRSADALMI IGÉNYEK, SZÜKSÉGLETEK

A helyismeret tartalmi oldalának egyik lényeges elemét alkotják; mintegy meghatározzák a munka további tartalmát, jellegét és körét, befolyásolják fejlődését. A helyismereti információk iránti igények alapvető, általános történeti-társadalmi oka, forrása a társadalmi élet földrajzi tagolódása, az emberek szoros kötődése egy szükebb környezethez (lakóhely, munkahely, szülőföld stb.). A szocializmus épitésének jelenlegi szakaszában ez az indité uj motivumokkal gazdagodott. A szocialista demokratizmus kibontakozása, a vállalati önállóság megnövekedése, a tanácsok önkormányzati szerepének fokozódása, a szocialista közélet kiszélesedése, a lakosság egyre tömegesebb részvétele a helyi döntésekben és azok megvalósitásában szükségszerüen hozta és hozza magával a helyismereti információk iránti szükségletek bővülését, differenciálódását. Az emlitett tényezők viszont csak akkor érvényesülhetnek, ha a helyi vezetők és a lakosság minél teljesebb, megbizhatóbb, pontosabb képet, tájékoztatást kapnak a szükebb környezet multjáról, multbeli értékeiről, jelenlegi állapotáról és a fejlődés lehetőségeiről, ennek várható irányairól és üteméről; tovább lépve egyet: ha "a történeti és jelenkori tájékozódás forrásai tudományos igénynyel és megfelelő szinten feltártak és az érdeklődők széles tömegei számára közérthető formában és könnyen hozzáférhetők" (19.).

A könyvtárakban, a levéltárakban és a muzeumokban már a konkrét igények jelentkeznek, rendkivül változatos formában.

Fő csoportjaik:

- a párt- és állami irányitás, a gazdasági vezetés, a regionális tervezés stb. (pl. fejlesztési tervek, egy-egy politikai, gazdasági vagy kulturális döntés előkészitése céljából);
- a regionális irányu tudományos kutatások (régészet, néprajz, helytörténet, földrajz, állattan, geológia stb.);
- az iskolai oktatás és a közmüvelődés (szakköri foglalkozások, vetélkedők, ismeretterjesztő előadások, amatőr müvészeti csoportok müsorai stb.);

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- az évfordulós ünnepségek és egyéb helyi rendezvények;
- a szakmai müvelődés (pl. a mezőgazdaság területén);
- az idegenforgalom;
- a honismereti mozgalom;
- a lakosság spontán érdeklődése.

A HELYISMERET FUNKCIÓI

A helyismeret sajátos társadalmi funkciója

- a megőrzés-számontartás: a helyismereti információk, dokumentumok felkutatása, összegyüjtése, megőrzése, nyilvántartása, feltárása, rendszerezése stb.;
- az eligazitás-tájékoztatás: a fenti információknak, dokumentumoknak az igénylők, felhasználók rendelkezésére bocsátása, a felhasználás segitése, támogatása (felvilágositás, tájékoztatás, kézbeadás stb.);

Fontos - bár nem sajátos - feladat

- a propaganda: a helyismereti gyüjtemények, dokumentumok, információk népszerüsitése, a figyelem felkeltése;
- a tudatformálás, a hazafias nevelés szolgálata: a szülőföldhöz tartozás érzésének elmélyitése, a nemzeti önismeret előmozditása, a haladó hagyományokhoz, a szocialista épitőmunkához való kötődés erősitése, a közügyek iránti érdeklődés fejlesztése, egyszóval az alkotó, szocialista hazafiságra nevelés.

A HELYISMERET FORMAI OLDALA

A helyismereti tevékenység körei, irányai a közgyüjteményekben:

- gyarapitás: a helyismereti információk, dokumentumok lelőhelyének felderitése, azok megszerzése (vásárlás, csere, ajándékozás, letét, ásatás, hivatalos átadás stb. utján);
- kezelés: a dokumentumok nyilvántartásba vétele, raktározása, védelme, konzerválása stb.;
- feltárás: katalogizálás, mutatózás, értékelés stb.;
- közvetitės: az információk, dokumentumok eljuttatása a felhasználókhoz, tájékoztatás, tárlatvezetés stb.; aktiv iránya a kiadványokban ölt testet;
- népszerüsitės, propagálás: rendezvények, előadások, kiállitások, plakátok, szóbeli agitáció stb.;
- közreadás, publikálás: bibliográfiák, levéltári segédletek, muzeumi vezetők, esemény- és adattárak, szemelvény-gyüjtemények, forráskiadványok, tanulmányok stb. összeállitása, irása és kiadása.

A különféle módszerek, eljárások, eszközök (hogyan és mivel?) szorosan kapcsolódnak a tevékenységi formákhoz (mit?). Többek között a gyarapitás során alkalmazott eljárások, a katalogizálás, irattári selejtezés, jelzetelés, restaurálás stb. technikája és szabályai tartoznak e fogalmi elemhez, s természetesen olyan eszközök, mint a leltárnapló, kiállitási tárló, katalógusszekrény, mikrofilmleolvasó stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A helyismeret fogalmának intézményi elemét azok a gyüjtemények képezik, amelyek helyismereti dokumentumokat tartalmaznak; nemegyszer ez a kizárólagos feladatuk. A megyei könyvtárak helyismereti gyüjteményei, a helyi (tanácsi, párt, egyházi stb.) levéltárak és muzeumok a legismertebb példák (a fentiekben lényegében ezekből beszéltünk), de más könyvtárak és intézmények (pl. a helyi dokumentációs szervek, a megyei statisztikai igazgatóságok) is foglalkoznak helyismereti anyag gyüjtésével, őrzésével. A gyüjtemény-jelleg fontos feltétele, hogy a dokumentumok valamilyen szempontból egységet alkossanak, az anyag feltárt és rendezett, rendszerezett legyen. (Közbevetőleg jegyezzük meg: e kritériumoknak néhány magángyüjtemény is megfelel.)

A helyismeret fogalmából semmiképp sem rekeszthetők ki azok a személyek, akik a helyismereti információk, dokumentumok gyüjtését, kezelését, közvetitését stb. végzik: egyrészt a könyvtárosok, bibliográfusok, levéltárosok, muzeológusok, raktárosok, restaurátorok stb., vagyis a szóbanforgó közgyüjtemények dolgozói; másrészt a külső munkatársak (tanácsadók, társadalmi aktivisták stb.).

A helyismereti együttmüködés szintén fontos fogalmi összetevő. Ez mindenekelőtt az érintett közgyüjtemények tevékenységének összehangolását jelenti. Elengedhetetlen a rokonterületekkel - a helytörténeti kutatókkal, a honismereti mozgalom résztvevőivel és irányitóival -, valamint a fenntartó szervekkel (tanácsok, pártbizottságok stb.), a tömegszervezetekkel, az iskolákkal, a közmüvelődési intézményekkel stb. való kapcsolat megteremtése. A társadalmi kapcsolatok nélkül ugyanis a helyismereti munka nem áll szilárd bázison, sőt könnyen légüres térbe kerülhet.

ROKONFOGALMAK: HELYTÖRTÉNET, HONISMERET

A helyismeret, helytörténet és honismeret rokon fogalmak, gyakran használják őket szinonimaként is. Az azonositás vagy csupán árnyalatnyi eltérések feltételezése azonban téves. Hiszen már a nyelvi különbség is világosan utal rá, hogy a három kifejezés nem azonos tartalmat takar, nem azonos tevékenységformák megjelölésére szolgál.

Mint láthattuk, a helyismeret elsődlegesen közgyüjteményi kategória; fogalmi jegyeit külön-külön sorra vettük a fentiekben.

A helytörténet szó kettős értelemben használatos. Egyrészt jelöli az adott hely társadalmi fejlődésének folyamatát, multját, pontosabban a multra vonatkozó, feltárt vagy a forrásokban rejtőző információkat; ennyiben a helyismeret része. Másrészt annak a történettudományi tevékenységnek a megnevezésére szolgál, amely a hely történeti multját tanulmányozza; a történeti eseményt vagy jelenségsorozatot a helyi tényezők összhatásában mutatja be, a forrásanyagot a helyi körülmények aprólékos ismeretében hozza felszinre. A tudományos feldolgozás folyamatát helytörténeti kutatásnak is szokás nevezni, a publikációs formát pedig helytörténetirásnak. A helytörténet korszerü felfogásában átfogó, összetett diszciplina; a társadalmi mozgás mindenoldalu megközelitésére, rekonstruálására törekszik, azaz magában foglalja valamennyi társadalomtudományi ág, ágazat történeti jellegü kutatásait.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A honismeret szervezett tömegmozgalom, kollektiv tömegpolitikai tevékenység. A résztvevők öntevékenységére, aktivitására épül; elvileg bárki bekapcsolódhat a kutatás-gyüjtés, illetve az ismeretszerzés-ismeretnyujtás munkájába. Jelentősebb formái az un. honismereti közösségek: szakkörök, muzeumbaráti körök, müemlék- és természetvédelmi bizottságok néprajzi, munkásmozgalmi gyüjtőcsoportok stb., aztán a krónikairás, a régészeti jelentőszolgálat stb. A honismeret része a Hazafias Népfrontmozgalomnak és a közmüvelődésnek; sajátos funkciója - a tudatformálás, a hazafiságra, közéletiségre nevelés - és mozgalmi kereti révén áthatja a társadalmi élet sok-sok területét: a termelést, a közoktatást, a tudományos kutatást stb. Tartalmilag szintén átfogó: a multra és a jelenre, a természeti és a társadalmi környezetre vonatkozó ismereteket egyaránt feltárja, közvetiti. Bizonyos fokig tulnő az adott hely határain (erre utal a kifejezés szószerinti értelmezése): a szomszédos területek, az ország más részeinek megismerését, megismertetését (pl. kirándulások) is feladatának vallja (20.).

Rokonfogalmakról lévén szó, a helyismeret, helytörténet és honismeret számos közös vonással rendelkezik, szorosan kapcsolódik egymáshoz. Mindegyiknél egy mikrovilág, egy adott hely (országrész, megye, tájegység, város, városrész, község, üzem, intézmény stb.) az érdeklődés és a tevékenység elinditója és tárgya. Mindháromnak van tartalmi (információs) és tevékenységi (formai) oldala. Tartalmilag nagy az átfedés. A honismeret a legtágabb, hiszen nemcsak a rögzitett vagy tárgyi ismereteket öleli fel, hanem a szóbelieket is; azonkivül tullép az adott hely határain, elvileg kiterjed az egész országra. Legszükebb a helytörténet, amely csak a mult, ezen belül is csak a társadalmi jelenségek, folyamatok vizsgálatát tekinti feladatának. Természetesen, a helytörténet mélységben meghaladja a másik két tevékenységi kört. Szeretnénk megjegyezni: a helyismeret és honismeret is tartalmaz tudományos mozzanatokat; egyrészt az ismeretek tudományosságában, másrészt a módszerek tudományos megalapozottsága által.

Tartalmilag és formailag egyaránt összetett, komplex fogalmakról, jelenségekről van szó: a mikrovilágot a maga teljességében vizsgálják, differenciált módszerekkel. Közös sajátosságuk, hogy ezt a mikrovilágot nem elszigetelten szemlélik, hanem élő kapcsolatot teremtenek az ország fejlődésének általános vonásai és a helyi jellegzetességek között, az utóbbiakat az előbbi folyamatba illesztik.

További azonosság, hogy mindhárom fogalom tartalmazza a valóság megismerésének és az ismeretek társadalmi méretü felhasználásának mozzanatát. "Mindegyik folyamatban olyan társadalmi, szellemi körforgás valósul meg, amelyben a módszeres kutatási tevékenységek eredményei terjednek el tömegméretekben és lesznek egyéni és közösségi tudatformálók, s válnak magatartást alakitó és cselekvésre inditó tényezőkké" (21.).

Közös a három tevékenység tudatformáló, pedagógiai funkciója is: a lakó- és munkahely, a társadalom, a gazdaság és a müvelődés konkrét folyamatainak, adatainak megismertetése, s ezáltal a hazaszeretet érzésének elmélyitése, a szocialista nemzeti tudat, a szocialista hazafiság és a proletárnemzetköziség fejlesztése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Már közös tulajdonságaik miatt sem lehet merev határvonalat huzni a három fogalom, munkaterület közé. Több ponton érintkeznek egymással, információik jórészt azonosak. A helytörténet mint tudományos, alkotó tevékenység felhasználja a honismereti mozgalom eredményeit, a helyismereti gyüjtemények anyagát, segédleteit, ugyanakkor a mozgalom számára szempontokat, utmutatást, szakmai támogatást ad, termékei pedig a helyismereti gyüjteményekbe kerülnek, azok közvetitésével válnak közkinccsé, a társadalmi élet szerves részévé. Hangsulyozni kivánjuk: a helytörténeti kutatás nemcsak az elsődlegesen történeti jellegü közgyüjtemények (levéltárak, muzeumok) anyagára, forrásbázisára támaszkodik, hanem a könyvtárakéra is. Közismert tény, hogy a helytörténeti források tekintélyes hányadának (ujságok, aprónyomtatványok, kéziratok stb.) lelőhelye a könyvtár. Megtalálhatók itt a kutatási segédletek is. Ezen kivül a könyvtár a helytörténeti kutatás mühelye is lehet (22.).

Magától értetődő az egymásrautaltság a helyismereti tevékenység és a honismereti mozgalom között is: kölcsönösen segitik, kiegészitik egymást; utóbbi a dokumentumok felkutatásában és az információk népszerüsitésében kap szerepet, az előbbi pedig a mozgalom dokumentációs bázisául szolgál.

A szoros kapcsolódás, a közös vonások ellenére a helyismeret, a helytörténet és a honismeret különálló, autonóm fogalom. Mindegyiknek megvan a maga sajátos tárgya, tevékenységi formája, funkciója. A különválasztás alapja a társadalmi gyakorlatban jelentkező eltérés: a helytörténet kifejezetten tudományos, alkotó jellegü, a honismeret mozgalmi-politikai, a helyismeret pedig gyüjtő-tájékoztató, szolgáltató tevékenység.

JEGYZETEK

1. Jellemző bizonyitéka ennek, hogy az MSZ 2155 Könyvtári elnevezések és meghatározások c. szabvány sem tartotta fontosnak a "helyismeret" kifejezés értelmezését. Vö. A könyvtári munka szabványai. 2. bőv. kiad. Bp. 1960. 56. p.
2. BATA Imre: A helyismereti bibliográfia gyakorlati kérdései. = Könyv és Könyvtár 3. Bp. 1963. 23. p.
3. KOVÁCS Máté: A helytörténeti mozgalom Budapesten. = Budapesti helytörténeti konferencia. Bp. 1972. 20-22. p.
4. BÉNYEI Miklós: Helyismereti munka a "B" tipusu könyvtárakban. Bp. 1974. 9-12. p.
5. A magyar nyelv értelmező szótára. 3. köt. Bp. 1960. 214. p., Magyar értelmező kéziszótár. Bp. 1972. 536. p.
6. Bata I.: im. 29-35. p.
7. A müvelődésügyi miniszter 146/1964. /M.K. 16./ MM számu utasitása a megyei, megyei jogu városi könyvtári hálózatról. 20/g. és 39. pont. = A müvelődésügyi igazgatás kézikönyve. 2. köt. Kulturális igazgatás. Bp. 1970. 101. és 103. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

8. Uo. 51-61., 11-35. p., Hatályos jogszabályok gyüjteménye 1945-1972. 3. köt. Bp. 1974. 1598-1600. p.

9. Jól reprezentálja ezt a felfogást SZABÓ Ferenc előadása a siófoki helyismereti konferencián: A megyei könyvtárak, levéltárak és muzeumok együttmüködési lehetőségei a történeti szakirodalom gyüjtésében és feltárásában. = Könyvtári Figyelő, 1971. 4. no. 276-277. p.

10. Vö. FOGARASSY Miklós: Könyvtárak, levéltárak, muzeumok és a helyismereti kiadványügy. = Könyvtári Figyelő, 1971. 4. no. 279-281. p.

11. A kérdés részletes taglalása külön dolgozatot kiván; a miénknél némileg részletesebb kifejtését ld. HÉTHY Zoltán: A helyi szerzők életrajzi bibliográfiái. = Könyvtáros, 1974. 8. no. 464. p.

12. KERTÉSZ Gyula: Könyvtári tájékoztatás I. Általános tájékoztatás. Bp. 1975. 8. p.

13. Vö. SZAMOSÚJVÁRI Sándor: Történelmi szakkörök az általános iskolákban. Bp. 1974. 58-59. p.

14. MIHAJLOV-CSERNÜJ-GIL'JAREVSZKIJ: Osznovü informatiki (Moszkva, 1968. 81. p.) c. könyve alapján idézi Kertész Gy.: im. 64. p.

15. Uo. 79-82. p. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 30/1969. /IX. 2./ számu rendelete a levéltári anyag védelméről és a levéltárakról szóló 1969. évi 27. számu törvényerejü rendelet végrehajtásáról. = A müvelődésügyi igazgatás kézikönyve. 2. köt. Kulturális igazgatás. Bp. 1970. 55. p. A müvelődésügyi miniszter 2/1965. /I. 8./ MM számu rendelete a muzeális emlékek védelméről szóló 1963. évi 9. számu törvényerejü rendelet végrehajtásáról. = uo. 17-18. p.

16. Az itt felsorolt kiadvány-csoportok köre nagyjából megegyezik a helyismereti bibliográfia tágan értelmezett gyüjtőkörével; bár nem teljesen azonos azzal. A bibliográfiai gyüjtőkör kérdését ezuttal nem taglaljuk.

17. MÓDIS László: A Tiszántuli bibliográfia s általában a tájbibliográfiák kérdései. = A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve 1954. Debrecen, 1955. 83. p.

18. A helyi szerző fogalmát behatóan tárgyalja Héthy Zoltán (im. 464-466. p.), de a bibliográfiák szempontjából.

19. Kovács Máté: im. 12. p.

20. Vö. TÖLTÉSI Imre - NOVÁK József: A honismereti mozgalom helye a közmüvelődésben. = Honismereti Hiradó, 1974. 4. no. 3-4. p.

21. Kovács Máté: im. 22. p. A közös vonások felvázolásánál nagymértékben támaszkodtam ennek az előadásnak a megállapitásaira.

22. Minderről bővebben ld. BÉNYEI Miklós: A helyismereti gyüjtemények szerepe a helytörténeti kutatásban. = Könyvtáros, 1973. 12. no. 718-721. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Megjegyzések megyei könyvtáraink irodalomkutatási tevékenységéhez

MOHOR Jenő

SOKASODÓ FELADATOK, BŐVÜLŐ FUNKCIÓK

Napjaink néhány jellemzőjének, a fejlődés, az ismeretfelhalmozódás fokozódó ütemének, a tudományos-technikai forradalomnak, az információrobbanásnak már említése is lassan közhellyé válik. Azt is sokan elmondták, megirták már - és mégis ujra és ujra erre kell hivatkoznunk - hogy mindez milyen hatással van a könyvtárakra. A könyvtár, klasszikus funkcióinak fennmaradása mellett, egyre többre vállalkozik - és kell, hogy vállalkozzék. A könyvtárral szemben jelentkező társadalmi igény megszünt kizárólag könyv-igény, olvasmány-igény lenni és információigénnyel egészül ki. Ennek megfelelően a könyvtár is mindinkább (nem feledve és nem feladva hagyományos szerepét sem) információs bázissá, információhordozókat gyüjtő, feldolgozó és információkat szolgáltató intézménnyé válik.

Természetesen csak az adottságai, nagyságrendje, felkészültsége és a vele szemben támasztott igények által megszabott mértékben vállalkozhat minden intézmény önálló információgyüjtő-feldolgozó-szolgáltató tevékenységre. Ez nem jelenti - és nem is jelentheti - azt, hogy a könyvtárral szemben felmerült bármely információ-igény kielégitetlenül maradhat, hiszen könyvtáraink nem egyedül, elszigetelten állnak szemben a fellépő igényekkel, hanem más könyvtárak, információ-szolgáltató intézmények környezetében és e környezet kölcsönhatását feltételező könyvtári rendszerben müködnek, melynek egyik alapelve, hogy a rendszer bármely pontján felmerülő igényeket a rendszer egészének kell kielégitenie.

A könyvtárakkal szemben támasztott információ-igény legnagyobb része szakirodalmi jellegü. Kétségtelen, hogy a szakirodalmi jellegü információigények kielégitésére elsősorban a szakkönyvtárak és a megfelelő szakmai tájékoztató intézetek hivatottak, képesek és alkalmasak. Azonban egyes szakterületeknek, a társadalmi tevékenység bizonyos meghatározott formáinak nincs meg a megfelelő szakkönyvtári-tájékoztatási ellátottsága, másrészt adott esetben az igénylő számára a szakkönyvtár (földrajzi távolsága vagy korlátozottan nyilvános volta miatt) hozzáférhetetlen. Akár az intézmények, akár az igénylők oldaláról nézve még számos oka lehet e két kiragadott (de mégis leglényegesebbnek tünő) jelenségen kivül, a tény mindenesetre az, hogy a szakirodalmi tájékoztatás iránti igények nem csak a megfelelő szakkönyvtárakban jelentkeznek.

Bár elvben a szakkönyvtár, illetve tájékoztató intézet segitségével ki nem elégithető információigény bármely más könyvtárban jelentkezhet, logikus és kézenfekvő, hogy a lakóhely szerinti közmüvelődési könyvtárak-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ban jelentkezzék. Nagyságrendjüknél, felkészültségüknél fogva azonban - csak megyei könyvtáraink (s azok sem egyenlő mértékben) alkalmasak ilyen igények kielégitésére. A tanácsi fenntartásu közmüvelődési könyvtárhálózat strukturája és müködése is elsősorban azt teszi lehetővé, hogy az ilyen feladatok a megyei könyvtárakban koncentrálódjanak.

A szakirodalmi publikációk számának nagyaránu megnövekedése a felhasználó részéről első lépésben az áttekintés igényét kelti fel. Mig a klasszikus olvasó a témáról szóló könyvet kérte, napjaink olvasója, az "igénylő", a "felhasználó" először is a téma irodalmának jegyzékét szeretné látni, részint, hogy abból a számára valóban szükséges irodalmat kiválogassa, részint, hogy az adott téma eddigi ismereteinek birtokában, az ujrafelfedezés veszélyét kiküszöbölve hatékony és gazdaságos kutatómunkát folytathasson. A kutató munkájának ezt a szakaszát - az adott témára vonatkozó információk felkutatását és összegyüjtését - arra hivatott munkatársaira, illetve intézményekre háritja át. A fentebb vázolt okok és körülmények következtében megyei könyvtáraink is egyre inkább ilyen, erre hivatott intézményekké válnak.

Minderre fel kellett figyelniök megyei könyvtárainknak, fel kellett készülniök a velük szemben támasztott uj igények fogadására, és meg kellett kisérelniök azok kielégitését.

1973-ban Tóth Gyula az OKDT részére készitett "A központi szolgáltatások igénybevétele a megyei könyvtárakban" cimü összeállitásában az érintett könyvtáraktól kapott válaszok alapján megállapitotta, hogy "a megyei könyvtárak elsősorban csak aktuális ajánló bibliográfiák létrehozására érzik képesnek magukat...". Hogy azóta milyen minőségi változás állt be, és hogy megyei könyvtáraink felkészültek az emlitett uj igények fogadására, azt bizonyitja az ezekben alig több, mint két év alatt elkészült közel 400 irodalomkutatás.

AZ IRODALOMKUTATÁSOK

Az irodalomkutatás mint "müfaj", mint a szakirodalmi tájékoztatás egyik formája, nem tartozik az informatika legujabb vivmányai közé. Mint nagy közmüvelődési könyvtáraink munkájának része viszont szinte a legujabb fejlemény: megyei könyvtáraink objektiv és szubjektiv feltételei adott szintjén, azok jobb kihasználására törekedve kisérelték meg a felmerült uj igények kielégitését. Az eredmények pedig azt bizonyitják, hogy kisérletnél többről, az uj igények kielégitésének megkezdéséről, nagyon biztató és elismerésre méltó kezdetéről kell beszélni.

A szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár által kiadott "Irodalomkutatások. Az általános nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke" 1973. márciustól 1975. juliusig megjelent füzetei 395 elkészült irodalomkutatás adatait tartalmazzák. A kiadvány célja, hogy az alcimében jelzett könyvtárak (elsősorban és zömében mégis a megyei könyvtárak) által elkészitett és mások számára is használhatónak itélt irodalomkutatásokat közreadja és igy - a könyvtári rendszer szellemében - az együttmüködésnek olyan alapvető formáját segitse elő, ami lehetővé teszi a fölösleges duplikálások, az azonos munkák egymástól független többszöri elvégzésének elkerülését, az adott lehetőségek jobb hatásfoku kihasználását.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A közreadott 395 irodalomkutatás legtöbbjét a szombathelyi (77), a kaposvári (55), az egri (54), a debreceni (45), a tatabányai (34), a zalaegerszegi (26) és a salgótarjáni (23) megyei könyvtárban készitették. Több tétellel szerepel még a jegyzékekben a békéscsabai, nyiregyházi, győri, székesfehérvári megyei könyvtár és a szegedi Somogyi Könyvtár. Néhány, illetve csak 1-1 tétel forrása további 7 könyvtár (köztük két városi, egy városi-járási és egy felsőoktatási könyvtár, az egri tanárképző főiskoláé).

A teljesitményeknek ez a megoszlása természetesen csak számszerü adat, okai igen sokfélék lehetnek. A könyvtár esetleg nem vállalkozik önálló irodalomkutató munka végzésére, nem propagálja ilyen szolgáltatásait, vagy éppen a gazdasági-ipari és a könyvtári környezet adottságai miatt nem is jelentkezik ilyen igény. Az okok vizsgálata messzire vezetne eredeti célkitüzésünktől, nagy közmüvelődési könyvtáraink irodalomkutató munkájának megismerésétől. Annyit mindenesetre a teljesitmények számszerü megoszlása is bizonyitani látszik, hogy joggal beszélhetünk a továbbiak során megyei könyvtáraink irodalomkutatásairól.

Többet mond megyei könyvtáraink szakirodalmi tájékoztató tevékenységéről, ha az irodalomkutatások tárgy szerinti megoszlását tekintjük át. A cimleirásokat kiegészitő ETO-jelzetek alapján (csak az elsőként feltüntetett jelzetet figyelembe véve) a tematikai megoszlás a következő:

ETO	db			
0	13			
1	11	ebből	159.9	7
2	1			
3	182	ebből	301	11
			33	18
			37	113
5	16			
6	95	ebből	61	10
			62	13
			63	48
7	19			
8	37			
9	21			

Nem szándékom a kiadvány birálata, mégis - a magam mentségéül - meg kell jegyeznem, hogy az ETO szerinti osztályozás meglehetősen elnagyoltnak tünik; a cimből és a felhasznált forrásokból következtethető tényleges témát gyakran csak a második, harmadik ETO jelzet (néha egyik sem) fejezi ki hiven. Ez tette szükségessé a további vizsgálódásokhoz az irodalomkutatások ténylegesnek vélt tárgyán alapuló saját tematikai bontás alkalmazását. (Ennek a tematikai csoportositásnak természetesen semmiféle elméleti alapja nincs. Kizárólagos célja a szóban forgó 395 tétel tényleges tárgya szerinti csoportositás, előnye pedig az, hogy néhány, érdeklődésre számot tartó téma könnyebben kiemelhető.) A fentiek szerint az irodalomkutatások tematikai megoszlása a következő képet mutatja:

könyvtári, dokumentációs munkával foglalkozó	8
világnézeti, ideológiai, politikai jellegü	41
pszichológiai tárgyu	14
szociológiai	16

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

közgazdasági témáju	12
szervezés-vezetés tárgyu	4
pedagógiai, oktatási, nevelési	95
néprajzi vonatkozásu	7
helyismereti, helytörténeti	8
környezetvédelemmel foglalkozó	3
fizika	4
biológia	9
orvosi, egészségügyi témáju	11
müszaki jellegü	27
mezőgazdasági tárgyu	46
müvészeti	12
sport tárgyu	3
irodalomtudományi	13
nyelvtudományi	6
történelmi	18
személyekhez kapcsolódó jegyzékek (müvei, róla szóló irodalom stb.)	38

Fenti mennyiségeket tekintve a pszichológiai, szociológiai témák esetében - "divatos" tudományok lévén - talán még magasabb számok sem okoztak volna meglepetést. Meglepő viszont a szervezés-vezetés témáju és a környezetvédelemmel kapcsolatos kielégitett igények alacsony száma.

A világnézeti, politikai és közgazdasági témáju irodalomkutatások azt látszanak igazolni, hogy megyei könyvtáraink tisztában vannak tágan értelmezett közmüvelődési feladataikkal és a könyvtár nevelő funkcióival.

A helyismereti, helytörténeti vonatkozásu irodalomkutatások száma kevésnek tünik, még akkor is, ha feltételezhető helyismereti vonatkozása miatt ide számitunk mintegy 10 "személyi bibliográfiát". Két év alatt 12 megyei könyvtárban mindössze 15-20 helyismereti, helytörténeti irodalomkutatás készült, holott éppen ez a terület az, ahol a megyei könyvtár a legtöbbet nyujthatja, ahol minden lehetősége megvan arra, hogy munkájával tudományos intézmény szinvonalára emelkedjék.

Kiemelkedően magas a pedagógiai és a mezőgazdasági témák száma: ez a tény mindenképpen a pedagógusok és a mezőgazdasági szakemberek információigényére és nem kielégitő információellátására kell, hogy felhivja a figyelmünket.

FORRÁSOK, MÓDSZEREK

Az elemzés forrásául szolgáló szombathelyi kiadvány "menet közben", nyilván a beérkezett vélemények, javaslatok alapján nyerte jelenlegi formáját. Megindulásakor csak a cimet és a tartalmat közölte, az irodalomkutatások forrásait - sajnos - nem. Igy további vizsgálódásainkból - amelyek az irodalomkutatásokhoz használt eszközök, tehát az irodalomkutatási módszerek megismerésére irányulnak - eleve ki kell zárni azokat a tételeket, ahol a források megjelölése hiányzik. Kiemelhető további 42 tétel, amely a leirás szerint csak egy fajta forrás (kurrens folyóirat) alapján készült. A fennmaradó 214 irodalomkutatás leirása két vagy több forrásfajtát jelöl meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A források fajtáit, használatuk gyakoriságát vizsgálva, első helyen a bibliográfiák állnak: 214 irodalomkutatás közül 116 forrásai között bibliográfiák is szerepelnek. Ha leszámitjuk a kurrens folyóiratokban található felhasznált irodalomjegyzékeket és a rejtett bibliográfiákra való két hivatkozást, 100 előfordulással még mindig - a most már szükebb értelemben vett - bibliográfia a leggyakoribb forrás. Ez az elsőrendü szerep az irodalomkutatások könyvcentrikus szemléletére és (az átlagos átfutási időkre való tekintettel) a naprakész tájékoztatásról való lemondásra látszik utalni.

A katalógusok gyakori forrás-szerepe (96 eset) természetes, magától értetődő, hogy a nagy közmüvelődési könyvtár elsősorban saját állományára támaszkodva igyekszik kielégiteni a felmerült igényt, és igy irodalomkutatási tevékenysége során saját katalógusait is felhasználja.

A repertóriumok intenziv használata (82 hivatkozás) a folyóiratcikkek információértékének, fontosságának felismerését és szem előtt tartását bizonyitja.

A kurrens folyóiratok (a korábban már emlitett 42 eseten kivül, ahol kizárólagos forrásként szerepeltek) 23 alkalommal egészitették ki az irodalomkutatások más forrásait.

Segédkönyvekhez öt alkalommal fordultak az irodalomkutatások készitői.

Az irodalomkutatások a jelek szerint igen fáradságos munkával készülnek, hiszen a források jelentős része olyan széleskörü cimgyüjtemény (Magyar Folyóiratok Repertóriuma 65, Magyar Nemzeti Bibliográfia 16 alkalommal), amelyek ilyen célu használata meglehetősen nehézkes, nem is szólva a kurrens folyóiratok rendkivül időigényes "böngészéséről". Ugyanakkor a könyvtár saját katalógusaira való gyakori támaszkodás (és tegyük hozzá a Látóhatár tájékoztató jellegü válogatott cimanyagának forrásértékü felhasználását 12 esetben) a tájékozódás, a fellelhető irodalom köre beszükülésének veszélyét jelzi.

E veszély elkerülésének módja az irodalomkutatás (és általában a szakirodalmi tájékozódás) megkönnyitésére létrejött, és az irodalomkutatások egyik legfontosabb forrásául szolgáló különféle szakirodalmi tájékoztató kiadványok és szolgáltatások használata. Megyei könyvtáraink irodalomkutatási forrásai között a bibliográfiák után második helyen (97 hivatkozással) ezek az információs kiadványok állnak. Durván számolva tehát minden második irodalomkutatás információs kiadványok segitségével készült, azonban ebből 58 alkalom a 62 pedagógiai témáju irodalomkutatásra jut. A 97 eset közül 69-ben (tehát sok nem pedagógiai témánál is) a felhasznált információs kiadvány pedagógiai jellegü (Magyar Pedagógiai Irodalom, Magyar Pedagógiai Információ, Külföldi Pedagógiai Információ) volt. További 8 esetben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 6 alkalommal pedig megyei könyvtárak kiadványai jelentették a forrásul szolgáló szakirodalmi tájékoztató kiadványt. Az orvosi, mezőgazdasági, müszaki, közgazdasági és politikai-ideológiai témák irodalomkutatásához összesen csak 14 esetben (durván számolva minden ötödik alkalommal) használtak fel más információs kiadványokat.

Tény, hogy szakirodalmi tájékoztató kiadványokkal és szolgáltatásokkal távolról sincs minden szakterület "lefedve", és különösen a társadalomtudományok területén vannak még "fehér foltok" e tekintetben. Igy nem is

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

csodálkozhatunk azon, hogy a történelmi, irodalmi, müvészeti tárgyu irodalomkutatások forrásai között információs kiadványok nem szerepelnek. Annál meglepőbb viszont, hogy 26 mezőgazdasági téma közül mindössze 6, 13 müszaki közül 3, 8 orvosi közül 1, 7 közgazdasági közül 2 és 14 ideológiai-politikai téma közül mindössze 2 esetében vették igénybe az ezeken a területeken létező és elérhető szakirodalmi tájékoztató kiadványokat. (Azt már csak az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a könyvtári témák irodalomkutatásához két izben használtak fel információs kiadványt: a Magyar pedagógiai Információt...)

KÖVETKEZTETÉSEK

Természetesen az irodalomkutatás önmagában, a létrejöttét megelőző és kiváltó igény ismerete nélkül nem értékelhető egyértelmüen. Az irodalomkutatást éppen az különbözteti meg a szakirodalmi információ más produktumaitól, hogy egyszeri, egyedi "termék", egy adott, konkrét és pontosan leirható igény kielégitésére készül, és ez az igény sok mindent megszabhat. Döntően befolyásolhatja a feltárandó dokumentumok tipusát, az információk nyelvét, határt szabhat a kutatásnak térben és időben, sőt, szinvonalban is. "Az általános nyilvános könyvtárakban elvégzett" és itt tárgyalt irodalomkutatásoknak nem mindegyike irodalomkutatás a szó fenti értelmében. Van köztük folyamatos témafigyelés, és közreadták a középiskolai pályázatokhoz, tanulmányi versenyekhez készitett ajánló jegyzékeket is (ezeknél nyilvánvalóan döntő szempont, hogy a megadott irodalom könnyen hozzáférhető legyen).

Az elkészült irodalomkutatások tematikai megoszlásának, az irodalomkutatás módszereinek, a források fent leirt használatának okait jelen vizsgálódásunk nem tárhatja fel egyértelmüen. Tény, hogy megyei könyvtáraink irodalomkutatási tevékenységük során nem használják ki a szakirodalmi tájékoztató kiadványok és szolgáltatások nyujtotta lehetőségeket. A bevezetőben már emlitett elv, amely szerint a könyvtári rendszer bármely pontján felmerülő igényt a rendszer egészének kell kielégitenie, arra is ösztönöz, hogy megyei könyvtáraink bátrabban forduljanak az országos szakkönyvtárak és tájékoztató intézmények kiadványaihoz és szolgáltatásaihoz, szakirodalmi tájékoztató tevékenységük során közvetitve ezeket a helyi felhasználókhoz. Ez a közvetitő szerep is jelentős produktiv munkát kiván, hiszen a "központi" szolgáltatásoknak nem egyszerü átvételét, hanem adaptálását, a helyi igényeknek megfelelő szükség szerinti átdolgozását, szükitését vagy bővitését jelenti.

Az MSZMP KB 1974 márciusi közmüvelődési határozata értelmében közmüvelődési politikánk fontos feladata a közmüvelődési könyvtárak továbbfejlesztése, alkalmassá tétele a lakosság magas szinvonalu olvasási, tájékozódási igényeinek maradéktalanabb kielégitésére. Ennek a feladatnak szerves része a nagy - elsősorban a megyei - közmüvelődési könyvtárak feladatai között már ma is szerepel, és a jövőben egyre jelentősebb szerepet kap a szakirodalmi tájékoztatási tevékenység, elsősorban azok számára, akik a szükséges tájékoztatást a szakkönyvtári hálózatok keretében nem, vagy nem megfelelően kapják meg. Ilyenek elsősorban a pedagógusok, mezőgazdasági szakemberek, a tanácsi apparátus dolgozói, sok esetben a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szakmunkások és technikusok is (ez utóbbiak szakirodalmi és információs igénye a meginduló rendszeres továbbképzés következtében feltehetőleg jelentős mértékben emelkedni is fog).

Ezen feladatok megoldását legnagyobb közművelődési könyvtáraink is csak az országos szakkönyvtárakkal, tájékoztató intézményekkel együttműködve vállalhatják. Természetesen az együttműködés szorgalmazása, az információs tevékenység fejlesztése nem azt célozza, hogy megyei könyvtárainkat árassza el a szakirodalom és a tájékoztatási kiadványok özöne. Az információs kiadványok használatáról nyert kép azonban arra figyelmeztet, hogy megyei könyvtáraink talán még mindig nem ismerik eléggé ezen intézmények kiadványait, szolgáltatásait. (Figyelmeztetés ez a másik irányba is: figyelembe vették-e az országos szakkönyvtárak és tájékoztató intézmények a nagy közművelődési könyvtárakat mint kiadványaik, szolgáltatásaik potenciális felhasználóit?)

A megismert lehetőségek közül a megyei könyvtáraknak kell kiválasztaniuk a számukra és olvasóik számára szükségeseket és hasznosakat. Igy egyrészt a szakkönyvtárak és tájékoztatási intézmények szolgáltatásai könnyebben és az eddiginél szélesebb körben juthatnak majd el az érdeklődőkhöz (illetve az eddig csak potenciális felhasználókhoz), másrészt a közművelődési könyvtárak magasabb szinten tudják kielégiteni a lakosság mind szélesebb rétegei részéről a közművelődési könyvtárakban jelentkező egyre növekvő számu és emelkedő szinvonalu információs igényeket.

A könyvtárosok és a modern novellák (Meditálás 7 táblázat felett)

FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István

A szerzők a nemzetközi olvasásszociológiai vizsgálat eredményeit lapunk 1975. 5. és 6. számában ismertették. E cikk a vizsgálat nyersanyagából a könyvtárosokra vonatkozó következtetéseket vonja le. (A szerk.)

Az ujfajta módon ábrázoló irodalom esélye és szerepe ma még Magyarországon is, másutt is eléggé csekély. Bulgakov, Bellow, Böll, Déry, Faulkner, Golding, Malamud, Marquez, Mészöly, Örkény, Sánta, Semprun müvei ma olvasóik szük körében is ritkán lobbannak élménnyé. A könyvtárosok eddig is kulcsszerepet játszottak közvetitésükben. Ez a munka azért tartozik nehezebb feladataik közé, mert ők maguk is most tanulják ezeknek az iróknak a nyelvét. Jóval könnyebb a tananyaggá vált klasszikusok vagy a hagyományos módon megformált müvek ajánlása, mint az áttételesen közlő modern müveké, hisz megértésükhöz, nemegyszer megfejtésükhöz sokszor kevés egyetlen olvasás, nehéz őket egy-két mondattal elmesélni, és sokszor végképpen lehetetlen egyszavas (szomoru, szerelmes, társadalmi, lélektani) "orientáló cimkékkel" kézbeadni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A táblázatokat egy nemzetközi összehasonlitó olvaásszociológiai kutatás félszáz táblázatából szerkesztettük össze. Ebben a kutatásban a könyvtárosok mint "kontroll-csoport" szerepeltek. Meditációnk céljának megfelelően azonban most őket állitva középpontba tesszük fel a kérdést: ők, a "közvetitők" olvasókként milyen olvasók? Az első két táblázat az irodalmi izlésről, a következő három két ujszerü, áttételesen közlő mai magyar novella (Örkény: Meddig él egy fa? - Sánta: Nácik cimü müve) és egy klasszikus magyar novella (Móricz: Kis Samu Jóska) fogadtatásáról, a többi pedig a két modern novella értelmezéséről kinál elgondolkodtató adatokat. Ezek a táblázatok módot adnak arra, hogy az olvasószolgálatban tevékenykedő, irodalomszakos diplomával rendelkező hazai közmüvelődési könyvtárosokat modellező 50 fős (M-jelü) csoport izlését és a novellákkal kapcsolatos véleményét másféle rétegekével hasonlithassuk össze: a) azokéval az olvasókéval, akiknek közvetitik ezeket az olvasmányokat: könyvtárba járó 20-30 éves lakatos és esztergályos szakmunkások (m- jelü csoport), középiskolai tanulók (t-jelü csoport), élelmiszerkémiai tudományos kutatók (k-jelü csoport); b) más országok közmüvelődési könyvtáraiban tevékenykedő könyvtárosokéval: szófiaiak (B-jelü) és varsóiak (L-jelü) csoportjának izlésével.

A továbbiakban egy hosszabb meditációból előlegezünk néhány gondolatot abban a reményben, hogy a töprengésben és a magyarázatban segitőtársakra találunk a kérdésben érdekelt könyvtárosok körében.

1. OLVASÓI STRATÉGIA ÉS ÍZLÉSKÉPLET

Egyetértés három, olvasással kapcsolatos megállapitással[x]	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
- azokat a könyveket olvasom szivesen, amelyek segitségével elmenekülhetek egy boldogabb, kellemesebb világba	2,6	2,2	1,8	1,5	2,8	3,2
- egy jó regény erkölcsi állásfoglalásra és önvizsgálatra késztet	4,0	4,2	3,6	4,4	3,8	4,2
- nem szeretem azokat a könyveket, amelyek felzaklatnak és arra próbálnak kényszeriteni[xx], hogy önmagammal szembenézzek	3,9	4,4	4,2	4,6	4,1	4,4

A megállapitásokkal egyetértők még nem feltétlenül azonosulnak velük, de az valószinü, hogy a megállapitás jellemző olvasói stratégiájukra. Még a könyvtárosoknál is számolnunk kell a szépitésekkel. Ennél a rétegnél feltételezhető leginkább, hogy ismerik ezeknek az olvasói stratégiáknak a müvelődéspolitikai vagy tudományos értékelését. Valószinü, hogy a könyv-

x Az egyetértés fokozatait a teljes elutasitástól a teljes egyetértésig 1-5-ös osztályzatokká alakitottuk át, a táblázatban a csoport-átlag szerepel.

xx A negativ megfogalmazás miatt itt az 5-ös osztályzatot azok kapták, akik egyáltalán nem értettek egyet vele.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tárosok reagálása egyszerre jelzi valódi olvasói magatartásukat és a "mi illik" ismeretét. A norma ismerete, ha nem is azonos a viselkedéssel, elárulhat róla egyet és mást. A magyar könyvtárosok értékelik legmagasabbra a szellemi erőfeszitést vállaló és katartikus élményt igénylő, és ők vetik el legélesebben a passziv, kikapcsolódó-menekülő olvasói magatartást. Olvasóik két fiatal rétegének viszonylag aktiv olvasói stratégiája, vagyis az övékétől nem nagyon eltérő olvasói beállitódása megkönnyitheti közöttük a párbeszédet. A lengyel és a bolgár könyvtárosoknak a passziv olvasási magatartással kapcsolatos tul türelmes viselkedése viszont meglepő. Az ő olvasói stratégiájukban is az aktiv elemek uralkodnak, de ezek másfajta, talán előnytelenebb ötvözetet alkotnak a passziv elemekkel, mint magyar kollégáiknál. Lehet, hogy ez nem annyira a kikapcsolódó-menekülő olvasói viselkedést, hanem inkább az ilyen viselkedés megértését jelenti. Elképzelhető, hogy az aktiv és a passziv elem olyan ötvözetet alkot náluk, amely kevéssé kedvez a nagyobb szellemi erőfeszitést kivánó müvek alkotó befogadásának, de az is lehet, hogy a stratégia különböző elemei "megosztva a munkát", különböző célokat szolgálnak.

Egyes irók kedvelése és elutasitása[x]	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B.
Mitchell	2-3	1-1	25-14	6-42	58- 2	50- 0
Cronin	9-2	4-3	50-25	10-38	58- 2	82- 2
Cusack	24-2	15-1	7- 0	44-26	12- 2	28- 8
Remarque	29-1	28-2	50- 5	56-18	64-12	82- 0
Christie	28-6	26-5	40-16	26-26	42-18	71-14
Lem	13-6	21-3	18- 9	36-14	32-20	54- 6
Bradbury	4-4	3-1	11- 2	36-14	10- 6	52- 8
Balzac	42-3	57-4	71-14	78-14	66- 6	89- 2
Zola	58-3	55-1	57-21	80-16	42-20	84- 4
Hemingway	70-3	72-4	87-11	70- 6	66-10	90- 2
Martin du Gard	5-4	12-0	23- 7	74- 6	38- 6	36- 2
Hugo	63-1	63-8	65-11	68-20	58-10	90- 0
Dumas	74-2	64-3	52-14	50-32	50-14	75- 6
Faulkner	15-4	13-4	30- 4	78- 8	52-16	52- 4
Semprun/Mauriac[xx]	4-2	8-1	11- 2	76- 2	44-10	4- 2
Golding/Salinger[xxx]	6-3	16-4	25- 2	66-10	12- 4	79- 8

16 iró kedvelése és elutasitása[xxxx] nagyon óvatosan kezelendő tényanyag. Elég csak arra gondolni, hogy egyes irók (pl. Bradbury, Cronin, Mitchell, Semprun, Golding) müvei a különböző koru, foglalkozásu és anya-

[x] Az első szám a kedvelők, az ebből kivont szám pedig az elutasitók %-át jelzi.
[xx] A lengyel könyvtárosoknál
[xxx] A bolgár könyvtárosoknál
[xxxx] A kérdőiven szereplő 40 közül kiemelt 16-ról van szó.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nyelvü rétegek számára nem egyformán (bizonyos esetekben egyáltalán nem) hozzáférhetők. Mégsem meddő adatok ezek, mert például az elutasitások aránya sokat elárul az olvasói magatartásról. Sok kutatási tapasztalat abban erősitett meg minket, hogy az elutasitás élesebben jellemzi az olvasói izlést, mint a kedvelés, ugyanis a tetszés esetében nehezebben elemezhető a saját vélemény és a "mi illik" ismeretének ötvözete, mint a "nyers" elutasitás esetében.

A kritikus olvasást jelző elutasitások aránya általában tizedrésze a kedvelés arányának, de hányada többnyire az iskolai végzettség emelkedésével növekszik. A legkritikusabb olvasóknak a magyar könyvtárosok bizonyultak, náluk ugyanis 3 "igen" szavazatra esett egy "nem"; mig az olvasók közül a kutatóknál 4, a fiatal munkásoknál 9, a középiskolásoknál 10 "tetszett"-re jutott egy elutasitás. Nagy különbség tapasztalható e téren az ebben a tekintetben a magyar könyvtárosokhoz hasonlitó lengyel és a meglepően liberálisnak mutatkozó bolgár könyvtárosok között.

A kritikus olvasás kétségtelenül fontos jellemzője és feltétele az olvasmányközvetitői magatartásnak, de nem mellékes, hogy milyen müvekre irányul a kritika. Mig az olvasóknál a különféle tipusu szerzők között viszonylag egyenletesen oszlanak meg az elutasitó vélemények, a magyar könyvtárosok elutasitó véleményének majdnem fele Mitchell, Cronin, Cusack, Christie és Remarque müveire jut, ám a huszadik századi realizmus, valamint a modern irodalom képviselői viszonylag egyöntetü tetszést aratnak körükben. A lengyel könyvtárosoknál Remarque és Christie jóval több ellenszavazatot kap, mint Mitchell és Cronin, a "tártszivü" bolgároknál pedig a nagyon kevés ellenszavazat egynegyedét a modern irodalom kapja. Ugy tünik, elsősorban a Mitchell-tipusu lektür, valamint a Golding-tipusu modern irodalom az izlés vizválasztója. Mig a kevéssé értékes lektür kedvelésénél a 8 általánost végzett olvasó és a diplomás könyvtáros, valamint a magyar és a külföldi könyvtáros között csak elhanyagolható különbségek tapasztalhatók, a modern irodalom választásánál az iskolai végzettség már választóvonal. A modern müveket kedvelők és elutasitók belső aránya alig különbözik az olvasók és a könyvtárosok, az alacsonyabb és a magasabb végzettségüek körében. Nagy különbségek észlelhetők azonban a kevéssé értékes lektür kedvelése terén még a könyvtárosok között is. Mindössze két szerző esetében (Cronin és Mitchell) és csak a magyar könyvtárosoknál billen az elutasitás felé a mérleg nyelve, tehát az elutasitás csak náluk egyértelmü és általános.

Irodalomszakos olvasószolgálati könyvtárosaink viszonylag széles terjedelmü olvasottsága, elég erős kritikai beállitódása (vagyis a kevéssé értékes müvekkel kapcsolatos meglehetősen határozott elutasitás) és nyitottságuk a modern müvek irányába kedvező feltételeket teremt a kortárs irodalom közvetitéséhez. Hogy az általánosan elfogadott, "hivatalos" értékeket is megkérdőjelező, vagy az alacsonyabb értékekkel szemben türelmes könyvtárosi magatartás mennyiben serkentője vagy hátramozditója az izlésformáló tevékenységnek, azt csak egy sereg más tényezőnek, egyebek között a könyvtáros izlését is befolyásoló könyvkinálatnak, az irodalomoktatásnak és az olvasók felkészültségének ismeretében lehet eldönteni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. KÉT MODERN NOVELLA FOGADTATÁSA ÉS ÉRTELMEZÉSE

A fogadtatás	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
A tetszés-nemtetszés átlagosztályzata						
Meddig él egy fa?	3,5	3,8	3,2	3,8	3,7	3,8
Nácik	3,3	3,8	3,2	4,4	3,7	3,5
Kis Samu Jóska[x]	4,3	4,5	-	4,4	4,0	4,2
Az irodalmi érték megitélésének átlagosztályzata						
Meddig él egy fa?	3,4	3,4	2,9	3,6	3,6	3,4
Nácik	3,4	3,7	3,2	4,1	3,6	3,6
Kis Samu Jóska	4,0	4,1	-	4,3	3,7	3,9
A mondanivalóval való egyetértés átlagosztályzata						
Meddig él egy fa?	4,1	4,1	3,6	4,2	4,3	4,0
Nácik	4,1	4,3	4,0	4,6	4,4	4,0
Kis Samu Jóska	4,6	4,3	-	4,8	4,6	4,3

A kémikusok külön tanulmányba kivánkozó, rendhagyó viselkedésétől eltekintve azt tapasztalhatjuk, hogy nemcsak a hagyományos módon megformált Móricz-novellának, hanem a többféle értelmezési (és félreértelmezési) lehetőséget adó, groteszk Örkény-novellának a fogadtatása is hasonló volt. Az első pillanatra egyszerünek tünő, de "belsőbb köreiben" tekervényesebb Sánta-novella a magyar könyvtárosoknak tetszett legjobban, ők tartották legértékesebbnek és ők értettek egyet leginkább az iró közlendőjével. Megforditva: ennél a novellánál alakult ki legnehezebben a könyvtáros és olvasó közötti párbeszéd (már amennyiben ennek feltétele a pozitiv fogadtatás). Mivel az olvasóknál magasabb foku volt az egyetértés a mü mondanivalójával, mint az irodalmi érték megitélésében, feltételezhetjük, hogy a Sánta- és az Örkény-novella olvasói elutasításában inkább esztétikai, mint világnézeti okok játszottak közre.

Mivel a sokféle olvasói viselkedést kifejező-leleplező "tetszett"-válaszok jóval kevesebbet árulnak el az élményről, a belső történésről, mint a "nem tetszett" válaszok, feltétlenül meg kell vizsgálni a "miért tetszett" kérdésekre adott válaszokat.

[x] Ez a novella a kémikus kutatóknál nem szerepelt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tetszés indoklása[x]	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
Meddig él egy fa?						
Nem indokolta	11	8	15	8	11	7
Csak közhellyel indokolta	11	7	12	2	3	0
Az indoklás motivumai között szerepelt:						
"mert azt mondta"	32	48	35	51	47	60
"mert igaz"	5	11	19	10	3	13
"mert érthető"	8	3	4	15	3	3
"mert szép"	21	19	19	39	31	17
"mart hatott"	16	22	0	18	14	23
Nácik						
Nem indokolta	25	16	16	14	8	8
Csak közhellyel indokolta	7	4	0	7	0	4
Az indoklás motivumai között szerepelt:						
"mert azt mondta"	40	50	26	30	75	50
"mert igaz"	13	13	13	5	13	0
"mert érthető"	5	1	6	0	0	4
"mert szép"	21	12	45	30	29	0
"mert hatott"	13	23	23	38	24	21

Hogy az olvasói beállitódás csak eléggé laza stratégia, amely eléggé eltérő viselkedési taktikákat engedélyez, legjobban talán ebből a táblázatból látszik, méghozzá elsősorban a magyar könyvtárosoknál. Mig az olvasók első két csoportjánál hasonló arányban szerepel az öt motivum a két egymástól eléggé különböző novella pozitiv fogadtatásának indoklásában (és csak az indoklást mellőzők aránya tér el jelentékeny mértékben), a könyvtárosok "más nyelven beszélnek" Sántával és más nyelven Örkénnyel. Feltehetően nem alakoskodnak, hanem a mü élmény-változatának társszerzőiként az iró "eredeti nyelvén" olvassák a müvet. Ez persze csupán derülátó feltevés. Maradjunk még csak annál a ténynél, hogy a magyar, de valamelyest a lengyel és a bolgár könyvtárosok olvasói viselkedése is különféleképpen tükröződik a két müben. Az Örkény-novellánál a mondanivalóra utaló motivum uralkodik, a Sánta-novellánál az élményre (talán a katartikus hatásra) és a mü megformálására utaló elemek dominálnak.

Elgondolkodtató, hogy a "mert hatott" elem a magyar könyvtárosok körében (és a kémikusoknál is!) nem az érzelmes-groteszk Örkény novellánál, hanem a szikáran drámai Sánta münél jelentkezik sokkal erősebben. Lehetséges, hogy ez a mélyebb és sebesebb örvényü élményt jelzi. A Nácik a lengyel és a bolgár könyvtárosok számára inkább közölt, mint éreztetett valamit. Hogy ez a racionálisabb olvasói magatartás mennyiben kedvez az eredetibb, az ujfajta valóságlátást mutató értelmezésnek, azt még meg kell vizsgálnunk, de előtte érdemes a novella hatását más módon, a "Mit érzett?" kérdés feltevésével is megvizsgálni, kiterjesztve az elemzést a "nem tetszett" választ adókra is.

[x]A novellát tetszéssel fogadók %-ban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mi érzett?[x]	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
Meddig él egy fa?						
- elszórakoztatott	12	3	6	2	4	4
- meghatott	44	52	30	38	0	42
- megrenditett, felkavart	38	53	24	66	32	48
- ujat mondott	26	24	6	2	14	16
Nácik						
- meghatott	20	18	16	14	0	16
- állásfoglalásra késztetett	23	41	38	60	16	38
- megrenditett, felkavart	51	65	34	74	24	42
- félelmet keltett	14	16	35	42	50	16
- ujat mondott	14	19	0	0	4	12

A könyvtárosok, és elsősorban a magyar könyvtárosok olvasói magatartásának sajátosságát jelzi a "meghatott" - "megrenditett" válaszok aránya. A felületesebb érzelmi hatást sejtető "meghatott" és a katartikus élményt is éreztető "megrenditett" válaszok az előző táblázatra rimelve elsősorban a Sánta-novellánál mutatnak markáns eltérést. A félelem, a megrendülés és az állásfoglalás - a Sánta-novelláról van szó - a magyar könyvtárosoknál mutat legszervesebb egységet, de ez még bizonyitásra szorul.

Ki ne értené, ha "olvasó", az anyanyelvén irt elbeszélést? - szegezhetné nekünk valaki a kérdést. Amire ezt felelhetnénk: a kérdés, bár naiv, jogos, hiszen vizsgálódásunk egyik fontos részének központi problémájára irányul. Hiszen amikor a müvek "értelmezését", tartalmának-formájának befogadását elemeztük, ugy kellett döntenünk, hogy - bár szubjektive minden értelmezés hiteles - a szépirodalmi müalkotás céljával egyetértő olvasás a szavak, mondatok, az alapcselekmény elsődleges jelentésén tul a szöveget mint többértelmü jelzésrendszert fogja fel. Tehát a "megértésnek" fokozatai vannak, és ezek az elbeszélések összetett, jelentésgazdag közleményének megragadásához állnak közelebb-távolabb.

A két következő - s egyben meditációnk utolsó lépéseire módot adó - táblázat ennek az értelmezési "mélységnek" a mérés-eredményeiből állt össze, ismét eszmefuttatásunk céljának megfelelően rendezve el bennük a vonatkozó eredményeket. Maga a vizsgálat két, egymást követő feladatot adott az olvasóknak: először szövegesen, spontán és egyéni módon kellett megfogalmazniok a "miről szólt" kérdésre adott választ, majd 33-33 megadott kulcsszó közül választhatták ki a szerintük leginkább jellemzőket. Először az analitikus, un. "zárt kérdés", a kulcsszóválasztás néhány kiemelt pontját emlitjük, és csak ezt követően lesz szó az olvasói "fogalmazványok" tanulságairól. Kétségtelennek látszik, hogy a könyvtárosokat is, és a többieket is ezek a tesztek vizsgáztatják a leginkább "olvasói intelligenciából": a tetszés, az egyetértés, az érték-minősités hitelfedezetét kell itt megadniok.

---

[x] A 6 előre megadott választ a kérdőivünkben szereplő 25 közül választottuk ki. A táblázat a válaszlehetőségeket aláhuzók százalékarányát jelzi számokkal.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Értelmezés kulcsszavakkal	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
Meddig él egy fa?						
- vásárlás	30	42	15	28	2	30
- halál	67	67	69	76	56	68
- háboru	43	61	45	44	22	56
- életadás	43	57	56	74	64	70
- életfa	84	81	47	88	74	76
- szimbólum	43	68	56	74	48	50
Nácik						
- kecske	42	27	27	18	22	36
- háboru	15	45	35	36	32	32
- engedelmesség	41	54	19	38	14	20
- emberi tartás	16	16	13	38	68	36
- embertelenség	76	70	45	82	74	68
- filmszerüség	12	26	19	60	28	14

Mindkét irás kulcsszóanyagából a 6-6 leggyakrabban választottat emeltük ki, az arányok meglepően egységes összképet mutatnak. Könyvtárosok és olvasók a kész, a "feltálalt" (egyben valamelyes értelmezést is sugallható) anyagból viszonylagos egyöntetüséggel választották ki a müvek tartalmához, lényegéhez illő fogalmakat.

Mindkét novella kulcsszavainak első sorában olyan fogalom olvasható, amely már-már a tévedés határát suroló tárgyi értelmezést jelez. Hogy könyvtárosok és iskolázottabb olvasóik az "elvontabbak" felé hajlanak, s választásuk aránya alacsonyabb itt, olyan evidencia, mely részletesebb taglalást talán nem is igényel. A lengyel könyvtárosok - legalábbis az Örkény-novella kapcsán - meglepően tartózkodóak ennél, ez a kulcsszócsoport - önmagában - őket jelölhetné ki a leginkább általánositó olvasóknak.

Haladjunk azonban tovább: mindkét novellánál a táblázatunkban középre került szóanyag már némileg beszédesebb eltérésekre utal. Mielőtt ezeket megnéznénk, rövid kitérőt kell tennünk, és arról kell szót ejtenünk, amit többirányu elemzéseink magukról az elbeszélésekről kimutattak. Mindkét irásra jellemző ugyanis a többirányu dialektika; a cselekmény reális és elvont sikja mindkét esetben egy kétalakos, kétpólusos alakrajzban és a fogalmi, erkölcsi kettősség feszültségében bontakozik ki. Az irásoknak ez a belső dialektikus jelentésrendszere (leegyszerüsitve: "élet-halál , elmulás-továbbélés, megalázás, embertelenség - emberi tartás") kulcsszavaiban is adva volt.

Ha ennek tudatában nézünk most már a kulcsszavak százalékos rendjére, kiderül, hogy az Örkény-novella olvasói - a korábban emlegetett homogenitás főként ebben mutatkozik meg - egyöntetüen felismerni látszanak e lényeges jellemvonást. Mindhárom könyvtáros-minta igen tiszta formációkat mutat: náluk az "életfa" (a tartalomra, a jelképességre egyaránt utaló, halált és megujulást egyként jelző) fogalom a "legsikeresebb", és - mintegy körbeirva ezt a fogalmat - "halál" és "életadás" kerül a sorrendben mögéje. Ebben a tekintetben a munkásolvasók és a középiskolás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tanulók egyenlő itélőképességü "szövegértőkként" jelennek meg, mind az övéktől, mind pedig a könyvtárosokétól leginkább a kémikusok magatartása tér el, bár e három kulcsfogalom náluk is hangsulyosnak látszik.

Miként a "tetszés-képlet"-ben, ugy itt is a Nácik - a Sánta-irás - értelmezése körül támadna parázs vita, ha a vizsgálatba vont olvasókat egy elképzelt (igencsak hatalmas) kerekasztal köré leültethetnénk. Ha végül - ezen az elképzelt szimpoziumon - szavazásra bocsátanánk a kérdést, az "embertelenséget" választanák mint jellemző kulcsszót a legtöbben. A vélemények megoszlása, a vita "parazsa" nem itt izzik, hanem ott, hogy a novella egyértelmüen pesszimista-e, az emberi megalázásról, az erőszak elembertelenitő erejéről beszél-e csupán? Itt most táblázatunkban az "engedelmesség - emberi tartás - embertelenség" finom, ám lényeges etikai megkülönböztetéseket tartalmazó fogalmi hármasát kellene kinagyitanunk. Van egy nagyon érdekesnek tünő mozzanat. A lengyel könyvtárosok roppant meglepő módon, kiugró arányban értették meg, hogy a pásztorok hallgatása: "emberi tartás", melyen a ravasz terror sem vehetett erőt. (A nemzeti irodalom által is közvetitett történelmi tapasztalatok gazdag anyagát sejthetjük talán a varsói könyvtárosok "jelzése" mögött?) A magyar könyvtárosok fogékonysága - bár a többi csoporténál jobb, kiegyensulyozottabb - messze jár ettől. "Bölcsebben" látják azonban az irás morális összképét, mint olvasóik, akik között a "fiatalok" hajlamosak csak a negativ tanulságokat, a példázat negativ értelmét előtérbe helyezni.

A kulcsszavak között is "rendellenes" - mert formai mozzanatra utaló - a szimbólumra és a filmszerüségre utaló fogalom: ennek alapján a magyar könyvtárosok látszanak a leginkább "literátus", irodalomesztétikai meglátásokra is fogékony rétegnek, és érdekes megfigyelni, hogy a középiskolás tanulók milyen beszédesen kamatoztatják frissen szerzett irodalomelméleti (és filmesztétikai) ismereteiket.

E vizsgálati pontnak, ennek a tesztnek van egy lényegi fogyatékossága is: csak a "ráismerés" eredményeit rögziti (igaz, azt összemérhető pontossággal). Az olvasók személyes benyomásáról, valamint ennek tartalmi, szerkezeti jegyeiről csak áttételesen vall, és például a statikus pozitiv-negativ páros fogalomválasztás esetében a dinamikára, a dialektikára csak következtethetünk. Talán éppen e ráismerés révén - kulcsszavaink a csak sejtetett tartalmakat is eléjük tárják! - láthatjuk viszonylag egységesnek értelmezési sztereotipiáikat. Valóban csak abban volna érdemi különbség olvasócsoportjaink között, hogy a reálisra és az elvontra némileg eltérően reagálnak? Hogy a Sánta-novellában mily mértékben tudják kihüvelyezni a "pozitiv üzenetet"? Hogy - iskolázottságuk, ismereteik, szakmájuk révén- az irodalom elvi fogalmairól mennyire tájékozottak?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Értelmezési szintek	Olvasók			Könyvtárosok		
	m	t	k	M	L	B
Meddig él egy fa?						
csak a történet érzékelése	14	15	4	2	2	0
félreértelmező általánositás	6	1	9	4	2	7
fontos motivumok érzékelése	2	9	4	2	2	10
leegyszerüsitő általánositás	57	39	29	38	42	11
a lényegre utaló, de elnagyolt általánositás	11	16	11	22	25	20
egy lényeges szál elemzése	9	20	22	30	22	27
az összefüggésrendszer feltárása	1	0	21	2	5	10
Nácik						
csak a történet érzékelése	12	13	7	4	2	5
félreértelmező általánositás	3	1	0	0	2	0
fontos motivumok érzékelése	19	17	22	10	31	21
leegyszerüsitő általánositás	38	49	49	42	27	23
a lényegre utaló, de elnagyolt általánositás	13	3	4	18	16	9
egy lényeges szál elemzése	15	17	11	30	22	28
az összefüggésrendszer feltárása	0	0	11	4	0	14

A felfogott, megértett szöveg lényegének irásos kifejezése kétségtelenül igényes feladat. Hogy mégis kivántuk, kutatásunk szempontjából döntő: a jelentés értelmező dialektikával, elvonatkoztatással megragadható tartalma és annak szerkezete csak igy tükröződhetett számunkra. Az olvasók irásos megnyilatkozásának többféle szövegelemzése közül ez a táblázat a legösszetettebb minősités eredményeire épül.

A táblázat első két sora ismét olyan evidenciát számszerüsit, amire a kulcsszóanyag is utalt már; az elsődleges cselekményérzékelés (felmondás) tekintetében lényegi eltérés az irodalomközvetitő könyvtárosok, valamint a szakmunkások és a középiskolai fiatalok között van. Félreértelmező - a cselekménymozzanatokat tévesen általánositó - tipus ezeknél a csoportoknál alig akad.

Mindjárt ide kivánkozik: mindkét novella értelmezésének teljes adatsora lényegében ismét azonos szerkezetü, "sulyeloszlásu": minden csoportnál a csucsértékek a középszinten az un. "leegyszerüsitő általánositás" szintjénél találhatók. Nevezhetnénk ezt talán "közhelyszerü" általánositásnak, mely a legnyilvánvalóbb sztereotipiát mondja vissza. Fel kell tételeznünk, hogy a fogalmazás és a gondolkodás "lustasága" is ide huzza az arányokat. Érdekes jelenség - és ez a könyvtárosokat és olvasóikat ismét együttesen jellemzi - hogy a "fontos motivum érzékelése" (féluton az érzékletes motivumok és a gondolat között), valamint a lényegre utaló általánositás sulya és szerepe forditott a két novellánál. Mig az Örkény-irásnál a legtöbb értelmezés tullép a motivum-jelölésen, a Sánta-novellánál ez a "leltározó", az irás erkölcsi-eszmei lényegéig nem hatoló magatartás gyakoribb. Ismét megmutatkozik, hogy a könyvtáros-olvasók (a magyar köz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

művelődési könyvtárosok is) a teljesértékünek is tekinthető lényegi elemzésben (utolsó előtti sor) tekintélyes arányban tesznek bizonyságot irodalom-értésükről.

Ez a "szint" csak egy árnyalattal - igaz, lényeges árnyalattal - alacsonyabb, mint a teljes összefüggést feltáró értelmezés (utolsó sor). Az utóbbi már a motivumok, a "szálak", az "oldalak" teljes és dinamikus összefüggésben való látását feltételezi. A bolgár könyvtárosok ez utóbbiban meglepően kiugró százalékaránnyal szerepelnek, a lengyel könyvtárosok viszont itt nem igazolják azt, amit a kulcsszóválasztás sejtetett (a Nácik kulcsszóaránya összetett és árnyalt értelmezési szintre vallott). Tul ezen, a könyvtárosok - egy korábban felmerült kérdésre is itt a válasz - értelmezési szintje és átlaga - ugy látszik - nem függ jelen esetben a "tetszéstől-nem tetszéstől", sőt egybevág pozitiv véleményük indokolásával is: ami kevésbé tetszik, azt is türelmesen figyelve olvassák. Ama "dialektikus összefüggésben való látás" képessége azonban ritka holló. Ugy látszik viszont, hogy a Nácik c. novellával kiegyensulyozatlan viszonyban álló kémikusok között a befogadásnak ez a teljes változata sem ritka.

Mind a hét táblázat: részeredmény. Együttesen is rész: kihasitottuk őket egy nagyobb vizsgálat egészéből. Egyáltalán nem az volt a célunk, hogy e modern novellák könyvtárosolvasóit azért állitsuk "középre", hogy végül itt-ott "kifütyüljük", másutt megtapsoljuk őket, illetve a három ország könyvtárosai között valamiféle pontozásos versenyt rendezzünk.

A meditáció-sor fontosabb kérdést firtatott: azok, akik ma ezrek figyelmébe ajánlanak ujfajta - s a vizsgáltaknál sokszor nehezebb - müveket, maguk vajon milyen személyes fogékonysággal, izléssel, értelmező képességgel, hozzáértéssel, tehát mekkora személyes "olvasói" hitelfedezettel nevelnek és tájékoztatnak? Ha érintettük is ezt a fontos kérdést, ha meditációnknak sikerült utalni a szakmai önismeret és kritika eme fontos tárgykörére, érdemes lerögzitenünk: adataink nem a magyar könyvtárosokat, mégcsak nem is a közmüvelődési könyvtárosokat reprezentálják. A félszáz interjualany könyvtárosolvasó - térjünk vissza ehhez a képhez - csupán két magyar novelláról folyó "kerekasztal-beszélgetés" résztvevője volt. Amiről szó eshetett: kollégák megfigyeléséről, a hozzászólókról és visszajelzéseik minőségéről.

Könyvraktárak méretezése

URBÁN László

1975. október 20-25 között Potsdamban rendezték meg a szocialista országok könyvtárépitési, -berendezési és -felszerelési szakembereinek VI. nemzetközi konferenciáját. A napirenden három téma szerepelt:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- a szakkönyvtárak épitése, kialakitása és gépesitése;
- a tárolókönyvtárak épitése, kialakitása és gépesitése;
- könyvtári felszerelések fejlesztésének és gyártásának egyeztetése.

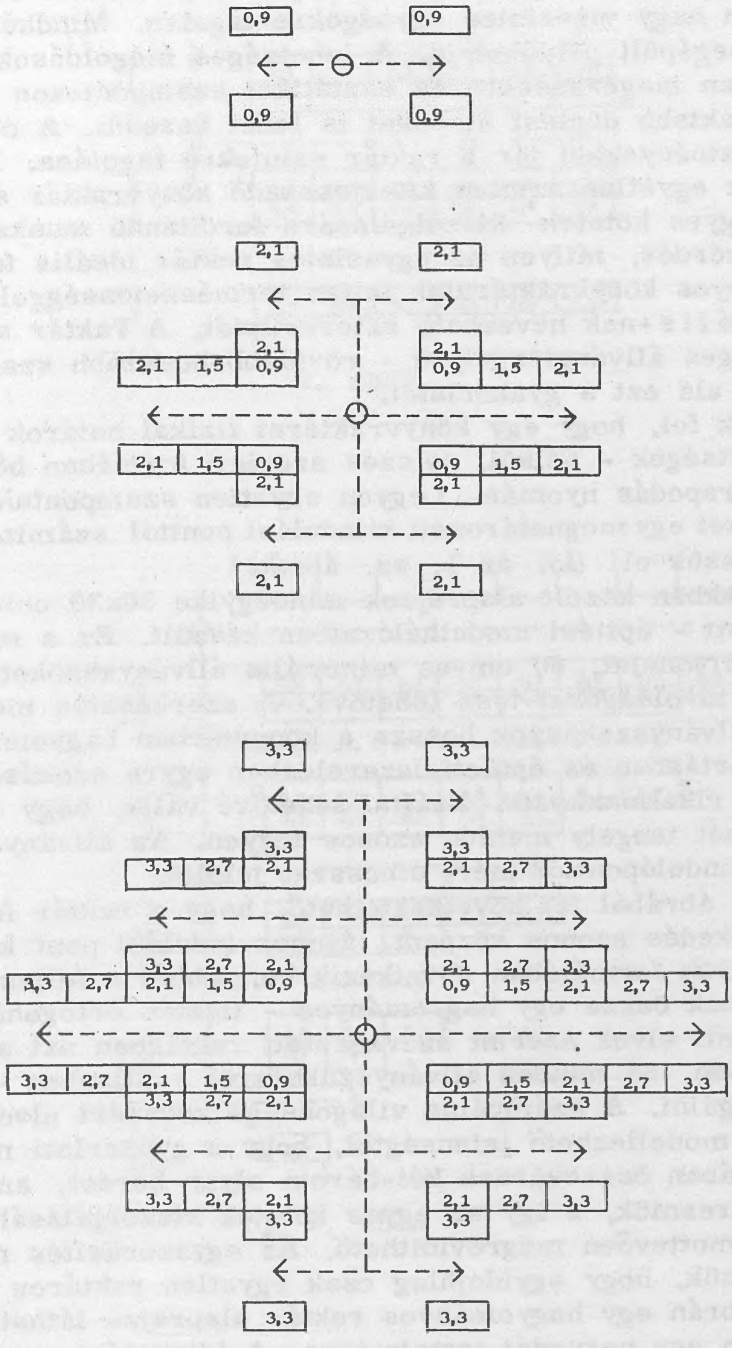
Az előadások többsége a tárolókönyvtárak témájához kapcsolódott. Ezek közé tartozott az alábbi tanulmány is.

Mint bármely más beruházásnál. könyvraktár épitése esetén is, törekvéseink központjában egy általánosan érvényes, de kétarcu cél áll: a lehetséges legjobbat a lehetséges legolcsóbban megvalósitani. A feladat két komponense általában nem áll ellentétben és nem is esik egybe. Feltehető, hogy az esetek legtöbbjében található olyan kompromisszum, amelyben viszonylag jót és viszonylag olcsón lehet épiteni. A feladat egyik fele, a "viszonylag olcsó" épités, a könyvtárosok részére kevéssé belátható terület, viszonylag gyorsan változó feltételekkel. Az épitési technológia szinte évtizedenként megujul, az árak pedig majdnem évenként emelkednek. Az utóbbi pedig különösen azért bonyolitja a helyzetet, mert általában nem az összes anyagárat, munkaárat, rezsit stb.-t emelik egyszerre és azonos arányban, hanem részenként, s igy évente más technológia számit a "leggazdaságosabb"-nak.

A könyvtáros feladata a legjobbnak a meghatározására vagy megközelitő megfogalmazására szoritkozik. S ez is éppen elég. Egy könyvraktár "jóságának" megitélésében ismét gazdaságossági jellegü szempontokat találunk. Jó a raktár, ha a minimális élőmunka ráforditással, minimális felszereléssel és minimális berendezéssel, minimális fütéssel, szellőztetéssel és világitással üzemeltethető. Ennyi minimális jellegü követelmény között természetesen akad összeegyeztethetetlen. Első feltevésre nyilvánvaló, hogy az élőmunka ráforditást automatizálással lehet csökkenteni. De vajon mi legyen automatizálva? A raktáros közlekedése? A könyv közlekedése? (Elképzelhető olyan raktár, amelyben minden állományegység egyenként távvezérelhető lenne, éspedig a tárolóbutortól az olvasóig és vissza. Könnyü annak a belátása is, hogy ez kötetenként igényelne gépi leérzékelésre alkalmas jelzeteket, tároló tasakokat vagy rekeszeket, ponconkénti bemenettel, differenciált szállitópályákat és megközelitőleg pontos visszaosztó berendezéseket. Az egy kötet betárolására forditandó felszerelés értékét a kötet értékének többszörösére lehet feltételezni.)

A napjainkban elterjedő tömör raktárak - mint felszerelések - gazdaságosságának megitélése, ugy tünik, a pillanatnyi árviszonyok függvényében történhet. Valószinü azonban, hogy a jelenlegi árak nem véletlenül olyanok, amilyenek. S hosszabb távon is feltételezhetjük: A kereskedelmi cégek mindenkor olyan áron fogják forgalmazni a termékeiket, hogy a maximális hasznot érjék el. Marad tehát az a helyzet, hogy a nagyobb kubaturával épülő olcsón bebutorzott hagyományos fix állványos könyvraktár és a kisebb épületben berendezett gördülő állványos raktár létesitési költsége egy tárolt kötet egységre viszonyitva megközelitőleg azonos lesz. A felsorolt minimum feltételek tanulmányozásához, jelen dolgozat keretében, a hagyományos - fix állványos - könyvraktár adottságainak vizsgálatával szeretnék hozzájárulni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. ábra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A nagykapacitásu könyvraktárak megformálásában közhelynek számitanak a tornyok. Legelső pillantásra jól felismerhető módon jelzik az egész épület funkcióját. Az épitészek hálásak is szoktak lenni ezért a markáns architektonikus motivumért, s nehezen mondanak le róla. Pedig a könyvtárosok jelentős része idegenkedik a tornyoktól és sokkal szivesebben látná a raktárakat nagy vizszintes egységekre tagolva. Mindkét megformálásra ismerünk megépült példákat is. A lehetséges megoldások közötti válogatásban azonban megérzéseken és esztétikai szempontokon tul - természetesen - egzaktabb döntési alapokat is lehet keresni. A döntő kérdés: milyen következményekkel jár a raktár szintekre tagolása. Ehhez meg kell ismerni az egyetlen szinten kiterjeszkedő könyvraktár sajátságait, különösen az egyes kötetek kiszolgálására forditandó munkaidőt.

Az első kérdés, milyen az egyszintes raktár ideális formája?

Hagyományos könyvraktáraink teljes természetességgel ismételnek egy ortogonális-nak nevezhető sztereotipiát. A raktár sémája: Főutvonalra merőleges állványtengelyek - rövidebb-hosszabb szakaszokban. Vegyük revizió alá ezt a gyakorlatot.

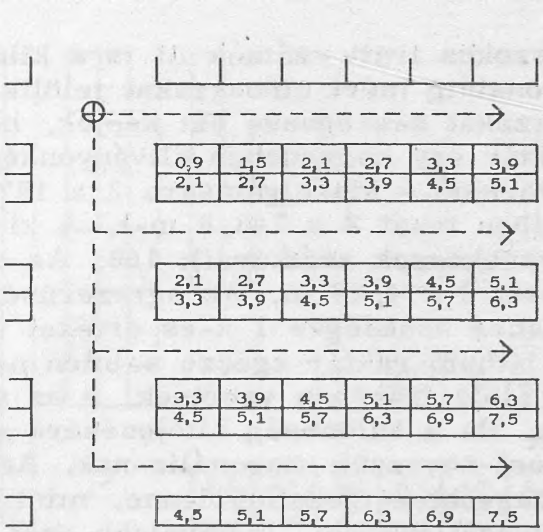
Tételezzük fel, hogy egy könyvraktárat fizikai határok - épületszerkezeti megkötöttségek - nélkül, tetszés szerinti formában bővithetünk, a mindenkori gyarapodás nyomán. Legyen egyetlen szempontunk, hogy az uj és ujabb köteteket egy meghatározott kiindulási ponttól számitott legrövidebb uttal érhessük el! (ld. az 1. sz. ábrát.)

A továbbiakban közölt alaprajzok mindegyike 30x30 cm-es - nemzetközileg elfogadott - épitési modulhálózatban készült. Ez a méret 1,20 cm fő-közlekedési utvonalat, 60 cm-es minimális állványközöket, 1,20 m-es állvány-tengely távolságokat tesz lehetővé. A szerkesztés megkönnyitése érdekében az állványszakaszok hossza a könyvtárban hagyományos 1 m helyett a butorgyártásban és épületfelszerelésben egyre szokásosabb 0,60 m-es egységekhez alkalmazkodik. Ezáltal lehetővé válik, hogy a modulháló beosztása mindkét tengely mentén azonos legyen. Az állványszakaszokra irt számok a kiindulóponttól mért uthosszat jelölik.

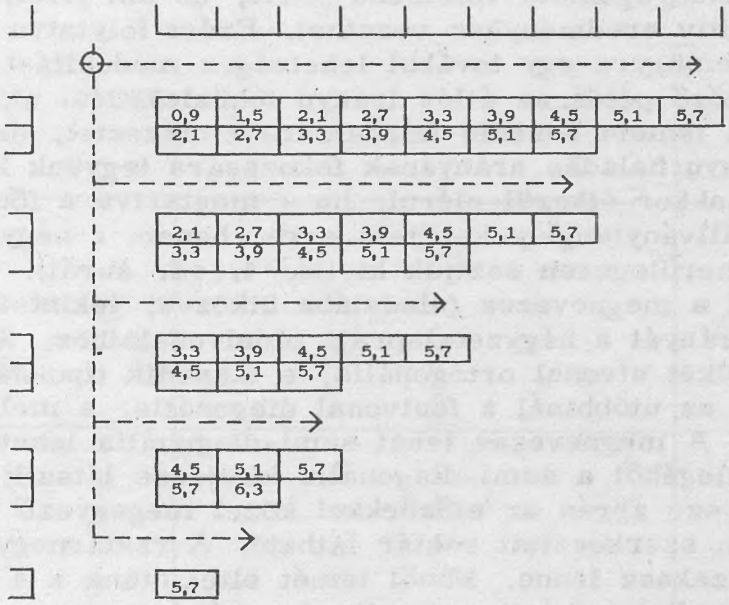
Az 1. sz. ábrából jól következtethető, hogy a raktár formája négyzetes, s a növekedés azonos központ, azonos indulási pont körül terjeszkedő négyzetgyürük formájában következik be. Ebből a felismerésből kiindulva hasonlitsuk össze egy hagyományos - tisztán ortogonális - raktárban és egy a fenti elvek szerint szerkesztett raktárban azt az esetet, ha ad hoc sorrendben, de minden állványszakaszról - átlagban - egy-egy kötetet kell kiszolgálni. A számpélda világossága kedvéért elvonatkoztatunk attól a nehezen modellezhető jelenségtől, hogy a gyakorlati munkában a raktárosok általában összevárnak két-három olyan kérést, amelyet azonos irányban kell keresniök, s igy az egyes kötetek kiszolgálásához szükséges uthosszuság számottevően megrövidithető. Az egyszerüsités miatt először azt is feltételezzük, hogy egyidejüleg csak egyetlen raktáros dolgozik.

A 2. sz. ábrán egy hagyományos raktár alaprajza látható. A rajz a raktárnak csupán egy negyedét tartalmazza. A kiindulási ponton áthaladó tengelyek mentén szimmetrikus tükrözéssel kaphatjuk a raktár egészének képét. Az ábrázolt raktárnegyed 42 állványszakasz terjedelmü. Ugyanez méterre átszámitva 25,2 állványméter. A raktár teljes terjedelme 100,8 állványméter, ami 28 000 kötet befogadóképességre becsülhető.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. ábra

3. ábra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az állványszakaszokba irott számok itt is a kiindulási ponttól az állványszakasz középvonaláig mért uthosszakat jelölik. Az egyes szakaszokhoz tartozó uthosszakat összegezve azt kapjuk, hogy a hagyományos, tisztán ortogonális raktár egy negyedében állványonként egy-egy kötet - ad hoc sorrendben történő - kiszolgálására 2 x 187,2 m utat kell megtenni, a raktár egészében tehát 2 x 748,8 m-t. A kiszolgált kötetek száma (azonos az állványszakaszok számával): 168. Az egy kötet kiszolgálásához megtett ut hossza: 2 x 4,46 m. Az egyszerüség kedvéért a továbbiakban csak az eléréshez szükséges 1 x-es értéket vesszük.

A 3. sz. ábrán látható raktár egésze szintén négyzetes alaprajzu, azonban a főutvonalak átlós irányban vezetnek, s az állványtengelyek erre merőleges kiosztásuak. Ha a különbség kifejezésére elnevezést kell alkotnunk, az utóbbi tipust nevezzük diagonális-nak. Az itt közölt raktárrész 3 állvány szakasszal nagyobb terjedelmü lenne, mint a 2. sz. ábrán látható, ezért a 3 legkedvezőtlenebbet, legtávolabb esőt nem vesszük számitásba. Az állványszakaszokhoz tartozó utvonalhosszak összegezésével a raktárnegyedben 177,6 m-t kapunk. Ez az egészre vetitve 710,4 m. Egy kiszolgált kötetre 4,23 m ut esik. Az élő munka ráforditásban a raktáros közlekedésére forditott munkaidőben tehát 5,5%-os megtakaritást érhetünk el.

Ez a megtakaritás, különösen egy 28 000 kötetes kapacitásu raktár esetében elhanyagolható volumenü lenne, de azt jelzi, hogy a revizió bizonyos pozitiv eredményhez vezethet. Ezért folytatva a gondolatmenetet vegyünk szemügyre egy további lehetséges módositást.

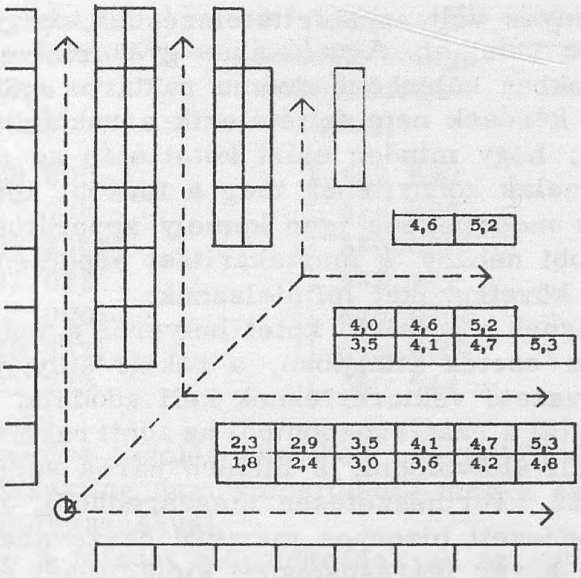
Az előző példa, az átlós irányu főközlekedési ut, az optimumszámitás elméletéből ismert hasonló feladatokra emlékeztet, és arra sarkall, hogy a sugárirányu haladás arányának fokozására tegyünk kisérletet. Ezt az eredményt akkor sikerül elérni, ha - megtartva a főutvonalak átlós irányát - az állványtengelyeket nem erre, hanem a négyzetalaprajz határvonalaira merőlegesen osztjuk ki (ld. 4. sz. ábrát).

Ismét a megnevezés feladatába ütközve, tekintsük a fő- és mellékutvonalak irányát a négyzetalaprajz oldalvonalaihoz. A hagyományos raktárban mindkét utvonal ortogonális, a második tipusnál mindkét utvonal diagonális, az utóbbinál a főutvonal diagonális, a mellékutak ortogonális helyzetüek. A megnevezés tehát semi-diagonális lehetne. A főutvonal markánsabb jellegéből a semi-diagonális kifejezés látszik kedvezőbbnek.

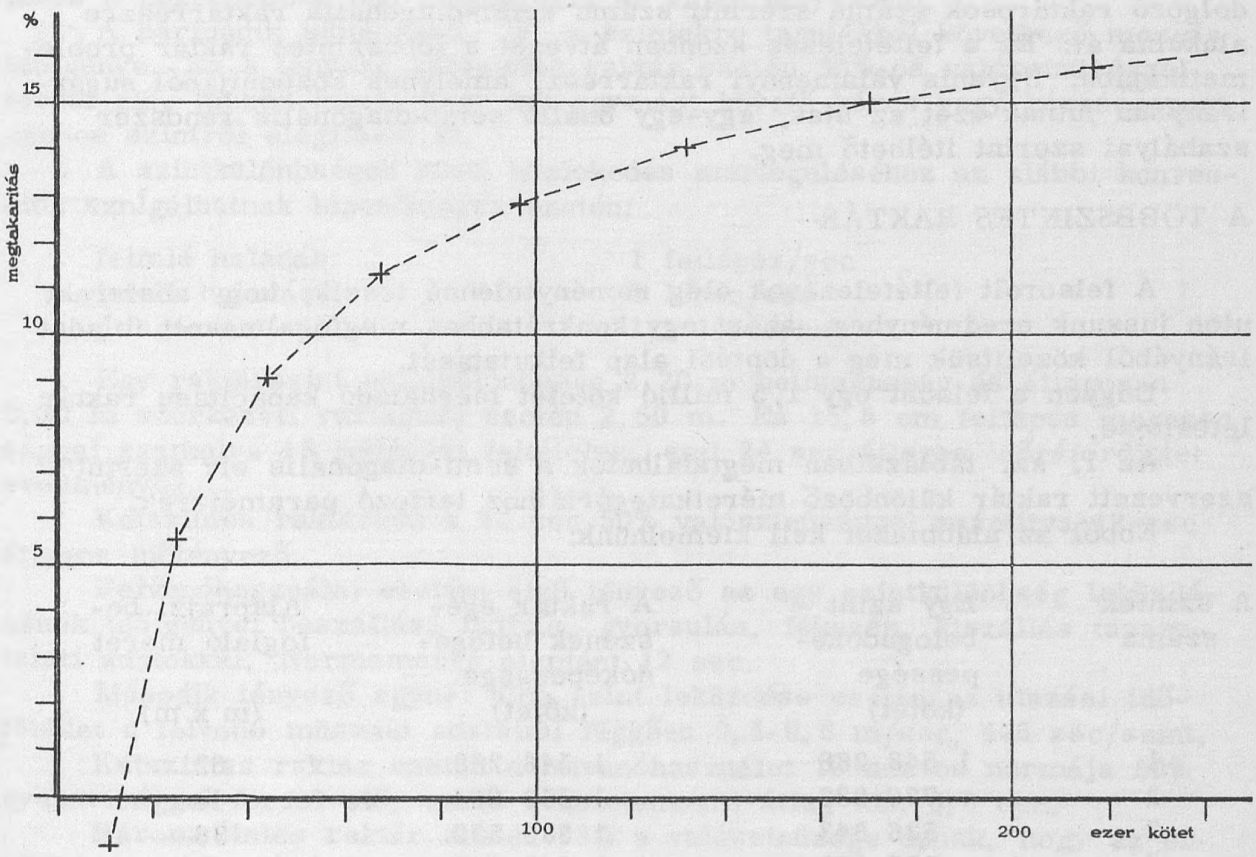
A 4. sz. ábrán az előzőekkel közel megegyező kapacitásu, de semi-diagonálisan szerkesztett raktár látható. A raktárnegyed pontos terjedelme 46 állványszakasz lenne. Ebből ismét eltekintünk a 4 legkedvezőtlenebbtől. Az állványszakaszonkénti utvonalszakaszokat összegezve 167,6 m-t kapunk. A raktár egészében egy kötet kiszolgálására szükséges átlaguthossz: 3,99 m. A tisztán ortogonális tipushoz viszonyitva 89,46%, tehát a megtakaritás 10,5%.

A különböző kapacitásu semi-diagonális raktárakkal elérhető megtakaritások pontos eredményét az 5. sz. ábra mutatja be. Ebből kitünik, hogy számottevő megtakaritás (10% fölötti) a 70 ezer kötetesnél nagyobb raktárakban érhető el, s hogy a raktárkapacitás volumenének növekedésével a megtakaritásnak az a r á n y a és ezzel az abszolut értéke fokozottan tovább növekszik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

4. ábra

5. ábra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindeddig érvényes volt az a feltételezésünk, hogy egyetlen raktáros minden kötetért külön indul el. A valóságos gyakorlat ennél bonyolultabb. A különböző időszakokban különböző számu raktáros szükséges, az egyidejüleg kielégitendő kérések nem feltételezik a raktárközponthoz való visszatérést. Ugy tünik, hogy minden elért kötet után az adott pontról sugárirányban vezető utvonalak könnyitenék meg a további kötetek megközelitését. Ennek részletes modellezése igen komoly apparátussal lenne lebonyolitható, s talán további néhány % megtakaritást eredményezhetne. E számitások hiányában a következőket feltételezzük:

- Az első kérésnek megfelelő kötet helyéről a második kérés lelőhelye felé indulva, az esetek átlagában, a raktár sulypontjába a kiindulási pont közelébe visszavezető vektorértéknek kell adódnia. Igy általában: minden páratlan számu uttal a raktárközpontból az adott raktárméretre jellemző átlagos távolságra kell eltávolodni, s minden páros sorszámu kérés a központba vezet vissza. Természetesen megengedhető, hogy a kéréseknek a lelőhely szerint rendezett bizonyos mértékü összevárása egy-egy ut alkalmával egynél több kérés (kéréscsoport) kielégitését eredményezze. De a raktáros mozgásának pulzáló karakterét ez csak álcázza.
- Azt is feltételezzük, hogy a raktáros a raktárközpontba történő visszatérés előtt szállitószalagra teszi az időközben fellelt köteteket, s azok a továbbiakban gépi uton érik el a szolgáltatás szinhelyét.
- Több raktáros egyidejü munkája esetén a raktárközpont decentralizálásával a raktár területének felosztásával csökkenthető az élőmunka ráfordités. Ebben az esetben ideális lenne, ha a raktár az egyidejüleg dolgozó raktárosok száma szerinti számu semi-diagonális raktárrészre alakulna át. Ez a feltételezés azonban átvezet a többszintes raktár problematikájába. Ugyanis valamennyi raktárrész, amelynek központjából sugárirányban futnak szét az utak, egy-egy önálló semi-diagonális rendszer szabályai szerint itélhető meg.

A TÖBBSZINTES RAKTÁR

A felsorolt feltételezések elég reménytelenné teszik, hogy absztrakt uton jussunk eredményhez, azért egy konkrétabban megfogalmazott feladat irányából közelitsük meg a döntési alap felkutatását.

Legyen a feladat egy 1,5 millió kötetet meghaladó kapacitásu raktár létesitése.

Az 1. sz. táblázatban megtalálhatók a semi-diagonális elv szerint szervezett raktár különböző méretkategóriáihoz tartozó paraméterek.

Ebből az alábbiakat kell kiemelnünk:

A szintek száma	Egy szint befogadóképessége (kötet)	A raktár egészének befogadóképessége (kötet)	Alaprajzi befoglaló méret (m x m)
1	1 548 288	1 548 288	62
2	776 832	1 553 664	44
3	526 843	1 580 529	36
4	387 072	1 548 288	32
5	325 248	1 626 240	29

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szintek száma	Egy szint befogadóképessége (kötet)	A raktár egészének befogadóképessége (kötet)	Alaprajzi befoglaló méret (m x m)
6	268 800	1 612 800	26
7	217 728	1 524 096	24
8	(196 250)	(1 570 000)	23
9	172 032	1 548 288	22
10	(157 000)	(1 570 000)	21
11	(142 727)	(1 570 000)	20
12	131 712	1 580 544	19

A 8, 10, 11 szintre tagolás esetében interpolált értékek vehetők fel, amelyek azonban müszakilag nem valósithatók meg a séma merev, teljesen szimmetrikus alkalmazásával.

A 6. sz. ábrán a feladat megoldásának az az egyszerüsitett esete tanulmányozható, amelyben feltételezzük, hogy egyetlen raktáros elegendő a kérések kiszolgálására.

Az első időtényező, "1" az egyes szinteken belül a raktár középpontjából megtett ut az adott méretü szintre jellemző átlagos eltérési távolság függvényében. Az átlagos uthosszuságot 1,2 m/sec gyaloglási sebességgel lehet átszámitani az időráforditás kiszámitásához.

A második időtényező, "2" a pulzáló mozgás második üteme, visszatérés a középpontba. Ez megegyezik az előző tényezővel.

A harmadik időtényező, "3" a szintekre tagolásból következő mozgás időigénye. Ez a tényező kétszintes raktár esetén 50%-os valószinüséggel fordul elő, hiszen lehet, hogy két egymást követő kérés vagy kéréscsoport azonos szintről elégithető ki.

A szintkülönbségek közti közlekedés mérlegeléséhez az alábbi konvenciók szolgálhatnak lépcsőnjárás esetén:

felfelé haladás:	1 fellépés/sec
lefelé haladás:	2 lépés/sec
átlagosan:	1,5 lépés/sec

Egy raktárszint szintkülönbsége 2,20 m belmagasság és átlagosan 0,30 m szerkezeti vastagság esetén 2,50 m. Ez 15,5 cm fellépés magassággal számolva 16 fellépést feltételez, ami 24 sec átlagos időráforditást eredményez.

Kétszintes raktárban a 24 sec 50% valószinüséggel számitva 12 sec átlagos időtényező.

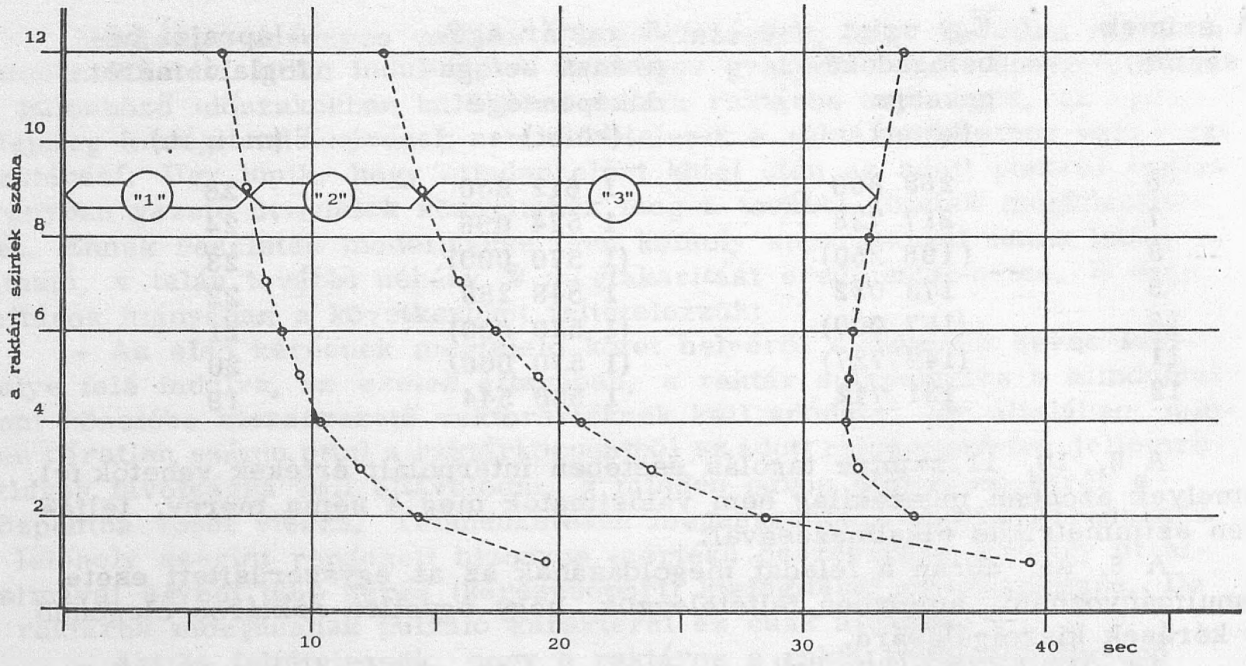
Felvonóhasználat esetén: első tényező az egy szintkülönbség leküzdésének időigénye: beszállás, inditás, gyorsulás, fékezés, kiszállás tapasztalati adatokkal. Normamérés alapján: 12 sec.

Második tényező egynél több szint leküzdése esetén az utazási időtöbblet a felvonó müszaki adataitól függően 0,5-0,6 m/sec, 4-5 sec/szint.

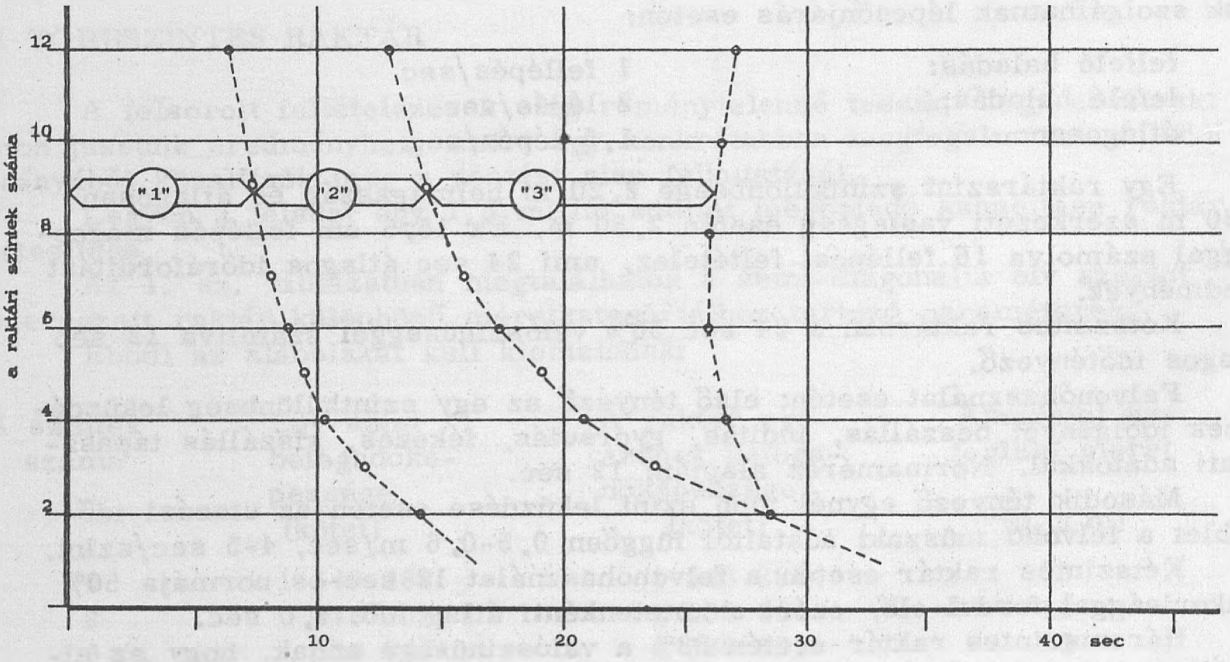
Kétszintes raktár esetén a felvonóhasználat 12 sec-os normája 50% gyakorisággal fordul elő, ezért a kötetenkénti átlag idő: 6,0 sec.

Háromszintes raktár esetén 33% a valószinüsége annak, hogy az első kérés teljesitésének szintjét nem kell elhagyni. Ha más szinten kell

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6. ábra

7. ábra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a következő kérés kielégitését folytatni, akkor 66% a valószinüsége, hogy a második kérést egy szintkülönbséggel, 33% a valószinüsége, hogy két szintkülönbséggel lehet elérni.

9 eset közül
3 alkalommal nincs időráforditás
4 alkalommal egy szintkülönbség, á 12 sec
2 alkalommal két szintkülönbség, á 14 sec
A sulyozott átlag 8,44 sec/kötet.

Négyszintes raktár esetén 16 esetből:

4-szer fordul elő	a szinten maradás á 0 sec	
6-szor fordul elő	1 szintkülönbség, á 12 sec	72 sec
4-szer fordul elő	2 szintkülönbség, á 16 sec	64 sec
2-szer fordul elő	3 szintkülönbség, á 20 sec	40 sec
		176 sec

16 esetre átlagban 11 sec/kötet

Hasonló módon folytatva a sort az időeredmény:

Raktárszintek száma	A szintkülönbségek leküzdésének időigénye, a valószinüség arányában
2 szint	6,0 sec/kötet
3 szint	8,44 sec/kötet
4 szint	11,0 sec/kötet
5 szint	12,8 sec/kötet
6 szint	14,44 sec/kötet
8 szint	17,5 sec/kötet
12 szint	21,39 sec/kötet

A 7. ábrán a raktárosok számának változtatásával, két fő egyidejü munkája esetén várható minimum értékeket láthatjuk.

Két szint esetén a két raktárost szintváltás nem terheli. (Feltéve, hogy a szintek forgalma közel megegyezik.) Egy szint tervezése esetén a területmegosztás lehetősége megtakaritást eredményez, de ez nem lehet olyan mértékü, mint a két szintre tagolt, semi-diagonális hálózatból adódik, hiszen a két mozgáskörzet központjához az utvonalhálózat már nem alkalmazkodik.

Négy szint esetén dolgozónként két-két szint jut, ezért a szintváltások valószinüsége 50%, időtényező 60 sec.

Hat szintes raktár esetén a szintkülönbségek leküzdése olyan ráforditást igényel, mint egy raktáros esetén 3 szint.

Nyolc, tiz, tizenkét szintes raktárak esetén rendre a négy, öt, hat szintes raktárban egy dolgozónál jelentkező szintkülönbség idővel lehet számitani.

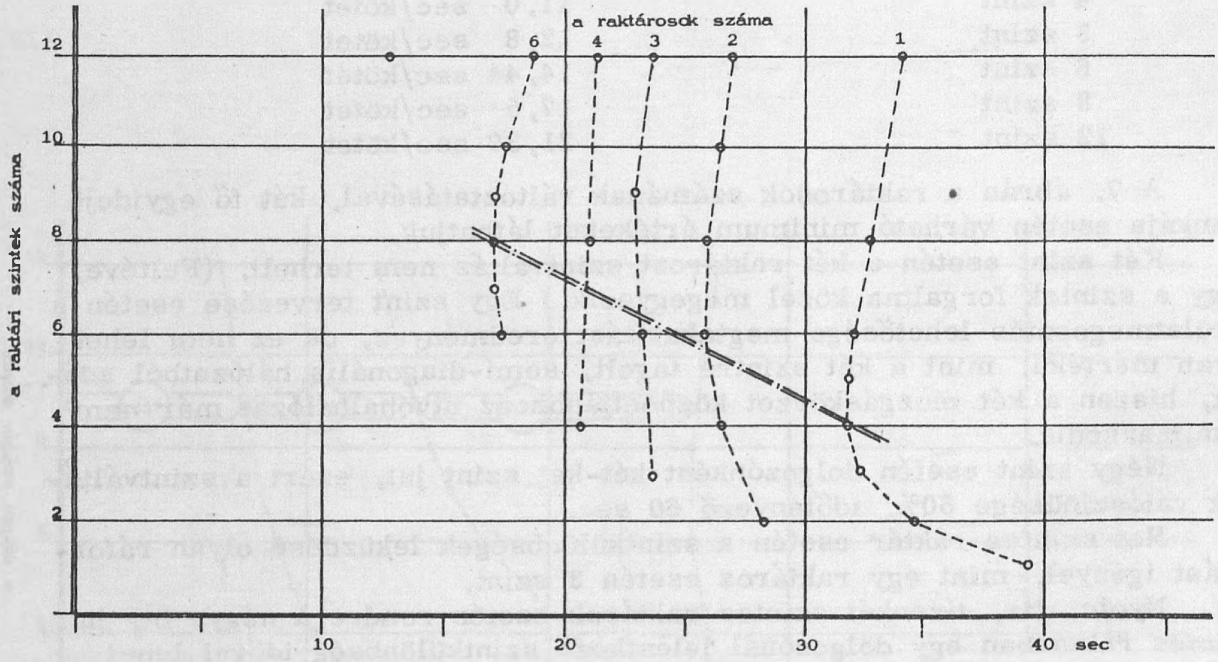
A 8. ábrán a raktárosok számának függvényében változó optimum grafikai elemzése látható. Az ábráról leolvasható, hogy a raktár ideális formája a forgalom mértéke szerint változó. Mivel azonban a forgalom önmagában is változó, és igy változó az egyidejüleg foglalkoztatott raktárosok száma, olyan megoldást kell keresni, amely legközelebb van az egyes megoldáslehetőségek optimum értékeihez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A raktárosok száma	A raktárszintek ideális száma
1	4
2	6
3	6
6	8

A raktárszintek számát tehát négy és nyolc között célszerü megállapitani. Pontos döntést a forgalom és a csucsforgalom várható előreszámitásai alapján hozhatunk.

A fenti elvek gyakorlati alkalmazásának sarkalatos pontja lehet az épitészeti megvalósitás kérdése. Ezért az épületszerkezeti - előregyártási, kiviteli - követelményeknek megfelelő beruházási javaslat is készült 900 ezer kötet befogadóképességre méretezve. (9-12. ábra.) A terv érdekessége, hogy a szokásos könyvtári tereken tul vendégszobákat is javasol. Feltehető ugyanis, hogy azok a kutatók, akik az itt tárolt gyüjtemény használatában érdekeltek, és az ország legkülönbözőbb pontjain élnek, nem elégithetők ki maradéktalanul a postai kölcsönzés kereteiben. Egyes feladataikhoz nagyszámu dokumentumra is lehet szükségük, és célszerübb lehet azok helybenhasználata. Ennek megkönnyitésére szolgálhatnak a vendégszobák.

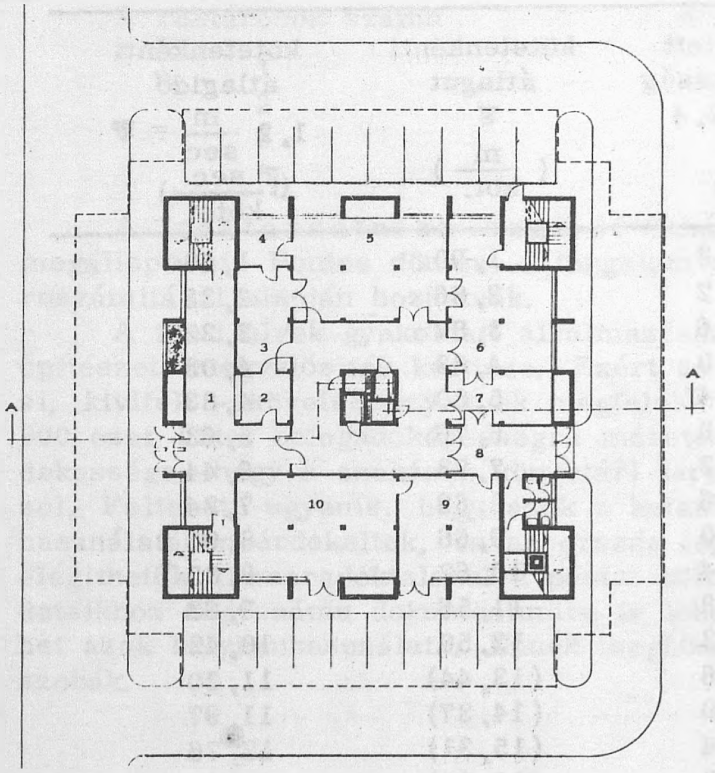
8. ábra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

n	n^2	kapacitás $Á=672\ n^2$	kivetitett élhosszuság $a=n+2\ 2,4$ (m)	kötetenkénti átlagut $\bar{s}$ ($\frac{m}{köt.}$)	kötetenkénti átlagidő $1,2\ \frac{m}{sec} = \bar{v}$ ($\bar{t}\ \frac{sec}{kötet}$)
2	4	2 688	4,8	1,90	1,58
4	16	10 752	7,2	2,86	2,38
6	36	24 192	9,6	3,87	3,22
8	64	43 008	12,0	4,83	4,03
10	100	67 200	14,4	5,80	4,83
12	144	96 788	16,8	6,76	5,63
14	196	131 712	19,2	7,73	6,44
16	256	172 032	21,6	8,69	7,24
18	324	217 728	24,0	9,66	8,05
20	400	268 800	26,4	10,62	8,85
22	484	325 248	28,8	11,56	9,63
24	576	387 072	31,2	12,50	10,42
26	676	454 272	33,6	(13,44)	11,20
28	784	526 843	36,0	(14,37)	11,97
30	900	604 800	38,4	(15,31)	12,76
32	1024	688 128	40,8	(16,24)	13,53
34	1156	776 832	43,2	(17,11)	14,30
36	1296	870 912	45,6	(18,09)	15,08
38	1444	970 368	48,0	(19,02)	15,85
40	1600	1 075 200	50,4	(19,94)	16,62
42	1764	1 185 408	52,8	(20,86)	17,38
44	1936	1 300 992	55,2	(21,77)	18,14
46	2116	1 421 952	57,6	(22,69)	18,91
48	2304	1 548 288	60,0	(23,60)	19,67
50	2800	1 680 000	62,4	(24,51)	20,43

a ( )-ben lévő adatok extrapolált értékek

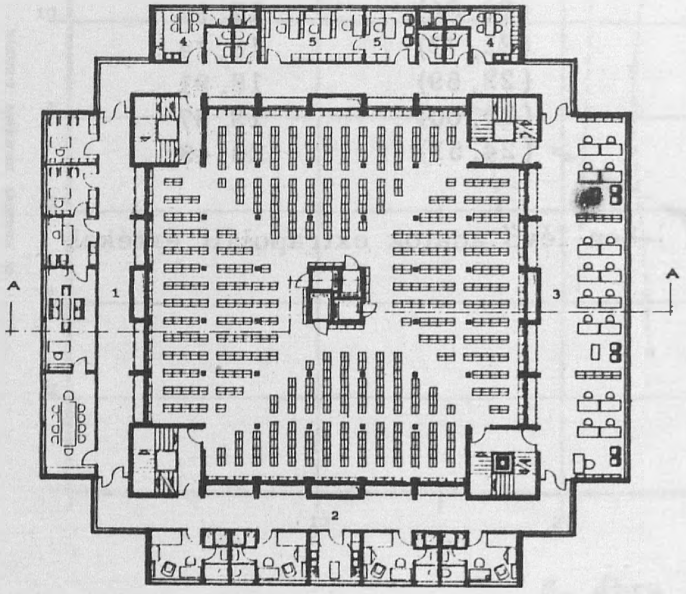
A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

9. ábra

Földszint

1. Előtér
2. Porta-ruhatár
3. Reprográfia
4. Mühelyfőnök
5. Könyvkötő és restauráló mühely
6. Átmeneti-raktár
7. Portalanitó és fertőtlenitő
8. Gk. beálló
9. Fütés
10. Szellőztetés

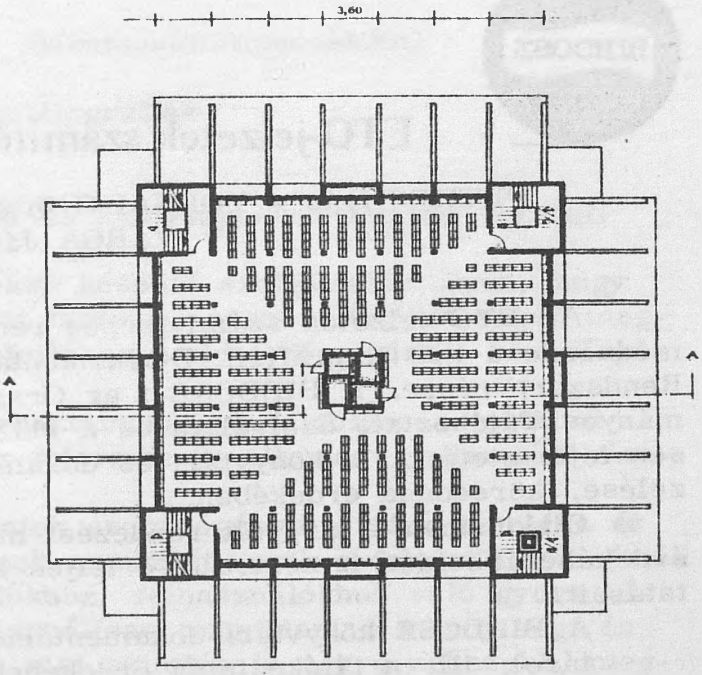

10. ábra

1. emelet

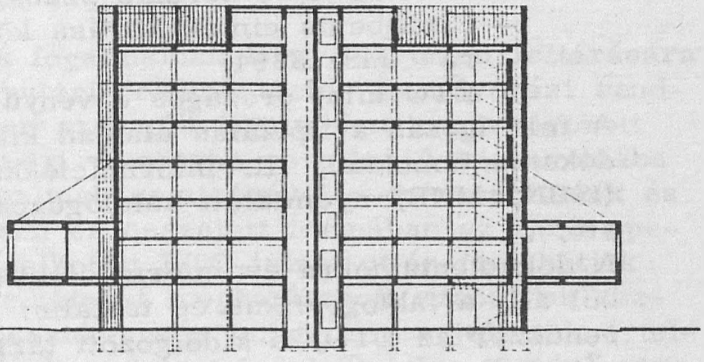
1. Igazgatás
2. Vendégszobák
3. Olvasóterem
4. Öltözők
5. Feldolgozó irodák

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

11. ábra

2-6. Raktárszint

12. ábra

A-A Metszet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ETO-jelzetek számítógépes rendezése

PETHES Iván - TOLNAI György - TURCSÁNYI Tamás -
VARGA Jánosné

Az ETO-jelzetek számítógépes rendezésének cikkünkben ismertetett módszere a BIB[liográfiai] DO[kumentációs] SZ[ámítógépes Tájékoztatási Rendszer] része. A BIBDOSZ-t az Országos Vezetőképző Központ Tudományos Tájékoztató Szolgálata és a MüM Számitástechnikai Intézete közösen fejlesztette ki a könyvtári és dokumentációs információk korszerü kezelése, köreadása érdekében.

Cikkünkben a tárgyalt rendezési módszer szerepének érzékeltetése érdekében röviden ismertetjük a teljes rendszer alapfunkcióit és szolgáltatásait.

A BIBDOSZ könyvtári-dokumentációs információkat dolgoz fel és tárol, ill. a tájékoztatás érdekében ezek sokrétü hasznositását biztositja.

A rendszer a feldolgozott információk és az ezeket tartalmazó dokumentumok tipusától független tipizált formáju információkat kezel. Ennek kialakitásával az alábbi, jelenleg érvényes magyar szabványokra támaszkodtunk:

- Folyóiratcim röviditések MSz 3404;
- Szakirodalmi tájékoztató (dokumentációs kiadványok MSz 3398;
- Könyvtári állományleltározás MSz 3448;
- Könyvtári cimleirási szabályok MSz 3424;
- Időszaki kiadványok (hirlapok, folyóiratok, stb.) jegyzékeinek, ill. bibliográfiáinak szabályai MSz 3963;
- A betürendbe sorolás szabályai MSz 3401;
- Cirillbetüs cimek átirása könyvtári és dokumentációs célokra MSz 3394;
- ETO mint országos érvényü osztályozási rendszer.

A feldolgozás a tipizálás alapján kiterjed a birtokunkban nem lévő dokumentumokkal, ill. információkkal kapcsolatos információkra is (ISBN, MNB, nyomtatott katalóguscédulaszám, központi katalógus, stb.).

A dokumentumokra és információkra vonatkozó feltárás két részből áll: a faktografikus és tartalmi részből. A tartalmi feltárást a rendszer az ETO, a kidolgozott tárgyszórendszer, annotációk, referátumok, tömöritvények segitségével oldja meg. A gyüjtött állományból való visszakeresés, ill. az állomány szelekciója a felvétel bármely részegysége alapján történhet, a faktografikus és a tartalmi részből egyaránt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A rendszer az egyszer feldolgozott adatokból már automatikusan nyujtja szolgáltatásait. Ezek:

- katalóguscédula fejelt melléklapokkal
- témafigyelés (SDI)
- gyarapodási jegyzékek (dokumentumtipusonként)
- dokumentációs szemle
- egyedi szak- és témabibliográfiák
- raktári jegyzékek
- leltári jegyzékek.

Szükség szerint a jegyzékekhez és kiadványokhoz tetszés szerinti összeállitásban index készül.

Valamennyi, a közönség számára készülő szolgáltatás olyan, hogy a számitógép nyomdakész listát biztosit, azaz a listákat végső megjelenési formában cimlappal, fejléccel, oldalszámozással szabványos tördelt formában készíti el.

A feldolgozott információk karbantartását, a feldolgozás tartalmi ellenőrzését és fejlesztését az információs állomány jellemzőit vizsgáló statisztikák egészitik.

A könyvtári-dokumentációs adatok számitógépen történő tárolása és feldolgozása nagyban megkönnyiti azok munkáját, akik a feltárt információk szétosztását, a potenciális érdeklődőkhöz, felhasználókhoz való gyors eljuttatását végzik. Ezt a feladatot manuálisan megoldani a mennyiségi és gyorsasági követelményeknek már a mai szintjén is egyre nehezebb, megnyugtató megoldással a számitógép bevonása kecsegtet. A könyvtári-dokumentációs munka sajátosságai, a könyvtári információk speciális volta azonban sok nehézséget is felvet. Ha csak a kezelt részadatok sokféleségét, kötetlenségét, vagy az igényelt jegyzékek, listák formai megkötöttségeit nézzük is, a gépi adatfeldolgozás szokványos formáinál sokkal bonyolultabb feladattal állunk szemben. A számitógépes rendszer természetesen csak akkor lehet segitség, bevezetése is csak akkor jöhet szóba, ha előnyeit, adottságait a jelenleg használatos, kiforrott manuális rendszerek valamennyi lényeges előnyével együtt nyujtja.

1. AZ ETO

Az ETO az emberi ismeretek fogalmainak tárgyi-tartalmi feltárására szolgál, és olyan hierarchikus könyvtári-dokumentációs osztályozási rendszert képvisel, amely a rendszerben szereplő fogalmakat meghatározott logikai fölé-, mellé- és alárendeltségi viszonyba sorolja. A hierarchiába rendezett egyszerü és összetett fogalmak segitségével a dokumentumok és információk tartalmi jegyeit egyszerü és összetett formában az ETO specifikus jelkészlete segitségével megalkotott ETO-jelzet utján fejezhetjük ki. A tartalmat absztraháló ETO-jelzeteket meghatározott szabályok szerint kell megalkotni. A tartalmi visszakeresés mindenkor a jelzetek értelmezésén alapul. Az értelmezést, mely a jelzetek jelről-jelre történő vizsgálatát jelenti, nagymértékben megkönnyiti, ha azok rendezett formában vannak. Mint minden hierarchikus osztályozási rendszerben, az ETO-ban is a jelzetek meghatározott szabályok alapján rendezhetők, csoportositha-tók. A rendezésnek két általánosan ismert formája van:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- a teljes mélységü ETO-jelzet meghatározott szabályok szerinti "szorosba" rendezése;
- egyes kiemelt főfogalmak - "szakcsoportok" - alá rendezése.

Az első formát általában a teljes mélységü tartalmi feltárási igény kielégitésére, mig utóbbit bibliográfiák, gyarapodási jegyzékek, stb. szakok szerinti csoportositására alkalmazzuk.

A BIBDOSZ megalkotásakor az ETO-jelzetek számitógépes rendezésének a már emlitett kettős alapfunkciót szántuk. Ahhoz, hogy e feladatokat a számitógép segitségével lehessen megoldani, a problémát az ETO-jelzetek strukturális oldaláról kellett megközeliteni. Ennek során meg kellett határozni magát az ETO-jelzetet, megvizsgálva annak elemeit, a jelkészletet, rögziteni az összetétel szabályait. Ezt követően rögziteni kellett mind a szakcsoportba, mind a szorosba rendezés ismérveit és szabályait. E megközelitési mód biztositotta azt, hogy a kötetlen hosszusága, de kötött sorrendben meghatározott jelzetekből, meghatározott funkciót hordozó rendezési elvet lehessen kialakitani.

1.1 AZ ETO-JELZET

Az ETO hierarchiájában található fogalmakat a szakrendszer jelkészletével, az adott fogalmakat absztraháló jelrendszer segitségével fejezzük ki. Egy adott egyszerü, vagy összetett fogalmat kifejező jelek összességét jelzetnek nevezzük. Az ETO-jelzet tipusát tekintve a "kevert" jelzetek közé tartozik, mert azok tizedes (decimális) számokat, különféle betüjeleket és irásjeleket, valamint sorszámokat tartalmazhatnak. Segitségükkel egyszerü és összetett fogalmakat fejezhetünk ki egyszerü, illetőleg összetett jelzetek utján.

1.11 Az ETO-jelzetek fajtái

Az ETO-jelzetek segitségével egyszerü és összetett fogalmakat (tárgyakat) lehet kifejezni. Az egyszerü fogalmakat egynemü jelcsoportból képzett jelzetekkel, az összetett fogalmakat kettő vagy ennél több egynemü jelcsoportból képzett jelzetekkel, összességükben tehát különnemü jelzetekkel fejezzük ki.

Az ETO hierarchiája a fogalmak két főcsoportját ismeri:
- az egyes tudományokhoz (ismeretekhez) tartozó fogalmak köre, az un. "főtáblázati jelzetek"
- valamennyi, vagy egyes tudományhoz (ismerethez) kapcsolható közös fogalmak köre, az un. "közös alosztások".

Mivel a főtáblázati jelzet minden fogalmi jelölés alapja, minden ETO-jelzet ezzel kezdődik.

Jóllehet a közös alosztások szerepe közismert, a számitógépes feldolgozás szempontjából különös jelentőséget hordozhatnak. Ezeket az alábbiakban táblázatosan ismertetjük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A közös alosztás fajtája	A közös alosztás jele	Különlegessége	Példa
Nyelvi	=...	Több is követheti egymás. Minuszos korlátozottan közös alosztása lehet.	=00 =945.11 =20=30=82 =20-023
Formai	(0)	Több is követheti egymást. Mellérendelő viszonyitás alkalmazható. Minuszos és pont nullás korlátozottan közös alosztása lehet.	(082) (091) (076) (0:894.511-31) (094.58.08) (084.3-35)
Földrajzi	(1/9)	Kiterjesztés, viszonyitás alkalmazható. Betüjeles általános, valamint minuszos és pont nullás korlátozottan közös alosztása lehet.	(439) (439.114/.115) (439:47) (439Cegléd) (439-13) (234.373.27.046)
Népi (faji)	(=...)	Földrajzi közös alosztással közös zárójelben szerepelhet, ekkor viszonyitásnak számit. Minuszos korlátozottan közös alosztása lehet.	(=945.11) (=30:439.11) (=1-5)
Időalosztás	" "	két fajtáját ld. külön	ld. külön magyarázat
Betürendes	A/Z	A betüjel spácium nélkül követi az ETO-jelzetet. A számjel az ETO-jelzetet vagy a betüjelet spácium után követi.	681.32ICL 1900 656.22(439)No. 1235 92.53Nobel 778.532Yashica
Szempont	.00	Csak közvetlenül főtáblázati jelzethez vagy korlátozottan közös alosztáshoz csatlakozhat. Kiterjesztés alkalmazható. Pont nullás korlátozottan közös alosztása lehet.	681.3.008 65.01.001.86 02.001.6/.7 02.006.03

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A közös alosztás fajtája	A közös alosztás jele	Különlegessége	Példa
Kötőjeles általános	-0	Csak közvetlenül főtáblázati jelzethez csatlakozhat. Pont nullás korlátozottan közös alosztása lehet.	65-052.22 681.3-057.4 331-053.7.034.75

Az időalosztás szabályai

Az időalosztásnak két fajtája van:
- kronológiai felosztás
- az idő különféle szempontok szerint.

a) A kronológiai felosztás konkrét évezredet, századot, tizedet, évet, hónapot, napot, percet, másodpercet jelölhet.

A kronológiai időalosztás nem decimális szám és jelezhet konkrét időt, pl.

"1948.07"
"1973.07.31.06.45"

korszakot ölelhet át, pl.

"1970/1974"
"1973.07/.08"
"196/197"
"18/19"
"0/1"

időszámitás előtti és utáni periódust jelezhet, pl.

"-0753/+0435"
"-07/+04"

A kronológiai időalosztásban kiterjesztés alkalmazható (ld. fenti példákat). Az első "-t (idézőjelet) követő karakter - (minusz) is lehet, de előfordulhat + (plusz) jel is. (Ha előbbi időalosztásban szerepel, ugy ne tévesszük össze a - (minuszos) közös alosztással, illetőleg utóbbit az összegezéssel.)

b) Az idő különböző szempontok szerinti felosztását decimális szám jelzi. Ez csak "3/7" lehet. Törvényei azonosak a többi közös alosztáséval. Minuszos és pont nullás korlátozottan közös alosztása lehet, pl.

"44-02"
"44-25"
"45.05"
"54.02"

ezek azonban sorszámok és igy is rendezendők.

Fontos figyelmeztetés: minusszal három vagy ennél magasabb szám is kezdődhet, de ez nem lehet decimális szám, pl. "-3" nem azonos "3" jelzettel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Korlátozottan közös alosztások

Azokat a fogalmakat, melyek érvénye csak valamely tudományhoz (ismerethez) tartozó fogalomhoz vagy valamelyik közös alosztás alatt összegyüjtött fogalomcsoporthoz kapcsolódik, korlátozottan közös alosztásnak nevezzük. A korlátozottan közös alosztás mindig főtáblázati jelzethez vagy közös alosztáshoz közvetlenül kapcsolódik és általában, de nem feltétlenül, decimális szám.

Jele	Példa
.0	65.012.4
	629.11.018.5
	347.151.01
	621.32.032.1
	(083.74.074)
	(162.082.24)
-	-009.7.013
	-053.8.036
	62-523.8
	616.438.2-008.438
	(084.3-13)
	(439.114-22)
	(=1-5;6)
	"53-02"

A korlátozottan közös alosztás tetszőleges hosszuságu decimális jelzethez csatlakoztatható. A megkülönböztető jegy - a .0... (pont nulla), vagy - (minusz) kezdet - tehát egyértelmüen jelzi a jelzet elejét, pl.

62-523.8
65.012.4
(083.74.074)

A korlátozottan közös alosztásokból kettő vagy három, azonos vagy különböző is követheti egymást, pl.

616.832.9-008-076.5
541.182.023.2-124

1.2 AZ ETO JELKÉSZLETE

Az ETO-jelzet legfőbb fogalomhordozó szimbóluma a tizedes (decimális) szám, melyet a rendszerben sajátosan jelzünk. Minden jelzetben szereplő decimális szám elé ugyanis ki kellene irnunk a nulla egész jelét, melyet az egyszerüsités érdekében azonban elhagyunk:

Tizedes szám	ETO-jelzet
0,0	0
0,1	1
0,1599	159.9 stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A jelölés ilyetén alkalmazása teszi lehetővé a hierarchia felépitését az azonos fajtáju jelzetek között. Az ETO-jelzetet, amennyiben az háromnál több tizedes számból áll, . (pont) segitségével tagoljuk, melyet minden harmadik számjegy után automatikusan le kell irni.

Az ETO-ban az egyes fogalmakat meghatározó egynemü jelzetek között bizonyos szimbólumok segitségével logikai kapcsolatot fejezhetünk ki, illetőleg a különnemü jelcsoportokat egymástól megkülönböztethetjük. Mind a jelzetek kapcsolására, mind a jelzetegységek megkülönböztetésére szolgáló irásjeleknek logikai és rendezési szerepük van.

Az egynemü jelzetek logikai kapcsolására az alábbi jelek szolgálnak:

\+ / : [] '

A különnemü jelzetegységek elkülönitésére szolgáló jeleknek két tipusát ismerjük.

a) A szimbólum a jelzetegység elejét (↑) és végét (↓) jelzi, éspedig (...) "..."

Meg kell jegyeznünk, hogy e jelek önmagukban csak a kezdet és vég jelölésére szolgálnak. A jelzet funkcionális minőségét maga a szimbólum és az ezt követő szám, vagy második szimbólum és szám határozza meg és a rendezéskor ezek együttesen teljesitik a megkülönböztető jegy (differentia specifica) szerepét.

Pl. 02(437)

39(=945.11)

943.9"1970/1975"

b) A szimbólum vagy betüjel a jelzetegység elejét jelöli, éspedig

= betüjel . -

Meg kell jegyeznünk, hogy e jelek önmagukban csak a jelzetegység kezdetének jelölésére szolgálnak. A jelzetegység határát e tipusnál a spácium vagy - ha van - a következő szimbólum zárja le, ill. oldja fel. A jelzet minőségét maga a szimbólum és az ezt követő szám vagy betü határozza meg és - miként az előző csoportban - rendezéskor ezek együttesen töltik be a megkülönböztető jegy szerepét.

Pl. 801.323.3=20=30=945.11

Az a) és b) pontokban meghatározott tipusok keverten is előfordulhatnak. Ez esetben a törvény összetetten jelentkezik, pl.

65.012.4(038)=20=82

Végezetül az egynemü jelzetek kapcsolására és a különnemü jelzetegységek elkülönitésére szolgáló szimbólumok is előfordulhatnak keverten.

Pl. 65.012.4.001.86:338.984.3(439)"1970/1975"

1.3 AZ ÖSSZETETT JELZET SZERKESZTÉSE

Jóllehet az összetett ETO-jelzet szerkesztésének nincsenek kötött, csak ajánlott szabályai (előnyszabály), a gyakorlatban a következő kötelező sorrendet alkalmazzuk:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

főtáblázati jelzet
pont nullás alosztás
minuszos alosztás
szempont szerinti alosztás
kötőjeles általános alosztás
földrajzi alosztás (benne betüjeles is lehet)
népi alosztás
betüjeles alosztás
időalosztás
formai alosztás
nyelvi alosztás.

Minden jelzet főtáblázati jelzettel kezdődik és a fenti sorrend figyelembe vételével kerül megszerkesztésre. Az összetett jelzet megalkotásának szabálya - amint azt a fenti sorrend meghatározza - néhány továbbival egészül ki, éspedig:

- összegezés és mellérendelő viszonyitás alkalmazásakor a jelzetet meg kell forditani
- közbeékelést alkalmazni lehet
- a betürendes, egyedi közös alosztásban csak az 1. sz. táblázatban közölt ICL kóddal rendelkező karakterek irhatók, de kivételt képeznek: ó a ő ü) (" = + : [ ]
- a betürendes, egyedi közös alosztásban római szám nem szerepelhet, azt arab számmá kell átirni
- a betürendes, egyedi közös alosztást megelőzően spácium nem lehet, utána - ha ujabb alosztás következik - a spácium alkalmazása kötelező.

2. ETO RENDEZÉS

Az ETO-jelzetek meghatározott és kötött sorrendben rendezhetők. A rendezés vagy a teljes jelzetre, vagy a jelzet egy - általában kiemelt, vagy röviditett - részére terjedhet ki. A BIBDOSZ megalkotásakor az ETO-jelzetek számitógépes rendezésének és értelmezésének - már a bevezetőben emlitett - jelentős funkcionális szerepet szántunk. A meghatározott adatmezőben szereplő és a BIBDOSZ-ba egyszer bevitt ETO-jelzetek a felvitelt követően alkalmassá válnak

- az információk tartalmi megközelitésére
- az információk szelekciójára.

E két funkció ellátására alkalmas ETO-jelzetek részben rendezett, másrészt rendezetlen halmazként látják el feladatukat. Az ETO-jelzetek teljes mélységü rendezésére akkor kerülhet sor, ha ezt a teljes mélységü tartalmi feltárás indokolja. Ilyen indok lehet a szakkatalógus funkcióval megegyező jegyzék vagy index kibocsátása. Ez két esetben célszerü: amennyiben a teljes mélységü és rendezett ETO-jelzetek ismerete az értelmezést segiti; illetőleg amikor az összetett ETO-jelzet valamennyi fontos elemére keresni akarunk.

ETO-jelzetek szakcsoportba való rendezését akkor alkalmazzuk, ha az információinkat nagyobb tömbökbe kivánjuk csoportositani. E funkciót érvényesitjük általában dokumentációs szemlék, bibliográfiák, témafigyelők tartalmi rendezésénél.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2.1 ETO-JELZETEK TELJES MÉLYSÉGŰ RENDEZÉSE

Az ETO-jelzetek, mint azt az 1.1 fejezetben kifejtettük, meghatározott hierarchiába rendezett fogalmakat jelölnek. Ebből következik, hogy a hierarchiába tartozó fogalmakat kifejező jelzeteket ugy kell rendezni, hogy ez az elrendezés magát a hierarchiát tükrözze. Ilyen szerepe van az ETO-jelzetek mechanikus (szakozói kifejezéssel "szorosba") rendezésének.

Az ETO-jelzetek rendezésének, besorolásának szigoruan kötött szabályai vannak. Az alkalmazott besorolási szabály különösen fontos az összetett jelzetek rendezésénél. A jelzetek mechanikus rendezését két szabály betartása biztositja:

- a tizedes számok (esetleg sorszámok, betüjelek) emelkedő sorrendje a jelzetben
- a fogalmak kapcsolására szolgáló jelek adta, valamint a közös alosztások által meghatározott sorrend, az un. "előnyszabály".

A mechanikus rendezés során a besorolás alapja - egynemü jelzeten belül - a tizedes számok emelkedő értéke. A jelzet hossza - mely tetszőleges lehet - nem érinti a besorolás fenti alapszabályait. Pl.

6	(2)
65	(23)
658.3	(234.3)
658.31	(234.37)
658.5	(234.421.2)
659 stb.	(234.5) stb.

Fenti példasor mutatja, hogy a két jelzetsorban a besorolás alapját képező megkülönböztető jegy az azonos pozicióban elhelyezkedő változó értékü decimális szám. Ezzel analóg besorolási szabály érvényesül a mechanikusan rendezhető sorszámoknál és a betürendben. A besorolás másodlagos alapja a jelzetek kapcsolására, valamint azok elhatárolására szolgáló jelek által meghatározott és előirt sorrend, az un. "előnyszabály". Az összetett ETO-jelzetek besorolása szigoruan előirt szabályok szerint történik. E kötött sorrend akkor lép előtérbe, ha az egynemü jelzetegységet - függetlenül attól, hogy az főtáblázati szám, vagy közös alosztás - különnemü jelzet követi. Az összetett jelzetek besorolási szabálya tehát nem más, mint a rendezésre kerülő jelzetek közötti rangsor meghatározása. A kötelező sorrend érvénye az azonos, illetőleg különböző tipusu jelzetekre, jelzetegységekre egyaránt kiterjed. Az elvet a többszörös összetételnél is alkalmazni kell. A mechanikus rendezéskor a teljes jelzetet kell figyelembe venni oly módon, hogy a besorolás a számok és irásjelek balról jobbra tartó irányában haladjon. Ez biztositja annak az elvnek érvényesülését, hogy a besoroláskor az általános a különöst megelőzi, mely elv érvényesitését a számitástechnika alkalmazása különösen megköveteli.

Az összetett ETO-jelzetek besorolásának a rendje - mint az közismert - az alábbi előnyszabályon alapul:

```
+
/
egyszerü jelzet
:
```


A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

[ ]
=
(0)
(1/9)
(=...)
A/Z
-0
-...
.00
.0
,

E besorolási szabály érvényesülését egy fiktiv jelzetekből összeállitott mintapéldán cikkünk végén tanulmányozhatjuk. A számitástechnikai megvalósitáskor fenti szabály az alábbiakkal egészült ki:

- kiiratáskor a jelzet egyetlen elemét sem lehet elhagyni;
- a jelzetet mindig egy sorban kell kiirni, azt megszakitani nem lehet.

2.2 ETO CSOPORTALKOTÁS

ETO-jelzetek csoportalkotásos rendezéséről akkor beszélhetünk, ha

- egy adott nemfogalmat képviselő logikai egységhez tartozó fajfogalmakat egy alárendelt alcsoport átlépésével közvetlenül a kiválasztott nemfogalomhoz rendelünk;
- a kiválasztott csoporthoz tartozó információkat (tételeket) nem az ETO mechanikus rendezési szabályai szerint, hanem valamely más szempont (pl. betürend, időrend, stb.) alapján rendezzük.

Ez a megoldás lehetővé teszi, hogy az ETO-jelzet segitségével folyó tárgyi feltárásban bizonyos szabadságot kapjunk és a rendezés elvét a mindenkori igény, vagy előfordulási gyakoriságnak megfelelően alakitsuk. Az eredmény pedig az, hogy a feltárás során a számunkra fontosat ki tudjuk emelni, igy az ETO kötött besorolási rendjét feloldhatjuk, igényeinknek megfelelően átalakithatjuk.

A csoportalkotásos rendezés alapja az a táblázat, amelyben a használni kivánt szakcsoportokat meghatározzuk. Ez a táblázat azokat a kiválasztott jelzeteket tartalmazza, melyek megadják az egyes csoportokat. Az ETO-jelzeteket a helyesen kialakitott algoritmus automatikusan egyértelmüen hozzárendeli a táblázatban megadott csoportalkotó jelzetek valamelyikéhez. Ez a hozzárendelés az alább ismertetett szabályok szerint történik. Ha sikerül az ETO-jelzet szakcsoportba sorolását zárt algoritmussal megoldani, az igy kialakitott szakcsoportszám alapján a szakcsoportrendezést már mechanikusan végezhetjük a számitógéppel.

Ha az ETO-jelzeteket, a csoportalkotásos rendezés szemszögéből vizsgáljuk, ugy két alaptipussal kell számolnunk: a jelzet

- megegyezik a szakcsoport jelzetével
- nem egyezik a szakcsoport jelzetével.

Ha a jelzetek megegyeznek, egyszerüen besoroljuk a szakcsoportba. Előfordul, hogy az összetett jelzet hosszabb a szakcsoport jelénél, ilyenkor a szakcsoport jelét meghaladó részt elhagyjuk (az érvényes részt aláhuzás jelöli) pl.:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A jelzet	A szakcsoport
001.81(082)	001
002.6(100)"195/196"	002

Ha a jelzet része a szakcsoportnak, de utóbbi kiterjesztés, akkor ebbe kell besorolni, pl.:

A jelzet	A szakcsoport
658.628.011.48	658.6/8
658.712.031.5.011.1	
658.8.012.12	
674(061.3)	67/68
676.017	
677.21(439Mezőberény) (091)	

A csoportalkotás során jelentős szerepe van annak az elvnek, hogy azt a jelzetet, amelynek nincs önálló szakcsoportja, a nemfogalmat képviselő szakcsoport alá kell beosztani.

A szakcsoportok közül az alábbiak képviselik a nemfogalmakat:

0	5
1	6
2	8
3	9

A gyakorlatban ezekhez a nemfogalmakhoz kiemelten kezelt fajfogalmak sora tartozik. (L.: 3. sz. melléklet)

Végezetül annak megakadályozása érdekében, hogy érvénytelen ETO-jelzetek besorolásra kerüljenek, egyes jelzeteket letilthatunk azáltal, hogy a táblázatba nem foglaljuk bele. Igy pl. 494.511 jelzet - miután a 4 főosztály a táblázatban nem található - nem kerülhet beosztásra.

3. ÁLTALÁNOS SZÁMÍTÁSTECHNIKAI MEGKÖZELÍTÉS

Mielőtt rátérnénk a probléma számitástechnikai megoldására, tekintsük át, hogy mit takar a számitógépes rendezés fogalma.

Minden számitógépnek van egy un. belső kódrendszere, melyen a gépen feldolgozható karakterek (számok, betük, speciális karakterek) belső ábrázolási formáját értjük. Ennek a leképzésnek az eredménye - a számitógépek logikájának megfelelően - mindenképpen egy numerikus érték, azaz valamilyen (általában 2 jegyből álló) számkombináció. A karakterek belső ábrázolási formája általában számitógépenként különbözik. (Példaként az ICL tipusu számitógépek 64 elemből álló kódrendszerét az 1. sz. táblán közöljük.)

Számitógépes rendezésen ezek után azt értjük, hogy a gép bizonyos azonos jellegü információkat (adatokat), esetleg azok meghatározott részeit vagy mezőit tartalmi vizsgálatnak vet alá, összehasonlitja, a számértékük alapján növekvő vagy csökkenő sorrendbe rendezi azokat. Ha a rendezendő adatok a számitógép jelkészletéből felépitett tetszőleges karaktersorozatokból állnak, a gép a rendezést teljesen az előbbiek mintájára hajtja végre,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mivel valamennyi karakter a gépben numerikus információ formájában ábrázolódik. A numerikus rendezés pedig tulajdonképpen a karaktersorozat balról jobbra történő helyértékenkénti összehasonlitását jelenti az adott gép belső kódrendszere alapján. A rendezés eredménye tehát annak függvénye, hogy a jelkészlet egyes elemei a számitógép kódtáblázatában hol helyezkednek el.

Ha ezek után megvizsgáljuk az ETO szerinti rendezés problémáját, első ránézésre ugy tünik, az előbb ismertetettől egészen eltérő megoldást kell keresnünk. Egymásnak alá- és mellérendelt egyszerü és összetett jelzetek viszonylag bonyolult strukturáját kell vizsgálat alá vonni, szerkezetét kihámozni ahhoz, hogy a rendezési szabályoknak eleget tevő algoritmust megalkothassuk. Ez a probléma matematikai szempontból egy halmaz másik halmazzá történő leképzését jelenti. Az ETO-jelzetek összes lehetséges kombinációja képezi azt a halmazt, melynek minden elemének a leképzett halmazban egy elem kell megfeleljen. Ennek a halmaznak elemei már a számitógép jelkészletéből épülnek fel, ugy, hogy azokat a számitógép mechanikus rendezésének alávetve, az őket létrehozó eredeti halmaz elemei kerülnek olyan rendezett sorrendbe, amilyent a halmaz elemeinek belső strukturája előir.

A feladat ilyen megfogalmazása már mutatja, hogy a leképezéshez olyan transzponáló algoritmus szükséges, melynek meghatározása rendkivüli nehézségeket támaszt. Ennek az algoritmusnak kell összefoglalnia az ETO-jelzetek belső logikáját, beleértve az ETO variálási, bővitési lehetőségeit, és egyidejüleg figyelembe kell venni az ETO már tartalmi összefüggéseket tükröző rendezési elveit is. Járhatóbbnak látszik az az ut, amely az ETO-jelzetek strukturájának szintaktikus elemzésére épül. Az ETO-jelzet felépitése kötött szabályok szerint történik, ezért elemzéskor lépésről-lépésre kifejthető. Minden lépésnél meghatározott azon lehetőségek köre, amelyek következhetnek. Ez a feldolgozási mód emlékeztet a számitástechnikában használatos "fordítási" folyamatra, amikor pl. egy saját szabályrendszerrel, strukturával rendelkező nyelven irt programot forditanak le egy másik, az előzőtől eltérő szabályokkal rendelkező olyan nyelvre, melyet a gép már közvetlenül kezelni tud - "megért". Ez a módszer jól algoritmizálható, az általa nyujtott kifejtés meghagyja a feldolgozandó nyelv teljes variálási szabadságát, emellett nem igényli valamennyi variáció egzakt felmérését, csak a szintaktikai szabályok pontos rögzitését, melyet a nyelvet használó és a nyelvet értelmező egyaránt használ.

Tekintsük át ezek után az ETO-jelzet felépitésének szabályait a kifejthetőség szempontjából.

- A jelzetegységeket felépitő karakterek (határoló irásjeleket leszámitva) a jelzetegység tipusától függetlenül, gyakorlatilag egységesen kezelhetők. Kivételt az időalosztások előjeles időmegjelölései képeznek.
- Az összetett jelzetek egyszerü jelzetegységekből állank. A jelzetegységek határai egyértelmüen meghatározhatók. Ezek egy vagy két karakterből állhatnak. A nyitójelekhez egyes esetekben szigoruan meghatározott végjelek tartoznak a jelzetegység végén, de vannak olyan esetek is, amikor a végjel külön értelmezésre szorul. Az összetétel többszörös is lehet, mint pl. egy általános alosztáshoz tartozó korlátozottan közös alosztás.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- A rendezés szempontjából teljesen mindegy, hogy egy alosztás az összetett jelzet strukturájában hol helyezkedik el, milyen szerepet tölt be, az egyes jelzetegységeket igy a többitől teljesen elkülönitve kezelhetjük. Ez alól kivételt a földrajzi közös alosztás képez, mely bizonyos esetben a főtáblázati jelzetbe beékelődve különleges funkciót is elláthat.

3.1 A TELJES MÉLYSÉGŰ RENDEZÉS MEGVALÓSÍTOTT MEGOLDÁSA

A fenti megfontolások alapján kialakitható egy olyan algoritmus, amely az ETO-jelzet kifejtését annak törvényszerüségei alapján végzi. Ez az algoritmus értelemszerüen nemcsak az ETO formai elemeit kezeli, hanem tartalmi, értelmezési szempontokat is hordoz.

A BIBDOSZ rendszerben megvalósitott megoldás az ETO-jelzetet gépi rendezés céljára átalakitja. Az ETO-jelzetet karakterről-karakterre vizsgálja, értelmezi, és az értelmezésnek megfelelően készíti a konvertált jelzetet. A konvertálás lényegében háromféle tipusu tevékenység kombinációja:

- egyszerü jelzeten belül a karaktereket olyan másik karakterré konvertálja, mely a gépi rendezéshez szükséges sorrendet biztositja
- a karakter környezete határozza meg a konverzió módját; ilyenkor tehát a konvertált karakter vagy karaktersorozat nem mechanikus megfeleltetés utján áll elő, hanem az őt generáló karakter környezetétől, elő- ill. utóéletétől függően változik
- a konverzió függ attól, hogy a karakter az ETO-jelzet melyik jelzetegységében (főtáblázati jelzet, közös alosztások) szerepel.

Az igy előállitott konvertált ETO-jelzet alkalmas arra, hogy azt a számitógép saját rendezési törvényei szerint rendezze. Ez egyuttal olyan tevékenységet jelent, melynek eredményeképpen az eredeti ETO-jelzetek az ETO rendezési törvényei szerinti sorrendbe kerülnek. Igy válik lehetővé olyan jegyzékek, kiadványok, ill. indexek készitése melyeken belül az egyes tételek szigoruan az ETO-jelzetek növekvő sorrendjében rendezettek.

Az ETO-jelzetek számitógépes rendezésének megvalósitott formáját a 2. sz. mellékleten közöljük. A tesztelés céljára - a rendezési szabály megalkotásakor - egy fiktiv jelzetsort készitettünk, melybe minden előforduló végletes összetételét belevettük. A mintapéldány első oszlopa az eredeti, rendezetlen jelzetet, a második ezek konvertált értékeit mutatja. A harmadik és negyedik oszlop szemlélteti a rendezés utáni állapotot a konvertált és az eredeti ETO-jelzetekben.

A megalkotott algoritmus tehát az ETO-jelzetet a számitógépen történő rendezés érdekében az alábbi szempontok szerint konvertálja:

- tetszőleges hosszuságu és összetételü ETO-jelzeteket kezel;
- egyszerü jelzeten belül érvényre juttatja az emelkedő sorrendet a jelzet numerikus és alfabetikus részeinél egyaránt;
- összetett jelzetek esetén a jelzetegységek kifejtésénél a szabványositott előnyszabályt alkalmazza;
- összetett jelzeteknél egyaránt kezeli az egynemü és különnemü összetételeket, kezeli az összetétel valamennyi variációját.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Összegezve az elmondottakat, megállapithatjuk, hogy a BIBDOSZ segitségével az ETO-jelzetek teljes mélységü számitógépes rendezését sikerült megoldani, olymódon, hogy a rendezéskor tetszőleges hosszuságu és összetételü ETO-jelzetet tudunk kezelni. A rendezett ETO-jelzetek segitségével különféle bibliográfiák, indexek állithatók elő. A rendszer ugyanakkor alkalmas az ETO változásainak nyilvántartására, teljes mélységü ETO-táblázatok összeállitására és kiiratására, az ehhez szükséges indexek előállitására is.

3.2 A CSOPORTALKOTÁS SZÁMÍTÁSTECHNIKAI MEGKÖZELÍTÉSE, A VÁLOGATÁSI FELADAT

Az ETO-számok szakcsoportba való válogatásánál abból a feltételezésből indultunk ki, hogy minden információegység (tétel) besorolható egy szakcsoportba, de csakis egy szakcsoportba egy elsődleges jelzet alapján. A válogatási eljárás kialakitásánál a fő nehézséget az általánositás jelentette. Célunk az volt, hogy a jelenleg használatos szakcsoportoktól, ill. a mindenkori szakcsoportok hosszától, számától független legyen a módszer, melynek segitségével az egyes tételeket a megfelelő szakcsoportba besorolhatjuk. Megvizsgáltuk az előfordulásokat, és egyszerüsités után 9 csoportba soroltuk a lehetséges variációkat. A számitógépes megoldás lényegében ezt a 9 csoportot minősiti és a minősités alapján elvégzi a megfelelő müveleteket.

A jelenlegi változatban valamennyi szakcsoport-szám táblázatos formában a számitógép memóriájában helyezkedik el a keresési eljárás alatt. A táblázatot - a magyarázat egyszerüsitése érdekében - egy nxm elemü mátrixnak tekintjük, a tételt pedig, melyet minősiteni kivánunk, egy n elemü vektornak. (A jelenlegi gyakorlatban n = 10, ahol n a számitástechnikai értelemben vett pozició-számot jelenti, azaz "beleszámitanak" az irásjelek is.) A keresési eljárás két, egymástól jól elkülönithető részből áll. Az elsőben a mátrixban jobbra és lefelé haladunk mindaddig, amig a vektor és a megfelelő mátrix-sor megfelelősége állandó, vagy javuló tendenciát mutat. Ha ez a tendencia megváltozik, a megfelelőség romlik, a keresési eljárás iránya is megváltozik. Ebben a második szakaszban jobbra és felfelé haladunk mindaddig, amig az eddigi legjobban egyező mátrix-sort meg nem találjuk. A 3.21. pontban részletezett feltételek egyidejü teljesülése jelenti azt, hogy az adott tételhez megtaláltuk a megfelelő szakcsoportot.

3.21 A lehetséges előfordulások csoportositása

A csoportokat példákon mutatjuk be. Legyenek példánkban a

minősitendő tételek	a szakcsoportok
658.14/.17	65
65.013	65.01
65.012.1(084.21)	65.012
65.012.4	65.012.4
65.012.3/.4	658.3
658.3.012.2	658.32/.38

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

minősitendő tételek	a szakcsoportok
658.36	658.386
658.385	658.386.36
658.386.4.08	658.386.4
658.386.36	
658.32/.36	
651.457.23	
658.38	
658.32	
658.386.5	

3.211 Az első csoportba tartoznak azok a számpárok (tétel-szakcsoport), amelyekre igaz, hogy

a) n hosszuságban megegyező jelekből állnak,
b) az n+1-ik jel üres (spácium).

Példánkban ezt a csoportot képviseli a
65.012.4 tétel és a 65.012.4 szakcsoport-szám.

3.212 A második csoport az elsőtől csak a b) feltételben különbözik. Ide sorolhatók azok a számpárok, amelyek

a) n hosszuságban egyező jelekből állnak
b) n = 10.

658.386.36	658.386.36

3.213 A helyes szakcsoport megtalálását jelenti az is, amikor a következő feltételek egyidejüleg teljesülnek:

a) a két szám n hosszuságban egyező jelekből áll
b) a tétel n+1-ik jele üres
c) a szakcsoport n+1-ik jele / (kiterjesztés-jel)

658.32	658.32/.38

A 3.211-3.213 csoportba sorolható számpárok megtalálása a keresési eljárás első részében történik, amikor a vizsgálódás jobbra és lefelé halad. Abban az esetben azonban, amikor a vektor és a mátrix megfelelő elemének összehasonlitásánál kiderül, hogy azok nem egyeznek és nem a 3.213. pont alatti eset áll fenn, ki kell terjeszteni a vizsgálatot a különböző mutatókra is, hogy dönteni tudjunk a további lépésekről. Ezeknek a mutatóknak a tartalmát a program menet közben az eredménytől függően módositja, figyelemmel kiséri a vektor és a mindenkori mátrix-sor egyezőségét ill. különbözőségét, és az érvényes értékeket megőrzi.

A leglényegesebb ilyen mutatót nevezzük JELZŐ-nek. M-ben számláljuk a mátrix sorait, N-ben pedig a mátrix oszlopait, illetve ezzel azonosan a vektor elemeit. Vegyük a korábbi felsorolásból a 65.013-as tételt, a szakcsoportok sorrendje és választéka változatlan marad.

Indulásnál a mátrix első sorának (65) első elemét hasonlitjuk a vektor első elemével, tehát

N = 1 M = 1 JELZŐ = 1

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Elemenként haladunk, 6=6 tehát tovább haladunk jobbra.

M = 1 N = 2 JELZŐ = 1

5=5, tehát eggyel jobbra lépünk.

M = 1 N = 3 JELZŐ = 1

üres ≠ .

Ebben a helyzetben csak azt tudjuk biztosan, hogy ez a számpár nem tartozik a 3.211-3.213. csoportok egyikébe sem. Mielőbb azonban tovább keresünk, megvizsgáljuk, hogy a most elért eredmény milyen viszonban van az eddigi legjobb eredménnyel. Ha N - 1 értéke magasabb, mint a JELZŐ tartalma, ezt az értéket töltjük a JELZŐ-be és keresünk tovább.

Mutatóink most a mátrix második sorának (65.01) első elemére mutatnak, tehát

M = 1 N = 1 JELZŐ = 2

A fent leirttal azonos módon járunk el és érünk el a vektor hatodik eleméhez, ahol

üres ≠ 3

JELZŐ < N - 1 (2 < 5)

Módositjuk a JELZŐT, uj értéke 5 lesz.

A JELZŐ értéke nem változik, tehát nem is romlik a mátrix harmadik (65.012) és negyedik (65.012.4) sorának vizsgálatánál sem. Az ötödik sor vizsgálatánál a JELZŐ értéke nagyobb, mint N-1 értéke, mivel csak az első két elem egyezik.

Ez az a pont, amikor a keresés iránya megváltozik, hiszen a szakcsoportok növekvő sorrendben való rendezettségéből következik, hogy javulást a továbbiakban sem várhatunk. Feladatunk tehát az, hogy most már visszafelé (fölfelé) haladva megkeressük azt a mátrix-sort, amelyikbe a tétel besorolható. Ennek a keresésnek az az elméleti alapja, hogy kiterjesztés-jelet nem tartalmazó szakcsoport-számok közül az a megfelelő pár, amelyik a JELZŐ + 1-ik helyen üres jelet tartalmaz.

65.
65.01
65.012
658.3 oszlopmutató = JELZŐ + 1.

A JELZŐ értékét eggyel megnöveljük és az oszlopmutatót (N) helyettesitjük vele. Visszafelé haladva vizsgáljuk a sorokat. Az első vizsgálati szempont az, hogy az m-ik sor JELZŐ szerinti eleme üres-e. Ha nem üres, végig vizsgáljuk az egész sort, hogy találunk-e benne kiterjesztés-jelet. Jelen példánkban a második mátrix-sornál következik be a megfelelés. Az előzőekben részletesen leirt keresési eljárás alapján találjuk meg a 3.214 csoportokba sorolható számpárokat.

3.214 A negyedik csoportot képezik azok a számpárok, amelyekre az alábbi feltételek megfelelő sorrendben teljesülnek:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a) javuló megfeleléssel eljutott a keresés a mátrix m-ik soráig

b) az m+1-ik sornak kevesebb eleme egyezett a vektorral, mint az m-ik sornak

c) visszafelé haladva az m-ik sor JELZŐ + 1-ik oszlopában spáciumot találunk.
pl.: 65.013 65.01

Némileg módositja a keresést, ha a szakcsoport-szám kiterjesztés-jelet tartalmaz. Itt már nem elegendő a 3.211-3.214. pont alatti feltételek teljesülését figyelni, hiszen a kiterjesztés-jel előtti és utáni szám egy intervallum alsó-felső határát jelenti. Igy az adott szakcsoportba sorolandók mindazok a tételek, amelyeknél a főfejezeti szám aritmetikai értékére igaz a következő megállapitás:

alsó határ ⩽ tétel főfejezeti száma ⩽ felső határ.

A fenti tétel önmagában nem elegendő ahhoz, hogy megállapitsuk valamely számpár összetartozóságát. Ugyanis ha a mátrixban felülről lefelé haladva (tehát az első keresési szakaszban) észleljük a fent leirt feltétel teljesülését, nem lehetünk biztosak abban, hogy az adott mátrix-sor után következő sorok valamelyike nem jobban megfelelő-e az aktuális tételnek.

Példának vegyük a 658.361-es számot.

Ez a szám a szakcsoportba rendezés szabályai szerint a 658.32/.38-as szakcsoportba sorolandó, ha a szakcsoportok választéka a fejezet elején feltüntetettel azonos. Tételezzük fel, hogy a szakcsoportszámok kibővülnek, és a kérdéses szám környezete a következőképpen alakul:

658.3
658.32/.38
658.332
658.361

Ebben az esetben már sulyos hiba lenne az aktuális tételt a 658.32/.38-as számhoz rendelni, hiszen továbbhaladva egy teljes egyezőséget (3.211) találhatunk. A példában leirt eset indokolja, hogy a kiterjesztéssel a keresési eljárás első szakaszában csak mint "végjelleggel" foglalkozunk és csak a második szakaszban hordozza ez a jel valódi jelentését.

A 3.213. pont alatt leirtakhoz hasonlóan most is egy példával világitjuk meg az eljárást. Vegyük most a 658.36-os tételt, a szakcsoportok száma és választéka változatlan. Az ötödik mátrix-sor (658.3) vizsgálatánál kezdjük a példát.

M = 5 N = 1 JELZŐ = 2

6 = 6
5 = 5
8 = 8
. = .
3 = 3
üres ≠ 6

JELZŐ < N-1 (2 < 5)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

M = 6 N = 1 JELZŐ = 5

6 = 6
5 = 5
8 = 8
. = .
3 = 3
2 ≠ 6

JELZŐ = N-1 (5=5)
2 < 6

A vektor és a mátrix megfelelő elemének kiegészitő vizsgálatára (2 < 6) azért van szükség, hogy a JELZŐ állandósága esetén ne keressünk tovább lefelé haladva abban az esetben, ha a rendezettségből adódóan a megfelelőség nem javulhat.

A jelenlegi állapot még lehetővé teszi elméletileg a javulást, hiszen a növekvő sorrendben következő szakcsoport-számok sorozatában következhet egy olyan, amelynek N-ik eleme egyezik a vektor N-ik elemével.

M = 7 N = 1 JELZŐ = 5

6 = 6
5 = 5
8 = 8
. = .
3 = 3
8 ≠ 6

JELZŐ = N-1 (5=5)
8 < 6

Itt már megbizonyosodtunk arról, hogy jobban megfelelő számot nem fogunk találni, el kell indulni visszafelé. A JELZŐ értékét eggyel növeljük, az lesz az oszlopmutató.

M = 6 JELZŐ = 6

658.3
658.32/.38
2 ≠ üres

Ha itt üres jelet találtunk volna, biztosan ez lenne a legjobb párja a 658.36 jelzésü tételnek. A korábbi példánál már emlitettük, hogy az eljárás ilyenkor ugy folytatódik, hogy a mátrix-sort végigvizsgáljuk annak megállapitására, hogy tartalmaz-e kiterjesztés-jelet. Ha igen, és példánkban ez az eset áll fenn, e szerint kell eljárni. Első feladatként képezünk egy számot, mely az intervallum felső határát jelenti:

SZÁM = 658.38

Utána ezt a SZÁM-ot és a vektort a már ismert eljárással összehasonlitjuk. Ebben az eljárási részben az oszlopmutatónk K lesz, ezzel megkülönböztetjük és megóvjuk az N értékét.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

M = 6 K = 1 JELZŐ = 5

6 = 6
5 = 5
8 = 8
. = .
3 = 3
8 ≠ 6

JELZŐ = K-1 (5 = 5)

Ezután megvizsgáljuk a JELZŐ+1-ik helyen lévő jeleket és azt tapasztaljuk, hogy a 8 >6 feltétel igaz. Tehát teljesül az
alsó határ ≤ tétel ≤ felső határ
feltétel. (658.32 <658.36 < 658.38)
Igy ezt a tételt hozzárendelhetjük a 658.32/.38-as jelzésü szakcsoporthoz.

3.215 Az ötödik csoportot képezik azok a számpárok, amelyekre az alábbi feltételek az alábbi sorrendben teljesülnek:

a) javuló vagy egyező megfeleléssel eljutott a keresés a mátrix m-ik soráig

b) az m+1-ik sornak kevesebb eleme egyezik a vektorral, mint az m-ik sornak

c) visszafelé haladva valamely mátrix-sorban kiterjesztés-jelet találtunk

d) a kiterjesztés-jelet tartalmazó mátrix-sorból képzett alsó-felső határ közé esik az aktuális tétel aritmetikai értéke.
pl. 658.32/.38 658.36

3.216 A hatodik csoportba tartozó számpárokra igaz a 3.215. pont a)-c) feltétele.

d) a kiterjesztés-jelet tartalmazó mátrix-sorból képzett alsó-felső határ a 3.211 pont alatt leirt egyezőséget eredményezi.
pl. 658.32/.38 658.38

3.217 A 3.216. pont alatti eset valamelyest módositott változata szerinti számpárok tartoznak ide. Elméletileg fel kellett ugyanis készülnünk arra a gyakorlatban ritkán előforduló esetre is, amikor a SZÁM nyolc karakter hosszuságban egyező jelekből áll, igy a keresés befejezésére nem utasit sem a 3.215. d), sem a 3.216. d) pont alatti feltétel teljesülése. Ez az eset elvében azonos a 3.212. pont alatt leirtakkal, csak az n=10 feltétel n=8-ra cserélődik, hiszen a 10 jelből legalább kettő kell az alsó határ és a kiterjesztés-jel ábrázolására.

./.....

3.218 Az ide tartozó számpárokra igazak a 3.215. a)-c) pont alatti feltételek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

d) a SZÁM JELZŐ + 1-ik eleme üres, a tétel JELZŐ + 1-ik eleme pedig numerikus érték.

pl. 658.32/.38

SZÁM = 658.38 tétel = 658.385

3.219 A kilencedik csoportba tartoznak mindazok a tételek, amelyek a keresési eljárás során nem találták meg a megfelelő szakcsoportot, mivel a keresett szakcsoport a mátrixban nem létezik. Az alábbiak egyenrangu feltételek, ha ezek bármelyike teljesül, a tételt hibásnak tekintjük, és a feldolgozás további eljárásai előtt manuális vizsgálatnak vetjük alá:

- N nagyobb, mint a deklarált mátrix sorainak száma
- N = 0 lesz, amikor visszafelé keresünk.

Jelen példánkban minden olyan jelzet hibásnak minősülne, amely nem 6 .... értékü.

3.3 A CSOPORTALKOTÁS MEGVALÓSÍTOTT MEGOLDÁSA

Az előzőekben ismertetett megfontolások alapján zárt algoritmus készithető, mely tipus képes egyértelmüen besorolni tetszőleges ETO-jelzeteket egy előre megadott szakcsoport-táblázat szerint. Ezt a megoldást alkalmaztuk a BIBDOSZ rendszerben ETO-jelzetek szakcsoportalkotására, ill. szakcsoport szerinti rendezésére.

A rendszer maga könyvtári-dokumentációs információkat tárol és dolgoz fel, ezek sokoldalu közreadását számitógéppel végzi. A fentiek alapján jegyzékeket, bibliográfiákat ETO-jelzetek szoros rendjében, vagy szakcsoportba rendezve is képes szolgáltatni. A szakcsoportalkotás alapját képező szakcsoport-táblázatot dinamikusan kezeli. A szakcsoport-választék az időközben felmerülő igények szerint ha nem is gyakran, de változhat, módosulhat, bővülhet. A BIBDOSZ-ban olyan megoldást alakitottunk ki, melyben az elkészülő listák mindig az aktuális szakcsoport-táblázat szerinti csoportalkotást tükrözik, ennek megfelelően rendeződnek. A rendszer a csoportalkotást és szakcsoportrendezést mindig az első ETO-jelzet alapján végzik, ha több ETO-jelzet is szerepel ugyanebben a tételben. A mondottak illusztrálására a 4. sz. mellékletben egy kiválasztott mintaanyagot közlünk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. sz. tábla

Az ICL számitógép karakterkészletének rangsora

Decimális érték	Karakter	Decimális érték	Karakter
0	0	33	A
1	1	34	B
2	2	35	C
3	3	36	D
4	4	37	E
5	5	38	F
6	6	39	G
7	7	40	H
8	8	41	I
9	9	42	J
10	:	43	K
11	;	44	L
12	<	45	M
13	=	46	N
14	>	47	O
15	Á	48	P
16	spácium	49	Q
17	É	50	R
18	"	51	S
19	※	52	T
20	Ö	53	U
21	%	54	V
22	Ü	55	W
23	'	56	X
24	(	57	Y
25	)	58	Z
26	*	59	[
27	+	60	¥
28	,	61	]
29	-	62	↑
30	.	63	←
31	/		
32	@		

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

669,35(=8=4)"18"
669,35=43
669,35(091)=945,11
669,35(439)(094,54)
669,35(=854;439,22)"18"
669,35
669,35;691,73
669,35"18/19"
669,35"18"
669,35(234,372,44;439)
669,35"185/189"
669,35=433,24,3
669,35"190/192"
669,35(439,21/,22)"18"
669,35[016]
669,35(439,22=854)"18"
669,35ELORE
669,35=00
669,35+669,715
669,35(091)
669,35=40=82
669,35(038)=20=30=945,11
669,35/,38,003;69
669,35=43,003,1
669,35=43,054,8
669,35=433
669,35(075,8)(076)
669,35(439)(091)

669,35(%854=)18)
669,35+43
669,35'091=%945,11
669,35'439='094,54=
669,35(%854 439,22=)18)
669,35
669,35 691,73
669,35)18;19)
669,35)18)
669,35'234,372,44 439=
669,35)185;189)
669,35+433,2;3
669,35)190;192)
669,35'439,21;,22=)18)
669,35"016=
669,35'439,22%854=)18)
669,35+ELORE
669,35%00
669,35;669,715
669,35'091=
669,35%40%82
669,35'038=%20%30%945,11
669,35;,38,003 69
669,35+43,003,1
669,35+43,054,8
669,35+433
669,35'075,8='076=
669,35'439='091=

669,35'439,21;,22=)18)
669,35'439,22%854=)18)
669,35(%854=)18)
669,35(%854 439,22=)18)
669,35)18;19)
669,35)18)
669,35)185;189)
669,35)19)
669,35)190;192)
669,35*ELORE
669,35*ELORE'082=
669,35%057,12;079,3=
669,35'438 439=)18)
669,35'439;437,6=)18)
669,35'439=
669,35'439=%82
669,35'439='091=
669,35'439='094,54=
669,35'439=)18;19)'091=
669,35'439=)18)'091=
669,35'439=)19)'084,3=
669,35'439=)19)'084,3+11=
669,35'439 234,372,44=
669,35'439 438=)18)
669,35'439*RECSK='085=
669,35'439*RECSK=)195;197)
669,35'439*RECSK=)196)
669,35'439+16=)18)

669,35(439,21/,22)"18"
669,35(439,22=854)"18"
669,35(=854)"18"
669,35(=854;439,22)"18"
669,35"18/19"
669,35"18"
669,35"185/189"
669,35"19"
669,35"190/192"
669,35ELORE
669,35ELORE(082)
669,35(438;439)"18"
669,35(439*437,6)"18"
669,35(439)
669,35(439)=82
669,35(439)(091)
669,35(439)(094,54)
669,35(439)"18/19"(091)
669,35(439)"18"(091)
669,35(439)"19"(084,3)
669,35(439)"19"(084,3+11)
669,35(439;234,372,44)
669,35(439;438)"18"
669,35(439RECSK)(085)
669,35(439RECSK)"195/197"
669,35(439RECSK)"196"
669,35(439+16)"18"

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

```
669,35(=854)"18"
669,35-43
669,35(091)=945,11
669,35(439)(094,54)
669,35(=854;439,22)"18"
669,35
669,35;691,73
669,35"18/19"
669,35"18"
669,35(234,372,44;439)
669,35"185/189"
669,35-433,2/,3
669,35-433,2
669,35"19"
669,35(439;234,372,44)
669,35(439;438)"18"
669,35(439RECSK)(085)
669,35ELORE(082)
669,35(438;439)"18"
669,35(439+437,6)"18"
669,35(439)"18/19"(091)
669,35(439)"19"(091)
669,35(439RECSK)"195/197"
669,35(075,8,074)
669,35(439RECSK)"196"
669,35(439)"19"(084,3)
669,35(439-16)"18"
669,35(085)ELORE
669,35(439)
669,35(437,6+439)"18"
669,35-057,12(079,3)
669,35(439)=82
669,35-43,003
```

```
669,35(%854=)18)
669,35+43
669,35'091=%945,11
669,35'439='094,54=
669,35(%854 439,22=)18)
669,35
669,35 691,73
669,35)18;19)
669,35)18)
669,35'234,372,44 439=
669,35)185;189)
669,35+433,2;,3
669,35+433,2
669,35)19)
669,35'439 234,372,44=
669,35'439 438=)18)
669,35'439+RECSK='085=
669,35+ELORE'082=
669,35'438 439=)18)
669,35'439;437,6=)18)
669,35'439=)18;19)'091=
669,35'439=)18)'091=
669,35'439+RECSK=)195;197)
669,35'075,8,074=
669,35'439+RECSK=)196)
669,35'439=)19)'084,3=
669,35'439+16=)18)
669,35'085=+ELORE
669,35'439=
669,35'437,6;439=)18)
669,35+057,12'079,3=
669,35'439=%82
669,35+43,003
```

```
669,35'439,21;,22=)18)
669,35'439,22%854=)18)
669,35(%854=)18)
669,35(%854 439,22=)18)
669,35)18;19)
669,35)18)
669,35)185;189)
669,35)19)
669,35)190;192)
669,35+ELORE
669,35+ELORE'082=
669,35+057,12'079,3=
669,35+433
669,35+433,2;,3
669,35+433,2
669,35+43
669,35+43,003
669,35+43,003,1
669,35+43,054,8
669,35,054,7;,8
669,35,054,85;,86
669,35,054,8
669,35,24
669,35,5
669,35,5,71
669,35,6,71
669,36;,37
669,36
669,369
669,715:649,35
691,73 669,35
69 669,35;,38,003
801,316,4"669,35=%20%30%945,11
```

```
669,35(439,21/,22)"18"
669,35(439,22=854)"18"
669,35(=854)"18"
669,35(=854;439,22)"18"
669,35"18/19"
669,35"18"
669,35"185/189"
669,35"19"
669,35"190/192"
669,35ELORE
669,35ELORE(082)
669,35-057,12(079,3)
669,35-433
669,35-433,2/,3
669,35-433,2
669,35-43
669,35-43,003
669,35-43,003,1
669,35-43,054,8
669,35,054,7/,8
669,35,054,85/,86
669,35,054,8
669,35'24
669,35'5
669,35'5'71
669,35'6'71
669,36/,37
669,36
669,369
669,715+669,35
691,73;669,35
69;669,35/,38,003
801,316,4[669,35]=20=30=945,11
```

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

EREDETI ETO SZAM	KONVERTALT ETO SZAM	KONVERTALT ETO SZAM	EREDETI ETO SZAM
669.369	669,369	669,3ª;,3ª,003 69	669.35/.38.003;69
669.35.054.85/.86	669,35,054,85;,86	669,3ª;669,715	669.35+669.715
669,715+669,35	669,715;669,35	669,3ª 691,73	669,35;691.73
669,35.054,7/.8	669,35,054,7;,8	669,3ª	669,35
69;669.35/.38.003	69 669,35;,38,003	669,3ª"016=	669,35[016]
669,35'5'71	669,35,5,71	669,3ª%00	669,35=00
669,35'6'71	669,35,6,71	669,3ª%40%82	669,35=40=82
669,35'24	669,35,24	669,3ª'03ª=%20%30%945,11	669.35(038)=20=30=945.11
669,35'5	669,35,5	669,3ª'07ª,8='076=	669,35(075.8)(076)
691,73;669.35	691,73 669,35	669,3ª'07ª,8,074=	669,35(075.8.074)
669,36	669,36	669,3ª'08ª=+ELORE	669,35(085)ELORE
669,35.054,8	669,35,054,8	669,3ª'091=	669,35(091)
801,316,4'669.35]=20=30=945,11	801,316,4"669,35=%20%30%945,11	669,3ª'091=%945,11	669,35(091)=945,11
669,36/.37	669,36;,37	669,3ª'234,372,44 439=	669,35(234.372.44;439)
669,35(439)"19"(084,3-11)	669,35'439=)19)'084,3+11=	669,3ª'437,6;439=)18)	669,35(437.6+439)"18"
669,35="19ª/192"	669,35)190;192)	669,3ª'43ª 439=)18)	669,35(438;439)"18"
669,35(439.21/.22)"18"	669,35'439,21;,22=)18)	669,3ª'439;437,6=)18)	669,35(439+437.6)"18"
669,35[016]	669,35"016=	669,3ª'439=	669,35(439)
669,35(439.22=854)"18"	669,35'439,22%854=)18)	669,3ª'439=%82	669,35(439)=82
669,35ELC=E	669,35+ELORE	669,3ª'439='091=	669,35(439)(091)
669,35=00	669,35%00	669,3ª'439='094,54=	669,35(439)(094,54)
669,35+669.71ª	669,35;669,715	669,3ª'439=)18;19)'091=	669,35(439)"18/19"(091)
669,35(091)	669,35'091=	669,3ª'439=)18)'091=	669,35(439)"18"(091)
669,35=40=82	669,35%40%82	669,3ª'439=)19)'084,3=	669,35(439)"19"(084,3)
669,35(038)=20=30=945,11	669,35'038=%20%30%945,11	669,3ª'439=)19)'084,3+11=	669,35(439)"19"(084,3-11)
669,35/.38.003;69	669,35;,38,003 69	669,3ª'439 234,372,44=	669,35(439;234.372.44)
669,35+43.003.1	669,35+43,003,1	669,3ª'439 438=)18)	669,35(439;438)"18"
669,35+43.054.8	669,35+43,054,8	669,3ª'439+RECSK='085=	669,35(439RECSK)(085)
669,35+43ª	669,35+433	669,3ª'439+RECSK=)195;197)	669,35(439RECSK)"195/197"
669,35(07ª,8)(076)	669,35'075,8='076=	669,3ª'439+RECSK=)196)	669,35(439RECSK)"196"
669,35(439)(091)	669,35'439='091=	669,3ª'439+16=)18)	669,35(439-16)"18"

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3. sz. melléklet

LISTAZAS

6 ALKALMAZOTT TUDOMANYOK

608 TALALMANYOK, UJITASOK

61 ORVOSTUDOMANY, EGESZSEGUGY

62 MERNOKI ES MUSZAKI TUDOMANYOK

63 MEZO-, ERDOGAZDASAG, ALLATTENYESZTES

65 IPARI UZEMEK VEZETESE, SZERVEZESE

65.01 UZEMSZERVEZES ELMELETE

65.012 SZERVEZESI MODSZEREK

65.012.122 OPERACIOKUTATAS, DONTES

65.012.2 TERVEZES, HALOSTERVEZES

65.012.4 VEZETESTUDOMANY, -ELMELET

65.012.41 VEZETOK JOGAI, KOTELESSEGEI

65.012.42 VEZETOI MUNKA SZERVEZESE

65.012.43 VEZETESI STILUS ES MODSZEREK

65.012.46 HATASKOR, ILLETEKESSEG

65.012.6 EGYUTTMUKODES, KAPCSOLATOK

65.012.7 ELLENORZES, FELUGYELET

65.013 VEZETES ES SZERVEZES LELEKTANA

65.014 SZERVEZETI FELEPITES, HIERARCHIA

65.015 MUNKAMODSZER, MUNKATANULMANY

651 IRODA- ES UGYVITELSZERVEZES

657 SZAMVITEL

658 UZEMGAZDASAG, UZEMGAZDASAGTAN

658.1 VALLALATI FORMAK, PENZUGYEK

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

115;141.131

338.983(439)"195"

141.82;17.01

329.15(47)"196"(091

338.984.3(439)"1971/1975"

658.386.8

65.012.413

681.3-181.4

003.62[681.3]

008.47

159.952.4;165.21

658.386.4=055.2

165.3;159.953

658.41=30

301.185.14;301;195.6

658.841.2.013

301.195.6;301.153.4

494.511(038)

308(439.11)"190/192"

323.233(439BP)"1939"

681.326.35.042.5

070.41

658.628.011.48

081ARISZTOTELESZ

098.12(439)[321.64]

658.712.031.5.011.1

123.2

658.8.012.12

130.32

674.061.3

141.81

674.055.075.8

121		FILOZOFIA,BÖLCSELET
30	338	NÉPGAZDASAG,TERMELÉS,GAZDASAGI HELYZET
141	141,82	DIALEKTIKUS MATERIALIZMUS
23	329	POLITIKAI PARTOK ÉS MOZGALMAK
31	338,984	TERVGAZDALKODAS
70	658,386	SZAKMAI KÉPZÉS
54	65,012,4	VEZETÉS ALTALABAN
80	681,3	SZAMITOGÉPEK,GÉPI ADATFELDOLGOZOZAS
010		ÁLTALANOS MÜVEK
010		ÁLTALANOS MÜVEK
15	159,9	PSZICHOLOGIA,LÉLEKTAN
71	658,386,4	VEZETÖKÉPZÉS
16	16	LOGIKA,ISMERETELMÉLET
63	658	ÜZEMGAZDASAGTAN
19	301	SZOCIOLOGIA
73	658,6/,9	KERESKEDELMI TECHNIKA, PIACKUTATAS,RAKTÁRGAZDALKODAS
20	301,195,6	TÖRTÉNELMI MATERIALIZMUS
		HIBA
183		TARSADALOMTUDOMANYOK
22	32	POLITIKA,ÁLLAMTAN
80	681,3	SZAMITOGÉPEK,GÉPI ADATFELDOLGOZOZAS
010		ÁLTALANOS MÜVEK
73	658,6/,9	KERESKEDELMI TECHNIKA, PIACKUTATAS,RAKTÁRGAZDALKODAS
010		ÁLTALANOS MÜVEK
010		ÁLTALANOS MÜVEK
73	658,6/,9	KERESKEDELMI TECHNIKA, PIACKUTATAS,RAKTÁRGAZDALKODAS
121		FILOZOFIA,BÖLCSELET
73	658,6/,9	KERESKEDELMI TECHNIKA, PIACKUTATAS,RAKTÁRGAZDALKODAS
121		FILOZOFIA,BÖLCSELET
79	67/68	KÖNNYÜIPAR
13	14	FILOZOFIAI RENDSZEREK ÉS IRANYOK,VILÁGNÉZET
79	67/68	KÖNNYÜIPAR

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchenyi Könyvtárban 2016-ban

A formátum-tervezés elvei

Henriette D. AVRAM - Lucia J. RATHER

A szerzők Principles of format design c. cikkét (Journal of Library Automation 1974. 3. no.) NÉRAY Judit tömöritette.

Ez a dolgozat több olyan előkészitő dolgozat összefoglalása, amely az IFLA Working Group on Content Designators (az IFLA tartalom-jelölőkkel foglalkozó munkacsoportja) számára készült.

Alapvető feltevése az, hogy lesz egy SUPERMARC, és a formátum-tervezés elveit tárgyalja.

BEVEZETÉS

Azért, hogy ez a dolgozat önmagában is megálljon, össze kellett foglalni a tartalom-jelölők érvényességi körét, meghatározását és funkcióit a Munkacsoport előző megállapodásai szerint:

1. Az IFLA Munkacsoport feladatköre arra terjed ki, hogy megállapodjanak a tartalom-jelölők egy standard jegyzékében, amely felhasználható a bibliográfiai adatok nemzetközi cseréje különböző formáiban.

2. Minden egyes tartalom-jelölő meghatározását és funkcióját a következők szerint adják meg:

a) A hivójel olyan karakterlánc, amelyet egy hozzárendelt adatmező fő tartalmának azonositására és megnevezésére használunk. A fő tartalom jelzése nem kivánja meg, hogy egy adatmező minden időben minden lehetséges adatelemet tartalmazzon.

b) Az indikátor olyan karakter, amely azért csatlakozik a hivójelhez, hogy az adatmezőről vagy az adatmező feldolgozásának paramétereiről plusz információt nyujtson. Adatmezőnként egynél több indikátor is szerepelhet.

c) Az adatelem-azonositó olyan kód, amelyet egy adatmezőn belüli egyedi adatelemek azonositására használunk.

d) A fix mező minden előfordulásakor ugyanolyan fix hosszuságu, függetlenül attól, hogy a fix mező tartalma esetről esetre hogyan változik. A fix mező tartalma ténylegesen lehet adattartalom vagy egy adattartalmat képviselő kód, vagy egy olyan kód, amely a lejegyzésről (rekordról) nyujt információt.

ALAPVETŐ FELTÉTELEZÉS - SUPERMARC

Kevés kétség lehet afelől, hogy a nemzetközi cserére használandó formátum egyik nemzeti rendszerben jelenleg használt formátummal sem lesz azonos. Következésképpen egy olyan SUPERMARC kifejlesztésével kell foglalkozni, amelyben a nemzeti szervek leforditanák a helyi formá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tumokat SUPERMARC formátummá, és viszont minden egyes katalogizáló szerv elfogadná a SUPERMARC formátumot és leforditaná helyi feldolgozásra (2, 3). A SUPERMARC ezért olyan nemzetközi csereformátum, amelynek az a fő funkciója, hogy adatokat juttasson át a nemzeti határokon. Ezért igazodnia kell máris bizonyos megállapodásokhoz (nevezetesen a formátum szerkezet az ISO 2709 szabványhoz, a karakterreprezentáció pedig az ISO 646^{X} nyolcbites kiterjesztése kell, hogy legyen. Az utóbbi megállapodás azt jelenti, hogy az adatok csak karakterenkénti konfigurációban ábrázolhatók).

A SUPERMARC nemcsak a tartalom-jelölők értékében való megegyezést tételez fel, hanem ugyanolyan fontossággal, a tartalom-jelölők felhasználási szintjében való megegyezést is. Igy pl. azoknak a helyi formátumoknak, amelyek kevésbé részletezett tartalom-jelölőkből állnak, kommunikációs célokra ki kell bővülniök, hogy a SUPERMARC szintet elérjék.

A FORMÁTUM-TERVEZÉS ELVEI

Mielőtt bármilyen megfontolásra jutott volna a Munkacsoport a tartalom-jelölők értékét illetően, átlátta azt, hogy meg kell egyezni a nemzetközi formátum tervezésére vonatkozó alapelvek összességében.

Az elfogadott hat elvet itt ismertetjük, minden elvet elemzés követ:

1. A nemzetközi formátumot ugy kell megtervezni, hogy minden adathordozó kezelésére alkalmas legyen. Az lenne az ideális, ha minden adathordozó formát már elemeztünk volna mostanra. De nem ez a helyzet. Az adatmezőkben és a tartalom-jelölők hozzárendelésében csak akkor lehet reálisan megegyezni, ha van olyan alap, amelyre épiteni lehet.

Ezért a dokumentumtipusokat egyelőre a lent felsoroltakra kellett korlátozni, mert ezek azok a tipusok, ahol tapasztalatokat gyüjtöttek a géppel olvasható formára történő tényleges átalakitásban, vagy mélységi elemzést végeztek az anyag információs elemeinek meghatározására.

K ö n y v e k: minden monografikus nyomtatott szöveges anyag

T é r k é p e k: nyomtatott térképek, térképlapok, időszaki térképek és térképgyüjtemények

F i l m e k: minden vetitésre szánt adathordozó, monografikus vagy időszaki formában

Z e n e m ü v e k é s h a n g f e l v é t e l e k: kották és zenei és nem-zenei hangfelvételek.

A Bruxelles-i tanácskozáson (1974) azt határozták, hogy az ISBD-t használják a formátumok funkcionális területeinek meghatározása alapjaként. Mivel jelenleg az ISBD csak könyvekre és időszaki kiadványokra létezik, ezek az anyagok elsőbbséget fognak élvezni az IFLA Munkacsoportban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Még mindig megfontolandó az a kérdés, hogy vajon a kéziratokat bevegyék-e a dokumentumtipusok közé a Munkacsoport tevékenységi körében. A képi ábrázolásokat és a számitógépes adathordozókat még nem analizálták. Ha ezeknek a dokumentumtipusoknak az elemzése elkészül majd, hozzá kell őket adni az általános jegyzékhez.

2. A nemzetközi formátumnak egyszintü és többszintü szerkezeteket kell elfogadnia. Szükség van arra, hogy egy bibliográfiai egységnek egy másikhoz való viszonyát kifejezzük. Ez a viszony bármilyen formát ölthet. Hierarchikus viszony fejeződik ki olyan müveknél, amelyek egy nagyobb bibliográfiai egység részét képezik (ilyenek a könyvek fejezetei, egy többkötetes kiadvány egy kötete, egy sorozaton belül kiadott könyv). Lineáris viszony fejeződik ki olyan müveknél, amelyek más müvekhez kapcsolódnak, mint például a forditások. A jelenlegi munka a hierarchikus viszonyokkal foglalkozik és azzal, hogy szükség van a viszony ábrázolására géppel olvasható formában.

Vannak olyan alternativ technikák, amelyeket bele lehetne venni a nemzetközi csere-formátumba, azért, hogy képes legyen szintek kezelésére. Egyes módszerek, amelyeket ajánlanak, a szabvány (ISO 2709) revizióját okoznák (különösen a karakterek számának revizióját minden egyes mutatótételben), mások nem. Függetlenül attól, hogy milyen végleges technikában egyeznek meg, a nemzeti központoknak fenn kell tartaniuk annak a lehetőségét, hogy ugy vegyék fel a leirási adatokat, hogy a katalogizálási gyakorlatukat tükrözze, azaz akár egyszintü rekord mezőiként irják le a katalogizált tétellel rokon tételeket, akár többszintü rekord alrekordjaiként.

3. A hivójelnek a mezőket a "fej" tipusa és a funkció szerint egyaránt azonositania kell azáltal, hogy a karakterhelyekhez speciális értékeket rendelünk hozzá. Az, hogy a hivójel karaktereihez különböző értékeket kapcsolunk, elég rugalmassá teszi a rendszert ahhoz, hogy a hivójelből egynél több fajta információt nyerhessünk. Például, lehetséges lenne a hivójelek egyszeri átnézésével visszakeresni minden személynevet a gépi lejegyzésből (rekordból), függetlenül attól, hogy a névnek mi a szerepe a lejegyzésen (rekordon), azaz főszerző-e, másodlagos szerző-e, a nevet tárgyszóként használják-e stb.

4. Az indikátoroknak a hivójeltől függetleneknek kell lenniük és lehetőség szerint minden mezőnél használni kell őket. Az indikátoroknak azért kell a hivójelektől függetleneknek lenniük, mert az adatmezőről leiró és feldolgozási információt is közölnek. Ha az indikátorhoz kapcsolt értéket minden mezőnél olyan következetesen használjuk, ahogyan csak lehet - amikor a helyzet lehetővé teszi az egyenlőséget - a gépi kódolás leegyszerüsödik az ugyanazt a cimfejtipust tartalmazó különböző funkcionális mezők feldolgozására.

5. Az adatelem-azonositóknak a hivójeltől kell függniük, de amennyire lehet, a közös adatelemeket minden mezőben ugyanazzal az adatelem-azonositóval kell jelölni. Azt az elvet fogadták el, hogy a formátum minden adathordozó-tipust kezelni fog, tehát az egyértékü hivójelek várható száma egészen nagy lehet. Ráadásul, mivel még nem teljesen analizáltak minden adathordozó-tipust, a különálló mezők száma ismeretlen. Mivel tagadhatatlanul kivánatos lenne az, hogy az adatelem-azonositót függetlenné tegyék a hivójeltől, a betü-, szám- és szimbólumkarakterek korlátozott száma az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

adatelemek számát az egyedülálló karakterek számára szoritaná le. A jövőbeni terjeszkedésnek ez az akadálya sokkal fontosabbnak látszik minden előnynél, ami abból származnék, hogy az adatelem-azonositókat hivójeltől függetlenekké tesszük.

Ha az adatelem-azonositók függenek a hivójelektől, két módon lehet pótlólagosan javitani a rendszeren: (1) lehetőség szerint követni kellene azt az elvet, hogy a közös adatelemeket minden mezőben azonos azonositók jelölik, vagy (2) az azonositóknak a besorolást segitő értéket kellene adni.

6. A mezők egy bibliográfiai lejegyzésen (rekordon) elsősorban olyan tág információ-kategóriákba sorolhatók, mint "tárgy", "leirás", "intellektuális felelősség" stb. és ezek szerint az alapvető kategóriák szerint csoportositandók. Még az első dolgozat azt tárgyalta, hogy akadályt jelent az, hogy a gépi rekordok adattartalmának szervezésében nincsen egyetértés a különböző bibliográfiai szervek között. Egy következő dolgozat, amely a Library of Congressnek a javasolt EUDISED formátumra tett megjegyzéseiből áll, részletesebben az analitikus, illetve a tradicionális elrendezést tárgyalta (4).[xx] Az eddig megtervezett nemzeti formátumok többségében funkció szerinti az elsődleges csoportositás, és a fej szerinti csoportositás másodlagos. A bizottsági tagok által készitett számos dolgozat a funkció szerinti csoportositást támogatta azon az alapon, hogy ez követi a bibliográfiai lejegyzések (rekordok) elemeinek hagyományos sorrendjét, és ezért egyszerübbé teszi az input folyamatokat. A Bruxelles-i tanácskozáson abban egyeztek meg, hogy a mezőket először funkció szerint csoportositják, és azután a fejek tipusai szerint.

JEGYZETEK

1. Henriette D. AVRAM és Kay D. GUILES, "Content designators for machine readable records", Journal of Library Automation 5:207-16 (Dec. 1971).

2. R. E. COWARD, "MARC: National and international cooperation", in: International Seminar on the MARC Format and the Exchange of Bibliographic Data in Machine Readable Form, Berlin, 1971, The Exchange of bibliographic data and the MARC format (Munich: Pullach, 1972), p. 17-23.

---

x Az ISO TC 46/SC4 WG 1 jelenleg dolgozik a latin, cirill és görög ábécé, a matematikai jelek és az ellenőrző szimbólumok kiterjesztett karaktereinek meghatározásán.

xx Az analitikus hivójel-rendszerben a hivójel első karaktere a fej tipusát irja le, a következő karakterek pedig funkciót jeleznek; a tradicionális hivójel-rendszerben az első karakter funkciót ir le, a többi karakter pedig fej-tipust.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3. Roderick M. DUCHESNE, "MARC" National and international cooperation", in: International Seminar on the MARC Format and the Exchange of Bibliographic Data in Machine-Readable Form, Berlin, 1971. The Exchange of bibliographic data and the MARC format (Munich: Pullach, 1972), p. 37-56.

4. Henriette D. AVRAM, "Comments on draft EUDISED format (Second revision)", nem jelent meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HAZAI KÖRKÉP

Régi hazai nyomtatványok kutatása külföldön

BORSA Gedeon

Az utóbbi években jelentős erőfeszitések történtek az 1801 előtt Magyarország területén, továbbá a külföldön magyar nyelven készült nyomtatványok felkutatására és bibliográfiai regisztrálására (vö. Könyvtári Figyelő, 1973, 4. no. 365-372. p.). Ennek során nem csupán a hazai gyüjtemények (könyvtárak, levéltárak és muzeumok) állományának számbavételére kell gondolni, hanem a határainkon tul levőkéire is. Magyarország területének történelmi változásai egész speciális helyzetet teremtettek, amelynek következtében mind mennyiségben, mind minőségben igen jelentős könyvtári dokumentumokat őriznek külföldön, mindenek előtt a szomszédos országokban.

A korabeli magyarországi nyomtatványok általában a helyi szükségletek kielégitésére készültek, igy zömük sohasem került az ország akkori határain tul. Ennek következménye az, hogy az emlitett területeken viszonylag olyan sok, 1801 előtt készült, hazai kiadvány maradt fenn. Ezek példányszáma a mai magyarországi közgyüjteményekben, hozzávetőleges becsléssel, mintegy százezerre tehető. Sajnos még nem állnak rendelkezésre megfelelő próbamérések a szlovákiai és erdélyi könyvtárak ilyen jellegü anyagáról, de egyes részterületen (igy a 16. századi kiadványok) szerzett tapasztalatokból következtetve, ezekben is több tizezer kötetre lehet számitani: ezek száma elérheti akár az ötvenezret is. A fentiekből már csak az arányok, ill. a nagy számok miatt is nyilvánvaló, hogy milyen fontos és mennyire jelentős feladat a külföldi gyüjteményekben levő régi magyarországi nyomtatványok felkutatása.

Ez a munka azonban általában nem problémamentes feladat. Eltekintve attól, hogy a levéltárak és muzeumok rendezési és feltárási szempontjai erősen eltérnek a nyomtatott dokumentumokhoz igazodó módszerektől, magukban a könyvtárakban sem történik a feltárás - igazán nagyon kevés kivételtől eltekintve - a megjelenés helye, ill. a kiadvány nyelve szerint. Az olvasók zöme szerző és cim, ill. tartalom alapján keresi a könyveket. A könyvtárak ennek megfelelően betürendes, ill. szakkatalógusok létrehozásával igyekeznek lehetővé tenni az állományukban történő tájékozódást.

A magyar nyelvü és a hazai nyomtatványok kikeresésére ezek után általában két lehetőség kinálkozik: vagy átnézni valamennyi számitásba vehető állományrész nyilvántartását, vagy csak szurópróbaszerüen végezni a keresés munkáját. Nyilvánvaló, hogy az első megoldás az elméletileg tökéletes, de a ráforditandó munkamennyiség szempontjából gyakran igen gazdaságtalan, a második és kétségtelenül hiányos megoldást nem egyszer éppen a józan takarékosság, ill. a kutatás korlátozott lehetőségei teszik szükségessé.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Általában mindaddig törekedni kell a teljes áttekintésre, amig az nem jelenti a munkával való pazarlást. Ez a szempont természetesen gyüjteményenként minden esetben külön-külön mérlegelendő. Ehhez azonban bizonyos eligazitó szempontokat azért lehet füzni. Azokban a könyvtárakban, amelyek a gyüjtőkör szempontjából a történelmi Magyarországnak számitó területen (lényegében a mai Magyarország, Szlovákia, Erdély, Vajdaság és Burgenland) keletkeztek és állományuknak legalább egynegyede 1801 előtti kiadvány, helyes, és a gazdaságosság szempontjából is indokolható a teljes áttekintésre való törekvés. Amennyiben a gyüjtemény nyilvántartás szempontjából több részre oszlik, ugy a teljes feltárás igénye állományrészenként mérlegelendő.

Érvényes ez az igényesség fontosabb esetekben a még részben vagy egészben katalogizálatlan könyvgyüjtemények esetében is. Ilyenkor az a módszer látszik legalkalmasabbnak, amivel néhány kisebb vajdasági könyvtárban már éltem is, hogy a külleme alapján kor szempontjából számitásba jöhető kötetek közül kézbevétel alapján kell kikeresni a gyüjtőkörbe tartozó darabokat. Ezek adatait jegyzékelve jelzetül egy előre beszámozott kartonlovas szolgál, amelyet azután a kötetbe helyezünk. Nyomatékosan fel kell kérni ezek után a gyüjtemény gondozóját, hogy e számot a részletes feldolgozásig és jelzetelésig őrizze meg. (A kötetek lehetőleg addig is maradjanak együtt!) A katalogizálást követően a fentiek szerint megadott szám és az uj jelzet közötti konkordancia elkészitésére kell törekedni.

Ha a részletesen átnézendő állományról párhuzamosan több, különböző nyilvántartás is rendelkezésre áll, ugy elsősorban azt kell választani, amelyben az adatok a gyüjtés szempontjából a legjobb forrásul szolgálnak. (A megjelenési helyet fel nem tüntető leltárral szemben például nyilván előnybe kell részesiteni az ezt tartalmazó katalógust.) Azonos értékü nyilvántartások esetében a kötetes alaku gyorsabban és könnyebben kezelhető áttekintést nyujt, mint a cédulakatalógus.

A teljes áttekintésre törekvés gazdaságosan különösen az olyan gyüjteményeknél valósitható meg, ahol vagy az állomány tagolása, vagy speciális feltárása ezt könnyen lehetővé teszi. Igy pl. a karlócai Vajdasági Levéltárban minden nyomtatványt külön kezelnek, ráadásul időrendben. A verseci Városi Könyvtárban az 1801 előtt készült nyomtatványokról külön katalógust szerkesztettek stb.

A magyar vonatkozásu, de mindenek előtt a hazai régi nyomtatványok száma és aránya - eltekintve egy-egy speciális gyüjteménytől - általában a hazánkhoz közelebb eső területen magasabb, mint attól távolabb. Jól érzékelhető ez még olyan viszonylag távoli ország esetében is, mint amilyen a Német Szövetségi Köztársaság. Itt ugyanis a szempontunkból legfontosabbnak tekinthető gyüjtemények a déli (München és Stuttgart) és keleti (Göttingen és Wolfenbüttel) részeken találhatók. De a közvetlen szomszédságban is Morvaországban nagyobb eséllyel lehet kutatni, mint - eltekintve a nagy prágai gyüjteményektől - Csehországban, vagy Horvátországban inkább, mint Szerbiában a Szávától délre.

Ahol a teljességre törekvő kutatás nem gazdaságos, vagy más okból nem lehetséges, ott sajnos be kell érni szurópróbákkal. Ennek szempontjai igen sokrétüek lehetnek. A nyelvi hungarikumok kikeresésére néha lehetőséget nyujt némely szakrend (gondolni kell itt a "Polyglotta" szakra is!),

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ill. katalogizálási szabályzat (pl. a bibliát és annak részeit sok helyen nyelvenként csoportositják). Legnehezebb a szurópróba szempontjait a hazai kiadványok kikereséséhez megadni. Ha a szerzői katalógusban sorra kivánnánk venni az összes számitásba jöhető müvet, ill. rendszót, ugy ezek száma - egyedül a már korszerüen feltárt 1601 előtti korszakból - négyjegyü számot eredményezne, mig a 17.-18. századdal együtt már ötszámjegyü lenne. Ilyen lista behasonlitási munkája gyakorlatilag szinte azonos lenne a teljes átnézéssel, ugyanakkor azzal a hátránnyal járna, hogy a korábbról még nem ismert szerzők és müvek, amelyek pedig éppen a legfontosabbak lennének, figyelmen kivül maradnának. Sulyosbitja a helyzetet az a körülmény is, hogy a magyar nyelvet alig-alig ismerve a könyvtári feldolgozás során egyes kiadványok a legvalószinütlenebb nevek, szavak, ill. szótagok (!) alá kerülnek. (Igy pl. Késmárkon Gyöngyösi István "Poraiból megelevenedett phoenix, avagy Kemény János emlékezete" c. müve "Komensky, Jan Amos: Fönix" alatt, Huszár Gál "A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicheretec" c. énekeskönyve pedig Stuttgartban a "Cheretec" cimszó alatt található a katalógusban!)

Ennek ellenére helyes lenne elkésziteni a legjelentősebb és legtermékenyebb szerzők, ill. cimszavak válogatott, néhány tucatra menő jegyzékét, amely a hazai nyomtatványok utáni, szurópróbaszerü vizsgálódáshoz értékes segédletül szolgálhat. Ugyanezekben az esetekben alkalmazható a magyar nyelvre jellemző, összetett betükkel (pl. "SZ", "CS") kezdődő szavak átnézése. Amennyiben a szurópróbák a vártnál kedvezőbb arányban vezettek régi hazai nyomtatványok megtalálására, ugy akár menetközben is a teljes átnézés módszerére történő átállás ajánlható.

Több mint másfél évtizeden át (1958-1973) az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia közös vállalkozásában készülő "Régi Magyarországi Nyomtatványok" (RMNy) elnevezésü kiadványhoz az adatgyüjtés az 1712 előtti korszak dokumentumaira szoritkozott. Az emlitett két intézmény által Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában biztositott kutatások, továbbá néhány magán jellegü ut más országokban vezetett eredményre.

Ennek során Csehszlovákiában és Jugoszláviában - néhány kivételtől eltekintve - a legfontosabb gyüjtemények 1711-ig terjedő anyagát sikerült átvizsgálni. Romániában - hasonló fenntartásokkal - a rendkivül szükre szabott idő csak az 1601 előtt megjelent kiadványok példányainak regisztrálására nyujtott lehetőséget. Ausztriában az eddigi magán jellegü kutatások csupán néhány gyüjtemény átnézésére adtak módot, azokban is különböző mélységig (Bécs, Österreichische Nationalbibliothek 1601-ig - Grác, ferencesek 1701-ig - Németujvár, ferencesek 1801-ig). Ugyancsak egy-két könyvtárra szoritkozott a feltárás a NDK-ban, Lengyelországban és Olaszországban végzett részben hivatalos, részben magán jellegü utak alkalmával. Az 1712 előtti hazai kiadványok esetében - Erdélytől eltekintve - a legeslegszükségesebb információk tehát már rendelkezésre állnak.

A RMNy záróévét azonban - az elterjedt és elfogadott nemzetközi gyakorlatnak megfelelően - az erre illetékes akadémiai bizottság 1800-ban állapitotta meg. Igy az 1712-1800 közötti korszak meglehetősen hiányos anyaggyüjtésének jelentős kiegészitése céljából - az összes hazai közgyüjtemény állományának átvizsgálásával párhuzamosan - szükségessé vált az országhatáron tul őrzött nyomtatványanyag feltárása is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

E feladat felméréséhez a korábbi utak tapasztalatait igen jól fel lehetett használni a további kutatás célszerű megszervezéséhez. Jelentősek az eddig elkészült kimutatások, amelyek a régi hazai kiadványok előfordulásának gyakoriságára, valamint a gyüjtemények feltárására vonatkoznak. Ezek szerint - amint erről már előbb is szó volt - a történelmi Magyarország területén levő valamennyi gyüjtemény nyilvántartásának (katalógus vagy leltár) átnézése indokolt és szükséges, amely jelentősebb (több száz kötetnyi), régi (1801 előtt megjelent) könyvanyaggal rendelkezik.

A történelmi országhatárokkal párhuzamosan egy-két száz km. szélességben helyezkedik el az a következő kategóriába tartozó terület, ahová a hazai nyomtatványok még megjelenésük idején, ill. azt közvetlen követően viszonylag nagyobb számban eljutottak. Igy az e területen lévő gyüjteményekben a hungarika dokumentumok előfordulása, ha nem is a magyarországiaknál tapasztalható intenzitással, de még mindig jelentős. Jól érzékelhető a hazai kiadványoknak az országhatárokon tuli elterjedésében a lefékeződés Jugoszláviában a szekularizációktól nem érintett, viszonylag azonos összetételü és méretü, ferences könyvtárak állományában. Mig Csáktornyán több száz 1801 előtti magyarországi nyomtatványt őriznek, és a Drávától közvetlenül délre, már Horvátországban fekvő Varasdon is ezek száma meghaladja a kétszázat, a szlovén-horvát határ közelében levő Novo Mestoban már csak 97, mig a még távolabbi Ljubljanában csupán néhány tucat található.

Harmadik zónának nevezhető az előző kettő után a hazánktól még távolabb fekvő országrészek és államok. Az ezekben levő közkönyvtárakban a régi magyarországi nyomtatványok aránya - eltekintve néhány speciális gyüjteménytől - igen alacsony. A gyakorlat viszont azt mutatta, hogy ha számszerüen nem is sok, de nem ritkán rendkivüli értékek éppen ezeken a helyeken maradtak meg. Jó példa erre az a körülmény, hogy a 16. századi és irodalomtörténeti szempontból igen jelentős, protestáns, magyar nyelvü énekeskönyvek ma ismert példányai közül teljesen ép csakis külföldi gyüjteményekben (Wolfenbüttel, Stuttgart, Wroclaw és Olomouc) maradt fenn, mig a magyarországiakban kizárólag többé-kevésbé hiányos. (A 16. század hatvanas éveiben napvilágot látott és eddig ismert négy kiadás összes példánya csak az emlitett, külföldi városokban található.) A korán külföldre került magyar nyelvü nyomtatványokat ugyanis az uj környezetüknek magyarul nem tudása megkimélte a használattól, valamint az azzal szinte óhatatlanul velejáró csonkulástól, ill. megsemmisüléstől.

A feladat tehát a külföldön összegyült, ill. összegyüjtött és bennünket érdeklő dokumentumokra vonatkozó adatok megszerzése. Ez elsősorban a gyüjtemények publikálatlan (olvasói vagy szolgálati) katalógusainak áttekintése, de fel kell deriteni más bibliográfiai forrást is (nyomtatott katalógus, helytörténeti biliográfia stb.).

1973-tól az 1712-1800 között megjelent, régi, magyarországi nyomtatványoknak a külföldi gyüjteményekben történő felderitésére is megtörténtek az első lépések. Ennek során a turócszentmártoni Matica Slovenska központjában végzett tájékozódó felmérés megerősitette azt a korábbi feltételezést, hogy innen sok-sok ezer példányt lehet majd regisztrálni. Jugoszláviában a viszonylag kevesebb anyagot őrző vajdasági gyüjtemények többségének feltárása mellett a belgrádi könyvtárak átnézésére is sor került. Jelentős előrehaladás történt az Észak-Horvátországban és Szlovéniában őrzött könyvanyag áttekintésében is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az elvégzendő feladat méreteiből és az erre rendelkezésre álló lehetőségekből adódik, hogy e munkálatok - a Kulturális Minisztérium és az Országos Széchényi Könyvtár leghatékonyabb támogatása mellett is - még hosszu évekig tartanak majd. Az eddigi tapasztalatok alapján azonban jogos a remény, hogy ezek elvégzése során nagyszámu és igen jelentős, részben eddig ismeretlen, régi hazai nyomtatvány kerül majd feltárásra.

Kurrens külföldi periodikumok a hazai néprajzkutatásban és a tudományági szakkönyvtárakban

SZ. NAGY Lajos

A társadalomtudományi tájékoztatás részeként az elkövetkező időszakban a néprajztudomány területén is sor kerül az információszolgáltatások megtervezésére, meginditására. Szükség van tehát arra, hogy tisztán lássuk, ismerjük e tudományág dokumentumbázisának mennyiségét, minőségét, eloszlását és felhasználását, ill. a terület jelenlegi információellátását és az információt igénylők körét, szükségleteit. Az itt következő vizsgálódás ehhez szeretne adalékokat szolgáltatni azzal, hogy egyetlen dokumentumfajta (kurrens külföldi periodikumok) szempontjából tekinti át a tudományterület igényeinek, ellátottságának, dokumentumhasználati szokásainak néhány jellemző vonását - természetesen a teljesség igénye nélkül.

DOKUMENTUMHASZNÁLÓK, INFORMÁCIÓIGÉNYLŐK A NÉPRAJZKUTATÁSBAN

A "Magyarországi kutatóhelyek jegyzéke" c. kiadvány (1) alapján azt állapithatjuk meg, hogy hazánkban mintegy 58 intézményben folyik néprajzi jellegü tudományos kutatómunka. A jegyzékből kikövetkeztethetően fő profilként viszont már csak 12-13 intézmény jelöli meg a néprajzkutatást: ezek közül 4 van Budapesten. Vidéken a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem és a szegedi József Attila Tudományegyetem (KLTE, JATE) néprajzi tanszékei a tudományos kutatás tényleges központjai, s néhány város muzeumában folyik rendszeres kutatómunka (Eger, Miskolc, Szarvas, Karcag, Sárospatak, Mohács, Zalaegerszeg).

A helytörténeti kutatások országos föllendülése, az alkalmi pályázatok és a Néprajzi Muzeum által is támogatott "amatőr" gyüjtőmunka a néprajzi jellegü vizsgálódásoknak a fönt emlitettnél sokkal szélesebb kiterjedését eredményezi, s nyugodtan mondhatjuk, hogy ebben a megközelitésben kutatóhelynek fogható föl minden vidéki muzeum, sőt nem egy iskola, müvelődési ház is. Azzal a megszoritással persze, hogy az ott végzett munka tudományos értéke hullámzó, sok esetben csak anyaggyüjtésre korlátozódik. A néprajzi dokumentumokra viszont ezeknek az alkalmi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

"bedolgozóknak" is szüksége van, ill. az lenne a jó, ha minél többre lenne szükségük, mert ez is hozzásegithetné őket ahhoz, hogy munkájuk tudományos értéke növekedjen.

A tájékoztatásnak tehát mindenképpen két szintet kell figyelembe vennie: a társadalomtudományok nagy részéhez képest kevés helyre koncentrálódó szorosan vett tudományos kutatómunkáét, ill. a rendkivül széles körü helyi gyüjtőmunkáét. A kurrens külföldi periodikumok használói természetesen elsősorban az előbbinek a müvelői közül kerülnek ki - ez a vizsgálódás is csak rájuk épit -, de nyilván a gyüjtők is haszonnal forgathatják (vagy forgathatnák) őket egy-egy esetben. Ennek mértékére egy más szempontu felmérés vethetne fényt.

Használókként - s persze információigénylőkként - számitásba kell vennünk más tudományágak kutatóit is, amint ezt Bükyné Horváth Máriának az Akadémiai Könyvtárban végzett vizsgálatai (2) is bizonyitják: a nyelvészek, történészek és klasszika-filológusok számottevő mennyiségü külföldi néprajzi folyóiratot olvasnak.

A MAGYAR NÉPRAJZKUTATÓK SZOKÁSAI A PERIODIKUMOK HASZNÁLATA TERÉN

Három hazai néprajzi periodikum hivatkozásait vizsgáltam meg, hogy a használat néhány jellemző vonását, tendenciáját megfigyelhessem: az Ethnographia 1970-72 és 1974., az Acta Ethnographica 1970-73. és a Néprajzi Közlemények 1971-73. évfolyamát. Csak magyar szerzők tanulmányait néztem át, s az Acta Ethnographicában esetleg ujra közölt munkákat természetesen csak az Ethnographiánál vettem figyelembe. Az Ethnographia 1970-es évfolyamának 35, továbbá az Acta Ethnographica 1971-es és 1973-as évfolyamának 17 tanulmányát a különféle dokumentumtipusok előfordulási arányai szempontjából is földolgoztam.

A hivatkozásvizsgálat tényéből következik, hogy az alábbiakban csak a publikáló tudományos kutatók, szakemberek periodikumhasználatáról kapunk képet. S következik az is, hogy a "használat" szó itt nem a kutatók által elolvasott, hanem meghivatkozott periodikumokra vonatkozik, s ez az utóbbi szükebb körét jelöli a folyóiratoknak. Hogy mennyivel szükebb körét, arra pillanatnyilag nem tudunk választ adni, mivel a tudománynak nincsenek megfelelő ismeretei olvasás és hivatkozás viszonyáról. Némi segitséget mégis kaphatunk Bükyné emlitett könyvéből, amelyben az Akadémiai Könyvtár folyóiratait használó 10 néprajzkutató olvasási szokásairól is találunk adatokat.

Első lépésként nézzük meg a szerzők által meghivatkozott könyvek és periodikumok arányát az emlitett folyóiratokban:

1. táblázat

Könyv	Acta Ethnographica 1971, 1973. évf.		Ethnographia 1970. évf.		Néprajzi Közl. 1971-73. évf.	
	magyar szerző	külföldi szerző	magyar szerző	külföldi szerző	magyar szerző	külföldi szerző
	222 hiv.	365 hiv.	365 hiv.	371 hiv.	133 hiv.	19 hiv.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Periodikum	Acta Ethnographica 1971, 1973. évf.		Ethnographia 1970. évf.		Néprajzi Közl. 1971-73. évf.	
	magyar szerző	külföldi szerző	magyar szerző	külföldi szerző	magyar szerző	külföldi szerző
	231 hiv.	148 hiv.	329 hiv.	139 hiv.	157 hiv.	8 hiv.

A Néprajzi Közlemények további vizsgálatától részben a kiadvány jellege (évi egy füzetben általában egy nagy lélegzetü, valamely hazai tájegységgel foglalkozó tanulmány), részben minimálisnak tünő külföldi periodikumemlitése miatt eltekinthetünk, annál is inkább, mert a három évfolyam négy tanulmánya kevés általános következtetés levonására. 15-20 évfolyam átnézése viszont itt már történeti vizsgálódásnak számitana.

A másik két folyóirat adataiból az derül ki, hogy a néprajzkutatók többször hivatkoznak könyvekre, mint periodikumokra: még az arány is azonos a két esetben: másfélszeres a könyvek fölénye. Vagyis a néprajztudományban - mint általában a társadalomtudományokban - nem olyan hangsuly esik a periodikus kiadványokra, mint a friss fölfedezésekből élő müszaki tudományok területén, ahol a könyvek avulási ideje különben is sokszorta gyorsabb ütemü. Másfelől viszont arról is meggyőzhetnek a fönti adatok, hogy - a társadalomtudományok gyakorlata felől nézve - egyáltalán nem kismértékü a periodikumhasználat (az anyagnak mintegy 40%-a). A hivatkozott periodikumok nagyobbik része mindkét esetben hazai, feltünő azonban, hogy az idegen nyelvü Acta Ethnographicában nemcsak aránylag, de abszolut mértékben is több hivatkozás esik a külföldi periodikumokra, mint az Ethnographiában.

Az átnézett 52 cikk szerzője közül 11 (21,1%) az, aki több periodikumra hivatkozik, mint amennyi könyvre: általában tehát a könyvek használata dominál egy-egy tanulmányra lebontva is. Olyan szerző viszont, aki egyáltalán nem hivatkozik periodikumra, mindössze 3 van (5,7%), ez pedig azt bizonyitja, hogy a periodikumok nélkülözhetetlen segédeszközök a néprajzkutatók számára. Lényegében a külföldiek is: 31 szerzőnél (59,7%) találkozunk velük.

A külföldi és a hazai periodikumok hivatkozási aránya egyszerre árulkodik a néprajztudomány nemzeti és internacionalista jellegéről. A hazaiak nagyobb száma nyilván abból adódik, hogy kutatóink természetesen elsősorban a magyar nép tárgyi és szellemi hagyományait tárják föl, s ehhez - megint csak nyilvánvalóan - magyar kiadványokban találják a legtöbb forrásanyagot. Mivel azonban minden nép állandó érintkezésben, kölcsönhatásban áll más népekkel, legtöbb szokásának vizsgálata egyben kölcsönhatás-vizsgálat is, tehát nem nélkülözheti más országok kutatóinak eredményeit. (Az Ethnographia 26 kimondottan magyar vonatkozásu tanulmányának irói közül 20 hivatkozik külföldi szerző müvére - ezen belül 7 külföldi periodikumra is.)

Ezek után nézzük meg már csak a külföldi periodikumok kronológiai eloszlását:

2. táblázat

	Ethnographia 1970.		Acta Ethnographica 1971, 1973.	
összes hivatkozás:	139		148	
1945-ig megjelent:	68	48,4%	78	52,7%
1945-59 közt megj.:	40	28,7%	41	27,7%
1960 után megj.:	31	22,3%	29	19,5%

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Itt nyilik először alkalmunk, hogy hivatkozásvizsgálati adatainkat összevessük Bükyné olvasásvizsgálati adataival. Ezek szerint (3) az Akadémiai Könyvtár külföldi periodikumait a következő időeloszlásban olvasták a néprajzkutatók:

	1811-1945	1946-1959	1960-1964	1965-1966
Haszn. alk. száma, %-a:	29 - 29%	14,5 - 14%	32,35 - 32%	24,9 - 25%

Úgy tünik, némi fenntartással rátalálhatunk az olvasási és a hivatkozási szokások egyik lényeges különbségére: arra, hogy az olvasó (kereső) kutató számára elsődlegesen fontos a viszonylag frissen megjelent folyóiratok figyelemmel kisérése, fontosabb, mint amilyennek a hivatkozások alapján föltételeztük. A nem jelentéktelen aránykülönbség azonban mérlegelésre késztet, s eközben rájövünk, hogy az Akadémiai Könyvtár a kurrens külföldi néprajzi periodikumok egyik legnagyobb bázisa, jelentős számu egyetlen hazai példánnyal rendelkezik, tehát itt van lehetőség a legujabb folyóiratok olvasására. Másrészt az is tény, hogy az olvasás megelőzi a publikálást - a hazai gyakorlatban nemegyszer évekkel is - s ez azt jelenti, hogy az olvasás idején még ujnak számító periodikum a megjelenés idejére már "réginek" minősül. Különösen áll ez, ha hosszu gyüjtőmunka eredményeként jelenik meg egy-egy tanulmány, ami a néprajztudományban nem ritkaság. E vizsgálódás szempontjából az igazán lényeges az, hogy Bükyné olvasásvizsgálata fokozottan aláhuzza azt a tényt, hogy a kurrens külföldi periodikumokra nagy szüksége van a néprajzkutatóknak. (Csak mellékesen jegyzem meg: érdemes lenne megvizsgálni, nem következik-e az olvasás és hivatkozás aránykülönbsége abból, hogy hiányos információ miatt a kutatók hosszu böngészésre kényszerülnek, mig az őket érdeklő cikket megtalálják a külföldi lapokban.)

A két néprajzi szakfolyóirat 4-4 évfolyamában 166 kurrens periodikumféleségre hivatkoztak a tanulmányirók, ebből 39 periodikum szerepel mindkét szaklapban. Az Ethnographiában 41, az Acta Ethnographicában 30 azoknak a periodikumoknak a száma, amelyeknek egynél több cikkére történt hivatkozás. Ezek a számok világosan megmutatják, hogy a kisebb számu állandó folyóiratbázis mellett elég széleskörü az alkalmankint megnézett periodikumok használata. (Az Ethnographiában 74, az Acta Ethnographicában 61 ez utóbbiak száma.)

A leggyakrabban hivatkozott periodikumok a következők (tekintet nélkül a hivatkozott cikk megjelenésének időpontjára):

3. táblázat

	hány évf.-ban szerepel		hány alkalommal
	Acta Ethn.	Ethn.	együtt
American Anthropologist (USA)	2	1	11
Anthropos (Svájc)	1	1	8
FF Communications (Finnország)	4	3	18
Korunk (Románia)	2	2	13
Man (Anglia)	1	2	5
Oceánia (Ausztrália)	1	1	28

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

	hány évf.-ban szerepel	hány alkalommal szerepel	
	Acta Ethn.	Ethn.	együtt
Slovensky Národopis (Csehszl.)	3	3	9
Szovjetszkaja Etnografija (SzU)	1	2	7
Zeitschrift für Ethnologie (NSzK)	4	1	12

Az itt felsorolt folyóiratok egy részét - hivatkozott cikkeinek számát figyelembe véve - megelőzi a romániai Müvelődés (24), Igazság (13), "Falvak Dolgozó Népe" (12) és Hargita (9), valamint két lengyel folyóirat: a "Studia Socjologiczne" (11) és a "Roczniki Socjólogii Wsi" (10), ezek a viszonylag nagy számok azonban ugy alakultak ki, hogy egy vagy két tanulmányiró hivatkozott a jelzett folyóirat ennyi cikkére - vagyis felhasználásuk inkább alkalomszerü.

A táblázatból egyébként az világlik ki, hogy a legszélesebb körben a "FF Communications", a "Slovensky Národopis", a "Zeitschrift für Ethnologie" és a Korunk használható föl, a néprajztudomány egy-egy ága számára viszont az Oceania és az Anthropos különösen nélkülözhetetlen - természetesen több más periodikum mellett.

Megállapithatjuk még azt is, hogy a táblázatban szereplő periodikumok a Korunk kivételével mind a néprajztudomány szakfolyóiratai. Ez a tény pedig azt mutatja, hogy a különben elég nagy számban hivatkozott egyéb szaktudományi periodikumok (az összes emlités 30,8%-a rájuk esik) csak esetenként, s akkor is kevés cikkükre történő utalással szerepelnek. A két lengyel folyóirat kivétel. Sajátos viszont a Korunk és a többi romániai magyar irodalmi-kulturális lap helyzete és szerepe, amelyek - itt kiadott magyar néprajzi szakfolyóirat hiányában - e szakperiodikum szerepét is betöltik.

Tizenöt folyóiratot emlitettem meg itt cim szerint. Ez semmiképp sem jelenti azt, hogy a többi hivatkozott periodikumot jelentéktelennek itélem. A helyszüke kényszeritett arra, hogy a még 10-15 három-öt cikkel szereplő folyóiratot most emlités nélkül hagyjam, és csak a későbbi összevetés során utaljak rájuk.

Ahhoz egyébként, hogy a magyar kutatók szempontjából nélkülözhetetlen, fontos külföldi periodikumokat fölmérjük, hasznos segitséget nyujt a Sándor-bibliográfia 2. kötete (4). Ő a hungarica-anyagot tartalmazó külföldi periodikumokon kivül azokat is feldolgozta, amelyben külföldi szerzőnek bármilyen tárgyu, de Magyarországon ismertetett cikke jelent meg. Nyilván nem véletlen, hogy periodikumjegyzékében szereplő kiadványok nagyobbik része megegyezik az általam vizsgált két folyóirat föltárt periodikumanyagával. Csupán három gyakran hivatkozott lap nem szerepel nála: a "Man", a "Cesky Lid" és a lengyel "Lud".

KÜLFÖLDI REFERÁLÓ LAPOK NÉPRAJZI PERIODIKUMANYAGA

Korábban utaltam már arra, hogy a néprajz internacionális jellegü tudomány is, és ebből az is következik, hogy - akárcsak a többi tudományág képviselői - a néprajzkutatók sem dolgozhatnak függetlenül külföldi kol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

légáiktól, azok eredményeitől. Periodikumszükségletüknek tehát több ponton érintkeznie kell. Hogy melyek ezek a pontok, az nyilván az igények alapján összeállitott referáló lapok anyagának vizsgálatából is kiderülhet: ezekben ugyanis az említés mennyisége ugyanugy értékitélet, mint a hivatkozások száma: megmutatja, mely kiadványok közlik általában a gyakran keresett tanulmányokat, ill. melyek használhatók a tudományág több területén is.

Az átnézett anyag a következő:

	évfolyam	per. féleség	cikk
Abstracts in Anthropology (USA)+	1970. és 1972.	118	788
Abstracts of Folklore Studies (USA)	1970, 72, 74.	397	2445
Anthropos (Periodica rovat) (Svájc)	1972 és 1974.	186	1634
Bulletin Signalétique 521. Sociologie, Ethnologie (Franciao.)	1972 és 1974.	440	3477
Demos (NDK)	1970, 72, 74.	192	1064

+Az 1970-es évf. Ethnology, az 1972-es Cultural Anthropology rovatának anyaga. A lap 1972-ben megszünt.

Az öt folyóirat együtt adhat viszonylag teljes képet. A Demos a szocialista országok anyagát referálja, a két amerikai lap erősen Egyesült Államok-centrikus, a "Bulletin Signalétique" különösen a francia nyelvterületre figyel, de emellett jól szemsugarába fogja Európát. Az Anthropos nem referáló lap ugyan, de Periodica rovata gazdag repertóriumot tartalmaz kifejezetten nyugat-európai orientációval s enyhe német-központusággal. Az egyetlen az öt közül, amely szovjet lapokra nem figyel.

A fönti számadatok további bontásából, vizsgálatából azt szürhetjük le, hogy a legállandóbb periodikumbázissal az Anthropos dolgozik: a két vizsgált év 186 emlitett periodikumféleségéből 79 (42,4%) mindkét évben szerepel. A Bulletin Signalétique-ben 27,9% a mindkét évben referált periodikumok száma - a másik három lapban pedig már egészen kevés: 15-19% közt mozog. Ez annyit jelent, hogy ez utóbbiaknak szükebb az állandó bázisa, és jóval több az egyszer-egyszer (3-5, esetleg még több évenként) referált lapok száma. Mindegyik formának megvan a kétségtelen előnye, a könyvtári szerzeményezés (megrendelés) szempontjából azonban biztosan a két előbb emlitett lap igazit el jobban.

Az öt lap leggyakrabban, ill. legtöbb cikkel szereplő periodikumai a következők:

	helyezésszám (1-25-ig), ill. említés (+)xx				
	AbA	AbF	Anth.	Bull. Sign.	Demos
Český Líd (Csehszl.)	+	+	+	23.	3.
American Anthropologist (USA)	1.	+	1.	+	-
América Indigena (Mex.)	+	9.	12.	15.	-
History of Religions (USA)	+	14.	20.	+	-
Journ. of the Afr. Hist. (USA)	+	+	10.	29.	-
Africa (nemzetközi)	+	+	8.	+	-
Ethnology (USA)	3.	-	2.	8.	-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

	Helyezésszám (1-15-ig), ill. emlités (+)[xx]				
	AbA	AbF	Anth.	Bull. Sign.	Demos
Man (Anglia)	14.	-	3.	9.	-
L' Homme (Franciao.)	23.	-	8.	6.	-
Ethnomusicology (USA)	15.	-	24.	5.	-
Cah. d' Ètudes Africaines (Fr. o.)	24.	-	4.	11.	-
Objets et Mondes (Franciao.)	20.	-	22.	2.	-
Rev. de Tnogr. si Folclor (Rom.)	-	+	-	4.	1.
Oceania (Ausztrália)	+	-	14.	16.	-
Current Anthropology (USA)	16.	-	13.	+	-
Slovensky Národopis (Csehszl.)	-	-	+	24.	2.
Japanese J. of Ethnol. (Japán)	+	-	21.	14.	-
Journ. of Polynesian Soc. (A.)	+	-	19.	22.	-
Anthropos (Svájc)	+	-	-	3.	+
Human Organization (USA)	4.	+	-	+	-
Southw. J. of Antropology (USA)	5.	+	-	+	-
Présence Africaine (Franciao.)	-	+	6.	+	-
Antrop. Quarterly (USA)	8.	-	+	+	-
Behavior Science Notes (USA)	12.	-	+	+	-
Bijdr. tot de Taal-, Landen Volkenkunde (Hollandia)	+	-	16.	+	-
Comparative Studies (USA)	19.	+	-	+	-
Ethnos (Svédország)	21.	-	+	+	-
Szov. Etnografija (SzU)	-	-	-	1.	6.
Man in India (India)	6.	-	-	12.	-
Zeitschr. für Ethnologie (NSzK)	-	-	23.	18.	-
Folklore (Anglia)	-	2.	+	-	-
Proverbium (Finnország)	-	6.	+	-	-
Anthropológica (Venezuela)	9.	-	-	+	-
Journ. de la Oceanistes (Fr. o.)	-	-	+	10.	-
African Studies (D-Afrika)	-	-	15.	+	-
Baessler Archiv (NSzK)	-	-	16.	+	-
Anales de Antropologia (Mex.)	-	+	19.	-	-

[xx] A + jellel jelzem, ha az illető periodikumot a referáló lap emliti, de "rangsorában" a 25. helynél hátrább foglal helyet.

Megközelitően ugyanennyi (30-40) periodikumot sorolhatnék még föl, amelyek ugyan egyik referáló lap első 25 legtöbbet referált folyóirata közt sem fordulnak elő, de nem jelentéktelen cikkmennyiséggel többjük is emliti őket. (Ilyen többek közt a Lud, a Mankind, Tools and Tillage, Expedition, Ethnohistory, Homo, Sociologus, Rivista di Etnografia, Scottish Studies, stb.) Ezeket a következő fejezetben a periodikumbázis összeállitásánál természetesen figyelembe vesszük.

A táblázatban szereplő 37 folyóirat eléggé változatos területi eloszlást mutat, bár az Egyesült Államok tulsulya vitathatatlan (11 féleség). Még a referáló lapok ismert orientációjától eltekintve is - elfogadható a közép- és kelet-európai országok képviselete, főként, ha ide számitjuk a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

légáiktól, azok eredményeitől. Periodikumszükségletüknek tehát több ponton érintkeznie kell. Hogy melyek ezek a pontok, az nyilván az igények alapján összeállitott referáló lapok anyagának vizsgálatából is kiderülhet: ezekben ugyanis az említés mennyisége ugyanugy értékitélet, mint a hivatkozások száma: megmutatja, mely kiadványok közlik általában a gyakran keresett tanulmányokat, ill. melyek használhatók a tudományág több területén is.

Az átnézett anyag a következő:

	évfolyam	per. féleség	cikk
Abstracts in Anthropology (USA)+	1970. és 1972.	118	788
Abstracts of Folklore Studies (USA)	1970, 72, 74.	397	2445
Anthropos (Periodica rovat) (Svájc)	1972 és 1974.	186	1634
Bulletin Signalétique 521. Sociologie, Ethnologie (Franciao.)	1972 és 1974.	440	3477
Demos (NDK)	1970, 72, 74.	192	1064

+Az 1970-es évf. Ethnology, az 1972-es Cultural Anthropology rovatának anyaga. A lap 1972-ben megszünt.

Az öt folyóirat együtt adhat viszonylag teljes képet. A Demos a szocialista országok anyagát referálja, a két amerikai lap erősen Egyesült Államok-centrikus, a "Bulletin Signalétique" különösen a francia nyelvterületre figyel, de emellett jól szemsugarába fogja Európát. Az Anthropos nem referáló lap ugyan, de Periodica rovata gazdag repertóriumot tartalmaz kifejezetten nyugat-európai orientációval s enyhe német-központusággal. Az egyetlen az öt közül, amely szovjet lapokra nem figyel.

A fönti számadatok további bontásából, vizsgálatából azt szürhetjük le, hogy a legállandóbb periodikumbázissal az Anthropos dolgozik: a két vizsgált év 186 emlitett periodikumféleségéből 79 (42,4%) mindkét évben szerepel. A Bulletin Signalétique-ben 27,9% a mindkét évben referált periodikumok száma - a másik három lapban pedig már egészen kevés: 15-19% közt mozog. Ez annyit jelent, hogy ez utóbbiaknak szükebb az állandó bázisa, és jóval több az egyszer-egyszer (3-5, esetleg még több évenként) referált lapok száma. Mindegyik formának megvan a kétségtelen előnye, a könyvtári szerzeményezés (megrendelés) szempontjából azonban biztosan a két előbb emlitett lap igazit el jobban.

Az öt lap leggyakrabban, ill. legtöbb cikkel szereplő periodikumai a következők:

	helyezésszám (1-25-ig), ill. említés (+)xx				
	AbA	AbF	Anth.	Bull. Sign.	Demos
Český Líd (Csehszl.)	+	+	+	23.	3.
American Anthropologist (USA)	1.	+	1.	+	-
América Indigena (Mex.)	+	9.	12.	15.	-
History of Religions (USA)	+	14.	20.	+	-
Journ. of the Afr. Hist. (USA)	+	+	10.	29.	-
Africa (nemzetközi)	+	+	8.	+	-
Ethnology (USA)	3.	-	2.	8.	-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

	Helyezésszám (1-15-ig), ill. emlités (+)[xx]				
	AbA	AbF	Anth.	Bull. Sign.	Demos
Man (Anglia)	14.	-	3.	9.	-
L' Homme (Franciao.)	23.	-	8.	6.	-
Ethnomusicology (USA)	15.	-	24.	5.	-
Cah. d' Ètudes Africaines (Fr. o.)	24.	-	4.	11.	-
Objets et Mondes (Franciao.)	20.	-	22.	2.	-
Rev. de Tnogr. si Folclor (Rom.)	-	+	-	4.	1.
Oceania (Ausztrália)	+	-	14.	16.	-
Current Anthropology (USA)	16.	-	13.	+	-
Slovensky Národopis (Csehszl.)	-	-	+	24.	2.
Japanese J. of Ethnol. (Japán)	+	-	21.	14.	-
Journ. of Polynesian Soc. (A.)	+	-	19.	22.	-
Anthropos (Svájc)	+	-	-	3.	+
Human Organization (USA)	4.	+	-	+	-
Southw. J. of Antropology (USA)	5.	+	-	+	-
Présence Africaine (Franciao.)	-	+	6.	+	-
Antrop. Quarterly (USA)	8.	-	+	+	-
Behavior Science Notes (USA)	12.	-	+	+	-
Bijdr. tot de Taal-, Landen Volkenkunde (Hollandia)	+	-	16.	+	-
Comparative Studies (USA)	19.	+	-	+	-
Ethnos (Svédország)	21.	-	+	+	-
Szov. Etnografija (SzU)	-	-	-	1.	6.
Man in India (India)	6.	-	-	12.	-
Zeitschr. für Ethnologie (NSzK)	-	-	23.	18.	-
Folklore (Anglia)	-	2.	+	-	-
Proverbium (Finnország)	-	6.	+	-	-
Anthropológica (Venezuela)	9.	-	-	+	-
Journ. de la Oceanistes (Fr. o.)	-	-	+	10.	-
African Studies (D-Afrika)	-	-	15.	+	-
Baessler Archiv (NSzK)	-	-	16.	+	-
Anales de Antropologia (Mex.)	-	+	19.	-	-

[xx] A + jellel jelzem, ha az illető periodikumot a referáló lap emliti, de "rangsorában" a 25. helynél hátrább foglal helyet.

Megközelitően ugyanennyi (30-40) periodikumot sorolhatnék még föl, amelyek ugyan egyik referáló lap első 25 legtöbbet referált folyóirata közt sem fordulnak elő, de nem jelentéktelen cikkmennyiséggel többjük is emliti őket. (Ilyen többek közt a Lud, a Mankind, Tools and Tillage, Expedition, Ethnohistory, Homo, Sociologus, Rivista di Etnografia, Scottish Studies, stb.) Ezeket a következő fejezetben a periodikumbázis összeállitásánál természetesen figyelembe vesszük.

A táblázatban szereplő 37 folyóirat eléggé változatos területi eloszlást mutat, bár az Egyesült Államok tulsulya vitathatatlan (11 féleség). Még a referáló lapok ismert orientációjától eltekintve is - elfogadható a közép- és kelet-európai országok képviselete, főként, ha ide számitjuk a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

most föl nem tüntetett, de a sorba beletartozó két magyar folyóiratot, az Acta Ethnographicát és az Ethnographiát. A nyelvi megoszlás már - érthetően - egysikubb: az öt világnyelv lefoglal magának 30-at - s ennek majd kétharmada (18) angol nyelvü.

A lista a referáló lapokat is jellemzi némileg. A Bulletin Signalètique-ben 3 kivételével az összes folyóirat szerepel, s az Anthroposból is csak 8 hiányzik. A legtöbb hézagot - miután a Demost területi korlátozottsága miatt ilyen szempontból nem nem vehetjük figyelembe - az Abstracts of Folklore Studies oszlopában találjuk mintegy bizonyitékul arra, hogy a legtöbb perifériku s - csak amerikai szempontból érdekes - folyóiratot ez referálja.

Ahogy hazai kutatóink hivatkozásait a Sándor-bibliográfia segitségével kontrolláltuk, a referáló lapok adatainak kontrollját az Ulrich's International Periodicals Directory (15. Ed. 1973-74. A Bowker Serials Bibliography. R.R. Bowker Company New York et London) c. folyóiratjegyzék segitségével végezhetjük el. Az emlitett 37 periodikumból mindössze hármat nem találunk meg benne: egy mexikóit és két franciát. (Ez utóbbiak kimaradása feltehetően az Ulrich's angol nyelvterületi orientációjának is következménye.)

Itt is fontosnak tartom megjegyezni, hogy nem csupán ezt a 37 periodikumot itélem jelentősnek a néprajzi kutatások szempontjából, hiszen ennek többszöröse az a periodikum-mennyiség, amelyet - ha ritkábban, kevesebb cikkel is - több lap is referál. Az látszik csak kétségtelennek, hogy ez a 37 (meg a még jelzett 30-40) tarthat számot a legnagyobb érdeklődésre a nemzetközi néprajzi életben.

A KÜLFÖLDI REFERÁLÓ LAPOK ÉS A MAGYAR HIVATKOZÁSOK ANYAGÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

a) Különbséget vehetünk észre a megemlitett periodikumok és a referált (hivatkozott) cikkek számarányaiban. A referáló lapokban egy periodikumféleségre átlagosan jóval többszöri emlités jut, mint a két magyar folyóirat négy-négy évfolyamának hivatkozásaiban. (A legmagasabb az Anthropos átlaga: 8,7, legalacsonyabb az Abstracts of Foklore Studies-é: 5,2 - a magyaroké viszont csak 3,1.) Részben persze természetes is ez az aránykülönbség, mivel a referáló lapok a föltételezett érdeklődést figyelembe véve a várhatóan többeket érdeklő - "tipikus" - cikkeket ismertetik, a hivatkozók viszont az épp akkor szükségeset, egyedi (esetleg egyszeri) igényük szerint választják ki. Ez a tény aláhuzza azt a gondolatot, hogy pusztán számadatok alapján nem lehet dönteni egy folyóirat szükségességéről vagy szükségtelenségéről. De - a könyvtárak oldaláról nézve - az is igaz, hogy a használat gyakorisága szempont kell hogy legyen a megrendelésben. Ugy tünik, néhány problematikus esetben az segithet, ha 4 évnél tágabb időszak hivatkozásait is áttekintjük.

b) Néhány várható s néhány érdekes különbség van a periodikumok származási országait és nyelvét illetően.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

5/a. táblázat

összes periodikum	Abstr. of Folk. St.++ 466		Anthropos 186		Bull. Sign. 440		Acta+Ethn. 166		Sándor-bibl. 144	
		%		%		%		%		%
USA	255-	54,7	21-	11,2	57-	12,9	20-	12,0	12-	8,3
Eur. kivüli	59-	12,5	28-	15,5	78-	17,7	3-	1,8	5-	3,4
Anglia	29-	6,2	11-	5,9	19-	4,3	4-	2,4	7-	4,8
Franciao.	13-	2,2	18-	9,6	93-	21,1	7-	4,2	7-	4,8
NSzK	17-	3,6	22-	11,7	18-	4,09	23-	13,8	18-	12,5
SzU	6-	1,2	---		14-	3,1	12-	7,2	18-	12,5
Magyarország	4-	0,8	5-	2,6	6-	1,3	csak külf.		vizsg.	
Szoc. országok (SzU, M. o. nem)	28-	6,0	11-	5,9	52-	11,8	49-	29,5	55-	38,1
Finnugor népek	5-	1,07	3-	1,6	1-	0,2	13-	7,8	3-	2,08
Egyéb európai	50-	10,7	67-	36,02	102-	23,1	35-	21,08	19-	13,1

++Az Abstracts in Anthropology arányai nagyjából hasonlók: átnézett két évfolyamában magyar és szovjet periodikum nem szerepelt.

Négy sor arányai térnek el lényegesen, s mutatják a magyar néprajzkutatók sajátos - természetes - igényeit. Az "Európán kivüli országok" kiadványai a nemzetközi "piacon" jóval keresettebbek, mint itthon, hiszen viszonylag kevés hazai kutató foglalkozik a primitiv népek néprajzával, s a kis terület, amelyet befognak, ugy látszik, kevés periodikumból áttekinthető. Forditott az arány a három másik sorban (SzU, szoc. országok, finnugor népek), ami még inkább magától értetődő dolog. És arra késztet, hogy a szocialista országok referáló lapjának adataival is összemérjük ezeket részleteikben is.

5/b. táblázat

összes per.:	Demos 151		Acta + Ethn. 166		Sándor-bibl. 144	
		%		%		%
SzU	31 -	20,5	12 -	7,2	18 -	12,5
NDK	22 -	14,5	3 -	1,8	10 -	6,9
Csehszlovákia	19 -	12,5	6 -	3,6	12 -	8,3
Lengyelország	19 -	12,5	16 -	9,6	1 -	0,6
Románia	11 -	7,2	20 -	12,0	29 -	20,1
Bulgária	14 -	9,2	---		---	
Jugoszlávia	6 -	3,9	4 -	2,4	3 -	2,0
Albánia	4 -	2,6	---		---	
(Magyarország	23 -	15,2)				

Amint látjuk, a magyar kutatók érdeklődése Románia esetében mutat erősen pozitiv, az NDK és Bulgária esetében pedig jelentős negativ eltérést, s ez földrajzi helyzetünkből természetesen adódik. A cseh és lengyel periodikumok valóságos hazai használati arányának megállapitásához fontosak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a Sándor-bibliográfia adatai, ti. a két folyóirat egyetlen cikkében történik a hivatkozás a lengyel lapok nagy részére.

A PERIODIKUMOK NYELVI MEGOSZLÁSA

6. táblázat

	Abstr. of Folk. S.	Anthropos	Bull. Sign.	Acta+Ethn.+	Sándor-bibl.
összes per.:	466	186	440	166	144
	%	%	%	%	%
angol:	318-68,8	56-30,1	125-28,4	38-22,8	20-13,8
német:	27- 5,8	39-20,9	35- 7,9	48-28,9	39-27,8
francia:	20- 4,2	28-15,05	142-32,2	5- 3,04	8- 5,5
orosz:	5- 1,07	---	14- 3,1	12- 7,2	17-11,8
spanyol:	22- 4,7	16- 8,6	26- 5,9	---	3- 2,08
olasz:	2- 0,4	5- 3,2	19- 4,3	1- 0,6	3- 2,08
	84,37	77,85	81,8	62,54	62,34

+Az Acta E. és az Ethnographia tárgyalt évfolyamaiban 14 (84,%), a Sándor-bibliográfiában 18 (12,5%) a magyar nyelvü külföldi periodikumok száma.

Nem lehet szó nélkül hagyni az Abstracts of Foklore Studies (és az Abstracts in Anthropology - amelyben még nagyobb az angol tulsuly) nyelvi egyoldalusságát, bár most minket elsősorban az összkép érdekel. Eszerint a három (négy) referáló lap periodikumanyagának több mint egyharmada angol nyelvü - nálunk csak kb. egyhatoda. (Ha a referált/hivatkozott cikkek szempontjából hasonlitjuk össze őket, még tágabbra nyilik az olló.) Majdnem forditott a helyzet a német nyelv tekintetében, bizonyitva, hogy az évszázados "nyelvi örökség" még mindig hat. Hogy azonban mégis számottevő a változás e téren, azt az orosznyelvüség hazai előretörése bizonyitja. Végül feltünhet még a francia nyelv egészen mellékes szerepe hazai kutatóinknál.

Bükyné az Akadémiai Könyvtár olvasói közt folytatott nyelvhasználati vizsgálódása eredményeképpen kimutatta, hogy a 10 néprajzkutató által olvasott periodikumok nyelve a következőképpen oszlott meg (5): többnyelvü: 4, német: 5, angol: 5, francia: 2, orosz: 1, román: 1.

Nem tudjuk, a többnyelvüekből milyen nyelven olvastak éppen, a német és angol vezető szerepe azonban itt is kétségtelen. Merészebb következtetéseket a kis számok miatt nem vonhatunk le.

c) Az eddigi adatokból már sejthető volt az a tény, hogy a referáló lapok és a magyar hivatkozások periodikumanyaga legalább 60-70%-ban eltér egymástól. Az Acta Ethnographica és az Ethnographia évfolyamaiban a 25 legtöbbször hivatkozott lapból 17 nincs ott a külföldi lapok első huszonöt helyet elfoglaló periodikumai között. Nincs, mert e 17 közül 7 magyar nyelvü romániai, 1 román nyelvü, 3 lengyel, 2 szovjet és 1 finn lap - vagyis nagyrészt egyetlen területhez, népcsoporthoz kötődnek. A fennma-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

radó 4 nyugati lap kisebb cikkszámmal - már szerepel is legalább egyik referáló lapban.

d) A 30-40%-nyi azonos periodikum alapján lehetőségünk van arra, hogy körvonalazzunk egy olyan periodikumbázist, amelyet kiindulópontul használhatunk a könyvtárak anyagának fölméréséhez. (L. a következő rész 7. sz. táblázatában.)

A KURRENS KÜLFÖLDI PERIODIKUMOK A TUDOMÁNYÁGI SZAKKÖNYVTÁRAKBAN

A Szakirodalmi Kalauz (Gyüjtőköri Kódex) 1969-ben három könyvtárat jelölt meg a néprajztudomány területén kooperáló szakkönyvtárként: "az osztatlan tudományág tudományági szakkönyvtáraként" a Néprajzi Muzeum Könyvtárát (a továbbiakban: NMK), gyüjtésben érdekelt könyvtárakként pedig az ELTE Néprajzi Intézet Könyvtárát (ELTE NIK) és a KLTE Néprajzi Tanszékének Könyvtárát (KLTE NTK). Azóta állomány tekintetében felnőtt a második helyre az MTA Néprajzi Kutatócsoport Könyvtára (MTA NKCSK), tehát jelenleg négy néprajzi szakkönyvtár müködik az országban - közülük három Budapesten.

E könyvtárak állományában a kurrens külföldi periodikumok meglehetősen eltérő arányban szerepelnek. A Gyüjtőköri Kódex adatai a következők: NMK 492, ELTE NIK 22, KLTE NTK 31. A "Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban" c. kiadvány, amely a csereként és ajándékként beérkező folyóiratokat, évkönyveket nem tünteti föl, 1973-ra 23-at jelez az ELTE NIK-nél és 22-t a KLTE Központi és tanszéki könyvtáránál együttesen, az NMK-ból pedig mintegy 70-80 periodikum szerepel itt. Az NMK-ban átnéztem a kurrens külföldi folyóiratok beérkezését regisztráló naplót, s eszerint 1975. aug. 31-ig 258 féleség érkezett be az 1974-es évfolyamok számaiból. Ugyancsak feldolgoztam az MTA NKCSK kardex-nyilvántartását, s ebből kitünt, hogy 60 féle periodikumot kaptak az 1974-es évfolyamból. A jelenlegi állapotot tehát - a fenti adatok alapján, némi becsléssel - a következőképpen jellemezhetjük:

NMK:	260-280	féleség
MTA NKCSK:	60-70	féleség
ELTE NIK:	20-30	féleség
KLTE NTK:	20-30	féleség

Az emlitetteken kivül két könyvtárat még föltétlenül számitásba kell vennünk a néprajzi kutatómunka, ill. periodikumbázis szempontjából. Az MTA Könyvtára az egyik, amelynek ugyan nem tartozik gyüjtőköréhez a néprajztudomány, ám a "Kurrens külföldi periodikumok a magyar könyvtárakban" és a "Kurrens külföldi periodikus kiadványok jegyzéke" (MTA Könyvtára, Bp. 1973.) c. kiadványok együttes adatai alapján 224 néprajzi érdekü periodikum érkezett a könyvtárba. Igy az NMK-val együtt legjelentősebb folyóiratbázisa a magyar néprajzkutatásnak.

A másik könyvtár az MTA Népzenekutató Csoport Könyvtára, ahova 1973-ban 15 olyan külföldi periodikumra fizettek elő, amely a hivatkozásokban is szerepelt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Meglévő adataim szerint (tehát cimszerüen föltárva) 274 periodikumféleség található meg a néhány néprajzi szakkönyvtárban. Ezek országonkénti megoszlása a következő:

USA:	37 - 13,7%	Csehszlovákia:	14 - 5,1%
Eur. kivüli:	24 - 9,2%	Románia:	10 - 3,7%
SzU:	22 - 8,1%	Lengyelo.:	15 - 5,5%
Anglia:	16 - 5,9%	Jugoszl.:	8 - 2,9%
Franciao.:	12 - 4,4%	NDK:	7 - 2,5%
NSzK:	21 - 7,7%	Bulgária	4 - 1,4%
Finnugor:	23 - 8,5%	Albánia:	2 - 0,7%
		Egyéb eur. o.:	59 - 21,5%

Ha visszalapozunk az 5/a. és az 5/b. táblázathoz, és adatainkat összevetjük a két magyar folyóirat hivatkozásainak és a Sándor-bibliográfia periodikumjegyzékének adataival, szembetünő hasonlóságokat kell konstatálnunk. Ez önmagában persze azt is jelenthetné, hogy a kutatók azokat a folyóiratokat olvassák, amelyeket a könyvtárakban megtalálnak. Ám még ha ez igaz is lenne, az arányokban nem volna kötelezően szükségszerü az egyezés. Mint ahogy nem is az az "Európán kivüli" és a "Románia" rovatban. Az előbbi esetben az állomány kihasználatlansága az érdekelt kutatógárda kis számából adódik, az utóbbinál pedig látszatra az növeli a kihasználtsági arányt, hogy a kutatók számos olyan irodalmi-kulturális lapot is felhasználnak, amely a szakkönyvtárakban nem található meg. Vagyis ugy tünik, az állomány országonkénti megoszlása megfelel a hazai néprajztudomány igényeinek.

A könyvtárakban található periodikumok nyelvi megoszlása részben a referáló lapokéhoz közelit: itt ugyanis már az angol vezet (25,5%) a német (20,8%) előtt. A másik emlitésre méltó tény három (illetőleg négy) nyelvnek (lengyel, cseh és szlovák, finn) az elég magas arányszáma 5,4%, 4,0%, 3,6%).

Ezek után nézzük meg, hogy a korábban már emlitett "eszmei" folyóiratbázissal milyen arányban rendelkeznek szakkönyvtáraink, ill. a két pótlólag emlitett könyvtár:

7. táblázat

Periodikum cime	Referálás száma+	Magyar hiv. sz.	Bibliogr. előford.	M. o-i lelőhely (szakkönyvtár)
Am. Anthropologist	127 (4)	11	U., S.	NMK, ELTE NIK
Szov. Etnografija	183 (3)	7	U., S.	NMK, ELTE, MTANK Akad., MTA Népz.
Man (A)	121 (4)	5	U. —	NMK, ELTE, Akad.
Oceania (Au-lia)	60 (3)	28	U. —	NMK
Cesky Lid (Cs.)	41 (5)	3	U., S.	NMK, ELTE, MTA NK Akad.
Rev. de Etn. şi Folcl. (R.)	133 (3)	4	U., S.	NMK, ELTE, MTA NK Akad., MTA Népz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Periodikum cime	Referálás száma+	Magyar hiv. sz.	Bibliogr. előford.	M. o-i lelőhely (szakkönyvtár)
Anthropos (Svájc)	69 (3)	8	U., S.	NMK, KLTE, Akad.
Zeitschr. f. Ethnol. (NSzK)	44 (3)	12	U., S.	ELTE, MTA NK, Akad.
Slov. Národopis (Cs.)	37 (3)	9	U., S.	NMK, ELTE, MTA NK Akad.
Current Anthrop. (USA)	60 (3)	3	U. –	NMK, ELTE, MTA NK Akad.
Ethnology (USA)	137 (3)	1	U., S.	Akad.
Baessler Archiv (NSzK)	46 (2)	2	U., S.	NMK, Akad.
Proverbium (Fi.)	50 (2)	3	U. –	NMK, MTA NK, Akad.
L'Homme (Fr.)	100 (4)	1	U. –	NMK, KLTE, Akad.
Folklore (A.)	90 (2)	2	U. –	NMK, ELTE, MTA Népz.
J. of Polynesian Soc. (A)	50 (3)	2	– S.	NMK
Lud (Le.)	20 (3)	5	- -	NMK, MTA NK
F. F. Communication (Fi.)	2 (1)	18	U., S.	NMK, ELTE, MTA NK Akad.
Studii şi Cercetarii (R.)	7 (3)	6	U., S.	Akad.
Prähist. Zeitschr. (NSzK)	4 (1)	7	- -	Akad.
Deutsches J. f. Volksk. (NDK)	0 -	5	U., S.	ELTE, MTA NK
Zeitschr. f. Volksk. (NSzK)	12 (2)	4	U., S.	NMK, ELTE, MTA, KLTE, Akad.

+Zárójelben találjuk, hogy hány referáló lap referálta a periodikumot.

Még 16, a referáló lapok által sürün hivatkozott folyóirat van, ezek viszont magyar hivatkozásokban nem szerepeltek. Közülük azonban 13 megtalálható a szakkönyvtárakban. (Egyébként - amint az látható is - a táblázat utolsó 6 tétele a magyar kutatók szempontjait figyelembe véve került ide.)

Táblázatunk 22 periodikumféleségéből 2 olyan, amely csak az Akadémiai (azaz nem szak-) Könyvtárba jár, ez az Ethnology, mint kimondottan néprajzi folyóirat esetében nem megnyugtató. Az Akadémiai Könyvtár neve egyébként is sürün előfordul a táblázatban, mintegy arra csábitva, hogy állományára jobban odafigyeljünk.

Az imént állapitottuk meg, hogy a négy néprajzi szakkönyvtár periodikumállománya 274 féleség. A referátumok és a hivatkozások alapján viszont 388 periodikum cime gyült össze nálam azokból, amelyek néprajzi jellegüek vagy legalábbis néprajzi érdekük, s amelyek hazai könyvtárban egyáltalán megvannak. Eszerint 114 azoknak az időszaki kiadványoknak a száma, amelyek nem néprajzi szakkönyvtárban találhatók. Meglepően sok - de még meglepőbb, hogy ezek közül 34 kimondottan néprajzi tárgyu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

folyóirat, köztük a már emlitett Ethnology, s a hivatkozásokban és referáló lapokban szintén előforduló lett "Arheologija un Etnografija", az "Archiv für Völkerkunde", a "Jahrbuch für Volksliedforschung". Ha azonban az Akadémiai Könyvtárat is néprajzi szakkönyvtárrá "minősitjük", a 114 hiányzó kiadványból csak 15 marad, néprajzi tárgyu pedig csak egy. Vagyis az Akadémiai Könyvtár 99 olyan periodikumot gyüjt vizsgálódási területünkről, amely néprajzi szakkönyvtárainkba nem érkezik be, sőt ebből a mennyiségből 68 egyetlen hazai példány. A néprajztudomány tágan értelmezett területéről az NMK 97 periodikum egyedüli gazdája, az MTA NKCSK mindössze hatnak, az ELTE NIK és a KLTE NTK egynek sem. Ezek az adatok világosan mutatják az Akadémiai Könyvtár helyét a néprajzi periodikumok gyüjtésében.

Az "eszmei" periodikumbázist nézve elégedettek lehetünk előfordulásukkal a hazai szakkönyvtárak összességében. Korábban azonban azt is láthattuk, hogy mind a referáló lapokban, mind a hivatkozásokban elég nagy volt a szóródás, azaz a kiválasztott kiadványok sokszorosát emlitik meg a kutatók alkalmankint, ami azt jelenti, hogy ezek nélkül sem tudnak dolgozni, hiszen lehetséges, hogy e kevesebbszer hivatkozott lap egy szükebb ágazat nélkülözhetetlen forrása. Nos, a magyar kutatók 166 periodikumféleségre hivatkoztak, amelyből talán leszámithatjuk a nem rendszeresen megjelenő intézeti kiadványokat, s akkor a számuk mintegy 150-re csökken. E 150-ből 39 nincs meg - pontosabban szólva az utolsó 4-5 évben nem érkezett be - magyar könyvtárakba. Ennek egy része feltehetően korábban még járt, vagy egy-egy száma bejött - igy is marad azonban legalább másfél tucatnyi, amelyhez nem könyvtárban fértek hozzá a kutatók. A rájuk hivatkozás minimális mennyisége miatt ez nem is lényeges az állomány szempontjából, azt viszont jól tükrözi, hogy a kutatók adott esetben - ha kis mértékben is - a könyvtárakban meg nem található forrásokat is felhasználják.

A külföldi referáló lapok a következőképpen oszlanak el könyvtáraink között:

csak az NMK-ban: 2 (1 olasz, 1 dél-amerikai)
csak az Akad.-ban: 4 (1-1 francia, svájci, bolgár, brazil)

több könyvtárban is:

Current Anthropology (USA)	NMK, MTA, NKCSK, ELTE NIK
Abstr. of Folklore St.	NMK, Akadémiai
Bull. Sign. 521.	NMK, KLTE, Akadémiai
Demos	NMK, MTA NKCSK, ELTE NIK
(Anthropos	NMK, KLTE, Akadémiai)

A legfontosabb 4 és az Anthropos tehát több szakkönyvtárban is megvan, és ez elég is lenne, ha az MTA NKCSK és az ELTE NIK is rendelkezne a Demoson kivül más európai lappal is.

A periodikumok beszerzési módjában döntő szerepe van a cserének. Bár itt az arány évről évre változhat, azt megállapithatjuk, hogy legalább az anyag kétharmadát ezen az uton gyüjtik be. Sajátos módon ilyen szempontból legelőnyösebb helyzetben a nem néprajzi gyüjtőkörü Akadémiai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Könyvtár van, mivel a csere szempontjából legértékesebb hazai kiadvánnyal, az "Acta Ethnographicá"-val rendelkezhet. (Érdekes, hogy az akadémiai hálózathoz tartozó MTA NKCSK mindössze egy példányt kap az Actából csere céljaira.) Igy tehát a szakkönyvtárak saját időszaki kiadványaikra vannak utalva. Ebben legjobban az NMK áll (Ethnographia, "Néprajzi Értesitő"), de a másik két könyvtár is eredményesen propagálja néha önfeláldozó munkával születő kiadványait (az MTA NKCSK a "Népi kultura - népi társadalom" cimüt, a "Folklór Archivum"-ot és a Dokumentatio Ethnographicá"-t, az ELTE NIK pedig az "Artes Populares"-t).

NÉHÁNY KÖVETKEZTETÉS, JAVASLAT

A referáló lapokban és a hivatkozásokban összesen közel 1000 periodikumféleséggel találkozhattunk. Ezek persze - láttuk - nem mind néprajzi tárgyuak, de valamilyen szempontból mind a néprajzkutatók érdekkörébe tartoznak. A hazai szakkönyvtárakból összeirt 274 (ill. az Akadémiai Könyvtár állományával együtt 373) féleség magában foglal kb. 40-50 olyat is, amelyet forrásaink nem emlitettek, ám igy is legalább 320 azoknak a periodikumoknak a száma, amelyek a fönt emlitett 1000-ből hazánkban föllelhetők. Ha pedig ebből az 1000-ből levonjuk az 1-1 referáló lapban (s ott is kevés cikkel) szereplő mintegy 2-300-at, megállapithatjuk, hogy az emlitésre érdemes (mert szükséges) néprajzi érdekü periodikumtermésnek közel 50%-ával rendelkeznek könyvtáraink. S ebben a mennyiségben az "eszmei bázisunk" (l. 7. táblázat) hiánytalanul benne van annyi szépséghibával, hogy az Ethnology és a Cahiers d'Etudes Africaines" csak az Akadémiaiban, a "Prähistorische Zeitschrift" pedig ugyanott és az ELTE Központi Könyvtárában van meg. Ugyanakkor a kevésbé használt (ritkán hivatkozott vagy referált) folyóiratok tekintetében a szakkönyvtárak között elhanyagolhatóan minimális az átfedés. Ezeket illetően legföljebb azt lehetne mérlegelni, nem sok-e - nyelvismeretet és érdeklődést figyelembe véve - az 5-5 holland és dán, ill. a 2 japán nyelvü folyóirat, amelyekből némelyik az NMK-ba és az Akadémiai Könyvtárba is jár, bár mindegyik országból van 2-3 angol, ill. német nyelvü periodikum is könyvtárainkban. (Az is igaz persze, hogy az NMK-ba ezek 1974-ben csereként érkeztek.) Van azután ugyanitt 7 olyan, rendelés utján beérkezett folyóirat, amely sem a magyar hivatkozásokban, sem a referáló lapokban nem szerepelt: ezeknek a szükségességét tehát csak a könyvtári használat döntheti el.

A periodikumok könyvtárankénti eloszlása alapján láthatóvá válnak a körvonalai a kialakitandó néprajztudományi kooperációs körnek, információs rendszernek. Ennek jó müködéséhez minimális módositásokra van szükség csupán.

A külföldi néprajztudományi periodikumok teljességre törekvő gyüjtése a kooperációs kör vezető könyvtárának, az NMK-nak - mint láttuk - jól szem előtt tartott profilja. Hogy e teljességhez még esetleg milyen folyóiratok beszerzése lenne szükséges vagy ajánlatos, abban a kutatói igényeket ismerő NMK-nak az Akadémiai Könyvtár is szolgálhat megerősitő adatokkal a hozzá egyetlen hazai példányként beérkező 68 periodikum használati arányairól.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az Akadémiai Könyvtár egyébként két más, nagyon fontos funkciót lát el periodikumanyagával: egyrészt mint nem korlátozott gyüjtőkörü könyvtárnak módjában áll a más tudományok (nyelvészet, történelem) kutatói számára szükséges néprajzi ill. határterületi periodikumokat beszerezni, másrészt pedig mint nyilvános könyvtár a nem hivatásos néprajzkutatók eziránu (jóval szükebb körü) érdeklődését elégiti ki periodikumállományával. Igy feltehetően a jövőben csökken majd az átfedés a két könyvtár néprajzi érdekü periodikumai között. (Jelenleg 107 féleség közös.) Külön előny a kooperáció szempontjából, hogy a folklór gyüjtőkörü MTA NKCSK az Akadémiai Könyvtár hálózatához tartozik: igy adott a lehetőség a koordinációra a foklorisztikai szaklapok szerzeményezésében, amelyből az Akadémiai Könyvtár is gazdag anyaggal rendelkezik, másfél tucat olyan folyóirattal is, amely az MTA NKCSK-ba nem jár. Mindehhez persze szükségesnek látszana az Akadémiai Könyvtár besorolása a néprajztudományi kooperációs körbe is. Az ELTE NIK a néprajzoktatás szempontjait szem előtt tartva szerzeményez, s hogy a feladatát jól ellátja, arra bizonyiték többek közt az is, hogy a 7. táblázatban szereplő "eszmei" bázis periodikumaiból 12 (állományának fele) megtalálható ott.

A KLTE NTK annyiban tölt be más szerepet is, hogy - egyetlen vidéki néprajztudományi szakkönyvtár lévén - az adott terület kutatási központja is. Külföldi periodikumállományának pontos helyszini fölmérése mutathatná meg a rendszerben elfoglalandó helyét. Ehhez a fölméréshez lehetne kapcsolni a vidéki muzeumok s a néhány érdekelt megyei könyvtár szerepének vizsgálatát a helytörténeti-néprajzi kutatásban, s ennek során választ kaphatnánk arra a kérdésre is, hogy nem lenne-e indokolt a debrecenin kivül még 2-3 tájegységi szakközpont létrehozása, amelyek aztán többek között a területet speciálisan érdeklő külföldi periodikumokat is tervszerüen beszereznének. (A szegedi JATE pl. már most rendelkezik - a "Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban" óvatosan kezelendő adatai alapján is - 15 néprajzi érdekü periodikummal, s rajta kivül is több muzeumi könyvtár szerzeményez számottevően, bár ugy tünik, nem eléggé céltudatosan.)

Az információszolgáltatást illetően ugyancsak további vizsgálatot igényel a referáló lapok használhatósága. Adataink azt mutatták, hogy a magyar kutatók számára a "Demos", anyagának egy részén kivül a másik két európai lap a leghasználhatóbb. Az "Anthropos" azonban csak cikkbibliográfiát tartalmaz, tehát a bővebb tájékozódás a "Bulletin Signalétique 521."-ből volna lehetséges. A könyvtárvezetők tapasztalatai szerint azonban a kutatók ritkán használják a referáló lapokat. Tény, hogy minden kutatónak megvan a megszokott, figyelemmel kisért szükebb periodikumbázisa, ez azonban még nem kellene, hogy kizárja a tágabb horizontu tájékozódást. A lehető legpontosabban meg kell tehát tudnunk, mennyiben oka az idegenkedésnek a lapok ismeretlensége, esetleg használhatatlansága - s mennyiben a nyelvi megközelithetetlenség. A "Bulletin Signalétique" esetében - amelynek az NMK-ban magam is találkozhattam felvágatlan számaivel - nagyon valószinü ez az utóbbi ok. Ez esetben pedig a vizsgálat során arra is jó lenne választ kapni, milyen igény van arra, hogy egy továbbfejlesztett témaorientált információszolgáltatás keretében a lap szelektált anyagáról cikk - vagy/és cimforditások készüljenek legalább könyvtári használatra. Ez a forditószolgáltatás kiterjedhetne persze igény ese-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tén a szakkönyvtárak állományának arra a 43,8%-nyi külföldi periodikum-anyagára is, amely kevéssé ismert nyelvterületekről származik. Mindez azonban már személyi ellátottság, ill. gépi fölszereltség kérdése is.

JEGYZETEK

1. OMKDK és Kulturális Kapcsolatok Intézete, Bp. 1974.
2. Bükyné Horváth Mária: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Az MTA Könyvtárának kiadványai. Bp. 1971. 160-161., ill. 163. 1.
3. Bükyné: i.m. 96. 1.
4. A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1945-60. Szerk. Sándor István. Akad. Kiadó, 1971.
5. Bükyné: i.m. 150-151. 1.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az Országos Széchényi Könyvtár Nemzetközi Csereszolgálatának működése

ELEKES Péter

A század első évtizedében egyre erőteljesebbé vált az az igény, hogy a könyvtárak egyénileg végzett cseretevékenysége mellett létrejöjjön egy csereközpont is, amely az állománygyarapitásnak mozgékony és komplex eszköze legyen.

A hazai csereközponti tevékenység irányában az első komoly ösztönzést az első világháboru után jelentkező gazdasági (és devizális) nehézségek adták. A munkát kezdetben az 1921-ben alakult Külföldi Könyveket és Folyóiratokat Elosztó Bizottság vállalta magára, de feladatát, a hazai intézmények könyv- és folyóiratszükségletének ellátását, nem tudta megoldani. Utóda az 1923-ban alakult Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ (OKBK) lett. Az 1886-ban megkötött Brüsszeli Egyezményhez való csatlakozással az OKBK-ra szerződésbeli kötelezettségként hárult a hivatalos kiadványok cseréje. Voltaképpen az OKBK müködése bizonyitotta először a csere el nem mellőzhető fontosságát, gazdaságosságát. A cseretevékenység mérlege pozitivan zárult, a küldött anyagnál nagyobb volt a kapott küldemény mennyisége.

A II. világháboru után az OKBK feladatát az Országos Könyvtári Központ (OKK) vette át. A társadalmi- politikai változásoknak megfelelően élénk kapcsolatokat kezdett kiépiteni a szocialista országokkal. Végül 1952-ben alakult ki a jelenlegi forma, az OSZK keretében létrehozott Nemzetközi Csereszolgálat (NCS) vált a magyar cseretevékenység központjává. Sokrétü, folyton fejlődő kapcsolatainak jelentősége is indokolttá tette, hogy a csereszolgálati tevékenység miniszteri szabályozást is nyert az 1960/101. sz. MM. rendelettel, amely ma is tevékenységének fő meghatározója.

A csere voltaképpen az áruátruházás egyik speciális kategóriája, amelynél az ellenérték nem pénz, de ellenérték mégis létezik. Jelentősége óriási, mivel a különböző országok saját nemzeti irodalmuk begyüjtésénél kevésbé ütköznek pénzügyi és egyéb nehézségekbe, s mert a viszonosság alapján a csere mindkét fél számára előnyös.

A csere nyomai már a XVI. században fellelhetők, de igazi fellendülésének ideje a XIX. század. A könyvtárak, egyetemek, intézmények kezdetben főleg saját kiadványaikat cserélték. A Magyar Nemzeti Muzeum keretében müködő Széchényi Könyvtár 1896-ban cserélt először és hozzájutott egy "ritka szép érintetlen" Mátyás korabeli ősnyomtatványhoz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A REFERENSI INTÉZMÉNY, AZ OSZTÁLY HELYE A NEMZETI KÖNYVTÁRBAN

Az osztály dolgozói szinte kivétel nélkül magasszintü nyelvtudással rendelkező könyvtárosok. A hivatalos levelezés a négy világnyelven, angolul, oroszul, németül és franciául, illetve a magyar nyelvü vidékeken (Erdély, Vajdaság, Délszlovákia) müködő intézményekkel magyarult történik. Egy-egy nyelvterületnek megfelelő referense van, sőt az angol és orosz nyelvterületen két-két könyvtáros is müködik. A NCS kb. 600 partnerével való együttmüködést tehát 6-8 referens látja el.

A NCS az OSZK központi szolgáltatásainak egyike (jelenleg az V. főosztály alárendeltségében müködik). Vonalas szerkezeti séma jellemzi belső felépitését. Nem bomlik csoportokra, hiszen minden referens a munkája jellege szerint önálló csoportot alkothatna. A NCS élén osztályvezető áll.

A CSERESZOLGÁLATI TEVÉKENYSÉG FAJTÁI

A kulturegyezményes, vagy automatikus csere

A kulturegyezményes csere elsősorban a szocialista országokkal folytatott cseretevékenység. Létrejöttét a 40-es évek végétől lehet számitani, amikor a szocialista országok a diplomáciai és egyéb államközi kapcsolatok mellett kölcsönösen felvették egymással a kulturális kapcsolatokat is. A kulturális egyezmény államközi megállapodás, amely a kulturális élet minden területére, ezenbelül a könyvtárakra is kiterjed. A kulturegyezményes csere gyakorlati megvalósitása általában a "nemzeti könyvtár a nemzeti könyvtárral cserél" elv alapján realizálódik, ámbár vannak kivételek is.

A kulturegyezményes cserét vállaló könyvtárak feltétlenül megküldik egymásnak az illető ország un. "patriotika" irodalmát (germanika, kroatika, polonika, hungarika, bohemika stb.), ideértve az ország nyelvén kiadott ill. az illető országgal kapcsolatos irodalmat. Másrészt megküldik a külső ország alapvető irodalmát. Tekintettel kell lenni a partner-könyvtárak gyüjtőkörére is. Kezdetben a kulturegyezményes cserében gyüjtőköri korlátozás nem volt, a helyhiánnyal küzdő nagykönyvtárak azonban nem tudtak megbirkózni a könyvkiadás világszerte fokozódó ütemével, ebből következett, hogy a kulturegyezményes csere területén a gyüjtőkörök konkrétabb elhatárolása vált szükségessé.

Néhány példa a gyüjtőköri elhatárolásra:

A prágai Štatní knihovna, a cseh nemzeti könyvtár csak az alább felsorolt témacsoportokba tartozó magyar könyveket gyüjti:

Bohemika (két példányban)
Kritikai kiadások
Nyelvészet, irodalomtörténet
Történelem, müvészet
Filozófia, néprajz.

A kassai Štatná Vedecká Knižnica - a prágai könyvtár humán jellegü gyüjtőkörével ellentétben - kifejezetten orvostudományi és müszaki könyveket, illetve forditásokat igényel a kulturegyezményes csere keretében a szelektiv magyar irodalom mellett.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A fenti felsorolásokból is kitünik, hogy a cserekapcsolatot tartó és vállaló könyvtárak kölcsönösen ismerik egymás gyüjtőkörét. Ennélfogva a csereanyagot deziderálás nélkül - automatikusan - küldik egymásnak. A kulturegyezményes csere tehát - a gyüjtőkörök ismerete mellett - automatikus cserének is felfogható.

Külön meg kell emliteni a Szovjetunió nemzeti könyvtárát, a moszkvai Lenin Könyvtárat, mivel e könyvtárral valósul meg legteljesebb formájában az automatikus csere. Kezdetben itt is a "mindent küldünk - minden kapunk" elv érvényesült, később a Lenin Könyvtár (valószinüleg helyhiány miatt) lemondott a sokszorositott kiadványokról, a tankönyvekről (kivéve az orosz nyelvkönyveket) és az idegen nyelvü forditások gyüjtéséről, kivéve az orosz, illetve szovjet szerzők müveinek magyar forditásait. Ennek ellenére mégis szinte a teljesnek mondható magyar könyvtermést, a zenei anyagot és a térképeket kapja az automatikus csere kapcsán. Ennélfogva tulajdonképpen alig deziderál. A Lenin Könyvtáron kivül a többi nagy szovjet könyvtárral, igy a leningrádi Szaltükov-Scsedrin könyvtárral is fennáll a kulturegyezményes cserekapcsolat, noha itt a könyvtárak igényeiket gyakran deziderálás utján jelzik.

Az OSZK/NCS általában minden szocialista ország nemzeti könyvtárával kulturegyezményes cserekapcsolatot tart fenn. Néhány országban azonban nem egyértelmüen egy könyvtár látja el a nemzeti könyvtár feladatát. Igy az NDK-ban a cserekapcsolat a lipcsei Deutsche Bücherei-on kivül a berlini Deutsche Staatsbibliothek-kel is fejlett, és nem elhanyagolható jelentőségü. A szövetségi államrendszerü Jugoszlávia valamennyi köztársaságában müködik nemzeti könyvtár; ezek mellett a NCS igen élénk kapcsolatot tart fenn a jelentős magyar nemzetiséggel rendelkező Vajdaság "nemzeti könyvtárával", az ujvidéki Matica Srpska-val is.

A kulturegyezményes csere általában, de nem kizárólagosan csak a szocialista országok között érvényesül. Az 1960-as évek elején államközi megállapodás jött létre Olaszországgal is a kulturális cserét illetően. Ez a megállapodás azonban a könyvtárak közötti együttmüködést nem tudta gyümölcsőzően megoldani. Az OSZK igyekezett kapcsolatot keresni az olasz nemzeti könyvtárakkal, a római és a firenzei Biblioteca Nacionale Centrale-val. Bár az egyezmény teljesitése elől az olasz könyvtárak nem zárkóztak el mereven, a kulturegyezményes csere a legtöbbször sajnos a saját kiadványok cseréjére redukálódik.

Részben automatikusnak mondható cserekapcsolat áll fenn az OSZK és a frankfurti Deutsche Bibliothek, illetve a belga nemzeti könyvtár között. A kulturegyezményes cserével szemben ezek a cserekapcsolatok nem államközi megállapodás alapján állnak, hanem a könyvtárak vezetősége közötti személyes együttmüködés utján valósultak meg. Mindkét könyvtár esetében a csere un. "felajánlásos" rendszerben történik. A NCS referensei meghatározott időnként listát készitenek az illető könyvtárak gyüjtőköre szerint az azokat feltehetően érdeklő könyvekről, illetve kiadványokról, és a partnerek e listák alapján választják ki az igénylendő anyagot.

Élénk, bár nem államközi megállapodás utján rögzitett cserekapcsolat áll fenn a finn Helsingin Yliopston Kirjasto-val, a kapcsolat alapja a könyvtár vezetőinek megállapodásán kivül a két ország között fennálló testvéri barátság is, valamint a két nép rokonsága. A finn nemzeti könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

elsősorban a finnika irodalmát és a Magyarországot átfogó jelleggel feltáró és reprezentáló kiadványokat gyüjti, nem helyez sulyt a természet- és az alkalmazott tudományokkal foglalkozó müvek cseréjére.

A kulturegyezményes csere a könyvek mellett kiterjed a hirlapok és a folyóiratok cseréjére is. A könyvtárak többnyire évenként - év elején - ujitják meg kivánságlistájukat. A kiküldött periodika cimek szerint kardex-nyilvántartásban van.

A kulturegyezményes cserekapcsolat jelentősége abban rejlik, hogy az országok - deziderálás nélkül - szinte prezentálják egymásnak legfrissebb könyveiket és kiadványaikat. Igen jelentős a magyarországi könyvtárak állományának gyarapitásában is, mivel az OSZK egy-egy beérkező küldeménynek csak mintegy 20%-át tartja meg, és a többit a nagykönyvtárak válogatják, illetve gyüjtőkörük szerint részesednek belőle. A kulturegyezményes csere az országok közötti kulturális együttmüködés fontos bázisa.

A saját kiadványok cseréje

Saját kiadványnak minősül az illető intézmény minden nyomdai vagy egyéb sokszorositott uton előállitott kiadványa. A saját kiadványok cseréje egyike a legősibb cseretevékenységnek. Eredetét a nagykönyvtárak létrejöttével egyidőben lehet keresni. A könyvtárak kezdetben csak a saját kiadványaikat cserélték. Az OSZK saját kiadványainak nagy száma miatt ez a cseretevékenység nagy multra tekint vissza és igen jelentős.

Az OSZK kiadványai között az első helyet foglalja el a kurrens Magyar Nemzeti Bibliográfia. A NCS partnereinek fontos tájékoztatója, mivel a legujabb magyar könyvanyagot tartalmazza, igy az igénylések is a Magyar Nemzeti Bibliográfia alapján történnek. A Magyar Nemzeti Bibliográfiának éves kumulációi is megjelennek Magyar Könyvészet cimmel.

A Magyar Folyóiratok Repertóriuma a legfrissebb és a legjelentősebb folyóiratcikkeket regisztrálja. A Magyar Folyóiratok Repertóriumának két - negyedévenként megjelenő - melléklete van, a Hungarica Külföldi Folyóiratszemle (magyar vonatkozásu cikkek) és a Külföldi Magyar Nyelvü Folyóiratok Repertóriuma (magyar nyelvü cikkek).

A Magyar Nemzeti Bibliográfiából vált ki és öltött önálló alakot a Magyar Zenemüvek Bibliográfiája, amely negyedévenként jelenik meg. Tartalmazza a Magyarországon megjelent kottákat, hanglemezeket, sokszorositott hangfelvételeket, tehát a magyar zenei anyagot rendszerezi.

Általában éves megjelenésü a Magyar Bibliográfiák Bibliográfiája is. Az utolsó kiadvány 1973-ban jelent meg, az 1970-71-es évet dolgozza fel.

Fontos kiadványa a könyvtárnak az OSZK Évkönyve. Ez rendszeresen közli a könyvtár beszámolóját, ezenkivül elvi, módszertani, történeti stb. tanulmányokat ad közre. A saját kiadványok között jelentős helyes foglal el az OSZK Kiadványai cimü sorozat, amely általában a könyvtár dolgozóinak tudományos jellegü irásait, értekezéseit tartalmazza. Vannak un. sorozaton kivüli kiadványok is. Ezek megjelenése vagy valamilyen évfordulóhoz kötött, vagy pedig ismeretterjesztő, illetőleg a könyvtárt reprezentáló célokra vezethető vissza.

Végül saját kiadványnak minősül még az OSZK Hiradó is, amely a könyvtár párt- és szakszervezetének lapja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A NCS az OSZK saját kiadványait teljes egészében vagy részben megküldi valamennyi külföldi partnerének; természetesen igényli és kapja is a hasonló jellegü kiadványokat. Alapvető jelentőségü ez a csereforgalom, hiszen sok ország könyvtárával a cserekapcsolat még csak a saját kiadványok cseréjére vonatkozik. A további kapcsolat kiépitésének lehetőségét rejti magában, egyben a hathatós együttmüködés záloga is.

A hivatalos kiadványok cseréje

Hivatalos kiadványnak minősülnek általában a közhatalmi jogositvánnyal felruházott vagy országos hatáskörü szervek által kibocsájtott dokumentumok. A saját kiadványok cseréje mellett már a XIX. században felmerült az igény a hivatalos kiadványok cseréjére is. Az 1886-ban kötött Brüsszeli Egyezmény már ennek az igénynek jegyében szabályozta a hivatalos kiadványok cseréjét. Magyarország 1923-ban csatlakozott az egyezményhez.

Noha az OSZK gyüjtőkörénél fogva nem gyüjti a hivatalos jellegü kiadványokat, kivételt képez, ha magyar nyelvü (pl. a Román Államközlönyök magyar nyelvü forditásai), ennek ellenére a hivatalos kiadványok cseréje is igen nagy forgalmu. A csere keretében beérkező hivatalos kiadványokat a NCS teljes egészében az Országgyülési Könyvtárnak továbbitja.

Nehéz a pontos és kategorikus meghatározása annak, hogy mi minősül hivatalos kiadványnak. Mivel minden vállalatnak, intézménynek vagy szövetkezeti társulásnak van országos főhatósága, előállhat az a furcsa eset, hogy ha egy termelőszövetkezet életével, munkájával foglalkozó kiadványt a MÉM jelentet meg, az igy felületesen nézve - különösen a külföldi cserepartnerek előtt - hivatalos kiadványnak minősül, holott messzemenően nem az. Ugyanigy pl. belga viszonylatban is majdnem minden vállalati kiadvány főhatóságának égisze alatt jelenik meg, az elhatárolás itt is nehéz. Kivánatos lenne nemzetközi szinten meghatározni a hivatalos kiadvány főbb kritériumait.

Nem kerül csere alá a hivatalos kiadványoknak a "bizalmas" és a "csak belső használatra" jelzéssel ellátott fajtája, mert az ilyen jelzéssel ellátott dokumentumokat a Kötelespéldány Osztály nem továbbitja a Nemzetközi Csereszolgálatnak. A hivatalos kiadványok cseréjét az Országgyülési Könyvtár utmutatásai is meghatározzák.

A duplumcsere

A duplum, vagy másnéven fölöspéldánycsere fő feladata az állománykiegészités. Kezdetben a duplumcsere inkább a könyvtárak tehermentesitését szolgálta. A duplumcserén belül is megkülönböztetünk bel- és külföldi cserét. Nemzetközi méretekben az országok könyvtárai közötti duplumcserét elsőnek az UNESCO szorgalmazta. Indokolttá tette ezt az a tény, hogy a II. világháboru szinte valamennyi könyvtár állományában kisebb-nagyobb mérvü pusztitást végzett, a hiányok pótlása csak ezen cserefajtán keresztül remélhető.

Magyarországon a belföldi duplumcsere különösen nagy jelentőségü cserefajtává vált a negyvenes évek végén lefolyt államositások után. 1949-ben az Országos Könyvtári Központ szervezetén belül megalakult a Fölöspéldány

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Csoport, amelynek feladata volt az államositások következtében köztulajdonba vett óriási mennyiségü könyvanyag szétosztása a magyar könyvtárak között. Az OKK megszünésével a Fölöspéldány Központ (funkciójának megtartásával) végülis az OSZK szervezetén belül kapott helyet - egy ideig Könyvelosztó (KEO) - néven.

A Fölöspéldány Központ meghatározott időszakonként összegyüjt különböző témacsoportba tartozó müveket (közgazdaságtan, földrajz, természettudományok, stb.), az összegyüjtött könyvekről röviditett cimleirással listát készit és a sokszorositott listákat a NCS-nak továbbitja. A külföldi duplumcserével foglalkozó referens ezeket a listákat lejárati bélyegzővel látja el, majd postázza a külföldi nemzeti- és szakkönyvtáraknak, azok profiljai szerint. (A lejárati keletbélyegző azt a napot jelzi, amikorra legkésőbb be kell futni az igényléseknek.) Egy lista postázása és lejárata között kb. 2-3 hónap telik el, ez az idő elegendő arra, hogy a partnerek kiválasszák az őket érdeklő anyagot és igényeiket jelezzék. A fölöspéldánycsere kötelezettség nélküli, reklamáció nem lehetséges. A duplumcserében érkező anyagot nem szükséges visszaigazolni.

Másik referens foglalkozik a külföldről beérkező duplumlistákkal. Elsősorban a Gyarapitási Osztály esetleges igényeit kéri be, majd a lista alapján a többi nagy magyarországi könyvtár részére igényelhet anyagot. Az ily módon beérkező küldeményeket a NCS továbbitja a belföldi igénylőknek. A NCS a Fölöspéldányközpont közremüködése nélkül is folytat duplumcserét oly módon, hogy időnként a saját raktárában felgyült többes anyagból visszamaradt könyv- és folyóiratanyagát "duplumositja". Ez esetben a cimleirást és a listázást a csereszolgálat végzi, ezeket sokszorositják és szétküldik.

A fölöspéldánycsere a hiánypótláson kivül különösen nagy jelentőségüvé válik azért is, mert a könyvtárak általában régi anyagot köröznek és ezek beszerzése nem ütközik pénzügyi akadályokba.

Hungarikum-bekérés, a deziderálás mint a csereszolgálat egyik legfőbb funkciója

Az OSZK gyüjtőkörének következtében a NCS egyik legfontosabb feladata a hungarikum-bekérés, ami a nemzeti anyag állományának kiegészitését szolgálja. A hungarikum-bekérés munkafolyamata azonban nem teljes egészében a NCS feladata, hanem szorosan együttmüködik a Gyarapitási Osztállyal, amelynek deziderálását közvetiti külföldre. A három katalóguscédulából álló deziderátum első példányát postázzák az illetékes könyvtár cimére. A kérés következtében beérkező anyagot a második cédulapéldány kiséretében eljuttatják a Gyarapitási Osztályhoz, a deziderátum harmadik példánya a csereszolgálati un. "főkatalógusba" kerül. A főkatalógus az osztály partnereit országok szerint ABC sorrendben regisztrálja, az országokon belül a könyvtárak és intézmények betürendben találhatók. A kielégitett kérés céduláját az igényt teljesitő könyvtárhoz osztják be. A főkatalógus jelentősége az, hogy különösebb keresés nélkül, rögtön érzékelteti a partnerekkel folytatott kapcsolat mértékét. A listával beérkező küldemények ugyancsak a Gyarapitási Osztályra kerülnek, mig a listák a csereszolgálaton országok szerinti dosszié elhelyezést nyernek. A kért anyag beérkezése után a referens a küldeményt az erre a célra rendszeresitett megfelelő formalevélben megköszöni, a megköszönés egyben visszaigazolást is jelent.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Nemzetközi Csereszolgálat csereközponti tevékenysége

A Nemzetközi Csereszolgálat csereközponti tevékenysége kezdetben arra volt hivatott, hogy koordinálja az országban folyó nemzetközi cserét. Többek között ezt tette az osztály feladatává a müvelődésügyi miniszter 101/1960. sz. rendelete. A csereközponti funkció megvalósulása régi és jogos országos igényt elégitett ki. Gyakorlatilag ez a tevékenység ugy realizálódott, hogy a Nemzetközi Csereszolgálat megkereső leveleire a különböző országos jellegü intézmények és könyvtárak évente irásban jelentették az osztálynak az illető könyvtár nemzetközileg folytatott cseréjét. Ezeket a jelentéseket az osztály éves szinten összesitette, majd a jelentést a minisztériumhoz továbbitotta. A nagy adminisztrációs munkát követelő csereközponti tevékenység azonban a 60-as évek közepén annyiban kezdett veszteni jelentőségéből, hogy a cserét folytató intézmények és könyvtárak sorra postázási jogot szereztek, és igy nem volt szükség a továbbiakban arra, hogy postázni kivánt anyagukat a NCS továbbitsa. Megmarad azonban az országos áttekintés - talán többéves időközökben is megoldható - kötelezettsége.

A csereközponti tevékenység a külföldről beérkező anyag szétosztásában jelentett és jelent ma is fontos feladatot a NCS-nak. Számos külföldi könyvtár rendelkezik un. elosztó könyvtárakkal, amelyek voltaképpen nem is könyvtári, hanem csomagolási-, továbbitási feladatokat látnak el. A könyvtárak a postázandó anyagot eljuttatják az ilyen gyüjtőkönyvtáraknak, ezek az anyagot csomagolják, cimzéssel látják el, majd nagy papir- illetve faládákban elküldik a NCS-nak. A NCS feladata a ládákban beérkező küldemények szétválogatása, listán való behasonlitása, szétosztása, majd a küldött anyag továbbitása a cimzetteknek.

A nemzetközi csere legfőbb jogszabálya a többször emlitett Brüsszeli Egyezmény (1886) óta az UNESCO csereegyezménye, amelyet nálunk az 1963. évi 30. sz. tvr. tett kötelezővé.

A Nemzetközi Csereszolgálat partnerei világrészek szerinti lebontásban (1975 áprilisáig):

Európa - 26 ország 441 partner
Ázsia - 15 ország 33 partner
Afrika - 11 ország 15 partner
Amerika - 10 ország 94 partner
Ausztrália és Óceánia - 2 ország 10 partner.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Helyismereti kutatások a közművelődési könyvtárak zenei részlegeiben

Az MKE Zenei szekciója, a zenei könyvtárosok szakmai fóruma, a könyvtárosok kéréseit és igényeit figyelembe véve szeretne segitséget nyujtani mindazoknak, akiknek lehetőségük és kedvük van a napi munkájuk mellett könyvtári kutatómunkát is végezni.

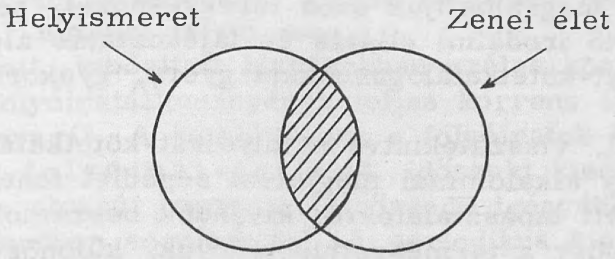
Olyan feladatokra gondoltunk, amit elsősorban zenei könyvtárosok végezhetnek, ami fontos az egész könyvtárnak, aminek társadalmi értéke is van. Tehát nem kutatás a kutatásért, hanem egy eddig még többé-kevésbé elhanyagolt terület feltárása, megismertetése.

Mindezeket a feltételeket kielégiti a helyismereti zenei kutatás. Sok és tág lehetőség áll a kutatók előtt ezen a területen. A végzendő munkát az határozza meg, hogy milyen tipusu a zenei részleg. Az "A" és "B" tipusu könyvtárak szervezetten gyüjtik a helyismereti anyagot, tehát ezekben a részlegekben nem az anyaggyüjtés és a rendszerezés - azt a helyismerettel foglalkozó kollégák ellátják -, hanem az összegyüjtött anyag bizonyos szempontok szerinti feldolgozása, értékelése a zenei könyvtáros feladata.

A "C" és "D" tipusu könyvtárakban a munkát az anyag gyüjtésével kell kezdeni.

Az emlitett anyag a következőkből áll: a város zenei életével foglalkozó könyvek, kiadványok, lapkivágatok, plakátok, aprónyomtatványok, fényképek, stb.

Mit értünk tulajdonképpen a már emlitett kifejezésen: helyismereti zenei kutatás? Azt a területet, ahol a két fogalomkör födi egymást.

A helyismeret gyüjtő-tájékoztató és szolgáltató tevékenysége érintkezve az adott város, község zenei életével, eseményeivel teremti meg a lehetőségét ennek az alkotó jellegü tudományos munkának.

A zenei helyismereti szolgáltató tevékenység egyik első lépését jelentheti a helyi sajtó zenei szempontu retrospektiv feltárása. Ez a cikk-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

bibliográfia lehet a kiinduló pontja a majdani tanulmányoknak. Akár ugy, hogy a kutatók rendelkezésére állnak, akár ugy, hogy a zenei könyvtáros maga végzi majd el ezt a feladatot.

A következő területek állanak a kutatók előtt:

1. A város, község zenei élete a kezdetektől napjainkig. (A városban müködő zenei intézmények története, zenekarok, operatársulatok müködése, kórusok kialakulása stb.)
2. Egy-egy választott egyesület - pl. Debreceni Kodály Kórus - története.
3. Egy város hangversenyéletének multja és jelene.
4. A város neves zenei egyéniségei.

Mindezek a felsorolt témák természetesen esetlegesek. Alaptémákat vázolnak, amelyek bővithetők és szükithetők.

Olyan terület ez, ahol az egyszerübb, mechanikus munkától kezdve a szintetizáló dolgozatig mindennek helye van, és mindegyik munka egyformán hasznos.

Kérjük mindazokat, akik dolgozni kivánnak, hogy a tervüket a szakmai megbeszélések és konzultációk végett jelentsék be az MKE Zenei szekciójának titkárságán. (Állami Gorkij Könyvtár Zenemütára 1406 Budapest Pf. 17.)

SKALICZKI Józsefné

A központi retrospektív folyóirat-kötetkatalógus növekvő jelentősége az orvostudomány területén

ZALLÁR Andor - VÁSÁRHELYINÉ DE RIVÓ Márta

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtára szerény lehetőségeivel hosszu évek óta igyekszik az egyetemi és az egyetemen kivüli kutatók szakirodalmi informálódásában segitséget nyujtani. Több mint egy évtizede folyamatosan megvalósitjuk azon törekvésünket, hogy a szakfolyóiratok alapján történő irodalmi ellátás és tájékoztatás alapjaihoz központi retrospektiv folyóirat-kötetkatalógusunkkal gyors, gyakorlati segitséget nyujtsunk.

Ez alkalommal, visszatekintve a folyóirat-kötetkatalógus létrehozására, az eddigi négy alkalommal megjelent segédlet fontosságáról, a használatánál szerzett tapasztalatokról kivánunk beszámolni.

Ismert tény, hogy a természettudományok, különösen az alkalmazott tudományok területén a szakfolyóirat-irodalom exponenciális növekedése, jelentősége és ennek megfelelően a keresettsége hatalmas méreteket ölt. Az utóbbi évtizedben különösen nehéz lett az eligazodás a periodikus kiadványok között. Amilyen mértékben a szakterületek differenciálódnak, változnak, olyan mértékben tükröződik ez a folyamat a folyóiratok számának állandó növekedésében, tartalmi és formai, cim és egyéb módosulásaiban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Neheziti a helyzetet, hogy a folyóiratok fontossága ellenére a könyvtárakban - a mi könyvtárunkban is - a folyóiratok megbizható retrospektiv feltárása, a feldolgozott anyag rendezettsége egyik legelhanyagoltabb területe volt a könyvtári munkának. Ezért az 1960-as évek elején elhatároztuk, hogy a szakirodalmi ellátás alapjaihoz a Központi Könyvtár és az egyetem összes (35) intézményében lévő folyóiratok feldolgozása terén meginditjuk a retrospektiv munkálatokat. Az egységes cimfelvételezési elvek kialakitása után a feltáró és feldolgozó munka három évig tartott. A munka során szerzett tapasztalatok alapján a feldolgozást a bibliográfiai igényeknek megfelelően végeztük. Az analitikus cimfelvételeket autopszia alapján készitettük, a cimeket nemzetközi folyóirat-bibliográfiák felhasználásával pontositottuk. Az egységes folyóirat-sorozatoknál feltárt változásokat, összefüggéseket utalásokkal tettük érthetővé. A teljességre törekvő feldolgozás nehéz, fárasztó, időigényes, pontos tevékenységet igényelt. Ennek eredményeként elkészült az egyetem folyóiratállományát tükröző retrospektiv központi folyóiratkatalógus, mely természetesen egyben a kurrens folyóiratkatalógust is magában foglalta.

A létrehozott központi folyóiratkatalógus használhatóságát korlátozó határok bővitése érdekében előkészitettük a folyóiratkatalógust kötetkatalógusként való kiadatásra. Az adatokat elsősorban a World Medical Periodicals. 3.ed. London, 1961. és a W.M.P. Supplement to the Third Edition, London, 1968. c. kiadványok alapján ellenőriztük. Ezen kivül az adatok pontositásához forrásanyagként felhasználtuk - a legfontosabb folyóirat-bibliográfiákat ill. jegyzékeket emlitve: Periodica Medica. 4.Aufl. Stuttgart, 1952. - Verzeichnis ausländischer Zeitschriften in schweizerischen Bibliotheken. 4. Aufl. Bern, 1955. - World List of Scientific Periodicals. 1900-1960. 4. ed. London Vol. 1-3. 1963-1965. - World List of Pharmacy Periodicals. Ann Arbor, 1963. (Amer. J. Hosp. Pharm. Vol. 20. No. 2.) - Periodica Chimica, Berlin/Weinheim, 1961. - Periodicals Relevant to Microbiology and Immunology. 1968. London etc. (1969) - Index der Zahnärztlichen Zeitschriften der Welt. München, 1970. c. kiadványokat.

A folyóiratkatalógus sokszorositására az első próbálkozásként 1964-ben került sor. Annak ellenére, hogy anyagi nehézségek miatt az előállitás nagyon gyengén sikerült, szakterületünkön elsőként jelentkeztünk e hasznos segédlet megvalósitásával. Az 1964. évi kiadás 1480, a második kiadás 1967-ben 1740, a harmadik kiadás 1971-ben 1890, a negyedik kiadás 1975-ben 2131 cimmel jelent meg.

Az átdolgozott, kibővitett kiadásokban széles körben közreadtuk az egyetem gazdag folyóiratállományának teljes kurrens és retrospektive feltárt, rendezett anyagát. A katalógusban a folyóiratok körét kibővitve felsoroltuk a n e m f o l y ó i r a t - j e l l e g ü időszaki kiadványokat is.

A kutatói és olvasói használat elsőrendü igényéhez igazodva a folyóiratcimeket betürendben soroltuk fel. A periodikus kiadványok adataiból a legfontosabbakat közöltük, a cimeket, a megjelenés helyét, a meglévő évfolyamokat, köteteket, füzetek számát és a lelőhelyét. Munkánk során az "Országos Müszaki Könyvtár Folyóirat Katalógusa 1945-1959. Bp. 1960" c. kiadvány rendjéhez igazodtunk. A cimváltozásoknál "előbb" - "utóbb" - "előzmény" - "folytatás" - "közben" megjelölést alkalmaztuk. A bibliográfiai igények kielégitése érdekében már az első kiadásnál is analitiku-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

san, minden cimváltozásról önálló cimfelvételt készitettünk. Az egyes cimek alatt csak az odatartozó évfolyamok találhatók. A többnyelvü cimeknél utalásokkal könnyitettük meg a használatot. A több mint tiz évvel ezelőtt kialakitott és azóta alkalmazott analitikus cimfelvételezés helyességét az információigények könnyebb teljesitése, a megnyugtató bibliográfiai eligazodás igazolta. Jóleső érzéssel szereztünk tudomást arról, hogy a Library of Congress 1972-től a mindenkori cimen való feldolgozás bevezetésére kényszerült.

Eddigi tapasztalataink szerint a kötetkatalógus többdimenzióju célkitüzéseinket figyelembe véve hasznosan tölti be feladatát.

A nyomtatott retrospektiv folyóiratkatalógus régi, de jól bevált eszköz a tudományos tájékoztatásban. A kutatók, olvasók, társintézmények által igényelt információs bázis, melynek segitségével társadalmi igények gyorsabb kielégitése válik lehetővé.

Az orvostudomány területén is lassu, körülményes, pontatlan ma már "segédeszköz" nélkül a periodikus kiadványok között az eligazodás, a megfelelő szintü tájékoztatás, az egyéni tájékozódás. A folyóirat-kötetkatalógus könyvtárunkban is kibővitette a könyvtári kereteket és lehetőségeket, áthidalja a könyvtártól való térbeli távolságokból adódó akadályokat, a hálózati, regionális tevékenységhez konkrét alapot szolgáltat. Létrehozásával az informálódás lehetőségét kiterjesztjük a könyvtáron ill. egyetemen kivüli intézmények szakemberei számára is.

Az információt igénylők ellátása, regionális feladataink teljesitése, az együttmüködés teendőinek végzése közben a kötetkatalógus hasznosságát, szükségességét használat közben egyértelmüen tapasztaltuk. Lemérhettük, hogy milyen előnyös a feldolgozott folyóiratállomány lelőhelyeinek gyors közlése s hogy egyre inkább előtérbe kerül a kötetkatalógus segitségével kapható információk gyors - sok esetben azonnali - megszerzése is. A jövőt illetően az eddig szerzett tapasztalatok alapján az igények és az érdeklődés fokozódására számithatunk. Amennyiben lehetőségeink megengedik, tervezzük a kötetkatalógus értékének és hatékonyságának növelését. Ujabb kiadás alkalmával szeretnénk a szabványositott folyóiratröviditéseket is közölni s a kötetet tárgymutatóval ellátni.

Szándékosan beszélünk ismét "uj kiadás"-ról, mivel meggyőződésünk - folyóiratállományunk nagyságát figyelembe véve -, hogy a változásokat tartalmazó pótkötetek ill. pótfüzetek kiadatása nehezitené a használatot, csökkentené az informálódás gyorsaságát. A kutatók megszokták, s ma már el is várják könyvtárunktól az azonnali tájékoztatást. Ezért a használók igényeit szem előtt tartva a szerényebb előállitásu, de tartalmában értékesebb, teljesebb folyóiratállományt tükröző "müszer" ismételt kiadatását tartjuk megfelelőbbnek.

Az orvostudomány terén szerzett tapasztalataink is igazolják a szakirodalom megállapitását, hogy hazai és külföldi vonatkozásban növekszik az igény a nyomtatott retrospektiv folyóiratkatalógusok iránt. Ezzel kapcsolatban bemutattuk a szerény keretek között végzett tevékenységünket. Tettük ezt azzal a szándékkal, hogy az információs, tájékoztató tevékenység ezen régen ismert, de gyakorlati fontosságát kellően nem értékelt segédletére - mint szükségszerüen megvalósitandó könyvtári feladatra - ismételten ráirányitsuk a figyelmet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KITEKINTÉS

A nemzeti könyvtár szerepe és feladatai az európai országok könyvtári rendszereiben

K. KALAJDZSIEVA

A szerző "Rolja i funkcii na nacionalnata biblioteka v bibliotecsnite szisztemi na evropejszkite sztrani" c. tanulmányát (Izvesztija na Narodnata Biblioteka "Kiril i Metodij", XIII(XIX), 1973. 11-51. p.) PINTÉR Márta tömöritette.

A tanulmány a nemzeti könyvtárak szerteágazó feladatai közül csak azokat kivánja érinteni, amelyek az ország egyéb könyvtáraival és az országos könyvtári rendszerrel állnak kapcsolatban. Megkisérli az összes lehetséges feladat és funkció felsorolását, amelyek ebben a vonatkozásban egy adott nemzeti könyvtárra várnak. Természetesen nem köteles minden nemzeti könyvtár magára vállalni valamennyi felsorolt feladatot, ez csak optimális modellnek tekintendő; teljes egészében vagy részben való vállalásuk az egyes országok hagyományaitól és lehetőségeitől függ. Az egyes könyvtárakra vonatkozó adatokat egyrészt a szakirodalomból, másrészt az 1972-ben Prágában megrendezett, a nemzeti könyvtári rendszereket tárgyaló szimpozium előadásai alapján gyüjtötte össze a szerző, ezenkivül 1970-ben és 1973-ban kérdőiveket küldtek szét az összes európai nemzeti könyvtárnak. A különböző forrásokból származó adatok gyakran eltérőek és nehezen összehasonlithatóak. Igy a szerző szerint előfordulhat, hogy minden erőfeszités ellenére is pontatlanságok csusztak bele a tanulmányba.

A NEMZETI KÖNYVTÁR FELADATAI

1. A nemzeti könyvtár nagy szerepet játszik a külföldi irodalom országos állományának gyarapitásában. Az "egységes nemzeti könyvállomány", vagy az "országos fond" fogalom tartalmán és meghatározásán még sokan és sokat vitatkoznak. Az országos fondnak négy részből kell állnia: a) legfontosabb része az általános és speciális kézikönyvek és a külföldi tudományos periodikumok lehetőség szerint teljes gyüjteménye; b) tartalmaznia kell minden tudományág fontos monográfiáit az adott országban ismert minden nyelven; c) tartalmaznia kell az egyes országok kormányzati dokumentumait és hivatalos kiadványait, ideértve a fontosabb nemzetközi szervezetekét is, ezen belül különlegesen fontosak a nagy tudományos és információértékkel biró hivatalos kiadványok; d) a legfrissebb technikai információt a szabadalmak, szabványok, a nem publikált jelentések és hasonló dokumentációs anyagok adják.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az országos fond a legfejlettebb országokban általában egybeesik a nemzeti könyvtár és néhány nagy könyvtár szervesen összefüggő állományával (ezeket a könyvtárakat többnyire szintén nemzeti vagy országos könyvtáraknak hivják). A nemzeti könyvállomány létrehozásának másik utja az, ha a nagy tudományos könyvtárak összehangolják külföldi könyvbeszerzésüket és mindegyikük egy-egy meghatározott tudományágért felel. Bármelyik megoldást választjuk is, gondoskodnunk kell a korszerü tudományos irodalom teljeskörü beszerzéséről. Az információrobbanás, a tudományok integrációja, a tudományos-müszaki információk drágulása és egyéb tényezők azonban mintegy ujraélesztik a száz évvel ezelőtt eltemetett "univerzális könyvtár" eszméjét.

A Szovjetunió nemzeti könyvtára, a Lenin Könyvtár, tulajdonképpen sohasem függesztette fel az általános gyüjtőkörről vallott elképzelését. Állománya a tudományok dialektikus kapcsolatát és egységét tükrözi. A Minisztertanács 1952-es és 1968-as rendeletei még nagyobb lehetőséget biztositanak számára a világ tudományos irodalmának minden országát és tudományágat felölelő gyüjtésére.

Az USA 1962-es törvénye megemelte a Library of Congress költségvetését azzal a céllal, hogy biztositsák a világ teljes tudományos irodalmának beszerzését. A Library of Congress a beszerzett irodalmat megosztja az orvostudományért és a mezőgazdaságért felelős két másik (országos) könyvtárral. Ez a három könyvtár egységes nemzeti könyvtárként müködik.

Japánban 1948-ban külön törvényt fogadtak el az univerzális tipusu nemzeti könyvtár létrehozásáról. Ezáltal kivánták biztositani a világ alapvető tudományos irodalmának a kormányzati szervek és a tudományos intézetek számára való beszerzését és dokumentációját.

Bár Európa könyvtárügyének hagyományai meglehetősen eltérnek az előbb felsorolt országokétól, bizonyos változások már itt is elkezdődtek. Egyes nemzeti könyvtárak kizárólagosan humán jellege lassanként megszünőben van és gyüjtőkörüket kiterjesztik a természettudományos és müszaki irodalomra is.

Nagy-Britannia a National Lending Library 1962-es megnyitásával tette meg az első lépést ezen az uton. Ez az intézmény az azóta eltelt évtized alatt Európa leggazdagabb és legteljesebb gyüjtőkörü könyvtárává lett a tudományos periodikumok és a dokumentációs anyagok terén: 40 000 kurrens folyóirattal rendelkezik! Anglia másik nemzeti könyvtára, a British Museum is komoly változáson megy keresztül: a National Library for Science and Inventation-nel való összeolvadása következtében kimondottan humán könyvtárból általános gyüjtőkörü tudományos könyvtárrá vált. Az 1972-es angol könyvtári törvény British Library néven uj, univerzális gyüjtőkörü nemzeti könyvtár létrehozásáról intézkedett, amely gyakorlatilag két önálló könyvtárból tevődik össze: az egyik elsősorban prézens jellegü, a másik csak könyvtárközi kölcsönzést bonyolit le. (Kiegészíti őket még a British National Bibliography.)

Belgium is gyökeresen átszervezte nemzeti könyvtárát: a könyvtár állományára támaszkodó Tudományos és Müszaki Tájékoztató Központ létrehozása a gyüjtőkör kiszélesitését tette szükségessé.

Az NDK-ban a nemzeti könyvtári feladatokat két könyvtár: a lipcsei Deutsche Bücherei és a berlini Deutsche Staatsbibliothek látja el. Az előbbi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

teljességre törekvően gyüjti a német nyelvterület országainak irodalmát és minden német nyelvü müvet, az utóbbi pedig minden tudományágra kiterjeszti gyüjtőkörét, nyelvre való tekintet nélkül, különös figyelemmel a társadalomtudományokra, a müszaki és az alaptudományokra.

Az NSZK-ban is hasonló a helyzet: a Deutsche Bibliothek Frankfurt am Main-ban csak a német nyelvü irodalmat gyüjti teljességre törekvően. A külföldi irodalom általános tudományos könyvtárát a második világháboru alatt Marburgba mentett, a Deutsche Staatsbibliothek-ből származó könyvanyagra épülve Staatsbibliothek der Preussischen Kulturbesitz néven nyugatberlini székhellyel hozták létre és fejlesztik tovább. Nagyságrendileg ez a könyvtár eléri a National Lending Library szintjét és gazdagságát, azzal a különbséggel, hogy könyvanyaga inkább humán profilu. A gyüjtőköri teljesség érdekében külön könyvtárak felelősek a müszaki, a mezőgazdasági és a közgazdasági tudományok, valamint az orvostudomány teljeskörü beszerzéséért.

Dániában adminisztrációs szempontból már 1943-ban összeolvadt a humán profilu nemzeti könyvtár és a természettudományi, orvostudományi-biológiai profilu egyetemi könyvtár. Igy elkerülik a fölösleges duplumpéldányokat, sokoldalubb állományt tudnak kialakitani. Az egyesült nemzeti könyvtár külföldi gyarapitását összehangolja a központi müszaki, mezőgazdasági, pedagógiai és közgazdasági könyvtárakkal.

Csehszlovákiában a nemzeti könyvtárat hat nagy könyvtár alkotja, amelyek egymás között megosztva látják el a gyarapitási és tájékoztatási feladatokat.

Bulgáriában 1944-től kezdve a nemzeti könyvtár válogatva gyüjti minden tudományág külföldi irodalmát, de csak az országban gyakrabban használt nyelveken. Elsősorban külföldi kézikönyveket és alapvető kézikönyvjellegü monográfiákat, valamint tudományos periodikus kiadványokat szerez be. Kisérletek történtek a gyarapitás összehangolására az ország többi könyvtáraival, de meglehetősen eredménytelenül.

Az előbbiekben felsorolt nemzeti könyvtárak kivétel nélkül letéti könyvtárai a nemzetközi szervezeteknek.

Az európai nemzeti könyvtárak másik nagy csoportja tulnyomórészt társadalomtudományi jellegü irodalmat gyüjt. Ilyenek Ausztria, Dánia, Franciaország és Hollandia, Lengyelország, Magyarország*, Norvégia és Spanyolország nemzeti könyvtárai. Ezek régóta kialakult gyarapitási hagyományaik folytán az idegennyelvü irodalom beszerzésében szorosan együttmüködnek országuk nagy tudományos szakkönyvtáraival.

A harmadik csoportba azok a nemzeti könyvtárak tartoznak, amelyek tulnyomórészt csak saját országuk irodalmát gyüjtik. Ilyen patriotikára specializált nemzeti könyvtárakat találunk Görögországban, Svájcban, Törökországban és Jugoszlávia szövetségi köztársaságaiban.

2. A nemzeti könyvtár feladata az egységes nemzeti könyvállomány feltárása. Az optimális tájékoztatási rendszer megteremtése érdekében a nemzeti könyvtárnak elsősorban a nemzeti irodalomról kell kurrens tájékoztatást adnia, teljességre törően és minden lehetséges

---

* A szerző csoportositása szerint a magyar nemzeti könyvtár inkább a harmadik csoportba kivánkozik (szerk.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vonatkozás figyelembe vételével. A kurrens tájékoztatás egyik formája az ujonnan kiadott könyvekről készülő előfizethető központi katalóguscédula - ellátás. Ezt a központi szolgáltatást a következő országok nemzeti könyvtárai nyujtják: Bulgária: évente 1714 előfizető könyvtár számára mintegy 8 millió nyomtatott katalóguscédulát készit az ujonnan megjelent könyvekről és folyóiratcikkekről; NDK: 300 előfizető könyvtár számára több mint 2 millió katalóguscédula csak a könyvekről; Lengyelország: 500 könyvtár számára több mint 7 millió katalóguscédula; Csehszlovákia: 400 könyvtár számára mintegy 1,5 millió katalóguscédula; Románia: 1500 előfizető számára körülbelül 2 millió katalóguscédula. A Szovjetunióban ezt a feladatot a Knizsnaja Palata látja el. A szocialista országokon kivül csak Nagy-Britannia és Finnország gondoskodik központi katalóguscédula-ellátásról, de korlátozott mértékben néhány más nemzeti könyvtár is foglalkozik ezzel: Ausztria: 10 előfizetőnek mintegy 150 ezer katalóguscédula; Norvégia: 15 előfizetőnek kb. 230 ezer katalóguscédula; Svájc 12 előfizetőnek 1,5 millió katalóguscédula. Portugália csak a kötelespéldányban részesülő könyvtárak számára készit katalóguscédulákat. A folyóirat- és ujságcikkekről csak a szovjet Knizsnaja Palata és a bolgár nemzeti könyvtár készit központilag előfizethető katalóguscédulákat.

A nemzeti könyvtárak kurrens bibliográfiai feladatukat a könyvek regisztrálására vonatkozólag - kevés kivétellel - nagyon lelkiismeretesen végzik. Nagy-Britannia, az NDK, az NSZK, Norvégia, Franciaország, Csehszlovákia és Lengyelország nemzeti könyvtárai hetente jelentetik meg nemzeti bibliográfiájukat. Ugyanilyen gyakorisággal jelenik meg, bár nem a nemzeti könyvtár szerkesztésében, Dánia (Central Library) és a Szovjetunió (Knizsnaja Palata) bibliográfiai bulletinje. Kéthetente jelennek meg Ausztria, Bulgária, Jugoszlávia, Magyarország, Románia, Svájc és Svédország nemzeti bibliográfiái. (Ez utóbbit a Jugoszláv Bibliográfiai Intézet adja ki.) Havonta jelennek meg Belgium, Finnország, Hollandia, Olaszország, Portugália és Spanyolország nemzeti bibliográfiái. Rendszertelenül, egy hónapnál nagyobb időközönként adja ki nemzeti bibliográfiáját az albán, a görög és a török nemzeti könyvtár.

A kurrens folyóirat- és ujságcikk - repertóriumok megjelentetése terén a helyzet korántsem ilyen jó. A 25 európai nemzeti könyvtár közül csak 9 ad ki ilyen repertóriumot: Bulgária, Magyarország és Románia kéthetenként; Albánia, Csehszlovákia és Lengyelország havonta; Törökország negyedévenként; Svédország havonta az ujságcikkekről és félévenként a folyóiratcikkekről; Norvégia évente. Dániában, Finnországban, Hollandiában, Jugoszláviában, Spanyolországban és a Szovjetunióban a kurrens nemzeti folyóiratrepertóriumokat nem a nemzeti könyvtár adja ki. Igy összesen 15 európai ország rendelkezik kurrens analitikus bibliográfiai cikkrepertóriummal.

Ami az éves kumulációkat illeti: könyvekre vonatkozóan összesen 13 európai ország készit ilyet: Bulgária, Nagy-Britannia, az NDK, az NSZK (félévenként), Svájc (ötévenként), Magyarország, Norvégia és Svédország esetében a nemzeti könyvtárak, Dániában, Hollandiában, Olaszországban Spanyolországban és a Szovjetunióban más intézmények.

A hazai periodikumok éves jegyzékét is csak 15 európai ország készíti el, különböző formában és gyakorisággal. A bibliográfiák bibliográfiáját rendszeresen a következő országok nemzeti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyvtárai adják ki: az NDK (1966 óta havonta); Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Olaszország és Svájc évente, Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország kétévenként. A folyóiratrepertóriumok éves kumulációját jelenleg egyetlen európai nemzeti könyvtár sem jelenteti meg. Önálló patriotika - bibliográfiát rendszeresen csak Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, az NDK és Svájc nemzeti könyvtárai adnak ki, a többiek ezt vagy a nemzeti bibliográfia keretein belül, vagy esetleges vállalkozásokként publikálják. Európában tehát csak Bulgária és a Szovjetunió (Knizsnaja Palata) dicsekedhet a teljes, 3 lépcsős kurrens bibliográfiai tájékoztatás (központi katalóguscédula-ellátás, teljes kurrens bibliográfiai feldolgozás, rendszeres kumulációk) szolgálatának ellátásával.

Külön feladat a retrospektiv bibliográfiai feltárás, vagy a nemzeti irodalom történetének teljes időszakára, vagy csak azokra a periódusokra, amelyekben a kurrens feltárás nem volt megfelelő; kiterjed ez a munka a kéziratokra, az ősnyomtatványokra, a régi és az uj nyomtatott könyvekre, az időszaki kiadványokra, a bibliográfiákra, a zeneművekre stb. - A kódexek és a régi könyvek feltárása a legtöbb európai országban már megtörtént, ha nem is mindenütt kielégitő teljességgel. A periodikumok esetében itt is sokkal rosszabb a helyzet: csak Franciaország, Nagy-Britannia és Svájc rendelkezik teljes retrospektiv folyóiratbibliográfiával. Retrospektiv folyóiratrepertóriumok pedig csak nagyon kevés országban és nagyon rövid időszakokról készültek.

A nemzeti könyvállományban meglévő külföldi irodalomról szóló kurrens tájékoztatást a központi katalógusok és gyarapodási jegyzékek végzik. Sajnálatos módon Ausztria, Csehszlovákia, Finnország, Jugoszlávia, Nagy-Britannia, az NSZK, Portugália, Svájc és Törökország nemzeti könyvtárai nem adnak ki gyarapodási jegyzéket. Nyomtatott vagy cédula formában meglévő központi katalógussal, különböző szinten és teljességgel, de minden európai nemzeti könyvtár rendelkezik.

3. Hogy biztositsa az ország könyvállományának szabad használatát, az szintén a nemzeti könyvtár feladata, s nem kevésbé fontos, mint a megőrzés funkciója. A British Museum, valamint Franciaország és Portugália kivételével valamennyi nemzeti könyvtár részt vesz a könyvtárközi kölcsönzésben. A kölcsönzés meggyorsitása érdekében feltétlen szükség van a telex-kapcsolatok, a sokszorositó és másoló laboratóriumok fejlesztésére.

4. A nemzeti könyvtár az adott ország nemzetközi könyvkölcsönzésének központja, és igy többnyire gyakorlatilag is, de erkölcsileg mindenképpen felelős a többi könyvtár pontosságáért és megbizhatóságáért.

5. A nemzeti könyvtárat kell a könyvtári rendszer természetes bibliográfiai központjának tekinteni. Egyik legfontosabb feladata a többi könyvtár és tájékoztató intézmény bibliográfiai és tájékoztatási tevékenységének koordinálása. Célszerü, ha a nemzeti könyvtár mellett olyan külön tájékoztató szolgálat müködik, mint pl. a Library of Congresshez kapcsolódó National Referal Service for Science and Technology.

6. A katalogizálási - osztályozási gyakorlat és a könyvtári munkálatok egységesitése minden országban a nemzeti könyvtár feladata, ő a felelős a nemzetközi normákhoz való igazodásért

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

is. A legtöbb európai országban bizottságok alakultak az egységes könyvtári normák kidolgozása céljából; ezekben a bizottságokban a nemzeti könyvtár aktiv szerepet játszik.

7. A bibliográfiai és könyvtártudományi kutatások és vállalkozások terén a nemzeti könyvtárnak vezető és összehangoló szerepe van. Szinte minden könyvtár foglalkozik a gépesités-automatizálás kérdéseinek elvi és gyakorlati kidolgozásával (Socratus-program Csehszlovákiában, Libris-program Finnországban és a skandináv államokban, stb.). Egyes nemzeti könyvtárak a könyvtártudományi kutatási és kiadói tevékenység országon belüli koordinálását is végzik.

8. A könyvtári rendszer összehangolásának szervezeti formái különfélék lehetnek. A szocialista országok nemzeti könyvtárai külön módszertani központokkal vagy osztályokkal rendelkeznek, amelyek minden könyvtári vonatkozásu kérdésben minden könyvtár rendelkezésére állnak. A többi európai nemzeti könyvtár ugyan nem ismeri ezt az intézményt, de közülük is többen aktivan részt vesznek a könyvtári rendszer irányitásában. Ausztriában a mi módszertani központjainkhoz hasonló feladatot lát el a Könyvtárügyi, Dokumentációs és Információelméleti Kutatóintézet, amely a nemzeti könyvtár épületében helyezkedik el. Franciaországban a Könyvtárak Központi Igazgatóságának elnöke mindig a nemzeti könyvtár igazgatója. Finnországban javaslat született arra, hogy a nemzeti könyvtáron belül hozzanak létre egy központi irányitó szervet a tudományos könyvtárak számára, amely a tervezéstől a gyüjtőköri összehangolásig és gépesitésig minden probléma kutatásával foglalkozna. Dániában a nemzeti könyvtár igazgatója 1943 óta elnöke a dán tudományos könyvtárak egyesületének és a tudományos könyvtárak nemzeti tanácsának, és igy minden fontos könyvtári kérdésben döntő szerepet játszik. Svédországban a nemzeti könyvtár igazgatója egyuttal a Központi Könyvtári Kiadói Tanács és a Tudományos és Közmüvelődési Könyvtárak Központi Tanácsának elnöke. Ezenkivül a nemzeti könyvtár a kormányzat által kijelölt központi ellenőrző szerv szerepét is betölti a többi könyvtár vonatkozásában. Hollandiában mind a tudományos, mind a közmüvelődési könyvtárak tanácskozó bizottságának titkársága a nemzeti könyvtár épületében van, és mindkettőnek elnöke a nemzeti könyvtár igazgatója.

9. A könyvtári rendszer összehangolásának modernebb formái a második világháboru után kezdtek kialakulni. Japánban 1948-ban, amerikai javaslatra, törvényt fogadtak el a nemzeti könyvtár és 32 könyvtárból álló hálózat létrehozásáról. A társkönyvtárak adminisztrativ vonatkozásban különböző minisztériumok és központi szervek alá vannak rendelve, de a könyvtári funkciókat a gyarapitástól a tájékoztatásig a nemzeti könyvtárral való szoros együttmüködésben végzik.

Az UNISIST 1971-es jelentése érdekes információkat ad a kanadai National Science Library-ről, amelynek szakositott fiókkönyvtárai fontos szerepet játszanak a tájékoztatási intézmények müködésében. A tájékoztató szolgálatot központi számitógép segitségével végzik. Hasonlóan müködik az USA nemzeti orvosi könyvtárának hálózata is.

Nagy-Britanniában az 1972-es rendelet alapján a National Central Library és a Lending Library egyesült National Lending Library néven általános gyüjtőkörü nemzeti kölcsönző könyvtárrá, a British Museum Library, a National Library for Science and Invention és a National Centre for Bibliography pedig, London székhellyel, modern nemzeti könyvtárrá

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vált Science Reference Library néven. Az igy létrejött két nemzeti könyvtárból álló bonyolult rendszert a British Library fogalommal jelölik. Müködését kislétszámu tanács irányitja.

A nemzeti könyvtárak akkor tudják majd igazán betölteni koordináló szerepüket az országos könyvtári rendszerben, ha rátérnek a gépesités és automatizálás utjára, mindenekelőtt a számitógépek használatára.

A bolgár nemzeti könyvtár végül elégedett lehet müködésével és eredményeivel, mert egyike azon kevés könyvtárnak, amelyek a nemzeti könyvtár optimális modelljének szinte minden feladatát vállalják és teljesitik.

A Német Szövetségi Köztársaság kormányának programja az információ és dokumentáció szinvonalának emelése érdekében

A szövetségi kormány 1974 decemberében a tájékoztatási és dokumentációs tevékenység szinvonalának emelése érdekében átfogó programot hagyott jóvá (I+D-program), amelynek teljesitéséhez 1977-ig mintegy 440 millió DM támogatási összeget szavaztak meg. A Nachrichten für Dokumentation c. folyóirat (1975. 2.no. 41-46.p.) közölte a program röviditett változatát (Programm der Bundesregierung zur Förderung der Information und Dokumentation), melyet SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa tömöritett.

A ma embere számára nélkülözhetetlenek a tudomány és a technika, a gazdaság, az államigazgatás és a politika különféle területeiről származó információk. Az információáramlat növekedéséből adódó tájékoztatási problémák napjainkban csak állami támogatással oldhatók meg. A tájékoztatás fő problémái korunkban: a fokozódó irodalomáradat (évente világszerte mintegy 2 millió tudományos és müszaki jellegü folyóiratcikk, kb. 2 millió szabadalom, monográfia, kutatási és vállalati irodalom, disszertáció, stb. lát napvilágot, az évi növekedési ráta 7%); a publikációk csökkenő aktualitása (az uj eredmények megjelenéséig sok idő telik el, könyveknél, kézikönyveknél sokszor 3 év; a tudományos és müszaki irodalom gyorsan elavul - pl. a természettudományos irodalom értékének felére csökkenése 5 év); nyelvi korlátok; ballasztinformációk (a kevés uj információt tartalmazó források).

Létrejöttek azok a speciális létesitmények, melyek a bel- és külföldi tájékoztatási anyagokat beszerzik, feldolgozzák és az egyének ill. intézmények információigényének megfelelően tájékoztatást nyujtanak a legujabb ismeretekről. Az NSZK-ban néhány központi infrastrukturális létesitmény mellett csaknem 200 tájékoztatási és dokumentációs szerv müködik, szolgáltatásaik teljes egészében vagy részben hozzáférhetőek a nyilvánosság számára. Ezek a szervek egymástól függetlenül keletkeztek, többségük a kutatóhelyek, hatóságok, gazdasági és oktatási intézmények, szövetségek stb. kiegészitő létesitményeként müködik, általában szüken meghatározott

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szakterületre specializálódtak, sok esetben hagyományos eszközökkel és módszerekkel dolgoznak, néhány fontos szakterületen pedig teljes egészében hiányoznak a megfelelő tájékoztatási intézmények.

A tájékoztatásügy fejlesztésének fő akadályai: a dokumentációs és tájékoztatási létesitmények szerkezeti sokfélesége, eltérő teljesitőképességük; a dokumentációs és könyvtári szolgáltatások között hiányzó együttmüködés; a modern technikai eszközök hiánya; jelentős kutatási és fejlődésbeni lemaradás a tájékoztatás és dokumentáció területén; a képzett szakemberek hiánya. Ugyanakkor az elégtelen információellátás következtében növekszik az információs hézag, kihasználatlanul maradnak értékes ismeretforrások, párhuzamos munkák folynak, csökken a kutatás és a fejlesztés produktivitása, késedelmet szenvednek az ujitások, az államigazgatásban, jogalkotásban, a parlamentben és a gazdasági életben pedig a tervezési és döntési folyamat kerül hátrányos helyzetbe. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy csak régiók fölötti bázison alapuló átfogó intézkedések és a nemzetközi együttmüködésben való részvétel biztosithatnak kiutat a jelenlegi helyzetből.

A PROGRAM CÉLJA

A program megvalósitásával olyan tájékoztató szolgálatot kell kialakitani, amely a növekvő tudományos eredményeknek és a társadalom fokozódó információszükségletének egyaránt megfelel.

Célok	Tájékoztató szolgáltatások
- a kutatás, a fejlődés és a képzés hatékonyságának növelése;	- valamennyi releváns szakirodalom nyilvántartása; gyors irodalomellátás - a forditásokkal bezárólag;
- a gazdasági és müszaki teljesitő- és versenyképesség növelése, hozzájárulás a munkahelyi feltételek javulásához;	- az ismereteknek és tényeknek gyors és koncentrált közvetitése, főleg kutatási jelentések és adatgyüjtések formájában; gyakorlatra orientált információközvetités és tanácsadás; a releváns információk feladatra szabott kiválasztása és előkészitése;
- a parlament, a kormány, az államigazgatás és a jogalkotás tervezési és döntési tevékenységének támogatása;	
- az állampolgárok és a társadalmi csoportok jobb információellátása.	- a szakmai információk rendelkezésre bocsátása általánosan érthető és könnyen hozzáférhető formában.

A program szerkezeti koncepcióból és akcióprogramból áll.

A szerkezeti koncepció magába foglalja a szövetségi kormány elképzeléseit a tudományos-müszaki szakmai tájékoztatási rendszer távlati alapszervezetéről és az ehhez szükséges infrastrukturáról.

Az akcióprogramnak (szakmai- és pénzügyi tervezés) biztositani kell az egyes tájékoztatási és dokumentációs erők fokozatos beilleszkedését a szerkezeti elképzelésbe; az alapok megteremtését a tudományos-müszaki

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tájékoztatási rendszer átfogóbb, teljesitőképesebb kiépitéséhez; a nemzetközi dokumentációs és tájékoztatási feladatok teljesitésének előfeltételeit.

A PROGRAM TERVEZÉSE

A tervek szerint 16 szakmai tájékoztatási rendszer kiépitésére és müködtetésére kerül sor, előreláthatólag a következő területeken: egészségügy, orvostudomány, biológia, sport; táplálkozástudomány, mező- és erdőgazdaság; kémia; energetika, fizika, matematika; kohászat, alapanyag- és fémkitermelés és feldolgozás; nyersanyagkitermelés és geotudományok; közlekedés; területrendezés, épitésügy, városépités; fogyasztási javak; gazdaság; jog; müvelődés; társadalomtudományok; szellemi tudományok; külföldi hirek; elektrotechnika, finommechanika, gépgyártás.

A szakmai tájékoztató rendszereknek össze kell fogniuk a hozzájuk tartozó dokumentációs egységeket, a központi szakkönyvtárakat, valamint a tudományos fordító szolgálatokat egy nagyobb, régiók fölötti egységbe. Minden rendszer magját olyan szakmai tájékoztatási központnak kell alkotnia, amely vagy önállóan biztositja az információszolgáltatást, vagy a kutatási létesitményekkel és szakmai intézményekkel való szerződések alapján decentralizáltan hajtja végre a feladatokat. A központnak kell foglalkozni a rendszer valamennyi irányitási kérdésével és az interdiszciplináris, valamint a nemzetközi együttmüködés megvalósitásával. A rendszerekkel szemben támasztott általános követelmények: véleménytöbbségen alapuló információfeldolgozás; szakszerü és tartalmi hüséggel biró, tehát manipulációmentes információszolgáltatás; mindenki számára hozzáférhető információk; szakmai illetékesek közremüködése az információszolgáltatás munkaprogramjának kialakitásában.

A program előirányozza különleges célmeghatározásu tájékoztatási létesitmények kiépitését és müködtetését is, pl. a környezetvédelem, a folyamszabályozás és adott esetben a szabványok feldolgozására. Létre kell hozni továbbá egy kutatási tájékoztatási központot, amely felvilágositást tud adni arról, hogy ki, hol, mit és milyen eszközökkel kutat. Ezzel egyidejüleg tervbe vettek vizsgálatokat és modellkisérleteket a következő központi információs tervekre vonatkozólag: számitástechnikai program; szakterminológia; tudományos publicisztika. Az egyes régiók fölötti tájékoztatási létesitmények között a szükséges mértékben kooperációs hálózatot kell létrehozni, amely biztositja az interdiszciplináris együttmüködést és a különböző szakterületekről származó valamennyi információ hozzáférhetőségét.

A hálózat koordinációját munkaközösség látja el, melyhez a szakmai tájékoztatási központok, a különleges céllal létrehozott tájékoztató intézmények valamint az alapvető tájékoztatási és dokumentációs társaságok tartoznak. A program további sulyponti kérdése az információ és dokumentáció infrastrukturájának megteremtése. Az I+D-program végrehajtása szempontjából nagy jelentősége van a Tájékoztatási és Dokumentációs Társaság (Gesellschaft für Information und Dokumentation - GID) létrehozásának, amelyben az információ és dokumentáció infrastrukturális feladatainak megoldására össze kell fogni az alábbi központi létesitményeket: Dokumentációügyi Intézet (Institut für Dokumentationswesen - IDW);

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Gépi Dokumentációs Központ (Zentralstelle für maschinelle Dokumentation - ZMD); Rendszerkutatási Tanulmányi Csoport Tájékoztatási és Dokumentációs Kutató Részlege (Forschungsbereich Information und Dokumentation der Studiengruppe für Systemforschung - SfS); a darmstadti Matematikai és Adatfeldolgozási Társaság Nem-numerikus részlege; a Német Dokumentációs Társaság Dokumentációs Oktatási Intézete (Lehrinstitut für Dokumentation -LID- der Deutschen Gesellschaft für Dokumentation - DGD); a DGD Tájékoztatástudományi Dokumentációs Központja valamint a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz mellett müködő Könyvtártechnikai Központ. A társaság feladatai: alkalmazott kutatás és kisérleti fejlesztés; központi technikai szolgálat (adatfeldolgozás és reprográfia); központi tájékoztatási és dokumentációs tájékoztató szolgálat; dokumentátorok képzése a régiók fölötti tájékoztatási létesitmények számára; a nyilvános szervek I+D területén hozott intézkedéseinek szakmai támogatása; a régiók fölötti tájékoztatási létesitmények tervezésében és kiépitésében való részvétel; az I+D-program javitásához szükséges eszközök tervezése; a régiók fölötti tájékoztatási létesitmények koordinálásában való részvétel és tanácsadás, valamint a megfelelő munkaközösségek titkárságának gondozása; részvétel a nemzetközi feladatok megoldásában és a nemzetközi irodák gondozása.

További infrastruktura-intézkedések: a tudományos és müszaki szakemberképzés támogatása; a tudományos kutatási program a főiskolákon; tervtámogatás a következő területeken: a főiskolákon kivüli kutatás és fejlesztés, tapasztalatcserék, a tájékoztatás és dokumentáció szabványositása, a tájékoztatási és dokumentációs technika továbbfejlesztése, központi könyvtári tervek, szakmai társaságok.

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az I+D-ellátás biztositásához nemzetközi munkamegosztásra van szükség, mivel nemzeti szinten nem áll rendelkezésre elegendő kapacitás az irodalom világméretü gyüjtéséhez és feltárásához; a nyelvi korlátok könnyebben leküzdhetők az irodalomnak az illető nyelvterületen való feltárása révén; az uj beszerzésekről és megjelenésekről adott tájékoztatás - ha nemzetközi keretben szervezik - megkönnyiti a nehezen hozzáférhető irodalom (kutatási jelentések, konferenciaanyagok, stb.) használatát; több együttmüködő esetén csökkennek az állandó költségek.

A nemzetközi munkamegosztás feltételezi az egységes módszerek és eszközök alkalmazását és fejlesztését, mivel ilymódon az egyes országok anyagai átalakitás nélkül alkalmazhatók a többi országban. A követendő elv: az adatbetáplálás decentralizált nemzeti előkészitése, központi nemzetközi tárolás, az egész anyag nemzeti használata (mágnesszalag).

Jelenleg 40 nemzetközi vagy több ország által létrehozott közös tájékoztatási szervezet müködik. Az együttmüködés szervei a szakmai tájékoztatás terén: az egyes szakterületek tájékoztatási rendszerei - európai létesitmények (pl. EURATOM, ESRO, stb.), és világméretü szervezetek (IAEO, FAO); több szakterület közös tájékoztatási hálózata (EG/System, UNESCO/UNISIST); két- és többoldalu szervek, tervezetek (pl. Németország/Franciaország rákkutatása - MEDLARS/USA).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szakterületek feletti együttmüködés szervei: Európai Közösségek (EG - Minisztertanácsi határozat 1971: a nemzeti I+D-politikák összehangolása, az infrastrukturális témákkal való foglalkozás, gazdasági és pénzügyi központok, jog és szervezet valamint a képzés egységesitése); OECD (a nemzeti I+D-intézkedések összehangolása, tapasztalatcserék, az egyes országok tevékenységének vizsgálata); UNESCO (az információcsere megjavitása, Copyright, képző tanfolyamok, a technika korszerüsitése, stb.); Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (FID - 57 tagországa van, 30 bizottsága müködik: kutatás, terminológia, osztályozás, kompatibilitás, képzés, stb.); Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetsége (IFLA - 88 tagországa van, 20 grémiuma müködik: egységesités, kutatás, nemzetközi kölcsönzési forgalom, stb.); Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO - 59 tagország, 3 bizottság: terminológia, dokumentáció, információfeldolgozás).

A nemzetközi együttmüködés fejlesztésével lehetővé válik a tudományos és technikai ismeretek szabad cseréje; a nemzetközi adottságok és fejlődési lehetőségek jobb személyzeti és pénzügyi hasznositása az együttmüködés, munkamegosztás és a közös tervvégrehajtás révén; a nemzetközi információcseréhez szükséges infrastruktura megteremtése a multilaterális ill. közös információs tervek tudományos, müszaki, szervezeti és személyzeti alapjainak fejlesztése révén; a tájékoztatás és dokumentáció nemzetközi feladatainak és terveinek eredményes megvalósitásához szükséges előfeltételek nemzetközi szintü megteremtése.

A HASZNÁLÓK INFORMÁCIÓSZÜKSÉGLETE

A KUTATÁS INFORMÁCIÓSZÜKSÉGLETE

A kutató számára nélkülözhetetlen az azonos kutatási területen müködő kollégák fontos publikációinak ismerete. Ezért egyrészt figyelemmel kiséri a szakmai folyóiratokban megjelent közleményeket, másrészt a szerzőkkel folytatott különlenyomat-csere révén direkt módon is információkat szerez az őt érdeklő uj anyagokról. A tájékoztató szolgáltatásoktól azt várja, hogy egy uj kutatási területre való áttérésekor témájához lehetőleg teljes, ugyanakkor kevés ballasztot tartalmazó publikációs jegyzéket kapjon. A továbbiakban pedig friss jelzéseket vár az ujonnan megjelent anyagokról. Az NSZK dokumentációs szolgáltatásai lényegében eleget tudnak tenni ennek az információigénynek. A tudósok a szolgáltatások következő elégtelenségeit kifogásolják csak: tul nagy az átfutási idő a releváns publikáció megjelenése és nyilvántartása között; a szolgáltatások nem igazodnak kellően az egyéni igényekhez, s gyakran teszik szükségessé az utólagos egyéni válogatást; az irodalmi hivatkozások nem teljesek; a jelzett irodalom beszerzése a kölcsönzési forgalomban lassu és fáradságos; sok esetben hibásak a forditások.

A GYAKORLAT INFORMÁCIÓSZÜKSÉGLETE

A gyakorlati szakemberek információigénye a kutatókénál lényegesen szélesebb körben mozog, kisebb idő alatt és kevesebb ráforditással kell tisztázni a kérdéseket, az érdeklődés elsősorban a tényekre és adatokra,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

valamint a rendelkezésre vonatkozik, módszertani kérdések iránt kisebb az igény. A gyakorlati szakemberek számára azok a tájékoztató kiadványok hasznosak, melyek magát az információt, s nem csupán annak forrását tartalmazzák. A köz- és gazdasági életben tevékenykedő döntéshozó és irányitó erők információszükségletére az jellemző, hogy a szaktudományi, müszaki ismeretek és az igazgatásra vonatkozó adatok mellett gazdasági, szociális, jogi, pénzügyi, politikai információkat is igényelnek, feladatukhoz alkalmazkodó válogatásban. A gyakorlati feladatok megoldásához szükséges információk biztositására a ma müködő tájékoztatási és dokumentációs intézmények sokkal kevésbé képesek, mint a kutatói információszükséglet kielégitésére.

AZ ÁLLAMPOLGÁROK ÉS A TÁRSADALMI CSOPORTOK INFORMÁCIÓSZÜKSÉGLETE

A magánszemélyek és a társadalmi csoportok az érdeklődésük kielégitéséhez és feladataik megoldásához szükséges szakmai információkat általánosan érthető, áttekinthető és könnyen hozzáférhető formában igénylik. Az információhordozó eszközök e használói csoport számára különösen jelentősek. A szükséges információkat ismertetések megfelelő formáiban kell rendelkezésre bocsátani, miközben a tudományos-müszaki információkhoz való direkt hozzáférést is biztositani kell.

Irodalomellátás a szakmai tájékoztató rendszerek tervezése szempontjából

A Német Szövetségi Köztársaság kormányának a tájékoztatási és dokumentációs tevékenység szinvonalának emelése érdekében hozott programjával (I+D-program) összefüggésben az Institut für Dokumentationswesen keretében müködő Szakmai tájékoztató rendszerek (Fachinformationssystemen - FIS) tervezésére létrehozott tervezőcsoport 1975 februárjában ülést tartott, melynek az volt a célja, hogy megfogalmazza az NSZK egyéni használói és dokumentációs szervei jövőbeni irodalomellátásának téziseit. A Nachrichten für Dokumentation c. folyóiratban (1975. 2. no. 47-49. p.) megjelent téziseket (Literaturversorgung unter dem Aspekt der Planung von Fachinformationssystemen) SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa tömöritette.

A. IRODALOM A HASZNÁLÓK RÉSZÉRE

ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYEK

1.1. Az irodalomellátást az általános tájékoztatási szolgáltatás részeként kell felfogni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1.2 Az irodalom hozzáférhetőségét sok gyüjtőhelyen kell biztositani. Gyüjtőhely alatt valamennyi, az 1973-as könyvtári tervben felsorolt létesitmény, valamint a főiskolai könyvtárak és az I+D-szervek értendők. A keresés, illetve a szervek minősége szerint két funkció különböztethető meg: a) utbaigazitó funkció (a használónak azokhoz a szervekhez való igazitása, melyek a b) funkciónak eleget tudnak tenni); b) kiszolgáló funkció (a kérdés pontositása, források megállapitása, a dokumentumok rendelkezésre bocsátása saját állományból vagy kölcsönzés utján). A funkciók az intézmények szinvonalához és nem a gyüjtőhelyek tipusához kötődnek, s adott esetben egybe is eshetnek.

1.3 Az irodalomellátáshoz mind a regionális, mind a szakterületi rendszer szükséges. Az ellátás fő terhét (a gyakran szükséges irodalom) a regionális szerkezet hordozza (az 1973-as könyvtári terv I-III. tipusába tartozó könyvtárak). A specializált irodalmat a szakmai szerkezet megfelelő kiépitésével kell biztositani.

1.4 Az irodalomellátás ezen a területen a FIS-könyvtárak (ezalatt a szakkönyvtárakat, a központi könyvtárakat, a gyüjtőköri együttmüködében résztvevő könyvtárakat és az I+D-szerveket értjük) és adott esetben további intézmények (pl. a levéltárak) révén valósul meg. A FIS-könyvtárak az 1973. évi könyvtári terv IV. fokozatának szabályai szerint müködnek.

1.5 Valamennyi FIS felelős szakterülete irodalomellátásáért.

1.6 Egy FIS-en belül az I+D és az irodalomellátás között szervezeti kapcsolatnak vagy szerződés szerinti megállapodásnak kell fennállni.

1.7 A könyvtárak és az I+D-szervek között szoros kapcsolatot kell kiépiteni a használói igények jobb felismerése érdekében.

1.8 A forrásbeszerzés "fehér foltjait" az I+D-szerveknek és a könyvtáraknak közösen kell felkutatni és megszüntetni. Ide tartozik pl. az illetékes szakkönyvtárak speciális irodalomformákra vonatkozó normaelőirásainak fejlesztése.

1.9 Az uj technológia alkalmazását (pl. mikroformátum, távközlés, stb.) az egyes FIS-ekben elő kell segiteni.

A KÖLCSÖNZÉSSEL SZEMBENI KÖVETELMÉNYEK

2.1 A könyvtáraknak és a FIS egyéb létesitményeinek az országos kölcsönzési forgalomban közvetlenül rész kell venni (a szabályoknak megfelelően), adott esetben a külföldi könyvtárakkal is kölcsönzési kapcsolatba kell lépni.

2.2 A FIS kölcsönzési forgalmának szakmai felügyeletét a szakmai tájékoztatási központok (Fachinformationszentrum - FIZ) látják el. Átalánydijas kölcsönzést kell biztositani a FIS-ek számára.

2.3 A központi szakkatalógus tul költségesnek és nem eléggé hatékonynak minősül.

2.4 Kivánatos viszont a központi szakfolyóiratkatalógusok kiépitése.

2.5 A központi szakkönyvtárak katalógusainak közreadása nem szükséges, kivételt alkotnak a szakkönyvtárak által szerkesztett szakbibliográfiák.

2.6 A gyakran keresett irodalom beszerzése a regionális koncepciónak megfelelően történjen (regionális központi katalógus). Szükséges javitások: a) gyorsabb nyilvántartásba vétel a központi katalógusokban (személyi feltételek javitása, elektronikus adatfeldolgozás bevezetése, röviditett

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

cimleirások, stb.); b) közvetlen megrendelés a régiókon belül (ISBN-nyilvántartás, a monográfiák és folyóiratok regionális adatbankjának kiépitése); c) a megrendelések gyors kielégitése.

2.7 A folyóiratirodalom megrendelésénél a legrövidebb beszerzési utat kell biztositani. Alternativa: a) központi folyóiratkönyvtár (a British Library Lending Division mintájára); b) decentralizált folyóiratellátás az érdekelt könyvtárak közvetlen beszerzése utján. Ez utóbbi esetben azonban biztositani kell a folyóiratoknak prézens állományban tartását a könyvtárakban és a másolóberendezésekkel való ellátást.

2.8 A nem publikált irodalom egy részét (kutatási jelentések, preprintek, laboratóriumi jelentések, stb.) nehezebb beszerzésük miatt minden illetékes helyen meg kell szerezni és fel kell dolgozni. Ezeknek a FIS egy gyüjtőhelyén (központi szakkönyvtár vagy gyüjtőköri együttmüködés vezető könyvtára) kell rendelkezésre állni. A kooperativ beszerzés vagy a központi raktározás szervezeti kiépitésekor a kölcsönzést is szabályozni kell.

2.9 A főiskolai anyagok beszerzéséért és szolgáltatásáért a főiskolai könyvtárak felelősek. Gondoskodniuk kell arról is, hogy ezt az irodalmat is feltárják az illetékes L+D-szervek.

2.10 A hivatalos nyomtatványokat, térképeket, stb. a nemzeti könyvtáraknak kell gyüjteni.

B. A DOKUMENTUMOK FELTÁRÁSRA VALÓ BESZERZÉSE

ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYEK

1.1 A dokumentumoknak a lehető leggyorsabban a feltárás rendelkezésére kell állni.

1.2 Az irodalom előállitóinak, a könyvtáraknak és az I+D-szerveknek a beszerzésnél együtt kell müködniök.

1.3 A könyvtáraknak és az I+D-szerveknek együtt kell müködni a feltárás terén.

1.4 Egy szakterület minden dokumentumát be kell szerezni, érdem szerinti válogatás nélkül.

1.5 A dokumentumoknak feltárás után egy központi helyen rendelkezésre kell állni.

PROBLÉMÁK

2.1 A könyvtárügy szervezete: tudományos könyvtárak; szakkönyvtárak; közmüvelődési könyvtárak; gyüjtőköri együttmüködésbe bekapcsolódó könyvtárak. Fenntartóik a Szövetségi Köztársaság, az államok, a városok, stb.

2.2 A dokumentációügy szervezeténél: az I+D-szervek nagysága; kellő költségvetés hiánya; teljesen független I+D-szervek; egy intézet keretébe tartozó I+D-szervek.

2.3 Nézetek a könyvtárak és I+D-szervek kapcsolatáról:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2.3.1 Amennyiben a dokumentumok feltárásáról van szó, a könyvtárakkal szemben előnyben kell részesiteni az I+D-szerveket. A dokumentum feltárásra való átadását a könyvtár ügyvitelébe kell beépiteni. Amennyiben a dokumentumoknak a könyvtáraktól kölcsönzés (másolat) utján való beszerzése hosszu ideig tart, az I+D-szerveknek maguknak kell a releváns dokumentumokat vétel, csere, ajándék vagy megegyezés utján beszerezni. A használók irodalomellátásának feladatát külön kell választani a feltárás szükségleteitől. Az ütközést a két szükséglet között el kell kerülni.

2.3.2 Az I+D-szervek használják fel a könyvtárak beszerzési tapasztalatait, igy pl. hozzanak létre közös szervezeteket meghatározott dokumentumfajták pl. a folyóiratok beszerzésére.

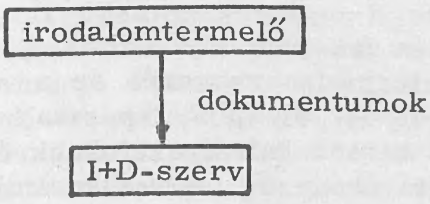
Az I+D-szerveknek az irodalomelőállitókkal való szoros kapcsolatait (a szakfolyóiratokkal, szerzőkkel való kapcsolatok, stb.) ki kell használni a tájékozódás és a beszerzés szempontjából. Az igy megszerzett dokumentumokat (ill. azok másolatait) az I+D-szerveknek továbbitani kell az illetékes könyvtárhoz. A központi témákhoz tartozó dokumentumokat szerezzék be az I+D-szervek maguk, a periférikus témák anyagát átkölcsönözhetik ill. a feltárás történhet helyben is (a könyvtárban).

2.3.3 Bizonyos dokumentumfajták esetében a könyvtárak szolgáltathatják az I+D-szerveknek a bibliográfiai adatokat (pl. a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő anyagokról a Deutsche Bibliothek).

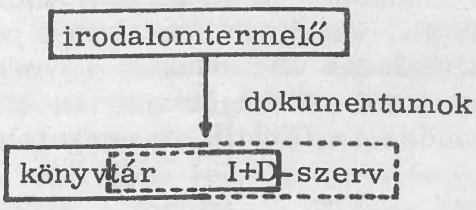
2.3.4 Az I+D-szervek a beszerzett dokumentumokat saját tájékoztató szolgáltatásaik számára használják fel. Az intézetek mellett müködő I+D-szervek könyvtári feladatokat is ellátnak (helyi kölcsönzés) és bizonyos fokig szakkönyvtárként illeszkednek a kölcsönzési forgalomhoz. Az I+D-szervek beszerzett dokumentumaik cimleirásait (lelőhelynyilvántartás) továbbitják a könyvtáraknak, a dokumentumokról másolatokat adnak egy központi könyvtárnak. A könyvtárak minden dokumentumfajtát gyüjtenek. Az I+D-szervek dokumentumai meghatározott időre a könyvtár rendelkezésére állnak.

A DOKUMENTUMOK FELTÁRÁSRA VALÓ BESZERZÉSÉNEK LEEGYSZERŰSÍTETT ALAPMODELLJEI

Önálló I+D-szervek

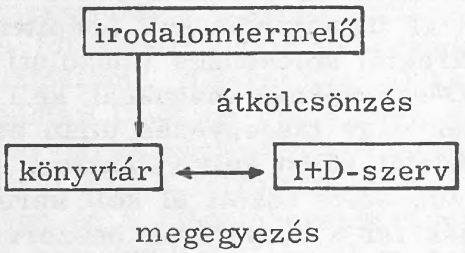

Függő I+D-szerv a könyvtáron belül

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Függő I+D-szerv a könyvtár mellett

A modellek elsősorban az önállóság, a dokumentumok beszerzésének és feldolgozásának problémáit veszik figyelembe. A további részletezésnek a következő szempontokon kell alapulni: dokumentumfajták; a dokumentumok eredete; a beszerzés módja; a beszerzés költségvetése; raktározás; a szerv felépitése és irányitása, személyzete; az I+D-szerv és a könyvtár funkciói; székhely; technikai felszerelés; a szakterület nagysága; finanszirozás.

Hogyan „dolgozik" a tájékoztatás?

M. KOROLEV

A Pravda 1974. szeptember 11-12-i számaiban, a lap tudományos rovatának helyettes vezetője tollából közölt cikk (Kak "rabotaet" informacija?) kivonatos forditása SONNEVEND Péter munkája.

"Javitani kell a tudományos és müszaki tájékoztatást, biztositani kell, hogy a technika, a technológia, a termelésszervezés és a vezetés területén elért tudományos eredményekről, az élenjáró tapasztalatokról szóló adatokat rendszeresen továbbadják az érdekelt ágazatoknak és vállalatoknak... Növelni kell a szabadalmi tevékenység és szabadalmi tájékoztatás serkentő szerepét." - olvashattuk már az SzKP XXIV. kongresszusának határozatában is.

A Szovjetunióban egy sajátos "iparág", az országos tudományos és müszaki információs rendszer (OTMIR) jött létre, amelynek jelentős szerepe van a tudományos és müszaki haladás ütemének meggyorsitásában, a gazdasági hatékonyság növelésében. A kilencedik ötéves tervidőszak éveiben (1971-1975) a többi ágazathoz hasonlóan az OTMIR is nagyot lépett előre a fejlődés utján.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az OTMIR legfontosabb mennyiségi mutatói:

- tájékoztatási intézményeinek száma: 10 össz-szövetségi szintü, 86 ágazati központi, 15 köztársasági és 89 regionális ágazatközi profilu önálló intézmény, ezenkivül helyi (intézeti-intézményi) tájékoztatási részleg mintegy 10 000 müködik, s utóbbiak számát növeli még további 1500 szakkönyvtár;
- a tájékoztatásügyben dolgozók száma 155 000;
- az OTMIR felhasználóinak száma: mintegy 5 millió kutató és gyakorlati szakember;
- a "nem-hagyományos" dokumentumok (kutatási jelentések, találmányi leirások, gyártmányismertetők, tudományos kéziratok, forditások, normativ-müszaki előirások stb.) együttes mennyisége eléri a másfél milliárd egységet.

Néhány adat a legnagyobb intézményekről: A VINITI, referáló folyóiratai forrásaként, évente 131 ország 66 nyelven kiadott több tizezer féle kiadványából másfél milliót meghaladó közleményt dolgoz fel, s egyik szolgáltatása keretében igénylésre 5,5 millió oldalról juttat el felhasználóihoz xerox-, fénykép- vagy mikrofilm-másolatot. A VNTICentr (Vszeszojuznüj naucsno-tehnicseszkij informacionnüj centr - Össz-szövetségi Tudományos és Müszaki Információs Központ) mikrofilmen tárol mintegy 500 ezer kutatási jelentést, disszertációt.

A tervidőszak éveiben az OTMIR intézményhálózata számbelileg lényegesen nem bővült. Uj intézmény az országos forditásnyilvántartó központ (VCP, Vszeszojuznüj centr perevodov naucsno-tehnicseszkoj literaturü i dokumentacii - Tudományos és Müszaki Szakirodalmi és Dokumentációs Forditások Össz-szövetségi Központja), ezen kivül négy ágazati és 21 regionális (ágazatközi) központ jött létre. Tájékoztató kiadványt az 1970-es 180 intézménnyel szemben 1974-ben már csak 100 jelentetett meg folyamatos jelleggel (a kiadványok - a teljes példánymennyiség - összterjedelme is jelentéktelen mértékben, 16 ezer ivvel növekedett). Ily módon nem az extenziv növekedés jellemző ezekre az évekre. A rendszer primér információbázisa viszont másfélszeresére nőtt. Megkezdődött a fejlesztési munkák nyilvántartása - a korábbi szintre, a tudományos kutatások regisztrálására épitve -, másfelől a természet- és alkalmazott tudományok köréhez felzárkózva, a társadalomtudományi tájékoztatás is jelentősen előrelépett, főleg az INION (Insztitut naucsnoj informacii po obscsesztvennüm naukam - Társadalomtudományi Tudományos Tájékoztatási Intézet) tevékenységének kibontakozásával. Hasonlóan fontos láncszeme az OTMIR hálózatának az ágazatközi információáramlás uj felelős szerve, az Össz-szövetségi Ágazatközi Tájékoztatási Intézet (Vszeszojuznüj insztitut mezsotraszlevoj informacii). Egyre szélesebb regionális hálózatot épit ki a szabványügyi tájékoztatás, amely 300 ezres állományával jelentősen hozzájárul a normativ-müszaki dokumentumok gyakorlati érvényesitéséhez. A gyártmányismertető kiadványok több milliós központi gyüjteményét a GPNTB gondozza - csupán olvasótermeiben évente 4,5 milliós prospektust adnak kézbe, s megkezdődött e téren is a regionális bázisok kiépitése. 1971-től háromszorosára nőtt az idegen nyelvü dokumentumokról készitett forditások terjesztett ivterjedelme. Kötelező jelleggel regisztrálják az országban végzett forditásokat, s csökken a forditások átlagos átfutási ideje.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

"Szolgáltatási" fázisába jutott a KGST-tagországok által létrehozott Nemzetközi Tudományos és Müszaki Információs Központ (NTMIK), amely mintegy sarkpillére a szocialista országok tervezés alatt álló nemzetközi tájékoztatási rendszerének.

A tájékoztatási tevékenység mind szélesebb körben hasznositja a legfejlettebb technikai megoldásokat (számitógépek, hirközlő berendezések, reprográfia stb.). A VNTICentr 1974 végéig gépre vitte a teljes kutatási jelentés-állományt, a VINITI több referáló kiadványát is számitógép segitségével állitja elő. A "Tudományos és müszaki tájékoztatás a Szovjetunióban" elnevezésü 1974-es kiállitáson 30 automatizált információkereső rendszert mutattak be. Igy egyikük, a FTOR 20-30 perc alatt szolgáltat adatot pl. a fluor részvételével végbemenő vegyi reakciókról.

Bővül a felhasználók tábora: az előző tervidőszakhoz viszonyitva 25%-kal több szakember él az OTMIR szolgáltatásaival. Egyidejüleg két és félszeresére nőtt, s eléri a 350 ezret azok száma, akiknek igényeit a figyelőszolgálat (szelektiv információterjesztés: SDI) keretében elégitik ki. Jelentős változások észlelhetők a tájékoztató kiadványok vonatkozásában: ma már több mint 80%-uk évente 12-52 alkalommal jelenik meg, s több mint 600 kiadványt - együttes példányszámuk 3,5 millió - postai előfizetés utján bárki megszerezhet (a tervek szerint a nyilvános postai terjesztés pár éven belül az összes tájékoztató kiadványra kiterjed).

Ám még mindig gyakori az az eset, hogy érdekelt intézmények és szakemberek nem a szakterületi tájékoztatási intézménytől, hanem napilapok, népszerü ismeretterjesztő kiadványok hireiből szereznek tudomást uj gépekről vagy tudományos eredményekről. Mi okozza ezt? Van-e egyáltalán közvetlen kapcsolat az információellátásra forditott kiadások és a tudományos-technikai haladás üteme közt? Egyes vélemények szerint az uj tudományos eredmények 80-85%-áról a kutatók a nem-publikált dokumentumokból értesülnek. Másrészt közgazdászok állitják, hogy a kutatásokra forditott összegek 40-70%-át az emészti fel, hogy nem veszik figyelembe a már meglévő eredményeket. E tekintetben több nem-et vetnek az információs rendszer szemére: tul sok a nem szükséges információ a szelektivitás hiánya miatt, nem elég gyors a szolgáltatás, gyakran nem hozzáférhető ujdonságokról tájékoztatnak (például még nem kezdődött el az uj termék szériagyártása) stb.

A tájékoztatási tevékenység valóban számos tekintetben gyermekbetegségekkel küszködik, ezek azonban részben objektiv, tájékoztatási rendszeren kivüli okok függvényei. Nehéz például az információbázis teljességét biztositani, mikor az országban müködő 22 ezer tervezőiroda fejlesztési munkáinak csupán 3%-át tudta regisztrálni a VNTICentr 1974-ben (a kötelező regisztrálás 1973 elejétől érvényes a fejlesztési munkákra is). A kutatásnyilvántartásban is vannak hiányosságok több főhatóság területén. (Egészségügyi, Felsőoktatási, Mezőgazdasági Minisztériumok, Tudományos Akadémia). Egyes minisztériumok nem követelik meg a figyelmet a forditások nyilvántartásában sem. Mielőbb meg kellene teremteni az egyes anyagok és vegyületek szabványositott adatainak információbankját, azonban a Szabványügyi Állami Bizottság még megfelelő munkaprogramot sem fogadott el a kérdés megoldásáról.

Magának a tájékoztatási tevékenységnek, az OTMIR-nek is jelentős változáson kell keresztülmennie. Munkája hagyományosan abban merül ki,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

hogy több-kevesebb sikerrel összegyüjti a dokumentumokat s továbbitja a felhasználókhoz. Napjainkban égető szükség van az elemző, értékelő tevékenység fokozására. Ezáltal lenne képes a tájékoztatás aktiv hatást gyakorolni a tudományos-technikai fejlődésre, a népgazdasági tervek kidolgozására. A továbbiakban pedig az legyen a célkitüzés, hogy a kutatásokról, fejlesztési munkákról szóló információkat ne azok befejezésének, hanem még tervezésének időszakában összegyüjtsék és továbbitsák minden érdekeltnek.

A válogató-értékelő mozzanat előtérbe kerülése, a "közlünk"-ről a "javasolunk"-ra történő áttérés megkivánja a tájékoztatásügyben foglalkoztatottak képzettségi szinvonalának emelését is. Ma még csupán az érdemi munkatársak 50%-a rendelkezik felsőfoku végzettséggel (az ágazatközi profilu regionális szerveknél pedig mindössze 30%). A gépesitettségi szinvonal is kivánnivalókat hagy maga után. A "főhivatásu" tájékoztatási intézmények többsége is a hagyományos kézitechnikával dolgozik, 26 rendelkezik saját számitógéppel, s 37 bérel gépidőt. Ez mindössze a legfontosabb intézmények egyharmada. A másolási kapacitás az igények 10%-ának kielégitésére elegendő. Mikrofilmező berendezés minden második intézménynél található, mikrolap készitésére alkalmas gép sehol sincs. A gyártott géptipusok minősége sem nyujt vigasztaló képet - a másolóberendezések gyártását rendelés hiányában (!) egyharmadára csökkentették. Ezek a problémák az Állami Tervbizottság és a felelős minisztériumok megfelelő hozzáállását igénylik.

Csak az általános érdekeltség növelésével érhető el, hogy áthidalják a ma még növekvő szakadékot a központositott információellátás és a helyi szintü felhasználás között. Ez ma az egész rendszer Achilles-sarka. A helyi tájékoztatási szervek hálózata nessze nem felel meg a nagyvállalatok, kutató-fejlesztő és egyéb szóbajöhető intézmények számának. A problémát fokozza, hogy az intézményi szintü tájékoztató munkatársak személyzetileg az adminisztrativ kategóriába tartoznak, s igy bármilyen létszámcsökkentésre, átszervezésre kerül sor - a leggyakoribb áldozatok éppen ők. Nyilván azért, mert még nem mindenütt tudatosult az a törvényszerüség, hogy a ma nem kellően tájékozottak holnapra elmaradottakká válnak. Tartalékok rejlenek a tájékoztató szolgáltatások jobb reklámozásában is (a központi intézmény nem kapna napi 1200 igénylést normativ-müszaki előirásokra, ha az érdekelt felhasználók tudnának arról, hogy a legközelebbi regionális szerepkörü szervtől is megkaphatnák ezeket a dokumentumokat).

A tudományos-technikai haladás több mutatószámmal jellemezhető. A villamosenergia-fogyasztás, a technikai ellátottság mellett a termelés szinvonaláról mind többet árul el az információval való ellátottság, az informáltság mértéke is. A szovjet tájékoztatási rendszerre, mint a világ legkiterjedtebb rendszerére, e tekintetben különösen jelentős feladatok hárulnak, ezért tökéletesitése, hatásának és hatékonyságának emelése elsőrendü népgazdasági feladat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nemzetközi konferencia az időszaki kiadványok szabványos bibliográfiai leírásáról (Párizs, 1975. október 21–22)

SZILVÁSSY Zoltánné

1. ELŐZMÉNYEK

Az időszaki kiadványok bibliográfiai leirását szabályozó nemzetközi szabvány gondolata az IFLA 1971-es ülésszakán Liverpoolban merült fel először. Ekkorra már elkészült az ISBD(M), a könyvek bibliográfiai leirásának tervezete.

A Liverpoolban megalakult munkacsoport (Joint Working Group) az elmult években igen értékes munkát végzett. Sokszempontu vizsgálatnak vetette alá az időszaki kiadványok problematikáját, a leirás bonyolult összefüggését az ISDS rendszer által megkivánt követelményekkel és egyéb szabványtervezetekkel, mig végül 1974 januárjában megjelent az ISBD(S) tervezete mint a Joint Working Group ajánlása.

Már 1974 végén világossá vált, hogy az eltérő nemzeti cimleirási szabványok, valamint az időközben müködésbe lendült ISDS központok előirásai nem egyeztethetők minden nehézség nélkül az ISBD(S) tervezet kivánalmaival. Igy a Joint Working Group már ez év elején körlevélben kérte az időszaki kiadványok feldolgozásában érdekelt szakemberek véleményét az ajánlásokkal kapcsolatban, jelezve, hogy az év 4. negyedében nemzetközi konferencia fogja megvitatni a felmerült problémákat ill. az ISBD(S) átdolgozására vonatkozó javaslatokat. (A magyar szakvéleményt az Országos Széchényi Könyvtár részéről a beszámoló szerzője készitette el.)

2. KONFERENCIA

Az előzetesen megküldött munkaanyag alapján megállapitható volt, hogy a hozzászólások három fő pont körül csoportosultak:

a) az ISBD(S)-t az eddigi törekvéseknél is erőteljesebben közeliteni kell az ISBD(M)-hez (ennek végleges kiadása, melyet 1973-ban Grenoble-ban hagytak jóvá, 1974-ben jelent meg),

b) törekedni kell az ISBD(S) és az ISDS még szorosabb kompatibilitására,

c) végül, a beérkezett vélemények tekintélyes részére az ISBD(S) szerkezetét érintő változtatásokat sürgetett (a "title proper" - a tényleges cim fogalmának beillesztése a "distinctive title" - a megkülönböztetett cim helyett; uj leirási szakaszok beiktatása stb.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A konferencián 20 ország és 3 nemzetközi szervezet (UNESCO, ISDS, ISO) képviselői vettek részt, továbbá 5 személy - különböző intézmények ill. nemzetközi szervezetek küldöttei - megfigyelőként voltak jelen.

A konferencián Mrs. Dorothy Anderson, a Londonban székelő UBC Iroda igazgatója elnökölt.

A két napos ülés eredménye a következőkben foglalható össze:

A jelenlevők az ISBD(S) tervezetének jelenlegi formáját nem fogadták el, s megállapodtak, hogy annak további átdolgozása ill. átszerkesztése szükséges. Ennek oka a következő: a konferencia előtti héten, október 16-17-én üléseztek Párizsban az IFLA különböző munkacsoportjainak elnökei, valamint a JSC AACR (Joint Steering Committee of Anglo-American Cataloguing Rules) tagjai. Itt határozat született az ISBD(G) = ISBD (General) létrehozásáról, melynek értelmében kívánatos, hogy valamennyi dokumentumtipus bibliográfiai leírásának szabványa azonos felépitésü, szerkezetü és központozásu legyen, s igy az IFLA az egész világra kiterjedően, kis- és nagykönyvtárak és egyéb érdekelt szervek számára egységes, áttekinthető rendszerbe foglalhatná a bibliográfiai leirás szabályzatait. Az ISBD(G) részletes kidolgozására munkacsoport alakult, a tervezetet az 1976-ban Lausanne-ban tartandó IFLA ülésen vitatják meg.

Mindazonáltal, az október 21-22-én összeült ISBD(S) konferencia már az ISBD(G) koncepció jegyében vizsgálta meg a vitára bocsátott tervezetet ill. hozzászólásokat, s igy a fentiekben, a), b), c) pontok alatt emlitett, előzetesen beküldött vélemények különleges hangsulyt kaptak. Éles vita után szavazás döntött arról, hogy a "Cim és szerzőség" szakaszban ujra megvizsgálandó a "title proper", a tényleges cim kérdése, mivel a "megkülönböztető cim", az ISBD(S) által javasolt fő azonositó elem, a generikus cimek esetében konstruált és nem a cimlapról leirt cim. Megvizsgálandók továbbá a leirás eddigi szabályai az ISBD(G) által ajánlott uj leirási szakaszok szempontjából (a "kiadás" külön szakasza; a dokumentumtipus sajátosságait feltüntető szakasz (időszaki kiadványoknál pl. a kiadási évtől eltérő tárgyév és egyéb időrendi megjelölések kerülhetnek ide); végül a nyomtatott megjelenési formától eltérő hordozók (mikrofilm stb.) meghatározására szolgáló szakasz).

Az ISBD(S) átdolgozása céljából a konferencia az eddigi munkacsoportot további öt személlyel egészitette ki, ennek keretében alulirottat is a munkacsoport tagjává választották. Az elnöki ill. titkári tisztet változatlanul M. L. Bossuat és M. Pelletier töltik be.

3. ISDS-MEGBESZÉLÉS (OKTÓBER 23)

Minthogy a fentebb ismertetett konferencia szinhelye Párizs volt, ahol az időszaki kiadványoknak az UNESCO égisze alatt szervezett nemzetközi nyilvántartó rendszere (ISDS) is müködik, lehetőség nyilt arra, hogy a konferenciát követő napon összeüljenek a nemzeti ISDS központok (irodák) vezetői és véleményt cseréljenek a gyakorlati munkák során felmerült problémákról, értékeljék az elért eredményeket, stb. A találkozó rendkivül hasznosnak bizonyult, a közvetlen, kerekasztal mellett folytatott megbeszélésen a következő kérdések kerültek sorra: a) az ISDS alapvető cimanyagának (Base File) állapota, publikálási lehetőségek; b) az évenként hatszori megjelenésre tervezett Bulletin funkciója, tartalma; c) a rend-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szeren belüli információcsere (a Nemzetközi Központnak küldendő jelentések, a nemzeti központok egymásnak küldött kérdései az időszaki kiadványok egyes adataira vonatkozóan, a NK általános tájékoztatási feladatai a rendszer tagjai irányában, stb.); d) a jelentendő adatelemekkel kapcsolatos problémák, a beálló változások jelentése.

Az ülésen M. Rosenbaum, a Nemzetközi Központ igazgatója elnökölt, s az egyes országok képviselői mellett részt vettek a megbeszélésen - tanácsadókként - a NK adott szakterületeinek felelősei is.

Könyvtári tanulmányút Franciaországban

CSÜRY István

A tanulmányutak egyik elsőrendü értelme abban rejlik, hogy életteljes összefüggésben, történeti, köznapi, szakmai és politikai tények bozótja közt kínálja a tapasztalati gazdagodást - ami pedig arcok, helyszinek megrajzolására, epizódok kiszinezésére s egyéb kitérőkre csábitja a beszámolót. És ennek - legalább módjával - engednem kell, ha néhány könyvtárismertető prospektus összefoglaló kivonata helyett személyes tapasztalatokból nyert felismerésekről próbálok számot adni.

Mert hogy is lehetne a Sorbonne-könyvtár, e minden filológusok álma-gyüjtemény tündöklését és nyomorát jobban érzékeltetni, mint végigvezetve az olvasót fapolcos raktár-zugokon (amelyek engem leginkább a pataki kollégium könyvtárára, az ottani raktárak könyvtáros-részegitő százados porszagára emlékeztettek, csak éppen nem a Tudományos Gyüjtemény és a Hazai Tudósitások, hanem a Journal des Savants és a Gazette de la France alatt roskadtak a szuette deszkák), vele együtt elsétálni a folyóiratolvasóterem ódon columbariumaiba zsufolt ötezernyi kurrens folyóirat sürü falanxa előtt. De nem mindjárt, hanem bevárva, hogy a kisérő kolleganő titkos jelére előbotorkáljon a terem mögé félemeletszerüen bujtatott munkaszobából egy másik, beengedjen az olvasó elől - gondolom - meglehetősen sikerrel rejtegetett szentélybe. Udvariasan mosolyogva a nagyszülőktől örökölt technikákon, nyilvántartásformákon, amelyek alapján azonban pillanatok alatt meggyőződhetünk pl. a debreceni egyetem Actáinak s más itthoni periodikumoknak meglétéről.

És tudná-e jobban dokumentálni a tájbibliográfiai és helyismereti gyüjteményi törekvések nacionalista vonatkozásait (pontosabban e formák s intézmények bizonyos történeti alakulatainak ráhangolódását a nacionalista ideológiai manipulációkra) maga Bata Imre, a müfaj jeles hazai ideológiakritikusa, mint a strassburgi Universitats- und Landesbibliothek - akarom mondani, a Bibliotheque Nationale et Universitaire - alsatica gyüjteményére vetett pillantás. Odafönt, a padlástérszerü ifjusági olvasóteremben tikkadtan zsufolódnak könyveik fölött a hallgatók - itt tágas, hüs termek, csend, vadonatuj, csukaszürke fémfelületek csillogása, a magamfajta által inkább csak prospektusokból ismert vertical és horizontal files és más

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

célbutorok betölthetetlennek tünő kapacitása, további terek igérkezése a gyorsütemü épületbővités nyomán, s aprólékos teljességü gyüjtés, kegyeletes őrzése plébániai hiradóknak, prospektusoknak, plakátoknak és mindennek, ami elzászi. Ahogy elzászi, sőt a katalógus szerint "nagy elzászi" Albert Schweitzer is, akinek müveiről, életéről éppen kiállitást tart a Könyvtár, mintegy rehabilitálva ezzel az 1917-18-ban gyanus idegenként ("comme national d'une puissance ennemie") a lambarenei néger-kórházból a garaisoni és saint-rémy-i koncentrációs táborba "deponált" müvészt, néger-orvost és internacionalistát. A könyvtár látogatójának végig kell gondolnia a zömében halálra itélt, mert az egymást váltó soviniszta kulturpolitikák kezén hol francia, hol német társadalmi bázisától mindmáig megfosztott, s nem a közös emberi kulturális örökség kitáruló hüségével, hanem birtokosi elzárkózással kezelt hárommilliós könyvkincs viszontagságait is.

Még csak egyet az általánositáshoz segitő, mélyen megvilágitó epizódok sorából. Bordeaux elővárosa, Talence malter- s festékszagtól friss tömbházai, füves-fás térségei közt a miskolci Egyetemváros többszörösére széthuzott campus utjait róva kapom az eligazitást: "A könyvtár?... Innen husz percre. Csak mindig a chateau d'eau irányában!" Már a viztoronynál járok, ideje megkérdeznem a szembejövőt. "A könyvtár?... De hisz épp az ellenkező irányba tart. Jöjjön vissza velem. Innen egy negyedóra." S ahogy - végre, csakugyan, a könyvtár! - a szakmabeli számára oly otthonos szerkezetü épületben könnyen eltájékozódva bekopogok a conservateur en chef ajtaján: "Persze, hogy a könyvtár! De ha monsieur Csürynek van szerencsém, mademoiselle Traissac már egy fél órája várja a másik épületben. Nem messze, a chateau d'eaunál." Hamar, a szelid arcu kolleganő beültet 4-es Renault-jába - szakasztott mint egy debreceni munkatársamé - s pár perc mulva át is ad főnökének, aki - mily kegyetlen találóan nevezik az igazgatót - az egyetemi könyvtárak közös szervezetének administrateurje. Mert mondanom sem kell, hogy a modern könyvtárszervezet egy decentralizált modellje valósult meg itt Bordeauxban. A főnök irodáját a legnagyobb méretü társadalomtudományi épületben helyezték el, amelynek két alsó emeletén a jogász olvasók szabadpolcos térségei találhatók (külön az alsóbb és a felsőbb évfolyamok ill. a kutatók számára), a két felsőn pedig a filológusoké. Hasonló szerkezetü a természettudományos épület, amelybe az imént uticélom küszöbéről kalauzoltak vissza. Az orvoskar még távolabbi épületében nem jártam. Első utbaigazitóm minden bizonnyal bölcsész vagy jogász hallgatónő volt, aki talán nem is tudta, mi célt szolgál a természettudományos könyvtárépület, bár naponként eljárt előtte. Második kalauzom pedig, mint - nyilván - természettudományos hallgató, sohasem tette még be a lábát a társadalomtudományi épületbe. S a jelek szerint hasonló elkülönültségben dolgoznak valamennyi kar alsóbb és felsőbb évfolyamai. Ami rendjén is volna, ha a könyvtárhasználat ökonómiája ugyanolyan elveken alapulna, mint - mondjuk - a közétkeztetésé vagy a lakossági beszerzéseké.

Az egyetem lényege a szakiskolával szemben éppen az, hogy kedvez az ismeretek hibridizációjának. Diszciplinák keresztutjain és csomópontjain vezeti át hallgatóját, kitéve őt messziről jött hatásoknak, értesüléseknek. Az elszigetelt szaktárgyat nem ismerő egyetemi munka szükségleteinek tehát szerintem a megfelelő egyetemességü könyvtár tud igazán eleget tenni,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

amelynek szakositott elrendezése lehetővé teszi a diszciplinánkénti elmélyedést, ugyanakkor jól reprezentálja azok összefonódását, ablakot nyit távoli területek felé s a müvelődés kalandos utjára csábitja az olvasót. Bizonyos oktatás- és kutatásszociológiai tényezők, tanszéki és szaktárgyi kapcsolatok mellett éppen a könyvtár az, amely alapot adhat az egyetemi munka egyetemi jellegének. És hogy e modell épitészeti megoldása nem képtelenség, nem mond ellent egy kiterjedt campuson belüli közlekedés ökonómiájának, azt a mi miskolci NME Könyvtárunknak a közlekedőutak csomópontjában elhelyezett épülete bizonyitja. Birálhatnám még a könyvtár bordeauxi sémáját üzemszervezési, könyvtárökonómiai szempontbók, de a mondottak után ennek elégtelen megvalósulása is meglehetősen nyilvánvaló.

Kell-e hangsulyoznom, hogy a birálatban csupán a látottak hazai tanulságát próbálom megfogalmazni, s a legkevésbé sem lekicsinyleni a részleteiben sok követendőt is tartalmazó szervezeti, épitészeti megoldásokat, vagy éppen az épületbeli és technikai ellátottság mértékét, szinvonalát. Nemhogy itt, a nőttére mért uj falak közt, de a régi épületekben sem találkoztam megoldatlan könyvtárfejlesztési problémákkal. M. Tuilier, a Sorbonne Könyvtár igazgatójának asztala boritva volt mérnöki rajzokkal, amelyek a rue des Écoles-beli beékelt épület földalatti repozitóriumokkal való bővitéséhez készültek. A Sainte-Geneviève könyvtár is a bővités terveit érleli, bár udvarán még nem tulságosan rég készülhetett el a hatalmas befogadóképességü raktárépület. A párisi Bibliothèque Nationale a Versaillesban épült pótraktárba helyezi ki ritkábban használt gyüjteményi egységeit. Strassburgban javában folyt az egyetemi és nemzeti könyvtár melletti, részben már igénybe vett épülettömb teljes átalakitása könyvtári célra. Ami mégis hátrányos helyzetet teremt a régi könyvtárak fejlesztése terén, az éppen nagy multjuk elkötelező ereje, épületeik és gyüjteményegyüttesük már-már nem is csak müemléki védelmet, de az emberiség nagy alkotásait megillető, féltő megbecsülést érdemlő értéke. Megengedhetetlen olyan bővités, amely megváltoztatná akár az épületek, akár a gyüjtemények müemléki képét, vagy más módon érintené eredeti esztétikai értékük érvényre jutását. Ezért olyan esetekben is, amikor pl. egyetemek átfogó rekonstrukciójára, vagy egész egyetemi városok épitésére kerül sor, a régi könyvtár helyén marad, s csak egyes modern gyüjteményi rétegek kiemelésével, áthelyezésével követi a bővülő s odébb telepedő egyetemet. Igy vált meg a Sorbonne könyvtára orvosi és természettudományos anyagától, lett a kari könyvtárak laza szervezetének központja, s készül - legalábbis elvben - arra, hogy ujabb tudománycsoportok kiröpitésével később tovább szükitse gyüjtőkörét, összegyetemi funkcióját. Igy különült ki a strassburgi egyetemi könyvtár orvostudományi részlege s költözött a távolabb fekvő orvoskari telepre.

A teljesen megujult és épületbeli kereteit szabadon alakitó bordeauxi egyetemi könyvtár ezzel a kényszerrel csak a távol elhelyezkedő orvoskar vonatkozásában találkozott, mégis eleve helyileg szétszórt kari tagoltságban hozta létre szervezetét. Ugy tetszik, hogy Franciaországban ez a történeti kényszerüségből kialakult séma kezd általánossá válni, s ott is érvényesül, ahol a külső körülmények más megoldásokat is lehetővé tennének. A hasonló viszonyok hasonló megoldásokat érlelnek nálunk is. Ha lesz uj természettudományi telep a Lágymányoson, lesz uj könyvtára is, a régi pedig az egyetem szétszóródásával arányban szükiti hatáskörét,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gyüjtési profilját. A szegedi egyetem eredendő szétszórtsága mindig is kérdésessé tette a könyvtári szolgálat legmegfelelőbb módját - egészen addig, hogy a kari tagoltságu szervezet sem kínálna kedvezőbb helyszini megoldást a jelenlegi centralizáltnál. Pécsett az a paradox helyzet állt elő, hogy egy egykaruvá redukált egyetem megmaradt kara került messze saját központi könyvtárától, s a létesülő kari könyvtár elvben ugyanazon tudománykör párhuzamos könyvtári ellátását produkálja.

Nem a realitásokat figyelembe vevő, mozgékony szervezeti formákkal perlekedem a franciaországi spontán fejlődést bemutatva. Ezek nyilván célravezetőbbek, mint amilyen a dogmatikus ragaszkodás lenne egy eszményi modellhez, ha az topográfiailag tarthatatlan, ha megszünteti a kapcsolatot az egyetemmel, megfosztja a tanárokat és a hallgatókat a könyvtárhasználat normális feltételeitől. Annál nyomósabb figyelmeztetést tartalmaz a fenti helyzetkép és kritika az egyetemszervezés és egyetemtelepités két fontos alapelvének tiszteletben tartására: 1. Elejét kell venni annak, hogy az intézmény növekedése topográfiai széthulláshoz, dezorganizációhoz vezessen. Az egyetemi szervezetek optimalizálódása során elsőrendü feladat az optimális nagyságrend meghatározása, beleértve a létszámok, távolságok, épületméretek legkedvezőbb mennyiségi viszonyait. 2. Az egyetemszervezés mind szervezeti, mind épitészeti vonatkozásban a kutató és a tanulmányi munka természetéből, sajátos ökonómiájából kiinduló komplex feladat. Ennek összefüggésében lehet és kell a könyvtár szervezeti modelljét és telepitését megszervezni, nem pedig egy már kialakult helyzethez utólag hozzáigazitani, vagy még igénytelenebb kényszermegoldásokat vagy nem-megoldásokat megtürni.

Hasonlóan gondolatébresztő az egyetemi könyvtárszervezés honi tökéletesitése szempontjából az a mód, ahogy a francia egyetemi könyvtárak kettős függőségét s ezen belül igazgatási és gazdálkodási önállóságát meghatározták. A mieinkhez hasonló könyvtári tanácsok valamennyi francia egyetemi könyvtár mellett müködnek. Ezek azonban nem mindig tisztán egyetemi szervek, hanem más területeken müködő közéleti személyiségeket is bevonnak tagságukba. Igy a strassburgi egyetemi és nemzeti könyvtár tanácsában a helyi közigazgatás vezető emberei is részt vesznek. E tanácsok hivatása és jogköre megfelel tagságuk magas hivatali és tudományos szintjének. Évente egyszer, legfeljebb kétszer üléseznek. Főfeladatuk a könyvtár költségvetési tervének jóváhagyása. Magát az összköltségvetést azonban nem az egyeteméből kell kikanyaritani, mint nálunk, s ezzel eleve ki van küszöbölve az egyetemek és könyvtárak viszonyából minden érdekösszeütközés, s az irodalomellátás pénzügyi megalapozásából minden helyi esetlegesség és szubjektiv tényező. Az összkeretet főhatósági szinten állapitják meg. A legfelső szinten megállapitott és a könyvtári tanács által ráforditási arányai tekintetében jóváhagyott kerettel aztán az igazgató teljes önállósággal és felelősséggel gazdálkodik.

Az országos könyvtárpolitikai célok és az egyetemi érdekek érvényesitésének ezt a gazdasági tényezők által megvalósuló mechanizmusát az irányitás mindkét szintje szempontjából hatékonynak, s a megalapozott könyvtári munkára nézve egyértelmüen kedvezőnek tartom. Teljes komolysággal kell emlékeztetnem mindenkit, aki érdeklődést vagy felelősséget érez egyetemi könyvtáraink iránt, hogy gazdálkodásbeli önállóságuknak immár csaknem egy évtizede történt megvonása a tervezés és az igazgatás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

korábbi szilárd alapját megszüntette ezeknél az intézeteknél. A helyi tényezőktől függő mértékben visszafejlődik beszerzési keretük, sőt a könyvtárosi béralap más egyetemi célra történő elvonására is adódik példa.

Egy uti beszámoló kereteit még az ide kivánkozó epizódoknál is jobban szétfeszitené, ha megpróbálnánk részleteiben ismertetni a legfelső szintü ágazati irányitás (a szakfelügyelet) szervezetét, müködését s azt a módot, ahogyan az meghatározza az egyetemi könyvtárak közvetlen igazgatását. Nagy vonásaiban nálunk is ismert a Direction des Bibliothèques de France, az ágazati irányitást ellátó tárcaközi igazgatóság tevékenysége. Olvastunk operativ munkastilusáról, s arról, hogy financiális támogatás nyujtásával közvetlenül tudja befolyásolni a könyvtárak müködését, függetlenül attól, hogy azok fenntartója milyen más testület. Kevésbé ismert a francia könyvtárosok képesitési követelményeinek, alkalmazásának és besorolásának rendszere, s az a feladat- és hatáskör, amelyet a Direction des Bibliothèques mindhárom vonatkozásban ellát. Itt csak azt emelném ki, hogy a könyvtárosi munkahelyeket az egyetemi könyvtárakban is a Direction des Bibliothèques tölti be, mégpedig anélkül, hogy a jelölt személyére vonatkozólag kikérné az igazgató véleményét. Bordeauxi kolleganőmmel egyetértően emlitjük, hogy igy bizony a vezetés ama közmondásos alapfeltétele nem valósul meg, hogy az igazgató céljainak megfelelően válassza ki munkatársait. E kétségtelen negativum mellett azonban érdemes elgondolkozni a rendszer előnyös mozzanatain. Pl. azon, hogy a káderképzés létszámtervezését, a könyvtári munkaerőgazdálkodást optimálisan biztositja. Nem utolsó szempont, hogy kedvező a munkakör társadalmi megbecsülésére nézve. (Aminthogy minálunk érezhető presztizscsökkenést hozott, hogy a minisztériumok fokról-fokra leadták előbb a közemberi, később bizonyos vezető állások betöltésének jogkörét.) És fontos közigazgatási tanulság, hogy egy hazánknál sokszorta nagyobb országban meg tudják oldani a könyvtári intézményrendszer centralizált káderutánpótlását. A központositott személyzeti ellátás pedig következetesebben tudja érvényesiteni a szakképzettségi követelményeket és maximálisan visszaszoritja azt az elterjedt egyetemi gyakorlatot, hogy a be nem vált tanszéki munkatársak és professzori rokonok elhelyezési gondjain a könyvtár rovására könnyitsenek.

Mindezt persze nem a sematikus átvétel támogatására emelem ki. Szolgaian már csak azért sem vehetnénk át a megoldást, mert Franciaországban a könyvtárosi állások betöltésének egyetlen és elengedhetetlen feltétele a könyvtárszakos diploma. Az olyan sokrétü tudományos feladatot végző intézménynél is, mint a Bibliothèque Nationale, a diplomás munkatársaknak mindössze 3%-át teszik ki azok a specialisták, akiket nem könyvtárosi, hanem valamely szaktudományos felkészültségük miatt alkalmaznak. A mi egyetemi könyvtáraink viszont egyre inkább felismerik, hogy tartalmi feladataik ellátása a profiljuknak megfelelő szaktudományos specialisták alkalmazását követeli meg, s visszaállitják talpazatára a tudós könyvtáros eszményét.

Mindenütt kerestem a meglátogatott könyvtárat ismertető, a munka egyes részleteit leiró, szabályozó dokumentumokat, hogy a rövid látogatások során szóban szerezhető információnál jóval többhöz és pontosabbhoz, teljesebbhez jussak, s persze, hogy idehaza legyen ami rögzitse, frissitse a halványuló emlékezetet. A munkaszervezés stilusára utal, hogy amerikai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mintáju operativ kézikönyvekre az egyetemi könyvtárakban sehol sem akadtam. Egyedül a Sorbonne Könyvtár periodika-tárában tudtak megörvendeztetni néhány stencilezett lappal, amelyen a részleg merőben alkalomszerüen és önszorgalomból jegyezte fel a munkájára vonatkozó fontosabb tudnivalókat. Tanulmányutam egyik célkitüzése majd hogy meg nem hiusult a szervezés irásbeli rekvizitumainak e fogyatékossága miatt.

A modern irodalmi és nyomdatermékek tipológiájának rendszerező kidolgozása ill. a kiadványtipusoknak a nemzeti könyvtárak kötelespéldány-megőrzési és szelektálási gyakorlatával való összevetése terén elért eredményeimet szerettem volna a Bibliothèque Nationale gyüjtési elveinek tanulmányozása alapján továbbfejleszteni. A legilletékesebbel, Mme Honoréval, a Département des Entrées conservateur en chef-jével folytatott hosszabb beszélgetés azonban csak arról győzött meg, hogy a legfontosabb alapelvben egyetértünk: vannak érdemleges információt nem, vagy csak másodkézből közlő dokumentumok, s ezek megőrzését a nemzeti gyüjteményben semmi sem indokolja. Elesik a nyomda- és kulturtörténeti szempont is, amely a régi korok minden papirfoszlányát gyüjteményi értékké avatta. Ami aztán a kiadványtipusokat s a rájuk vonatkozó gyüjtési praxis részleteit illeti, a beszélgetés csak arra utalt, hogy egyes értéktelennek érzett kategóriák kiszürése vagy megtartása terén meglehetős bizonytalanság uralkodik. A szabályzat nem tüntet fel kizárt müfajokat azokon tulmenően, amelyeket a kötelespéldánytörvény is emlit (aprónyomtatványok: meghivók, névjegyek, cimkék stb.). A beszolgáltatás - amelynek érdekessége, hogy két forrásból történik: négy példányt a kiadó ad be, kettőt a nyomda - egyébként ugyancsak nem következetes. Ugyanazon efemernek érzett kiadványtipust ugyanazon nyomda néha beküldi, máskor nem. (Ismét egy tanulság, amelyet uj kötelespéldányutasitásunk előkészitőinek figyelmébe ajánlok: a francia tapasztalat szerint is helytelen a beszolgáltatók szelekciós érzékében megbizni.) Mindamellett, a nélkülözött részletes szabályozás helyett egy másfajta dokumentummal segitette tanulmányaimat Mme Honoré: saját különlenyomatával ajándékozott meg, amelyben történeti ismertetését adja a "publications mineurs" kategóriájába sorolt kiadványok kezelésének a Bibliothèque Nationaleban. Ha nem is a tipológiához és a szelekcióhoz, de az adekvát kezelésmód kialakitásához jó segitséget ad ez a Julien Cain emlékkönyvben kiadott irás.

Beszélnem kellene még az architekturákról. Az olvasótömegekről, amelyek minden széket, zugot elfoglalnak a termekben. Kezelésük épp ezért némileg hivatalos stilusáról. Az 50 centimes-mal járó, de gyakran elromló xerox-automatákról. A napi 100 cimfelvételt magától értetődő adatként közlő könyvtárosnőről, egyáltalán a mienknél frissebb munkastilusról, és kevesebb pacuhaságról. A kötelező munkaidő intézményekénti eltéréséről és a mozgékony munkaidő bevezetéséről a Sorbonne Könyvtárban. A kulcsra zárt és csengetésre nyiló igazgatói ajtókról, amelyeken közvetlenül a folyosóról s nem titkári szobán át a bemenet. Néhány folytatást igérő személyi kapcsolatról. De mert a müfaj terjedelmi korlátot parancsol, hadd tartogassam ezeket s másokat beszélgetések számára, vigyem tovább napi munkámba s elegyitsem későbbi irásokba.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

50 éves Romániában a felsőfokú könyvtártudományi oktatás

Corneliu DIMA-DRĂGAN

A bukaresti egyetem rk. tanárának lapunk számára irt cikkét (L' enseignement bibliologique universitaire en Roumanie. Un demi-siècle d' existence et de développement) KÖVENDI Dénes forditotta.

1864-től számithatjuk Romániában az országos könyvtári rendszer kialakulását. A rendszer fejlődése egyre sürgetőbbé tette a könyvtárosok szakképzéséről való gondoskodást. Már a századfordulón felmerült az a gondolat, hogy az Állami Levéltár mellett Paleográfiai Intézetet létesitenek, s ebben a történelem segédtudományai mellett a könyvtártudományt is tanitani fogják.

A LEVÉLTÁRI ÉS PALEOGRÁFIAI FŐISKOLA

Az elgondolás azonban csak negyedszázaddal később valósult meg. 1924-ben alakult meg a Levéltári és Paleográfiai Főskola, s 1925-ben nyilt meg ennek Bibliológiai Tagozata. A tagozat vezetője Alexandru-Sadi IONESCU (1) lett, a Román Tudományos Akadémia könyvtárosa. 1925. december 10-én kezdte meg könyvtártudományi előadásait, amelyeket a Főiskola hallgatóin kivül a legfontosabb bukaresti könyvtárak munkatársai is látogattak. A következő tanévben átfogó bibliográfiai tananyaggal akarta bőviteni a képzés tartalmát - hirtelen halála azonban évekre megbénitotta az alig megalakult Bibliológiai Tagozat müködését.

Csak 1929 januárjában indult meg ujra a főiskolán a könyvtártudományi képzés. Az előadó Nicolas GEORGESCU-TISTU (2) lett. A Főiskolán általa kialakitott könyvtártudományi képzés három fő tantárgya: bibliológia (lényegében: könyvtörténet), könyvtártan (könyvtári törvények és könyvtárszervezet), bibliográfia. - A végzett növendékek szakdolgozat és gyakorlati vizsga (az ETO konkrét alkalmazása) alapján kaptak oklevelet.

1939-től Maria DUMITRESCU (3) vezette a könyvtártudományi oktatást a Főiskolán, egészen az intézmény megszünéséig (1950).

A BUKARESTI EGYETEM

Az egyetemen is Georgescu-Tistu professzor vezette be a könyvtártudományi oktatást. Mielőtt a biliológia hivatalosan is tantárgy lett volna a bölcsészettudományi karon, ő már évek óta tartott it rendszeres bibliológiai előadássorozatot. Azóta - változó szervezeti formák között - megszakitás nélkül folyik a könyvtártudomány oktatása a bukaresti egyetemen.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ez a könyvtártudományi oktatás az első két évtizedben (1932-1952) teljesen tájékoztató jellegü volt; előterében a könyvtörténet, a bibliográfia és a szellemi munka technikája állott. Az előadások anyagát három sokszorositott kiadvány foglalta össze: Bibliológia (1946), A szellemi munka (1947), Az irás és a könyv (1948). Georgescu-Tistu vetette meg az egyetemen a Könyvtártudományi Szeminárium alapjait is; a Szeminárium szakkönyvtárral és saját kiadvánnyal (Scriptum, 1943) rendelkezett. Bibliológiai Kört is szervezett, amely minden fővárosi szakember előtt nyitva állott.

1960 után fakultativ tárgyként szervezték ujjá az egyetemen a könyvtártudományi oktatást - előbb a román nyelv és irodalomtudományi kar hallgatói, majd interdiszciplináris tantárgyként az egyetem bármely karának hallgatói számára. A tanszéket 1960-1969 között Mircea TOMESCU (4), 1969-1972 között pedig Dan SIMONESCU (5) vezette, majd 1972 óta e sorok irója.

Jelenleg a bibliológia előadása (amelyet szeminárium egészit ki) valamennyi kar utolsó éves hallgatóinak szól. Egységes szerkezetü tantárgy - ez biztositja interdiszciplináris jellegét -, de négy részre tagolódik. Ezek:

1. könyvtártan (bibliothéconomie); azoknak az ismereteknek és szabályoknak az együttese, amelyek tárgya a dokumentáció előállitása, gyüjtése és szervezése, a gyüjtemények hozzáférhetővé tételének módszerei, a kapcsolatok a tényleges vagy potenciális olvasókkal, az emberi müvelődés valamennyi korszakában felhalmozott szellemi örökség megőrzése és továbbadása;

2. bibliográfia, vagyis a könyvekben és egyéb fajta dokumentumokban rögzitett ismeretek megszervezésének és szétsugárzásának tudománya;

3. a szellemi munka technikája mint a tanulást, a kutatást és a szellemi alkotómunkát irányitó szabályok és módszerek együttese;

4. bibliofilia, amelyen az irás, a könyv és mindenekelőtt a könyvtárak történetét értjük.

A bibliológia mint interdiszciplináris tudomány és az egyes szaktudományok közötti módszertani kapcsolat fejeződik ki a diplomamunka jellegében; ennek tárgya ugyanis mindig a bibliológia alkalmazása egy bizonyos szakterületre.

A korszerü felsőoktatás parancsolóan követeli, hogy a kutatómunkát és a gyakorlati tevékenységet szervesen épitsük be az oktatási folyamatba. Ennek érdekében egy idő óta a fakultativ bibliológiai oktatást az első évfolyamon "termelési gyakorlat" előzi meg (valamelyik nagykönyvtárban). Tervezzük olyan bibliológiai szeminárium szervezését is, amely az egyes évfolyamok tematikájához igazodik. A folyó tanévben egyhetes termelési gyakorlattal kombinált szemináriumot is szervezünk; ennek keretében - szorosan együttmüködve az Egyetemi Számitóközponttal - a számitógép információtárolásra és hasznositásra való alkalmazásának, valamint a könyvtári szolgáltatások gépesitésének időszerü problémáival foglalkozunk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az egyetemi bibliológiai oktatás saját kiadványsorozattal is rendelkezik. Ez a Studia Bibliologica (első kötete 1965-ben jelent meg), amely nemcsak az oktatók irásait közli, hanem nagy teret szentel a hallgatók munkáinak is, részleteket közölve a legértékesebb szemináriumi vagy évfolyamdolgozatokból, diplomamunkákból.

A román nyelv- és irodalomtudományi karon magasabb képesitést is lehet szerezni ezen a szakterületen, könyvtár- és tájékoztatástudományi doktorátus formájában. Ez a munka Simonescu profeszszor irányitásával folyik.

A KOLOZSVÁRI EGYETEM

A kolozsvári egyetem bölcsészettudományi karán 1932-ben szervezték meg az "általános biliológia" oktatását; ezzel a feladattal rendkivüli tanári minőségben Joachim GRĂCIUN-t (6), a kiváló bibliográfust bizták meg.

Az oktatás megindulásakor a tananyag négy részre tagolódott: Bibliográfia; könyvtártan; általános bibliológia (egyetemes könyv- és irástörténet); román bibliológia (román könyv- és irástörténet). Az oktatómunka termékei közé tartozik egy értékes kiadványsorozat is, a Bibliotheca Bibliologica, amely 15 bibliográfiát és 4 bibliológiai tanulmányt tartalmaz.

1943-ban a biliológiai képzést "a román történetirás és segédtudományai" néven szervezett tanszék feladatkörébe utalták. Ma is ebben a keretben folyik az oktatás.

ÖSSZEGEZÉS

A román felsőfoku könyvtártudományi oktatás, fennállásának fél évszázada alatt, többféle didaktikai modellt alakitott ki. Mindegyikük a könyvtárosi hivatás valamilyen koncepcióját tükrözi. Leginkább életképesnek a "könyvtáros-tanár" formula, a kétféle tevékenység szintézise bizonyult; ez felel meg legjobban a román bibliológia hagyományainak. Elvégre a könyvtárban dolgozó szakemberek több mint 80%-a eredetileg pedagógiai képesitést szerzett. Főként a román nyelv és irodalom, valamely idegen nyelv vagy más humán tárgy tanárai ezek. A nagykönyvtárak, valamint a tájékoztatási központok munkatársai között - a dolog természetéből kifolyólag - a reál tárgyak tanáraival, valamint más felsőfoku képesitésü szakemberekkel (jogászokkal, mérnökökkel, orvosokkal) is találkozunk.

A könyvtáros-tanári modell érvényesülését jelzi a könyvtártudományi tárgyak oktatásának bevezetése a filológiai jellegü karokon, kötelező tárgyként, különféle könyvtárakban eltöltendő kéthónapos gyakorlattal kiegészitve. Emellett megmarad a fakultativ könyvtártudományi oktatás is a román nyelv- és irodalomtudományi kar utolsó évfolyamán.

Előtérbe kerül a posztgraduális (az egyetemi diploma megszerzését követő) könyvtártudományi szakositó képzés is, azoknak a könyvtári és tájékoztatási dolgozóknak a számára, akik más jellegü felsőfoku szakképesitès birtokában kerültek ebbe a munkakörbe. - A felsőfoku szakmai képzés uj irányzatát jelzi végül a könyvtártudomány egyre nyilvánvalóbb interdiszciplináris jellege.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ezekben foglalhattuk össze a román egyetemeken folyó könyvtártudományi képzés jelenlegi helyzetét és fejlődésének lehetőségeit - fél évszázad hagyományainak és tapasztalatainak eredményeit.

JEGYZETEK

1. Alexandru-Sadi IONESCU (1873-1926) Franciaországban született, Bukarestben végezte az egyetemet. 1902 óta dolgozott a Tudományos Akadémia Könyvtárában. Ő vezette be Romániában az ETO alkalmazását; 1908-ban meginditott "Bibliografia economică română" c. folyóiratában ismertette és propagálta a rendszert, amelyre 1915-től kezdve át is állitotta az Akadémiai Könyvtár katalógusait. Állandó munkatársa volt a brüsszeli Institut International de Bibliographie-nek.

2. Nicolas GEORGESCU-TISTU (1904-1972) a bukaresti egyetem elvégzése után Párizsban, az École des Chartes és az École Nationale Supérieure des Bibliothécaires növendékeként képezte tovább magát, s dolgozott az Institut International de Bibliographie-ben is, P. Otlet irányitásával. A román irodalomtörténetnek is nagy szolgálatot tett Bibliografia literară română c. kézikönyvével (1932). Ő szerkesztette az első román könyvtártudományi szakszótárat.

3. Maria DUMITRESCU (1904-1969) bukaresti egyetemi tanulmányai után szintén Párizsban tanult tovább (École de Hautes Études; École des Chartes), 1927-1931 között. A bukaresti Állami Levéltár Könyvtárának igazgatója lett (1931-1939), majd a Levéltári és Paleográfiai Főiskola tanára, végül pedig az Országos Könyvtári Igazgatóság tudományos igazgatója.

4. Mircea TOMESCU (1916-1969), Georgescu-Tistu tanitványa - a Központi Könyvtár igazgatója - volt a könyvtártudományi kutatások legnagyobb hatásu szervezője a II. világháboru utáni időszakban.

5. Dan SIMONESCU (1902-) Ioan Bianu és Ionescu óta a román könyvtártudomány legkiemelkedőbb alakja. Sokoldalu tevékenységet fejt ki a latin filológia, az irodalomtörténet és a folklór, valamint középkori és modern szövegek kiadása terén. Neki köszönhetjük a monumentális román retrospektiv bibliográfia, a Bibliografia românească veche (1508-1830) két utolsó (III., IV.) kötetét. Fél évszázados munkásságának gyümölcse 400-nál több, általa irt vagy szerkesztett könyv, ill. cikk.

6. Ioachim GRĂCIUN (1894-1971), Ionescu professzor volt tanitványa, maga irja le a tanszék megalakulásának történetét "Emlékek és adatok a kolozsvári könyvtártudományi oktatás megindulásáról" c. önéletrajzi jellegü tanulmányában (Cîteva amintiri şi precizări despre începuturile bibliologiei la Cluj. = Studia Bibliologica. 2. vol. 31-145. p.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Tapasztalatok az amerikai könyvtárosképzés köréből

KOVÁCS Ilona

Az Egyesült Államok-beli kenti egyetem Gombocz István emlékére magyar könyvtárosok képzésére ösztöndijat ajánlott fel. Az egy éves program lehetőséget adott egyrészt uj szakmai ismeretek elsajátitására, másrészt az amerikai könyvtárosképzés néhány tapasztalatának összegezésére. A következőkben egyrészt az amerikai könyvtárosképzés néhány vonásáról, másrészt a kenti program tartalmáról és módszereiről szeretnék beszámolni.

AZ AMERIKAI KÖNYVTÁROSKÉPZÉS JELLEGE ÉS ARÁNYAI

Az amerikai könyvtárosképzés több gazdasági, társadalmi és kulturális tényező függvénye, melyek részben világtendenciát, részben azonban sajátosan amerikai fejlődési irányt tükröznek.

Elsősorban az információk mennyiségének, a feltárás sokrétüségének és gyorsaságának igénye, pl. az ürkutatás eredményei és ennek nyomán a természettudományos kutatás előtérbe kerülése, a közép- és felsőoktatásban résztvevők számának, igy a könyvtári és információs szolgáltatásokat igénybe vevők körének rohamos bővülése emlitendők. Ezek az 1950-es évek közepétől a könyvtáros és tájékoztatási szakemberképzés jelentőségére, a hivatásos szakemberek alkalmazásának fontosságára hivták fel a figyelmet mind a közmüvelődés mind a felsőoktatás, mind a kutatás területén. Igy amig általában az amerikai felsőoktatásban 1958 és 1971 között a megszerzett egyetemi fokozatok száma általában 132%-kal, addig a megszerzett könyvtáros fokozatok száma 345%-kal nőtt. Amig 1958/59-ben 1967 könyvtárosképzettséget nyert személy került ki a könyvtáros felsőoktatási intézményekből, addig 1970/71-ben ezt a számot 8770-re teszik. Különösen nagy lendületet adott a képzésnek az amerikai felsőoktatás fejlesztésére irányuló rendelkezés, az un. Higher Education Act, amely 1970-ig jelentős összeget biztositott a könyvtárosképzés támogatására. Ennek keretében

1966-ban	898 941	dollár	összegben	139	ösztöndijat
1967-ben	3 733 250	"	"	501	"
1968-ban	5 102 640	"	"	709	"
1969-ben	4 499 400	"	"	602	"
1970-ben	3 121 100	"	"	406	"

létesitettek. 1971-től az általános gazdasági problémák következtében, mint a könyvtári élet egész területén itt is visszaesés mutatkozott, de még mindig jelentős volt a támogatás.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az egyetemi könyvtárosképzés abszolut arányait tekintve a képzésben részt vevő diákok száma 1970-ben 18 280 volt. A graduate programokra költött összeg 1969/70-ben 16 705 000 dollárt, 1970/71-ben 17 419 000 dollárt tett ki.

Az általános jellemzők sorában megemliteném, hogy az amerikai méretek és arányok, valamint az intézmények nagy foku specializálódása, az audiovizuális eszközök, a mikrotechnika és a számitógépek alkalmazásának rohamos térhóditása egyre inkább sajátos ismereteket igényel, amelyek a képzés specializálódásához vezetnek. Ugyanakkor a fenti körülmények a speciális képzettség számára jelentős lehetőségeket biztositanak.

Ehhez járul, hogy az amerikai képzés általános rendszere jelentősen különbözik a hazai hagyományoktól. Mindez alapvetően befolyásolja az amerikai könyvtárosképzés jellegét is.

Talán a legjellemzőbb és leglényegesebb különbség, hogy a képzés sem alsóbb, sem felsőbb szinten nem nyujt egységes müveltségi alapot, hanem több tényező következtében a képzés anyaga az egyes egyének programjában meglehetősen eltérő. Következik ez egyrészt az azonos kategóriába tartozó oktatási intézmények eltérő programjából, másrészt az azonos oktatási programban részt vevők differenciált egyéni lehetőségeiből. Az amerikai egyetemek autonómiája ugyanis tantervük meghatározásában is érvényesül. Igy az egyetemek és főiskolák ajánlott programja különböző, "profilja" eltér egymástól. Ezt csak elősegiti, hogy az amerikai felsőoktatási intézményeknek több mint fele magánkézben van. 1971-ben a 2 556 egyetem közül 1 089 volt állami és 1 467 volt magán intézmény.

Emellett minden diák programja bizonyos előirásoknak eleget téve mind tematikáját, mind ritmusát azaz időbeli eloszlását illetően egyénileg alakul. A diák meghatározott óraszámot köteles meghallgatni, de bizonyos hányadot kivéve tanácsadó professzorának jóváhagyásával önállóan állitja össze programját saját tanszéke és más szakok tanulmányi programjából. Ez könnyen megvalósitható, mivel az egyetem korántsem olyan egységes profilu intézmény, mint a hazai egyetemek, hanem a felsőoktatás legkülönbözőbb ágazatait foglalja magában, a zenei képzéstől a természettudományokig mindent ajánlhat.

Időbeli megoszlását tekintve az egyetemi képzés két illetve három periodusra oszlik. Az alapképzést nyujtó u.n. undergraduate periódus, amely általában 4 év, az erre épülő egy vagy két éves felsőfoku képzés az u.n. graduate periodus, s majd az ezt követő 2-6 éves doktori program. Ezek a baccalaurate (B.A.), a master (M.A.) és a doctoral (Ph.D.) fokozatokat nyujtják. Általában nem szükségszerü, hogy a négy alsó év és az ötödik (vagy ötödik-hatodik) felsőév azonos szak programjából épüljön fel. Igy a könyvtárosképzés graduate programjának hallgatói is a legkülönbözőbb előképzettséggel rendelkeznek, akik bizonyos különbözeti vizsgák letétele után hallgathatják a graduate program előadásait.

A négy, kettő és hat éves programok elvégzését meglehetősen rugalmasan kezelik. A felvételt követő néhány évben a programban való részvétel többször megszakitható és ujra kezdhető, igy lehetőség nyilik azok részletekben való elvégzésére. Különösen hozzájárul ehhez, hogy az egyetemek többsége teljes 12 hónapon át müködik, s nyári intenziv programokat tart. Igy például négy teljes nyári program elvégzése egyenértékü egy teljes éves folyamatos programban való részvétellel. Ugyanakkor a tanul-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mányok tempója, a felvett órák számának csökkentésével, megszakitás nélkül is lelassitható. Ez a rendszer azt is lehetővé teszi, hogy az ismeretek felfrissitése, illetve az uj eredmények elsajátitása érdekében csak továbbképzés céljából kapcsolódjék be valaki a tanulmányi munkába. Ez egyes szakmákban (igy a pedagógusoknál) meghatározott időközökben pl. háromévenként kötelező.

Ebből következik, hogy a tanulmányok célja lehet egyrészt a fokozat megszerzése, vagy a fokozat megszerzése nélkül csupán egyéni fejlődés, tájékozódás avagy előirás szerinti továbbképzés. Igy egy-egy negyedévre más egyetemek hallgatói is beiratkozhatnak és vendéghallgatóként részt vehetnek a helyi oktatási munkában.

A képzés költségeit a diák viseli, ez állami egyetemeken az állam diákjai számára kedvezményes. Egy graduate school-ba való felvétel azonban nem kizárólag pénzkérdés. A hallgató előképzettségétől, a korábbi tanulmányai során elért tanulmányi szinvonaltól, valamint a minden amerikai hallgató számára egységesen előirt általános tesztvizsga eredményétől függ. Minél jobb egy egyetem, annál magasabb pontszámban szabhatja meg a felvételi minimumot. Mivel azonban a tanszékek a központi egyetemi költségvetésből a hallgatók létszáma szerint részesülnek, érdekük a diákok létszámának emelése is, igy a kevésbé jó programokkal fellépő iskolák a szükséges létszám elérése érdekében kénytelenek engedni a követelményekből.

Azok az iskolák, amelyek megütik az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) által támasztott követelményeket az u.n. minősitett intézmények sorába tartoznak. A graduate programok közül 1968-ban 39, 1971-ben 49 volt u.n. minősitett, viszont nem rendelkezett ezzel a cimmel 1968-ban 78 és 1971-ben 76.

A KENTI KÉPZÉS JELLEMZŐI

A Kent State University állami egyetem, 1910-ben alapitották. Az egyetem keretében folyó könyvtárosképzést a School of Library Science, az Amerikai Könyvtáros Egyesület által minősitett iskola végzi.

Kent 33 mérföldre (53 km-re) esik Clevelandtól és kb. 31 000 lakossal rendelkezik. Az egyetem 1941-ben 2700 diákkal müködött, ma 20 000 diák befogadására képes. Jelenleg kb. 15-16 000 a diáklétszám. A közepes nagyságu egyetemek sorába tartozik.

A master fokozat elnyerése 1935 óta szerepel programjában, a könyvtárosok számára master programot 1963-ban létesitettek.

Az egyetem maga kis külön várost képez, az u.n. campust, közel száz épülettel, amelyek részben oktatási épületek, kollégiumok, részben az egyetemi élet minden kellékét nyujtó intézmények: kórház, sportcsarnok, a tizenkét emeletes könyvtár és a diákközpont, amely szinháztermeket, éttermet, klubbokat, könyvkereskedést stb. foglal magába.

Az egyetem alapprogramjai a következők: angol nyelv és irodalom, pedagógia, természettudományok, képzőművészet, épitészet, zene, beszédkorrekció, szinház, üzleti adminisztráció, közgazdasági ismeretek. 1961 óta ajánl doktori programokat, ma már tizenhárom szakterületen; könyvtárosok számára azonban nem.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtárosképzés tartalmi előirásai a következők: az egy éves MLS (Master of Library Science) megszerzéséhez megfelelő szintü előképzettséget és 48 óra u.n. "credit hours" lehallgatását kivánja meg. Az egyes felvehető előadássorozatok általában 3 "credit hour"-t érnek. Az előadások egy része kötelező, más része választható, és az egyéni igények szerinti specializálódást teszik lehetővé. Minden döntés megvalósitásához azonban a diák tanácsadó professzorának jóváhagyása szükséges.

Mindenki számára kötelező előadások az alábbiak: kutatási módszertan, könyv- és könyvtártörténet, a könyvtárak társadalmi és filozófiai alapjai, automatizálás, katalogizálás és szakozás.

Mindenki számára kötelező tipusu előadás egy referensz jellegü előadás is, amely azonban tárgyát illetően választható a természettudományok, a társadalomtudományok vagy az un. humán tudományok köréből. Szintén valamennyi hallgató számára kötelező egy könyvtártipusra vonatkozó előadássorozat meghallgatása a következők közül: közmüvelődési, egyetemi és főiskolai, iskolai könyvtár vagy szakkönyvtárak.

A kötetlen választható előadások sorában ajánlottak: információvisszakeresés, hálózatok (automatizált információs rendszerek hálózatai), felsőszintü referensz, felsőszintü katalogizálás, könyvtári munkaszervezés, könyvtárépitészet, audiovizuális eszközök, gyermekirodalom, európai könyvtárügy, régi könyvekkel való foglalkozás, egy-egy szeminárium a közmüvelődési könyvtárak és az egyetemi könyvtárak adminisztrációja köréből, ujságkönyvtárak, főiskolai tanitási módszertan a fenti tárgyak egy részéből pl. a katalogizálás tanitása, etnikumokra vonatkozó irodalom és bibliográfia, könyvtári szolgáltatások etnikumok számára, könyvtári gyakorlat.

Ehhez járult még az év folyamán meghivott hazai és nemzetközi szakemberek előadásain, az un. colloquium-okon való kötelező részvétel. Az angol nyelvterület nagysága és az angol nyelv elterjedtsége erre nagy lehetőségeket biztosit.

A könyvtárosképzés időbeli feltételei és az oktatás rendje a következőképpen alakult: a kenti graduate program egy éves. Ez a minimális időkeret, amely igy intenziv programnak tekinthető. A felvétel egy évig érvényes, s a megkezdést követő hat év során a tanulmányokat be kell fejezni.

A 12 hónapos tanulmányi idő négy negyedévre oszlik. A ciklusok közepén és végén általában minden tárgyból irásbeli vizsgát kell tenni, amelyek többségükben teszt jellegüek. Az év folyamán pedig minden előadáshoz különböző irásbeli témák kidolgozását kell elvégezni.

A képzés módszereit tekintve megállapitható, hogy az európai hagyományok szerinti előadások száma meglehetősen kevés. A képzés rendkivül nagy mértékben épit a diák önálló munkájára, az olvasmányanyag önálló feldolgozására. Igy a kurzusok többsége beszélgetések, viták formájában zajlik, inkább szeminárium jellegü. Gyakoriak az esettanulmányok elemzései, csoportos feladatmegoldások.

Sajátos módszer az un. individual investigation, amely egy-egy téma önálló irásbeli feldolgozását jelenti, a diák és a professzor folyamatos konzultációjára épül, s egy-egy előadás meghallgatásával egyenértékü.

A diploma elnyeréséhez diplomamunka elkészitése szükséges az év folyamán. Ennek mind tartalmi, mind formai szempontból szigoru előirásoknak kell eleget tenni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A képzés technikai feltételei rendkivül jók. A rendelkezésre álló sokszorositási technika a szemléltető és tájékoztató anyagok szinte korlátlan előállitását teszik lehetővé. Az audiovizuális eszközök nagy választéka (vetitőgépek, képmagnó stb.) jelentősen hozzájárul a tanitás hatásfokának növeléséhez. Ezek egy része az iskola tulajdonát képezi, más része az egyetem audiovizuális központjában éppenugy kikölcsönözhetők, mint a könyvtárból a könyvek. Az un. telelecture-ök az automatizálás előadás keretében lehetővé tették, hogy az osztályteremben felszerelt telefon készüléken keresztül a szakterület legjobb szakemberei tartsanak előadásokat New York-ból, Berkeley-ből, Washington-ból, Dayton-ból. A teremben felszerelt mikrofon segitségével kétoldalu kapcsolat jött létre, s a diákok kérdései eljuthattak az előadóhoz.

E téren különösen jelentős volt a kooperáció a kenti egyetemi könyvtár és a tanszék között. Igy lehetővé vált, hogy laboratóriumi gyakorlatok keretében megismerkedjünk az on-line katalogizálás és a gépi információvisszakeresés módszereivel.

ÖSSZEGEZVE

A program erősségei a következők:

1. A tájékoztató könyvtáros képzése, mely során a fő hangsulyt a referensz munka módszertanának és apparátusának megismerésére helyezik. Értéke a szemlélet, a módszerek, a referensz apparátus tipusainak és a gépi információvisszakeresés módszereinek megismerése.

2. Számunkra különösen tanulságosak az automatizálás tárgykörében szervezett előadások, amelyek elsősorban a könyvtári automatizálás feltételeivel, a rendszer tervezési és szervezési kérdéseivel, valamint az egyes müködő rendszerekkel ismertetnek meg.

3. Ujszerü szemlélet és módszerek, továbbá az audiovizuális eszközök megismerésére adnak lehetőséget azok az előadások, amelyek az iskolai könyvtárakkal, azaz a media központok müködésével és a media specialisták szerepével foglalkoznak.

4. A hungarika kutatás szempontjából igen értékesek az "ethnic studies" körébe tartozó előadások, amelyek módszertani és elméleti bázist adnak a speciális témakör feltárásához. Az iskola keretében müködő Ethnic Studies Center képezi ennek bázisát.

A képzés feltétlen előnye mind tartalmában, mind pedig időelosztásában megnyilvánuló rugalmassága. Ez egyrészt az egyéni igényekhez való alkalmazkodás tág lehetőségét, igy az erőteljes specializálódást teszi lehetővé, másrészt az érdeklődés fokozatos kibontakozása esetén biztositja annak követését. Emellett egy azonos program teszi lehetővé a nappali, esti, levelező tagozat és a továbbképzés igényeinek ellátását.

Ugyanakkor azonban igen nagy hátránya a nem szisztematikusan felépitett tanulmányi program, a kevéssé átgondolt és megszerkesztett egyéni tanmenet, mely nagy hézagokat eredményezhet s nem teszi lehetővé egy egységes követelményrendszer kialakitását. Az erős specializálódás és tul-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

zott gyakorlati szemlélet a távolabbi perspektivák elvesztését, az áttekintés és elméleti igény visszaszoritását eredményezheti. Az egész felsőoktatásra jellemző hajszoltság és tulzsufoltság minden egyéb tevékenység kizárására épit, amely a személyiség rendkivül egyoldalu fejlődését eredményezheti és semmiképpen sem segiti elő egy müvelt, széleslátókörü generáció felnövekedését.

BIBLIOGRÁFIA

1. Kent State University. Graduate Schools Catalog 74-75. - Kent, Ohio 1975, KSU. 253 p. = Kent State University Bulletin. 1974. July.
2. Pocket Data Book USA 1973. - Washington, D.C. 1973. Gov. Printing Office.
3. North American Library Education Directory and Statistics 1969-1971. Ed. by Frank L. Schick, D. Kathryn Weintraub. - Chicago 1972. ALA. 87. p.

Rubakin Észak-Londonban, avagy hogyan kerül az olvasó a tananyagba? (Egy nap az észak-londoni politechnikum könyvtárosiskolájában)

KAMARÁS István

Az Essex Road vidéke Újpestre emlékeztet. Már egy évszázada ebben a kerületnek laknak az "ügyeletes" bevándorlók, manapság főképpen pakisztániak. Sok a csunya, és sok a lebontásra itélt, kiüritett (és galerik, hippik, kommunák által ideiglenesen elfoglalt, majd a hatóságok által megostromolt, ideig-óráig végvárrá váló) lakóház. A School of Librarianship épülete uj, mértéktartóan modern épület. (1971 május 1-én kezdte meg történetét a főiskola.) A szerény előcsarnokban kellemes meglepetés fogad: ma mintegy félszáz fős tanári kar retusálatlan fényképei. (40 státusban lévő, 4 óraadó tanár, 8 főnyi kutató, 6 főnyi könyvtári és 9 főnyi adminisztrativ személyzet alkotja a főiskola legénységét.) Igy együtt rendkivül rokonszenvesek, az arcok alapján több lehet a farmert, mint a vaskalapot viselő tanerő.

"Amikor az ember belépve egy nagy könyvtárba az emberi erőfeszités ezer és ezer bizonyitékának szédítő forgatagába kerül, szégyent és elviselhetetlen nyomást érez vagy egyenesen pánikba esik. A könyvtárosok, akik egész életüket ebben az egyéni korlátoltságukra emlékeztető környezetben töltik, mégis magabiztosak, vidámak és barátságosaknak látszanak. Ebben a rohanó, agressziv, kellemetlen világban a könyvtárosok menedékhelyek szerepét betöltő szentélyek őrei. Ezek a szentélyek azonban nem a mozdulatlan sötétség templomai. Csendjük erőmütelepek puha zümmögésére emlékeztet." E szavakkal (Patrick Meredith Tanulás, emlékezet és tudás)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kezdődik a könyvtárosiskola prospektusa, amelyből legelőször is a könyvtáros pálya előnyeiről és a pályára kerülés módjáról szerezhet tudomást az olvasó.

A három vagy négy éves nappali képzés ebben a könyvtáros iskolában a következőképpen alakul:

Első év:

Szaktárgyak:	A tudás világa (a tudás szerveződése a különböző korokban, az emberi érintkezés törvényszerüségei, társadalmi szokások és társadalmi kontroll)
Társadalomtudomány:	A mai Nagy-Britannia A társadalom tanulmányozása (mindkét tárgy feladata a legfontosabb társadalmi intézmények bemutatása)
Kommunikáció:	Bevezetés az emberi közlés tudományába A kommunikációs rendszer (a különböző közlési eszközök megismerése, különös tekintettel a könyvre)
Kiegészitő tárgyak:	Matematika Logika Statisztika Nyelvek

Második és harmadik év:

Szaktárgyak: (Valamelyik az alábbiak közül)

Természettudomány
Társadalomtudomány
Müvészetek
Irodalom

(A választott tárgyat kiegészitő tárgyak pl. a XIX. századi regény, a nevelésszociológia, társadalomtörténet, stb.)

Társadalomtudományok:	A közösségek tanulmányozása (A könyvtárakat használó társadalmi rétegek, csoportok, közösségek tanulmányozása. Ilyen tárgyak közül lehet négyet választani:) Vezető szervek, Felsőoktatás, Ipar, Alsó és középfoku oktatás, Városi és falusi közösségek stb.
Kommunikáció:	Könyvtárigazgatás Dokumentáció (Bibliográfia és katalogizálás, indexelés)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Kiegészitő tárgyak: (Választható tárgyak, pl.:) Könyvtártörténet, Nemzetközi és összehasonlitó könyvtártudomány, Népszerü irodalom a könyvtárban, A helytörténet forrásai, Foglalkozás a gyerekekkel a közmüvelődési könyvtárakban, Kórházi könyvtárak, Modern könyvipar, Reprográfia, Indexelés és visszakeresés, A statisztika használata a könyvtárakban, Közönségkapcsolat, Kutatás módszertan, Az olvasnitudás és a tömegolvasmányok, Olvasáslélektan.

A tananyag sokdimenziós, de emberméretü, emberközpontu. Az "ember"-kezdetü jelzők kiérdemlésében nagy szerepe van vendéglátómnak V. Simsova asszonynak, aki az "Olvasáslélektan" c. tárgy előadója. A tárgy annotációja ennyit árul el: "Mrs. Simsova gyakorlati-kisérleti foglalkozásokon kutatásaiból ad izelitőt. Az olvasást különféle pszichológiai nézőpontokból vizsgálja: az olvasás és az érzékelés lélektana, belső nyelv és kép, projekció, jungi arche-tipusok." A megadott irodalomban három mü szerepel C.C. Jung Az ember és szimbólumai, G.R. Klare Az olvasási készség mérése és saját müve Nicholas Rubakin és a bibliopszichológia. A hallgatóknak jegyzeteket és egy 2500 szavas esszét kell készitenlök.

A "Hogyan kerül Rubakin Észak-Londonba?" kérdés sokkal kézenfekvőbbnek látszik, mint a "Hogyan kerül az olvasó a tananyagba?". Számomra az utóbbi izgalmasabb, az előbbi csak érdekes. Második kérdésem előzménye és oka a nagybritanniai olvasáskutatás addig fellelt nagyon gyér nyomai illetve hiánya. Az évszázados multra visszatekintő és nagyon komoly társadalmi és szakmai tekintéllyel (folyóiratokkal, pénzzel, székházzal) rendelkező könyvtárosegyesület kutatással foglalkozó vezető embere (Mr. Yelland) kijelentette, hogy az egyesület nem szorgalmazza az olvasókkal foglalkozó kutatásokat, több okból sem: egyrészt vannak fontosabb (elsősorban technikai jellegü) problémák, másrészt az olvasás a szigetországban a legszentebb magánügyek egyike. Itt nem illik arról kérdezősködni, hogy mi, miért tetszett! Ezt még jó néhány helyen (könyvtárakban, egyetemeken)hallottam, és mindig hozzátették, hogy a könyvtárnak az a feladata, hogy az olvasói igényeket a lehető legtökéletesebben kiszolgálja. A "Honnan tudják a könyvtárosok, hogy mit akarnak az olvasók?" kérdésemre mindig az volt a válasz, hogy először is ezt minden könyvtárosnak tudnia kell, másodszor is az olvasó megmondja, harmadszor is vannak előjegyzések, forgalomelemzések, és negyedszer más nincs, mert azt, hogy "Tetszett-e?", "Miért nem tetszett?" és hasonlókat legfeljebb a gyerekektől lehet megkérdezni.

V. Simsova sem akarja vagy gondolja azt, hogy tanitványai elkezdjék nevelni, motiválni, orientálni, katalizálni az olvasót, de még azt sem, hogy elkezdjék őket elemezni, csak azt szeretné, hogy érdekelje egy kicsit őket, hogy mi történik akkor, amikor az olvasó "belép a könyvbe", a titokzatos könyvlabirintusba. A könyvtárosiskola tanári szobáinak sora olyan képet fest, mint a KMK munkaszobái, szóval egy külföldi vendég fogadására alkalmatlanok, mégha szociológus (tehát kietlenebb fertályokon meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

forduló) is az istenadta. Az igazgatói szobába kényszerülünk. Rokonszenvesen kicsi helyiség, illetve kuckó, mert csak a Micimackó, Kanga és Zsebibaba hiányzanak belőle. A falakon különböző nyelvü utcai táblák, feliratok, plakátok, kis vasut modellekkel, igazolványokkal, montázsokkal és kollázsokkal. Az egyetlen komoly dokumentum, a villanykapcsoló felett, Mr. Duddle rokonszenves vezetési elveiről tanuskodik:

Az alkalmazottak teljesitményének értékelése

Fokozatok	szempontok		
	minőség	adaptáció	kommunikáció
egészen kiváló	helyből átugrik egy felhőkarcolót	nehézség nélkül jár a vizen	társalog Istennel
kiváló	nekifutásból ugrik át egy felhőkarcolót	kisebb-nagyobb nehézséggel jár a vizen	társalog az angyalokkal
megfelelő	csak kisebb épületeket ugrik át	mos a vizzel	saját magával társalog
javitásra szorul	összetöri az épületet, amikor megpróbálja átugrani	megissza a vizet	vitatkozik saját magával
a minimumnak sem felel meg	észre sem veszi az épületet	kiengedi a vizet	elveszti érveit saját magával szemben

Ebben a kuckóban cserélnek gazdát a magyar és az angol olvasáskutatás hirei és dokumentumai. Sem a szociológia, sem a lélektan, sem a szabadidőkutatás, sem az életmód és értékrendszer kutatása (mindezek komoly eredményekkel dicsekedhetnek Angliában is, ha nem is olyan nevezetesekkel, mint az amerikai, a francia vagy a német kutatás) nem fertőzte meg, nem ösztönözte eléggé az olvasás kérdéseivel foglalkozó kutatókat és kutatásokat. A nagybritanniai olvasáskutatás története tehát viszonylag szegényes. V. Simsova szerint az angol olvasáskutatás 1939-ben indult el Savage kutatásaival, az ötvenes évek végén lendült fel Groombrodge könyv- és könyvtárszociológiai vizsgálataival, ma pedig Mrs. Simsova professzor, a londoni egyetem könyvtár tanszékén oktató R. Staveley, a manchesteri egyetem népmüvelési tanszékén müködő B. Luckham és a sheffieldi egyetem szociológiai tanszékén dolgozó P. Mann a legkiválóbb képviselői. Ők csak ritkán kerülnek be a tananyagba, ebben a tekintetben az észak-londoni politechnikum rendhagyó eset. Az olvasóhoz - véleményem szerint - csak akkor kerülhet közel a könyvtáros, ha érdekli a "Miért, hogyan és milyen eredménnyel olvas?" kérdésötvözet. Az angol olvasáskutatást - V. Simsova szerint - elsősorban a "Kik és mit olvasnak?" kérdés foglalkoztatja. Pontosabban a "Kik nem olvasnak?" és a "Mit olvasnak, mit csinálnak a könyvtárban?" kérdés. Az utóbbi tiz-tizenöt éve napirenden van, a válaszok között tisztességes felméréseket és olyan

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

jelentős könyvtárszociológiai munkákat találhatunk, mint B. Luckham kutatásai, az utóbbi időben az előbbi került előtérbe, miután fenyegető arányu fél-irástudatlanság bizonyitékait tárták fel a statisztikai elemzések. (Eredményeképpen a televizió is olvasás tanfolyamot inditott, a könyvtárakban hirdetések olvasni tanitó önkénteseket toboroznak, és a Pillangó mellett a BBC felnőtteket olvasni tanitó programjához készült kézikönyv szerepel a paperback bestseller lista élén.)

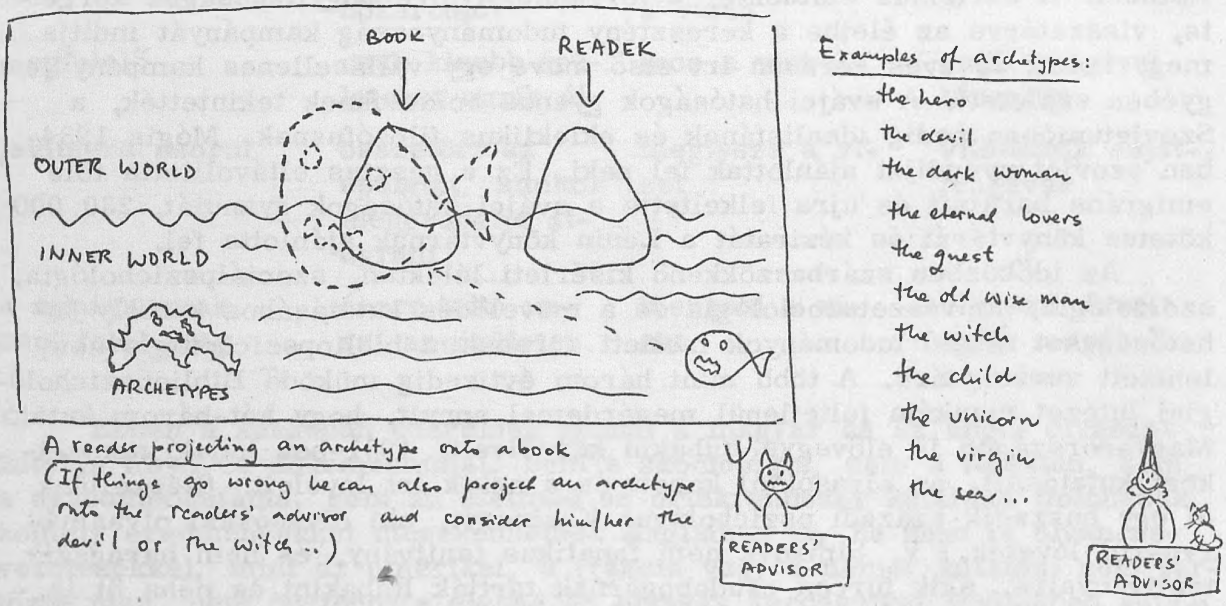
V. Simsova anyanyelve cseh, Rubakinról először lengyelül olvasott. Rubakint néhány éve Magyarországon is kiásták, rácsodálkoztak, lefényképezték, "dokumentálták", és visszaásták. Egy-két szakdolgozat és disszertáció bőven kikerekedhetne belőle. "Hatvan év körüli, ősz szakállal és vastag hajjal, egészséges és mosolygós, vibráló elme. Eredeti tudós, munkabirása hatalmas, szinte azonossá vált bibliopszichológia nevü tudományával. Fantasztikusan termékeny iró. Arra a kérdésemre, hogy eljutnak-e müvei Oroszországba igy válaszolt: 47 könyvem betiltották, de 103 hozzáférhető, és ez is elég. Hét millió olvasója van, több mint Gorkijnak és a népszerü regényiróknak." - irja róla 1916-ban Romain Rolland. A cárizmus elüldözte, a forradalom hire öngyilkosságba kergette, visszatérve az életbe a keresztény tudományosság kampányát inditja meg, holott 15 éves korában irt első müve egy vallásellenes kampány jegyében született. A svájci hatóságok gyanus bolseviknek tekintették, a Szovjetunióban pedig idealistának és eklektikus filozófusnak. Mégis 1934-ben szovjet nyugdijat ajánlottak fel neki. Ez a gesztus eltávolitotta tőle emigráns barátait és ujra felkeltette a svájci hatóságok gyanuját. 230 000 kötetes könyvtárát és kéziratát a Lenin könyvtárnak ajánlotta fel.

Az időközben szárbaszökkenő kisérleti lélektan, szociálpszichológia, szociológia, müvészetszociológia és a müvelődés kutatásához komoly lehetőségeket nyujtó tudományok mellett a rubakini bibliopszichológia nem lehetett versenytárs. A több mint három évtizedig müködő Bibliopszichológiai Intézet munkája feltétlenül megérdemel annyit, hogy két-három kutató Magyarországon is elővegye Rubakin kérdőiveit, 1931-ben induló nemzetközi kutatásait, az olvasóktól kapott és a nekik irt leveleit. (Képzeljünk el egy huszadik-századi pszichológus-Kazinczyt, aki olvasókkal olvasmányokról levelez.) V. Simsova nem fanatikus tanitvány, és nem haragszik tanitványaira, akik furcsa csudabogárnak tartják Rubakint és néha őt is. Ő maga talán tudat alatt komolyabban veszi Jungot, mint Rubakint, de legkomolyabban az olvasót. És komolyan veszi hallgatóit is, akik részben saját kezével irott jegyzetét e sorokat olvasva vehetik kézhez. "Nincsenek jó és rossz válaszok az ezután következő kérdésekre. A te válaszaid a fontosak. FELEDKEZZ MEG A VIZSGÁRÓL, ÉS ÉLVEZD A JÁTÉKOT." A jegyzet - amely leginkább általános iskoláinkban használt feladatlapokra emlékeztet - az "Olvasnak-e a könyvtárszakos hallgatók?" kérdéssel kezdődik. A választ néhány kérdésből álló önkitöltős kérdőivvel lehet megadni. A névtelen kérdőiveket ezután kicserélik, és az igy kapott információk alapján ki-ki 3 szépirodalmi és 3 ismeretközlő könyvet ajánl ismeretlen kollegájának, és megindokolja, miért ajánlotta. Ezután egy "profi" kérdőiv következik, majd Rubakin kérdőive. A feladat - a kérdőivek megvitatásán tul - mindig ugyanaz. Ezután különböző érzékelési (olvasás, szöveghallgatás, képnézés) kisérletek következnek, majd foglalkoznak a gyorsolvasással, a morsevel, a Braille féle irás olvasásával, a belső nyelvvel,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

asszociációs kisérletekkel, projekciós kisérletekkel, Rubakin és Jung kisérleteivel. A közvetlen hangu jegyzet az olvasó és az olvásás iránti érdeklődés felkeltésére rendkivül alkalmas. Bizonyitásul V. Simsova jegyzetének egyik jellemző része: "Életének bizonyos szakaszában minden olvasónak szüksége van archetipus tartalmu (vagy egy bizonyos archetipussal foglalkozó) olvasmányokra. Ez a szükséglet nem tudatos, nem is képesek szavakban kifejezni, legfeljebb akkor, amikor " valami jó könyvet" keresnek és elutasitanak minden racionális formában jelentkező segitséget. Ez az a pillanat, amikor a könyvtárosi ajánló tevékenység a mágiával vagy a pszichoterápiával rokonitható, annak ellenére, hogy a könyvtáros nem tekintheti magát sem orvosnak sem pszichiáternek. Ha ismeri az olvasás folyamatának lélektanát, segithet az olvasónak felszinre hozni projekcióit."

Ehhez a szövegrészhez a következő sajátkezü illusztrációt csatolta a szerző:

A jegyzet végén található az irásbeli dolgozatra vonatkozó rövid instrukció: "A könyvtáros egyesület felkéri Önt, hogy küldjön előadást konferenciájára. Témáját az olvasással és a könyvtárral kapcsolatos pszichológiai kérdések közül választhatja. Hallgatósága fiatal és érdeklődő könyvtárosok, akik megbizható általános, de amatőr szintü pszichológiai müveltséggel rendelkeznek. Kérjük, állitson össze féltucat tételből álló bibliográfiát is azok számára, akik el szeretnének mélyedni egy kicsit a témakörben."

V. Simsova elsősorban pedagógusnak tartja magát, de mivel kényszerü monopol-helyzetben van, el kell vállalnia, hogy a mai bibliopszichológiai iskola egyik jeles képviselőjének, munkahelyét pedig annak egyik műhelyeként tekintsék. Az Encyclopedia of Library and Information Science második kötetéből megtudhatjuk, hogy a bibliopszichológia (amely éppen a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

"bibliománia" után következik) "Az olvasás tudománya, amely a könyv (az olvasás tárgya) és az olvasó (az olvasás alanya) viszonyát tanulmányozza." A cikkiró (történetesen V. Simsova) a bibliopszichológiát elhatárolja az irodalomkritikától és a neveléslélektantól, és Otlet nyomán a bibliológia azon részének tekinti, amely "a szerző és az olvasó között a könyv közvetitésével létrejövő lelki kapcsolatot vizsgálja". Megtudhatjuk, hogy a bibliopszichológia négy részből áll: az egyes szavak hatásával foglalkozó verbális, a szavak kapcsolatával foglalkozó intraverbális és az értelmes egységet jelentő kifejezésekkel foglalkozó szupraverbális bibliopszichológiából, végül a könyv társadalmi szerepével foglalkozó bibliopszichológiából.

Az észak-londoni politechnikumon a bibliopszichológia nem vált központi mániává, de még tanná sem, hiszen egy szerény, szabadon választható tárgy mögött huzódik meg, amelynek a neve: "az olvasás pszichológiája". Ilyen foglalatban, V. Simsova rokonszenves irányitása mellett, Rubakin szelleme nem a rubakinizmus formájában realizálódik, hanem ilyenfajta dolgozatokban: "Az olvasás tanitása", "A hirdetések nyelve", "Az afrikai népmesék időszerkezete", "A nonsense gyermekirodalom", "Esztétikai és etikai megitélés", "Az olvasási undor".

Szerencsére nem spekulációkon trónoló fellegvára ez az intézet a bibliopszichológiának, hanem valódi kisérletező műhelye. Azt a kisérletet, amelynek alanyai az intézet hallgatói és oktatói voltak, nálunk is el lehetne végezni, persze nem kellene feltétlenül csak a Rubakin-kisérlet megismétlésére szoritkozni, mint talán tulzottan szerényen V. Simsova tette*. W.S. Jevons, J.C. Powys, Steinbeck, D.H. Lawrence, Homéros, M. Renault, R. Sutcliff, A. Trollope és S. Beckett müveiből 2-2, átlagosan 150-180 soros, összesen 1600 szavas bekezdést olvastatott el az önként jelentkező 74 kisérleti személlyel, és arra kérte őket, hogy minden egyes szót helyezzenek el a következő kategóriák valamelyikébe: Eszmék, Képek, Érzékelés (benyomás), Érzelem, Akarat, Ösztön, Tett. Vizsgálta az összes olvasmányra való általános reagálást, oly módon, hogy kiszámitotta az egyes kategóriákra eső százalékarányokat. (Ezek a hallgatóknál igy alakultak: 32-36-9-15-4-4-11=100%, az oktatók eredménye 31-26-8-15-4-3-13=100%, a férfiaknál: 30-26-8-16-4-4-12=100%, a nőknél pedig: 34-25-9-15-5-3-10=100%.) V. Simsova ugy találta, hogy a posztgraduális képzésben résztvevő hallgatók többsége az absztrakt tipushoz tartozik, mig a nappali oktatásban résztvevők esetében az absztrakt és a képszerü gondolkodás egyensulyban van, az oktatók is az absztrakt-tipusu olvasók közé tartoznak, de az absztrakció náluk nem olyan mértékben uralkodó, mint a posztgraduális képzésben résztvevőknél. A könyvtári gyakorlat szempontjából a szerző az elvont-konkrét-tipusu olvasói magatartást tartja legkedvezőbbnek. Roppant érdekes, de nem kidolgozott része a tanulmánynak a különböző szerzők szövegeire való reagálás különbözősége, tehát az általános olvasói stratégia különböző müvekkel kapcsolatos taktikáinak vizsgálata. (A stratégia és a taktika saját metaforáim, az irodalmi müvek befogadását vizsgáló alapvetően szociálpszichológiai jellegü kutatásaim közben kényszerültem megalkotásukra.) Hogy kedvet csináljak kollégáimnak hasonló kisérletekhez, idézek V. Simsova tanulmányából a taktikák különbözőségére utaló adatokat is, (Beckett: 31-23-8-14-5-5-14, Homéros: 25-34-8-16-3-3-11, Lawrence: 26-23-10-22-6-4-9, Steinbeck: 28-25-8-17-4-4-12).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A mellékelt kedves archetipus illusztrációin a felsorolt archetipus példák között az egyszarvú is szerepel. Ilyen különlegességnek tünhet - nemcsak nekünk, hanem az angol könyvtárosoknak is - az észak-londoni egyetemen folyó kutatás és oktatás, az olvasóismeretre és az olvasói önismeretre nevelés. Azért irtam mégis róluk - nem emlitve még jónéhány rokonszenves kisérletet - mert ebben az intézményben éreztem magam először otthon szigetországi tartózkodásom folyamán.

*SIMSOVA, S.: The Rubakin experiment. A preliminary report. = Research in librarianship. 1966. 4. sz.

A könyvtárosképzés kezdetei Kelet-Afrikában A Kelet-Afrikai Könyvtárosképző Iskola

S. A. H. ABIDI

Viszonylag ritkán olvashatunk a szaksajtóban a fejlődő országok könyvtárügyéről. E területre enged bepillantást a szerző "Trends of library education in East Africa" c. kiadványa (Accra, 1975. ny. n. 9 p.), amely három afrikai ország, Kenya, Tanzánia és Uganda könyvtárosképzéséről számol be. - A tömörités TÖRÖK Sára forditása alapján készült.

A könyvtárosképzés gyökerei Kelet-Afrikában is a közmüvelődési könyvtári mozgalomba nyulnak vissza. Az 1960-as évek elején Kelet-Afrikában is felismerték azt a törvényszerüséget, hogy a könyvtári szolgáltatások a fejlesztési tervek szerves részét képezik. 1960. decemberében a Hockey Jelentés javasolta a Kelet-Afrikai Könyvtárosképző Iskola (East African School of Librarianship) megalapitását. A kelet-afrikai kormányok által kinevezett tanácsadó bizottság szembeszállt a pénzügyi nehézségekkel. 1963-ban az UNESCO felajánlotta, hogy a tervezett iskola élére biztositja az igazgatói kinevezést. Ugyanabban az évben a Rockefeller Alapitvány költségén könyvtárosképzési konferenciát tartottak Nairobiban. A konferencia létrehozott egy munkabizottságot, amelyik később javasolta a Kelet-Afrikai Könyvtárosképző Iskola megalapitását a Kelet-Afrikai Egyetem keretein belül.

A Working Party on Higher Education in East Africa (A Kelet-Afrikai Felsőoktatási Munkabizottság) a következő javaslatot tette 1969-ben:

"Javasoljuk a könyvtárosok szakképzésének kérdésében, hogy a Kelet-Afrikai Könyvtárosképző Iskola a Makerere Egyetemen lássa el mind a három államot regionális bázisként a Kelet-Afrikai Egyetem feloszlatása után addig, amig a körülmények nem teszik szükségessé a helyzet ujraértékelését." Makerere pénzügyileg beolvasztotta az Iskolát és a to-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vábbiakban biztositja számára a tudományos, könyvtárosi és kisegitő személyzetet, költségvetést a hivatali költségek, raktárak és berendezések számára. Az Iskola most már saját épületében müködik, már van saját könyvtára is, kiemelkedő könyvtártudományi gyüjteménnyel.

A Kelet-Afrikai Könyvtárosképző Iskola 1975-ig felfejlesztett tiz képesitő kurzust könyvtár-technikusok képzésére és nyolc egyetemi diplomát adó kurzust. Az Iskola még részt vett a pedagógia szakos diákok alapfoku oktatásában, a Pedagógia Fakultáson, 1968-1971-ig, iskolai könyvtárosi alapképzést nyujtva. Két dokumentációs kurzust szerveztek 1969-ben és 1975-ben. Igy eddig 174 képesitett és 96 diplomás könyvtárost képeztek.

A KURZUSOK TANTERVE ÉS TÁRGYA

Képesitő kurzusok:

Ezek a kurzusok, melyeket Library Assistants Certificate Course (könyvtáros-asszisztensképző kurzus)-nak hivnak, a hallgatókat megismertetik mindazzal a tudással, információval és gyakorlati technikával, amelyek szükségesek ahhoz, hogy segédkönyvtárosként sikeresen dolgozzanak szakképzett könyvtáros vezetése alatt, és/vagy önállóan müködjenek egy kis vidéki közmüvelődési vagy iskolai könyvtárban. A tanfolyam hat hónapos, folyamatos elméleti és gyakorlati képzéssel. A tanterv magába foglalja a könyvtári osztályozást, katalogizálást, bibliográfiai, referensz és könyvtári adminisztrációs ismereteket és a gyakorlatot. Előadásokat tartanak még a könyvnyomtatásról, köttetésről és könyvvédelemről is.

Diplomát adó kurzusok

A könyvtártudományi diploma megszerzése a két éves kurzuson azok számára lehetséges, akik megfeleltek az általános egyetemi felvétel követelményeinek. A kurzus eléggé önálló és teljes ahhoz, hogy a diplomásoknak lehetővé tegye, hogy önállóan és szakszerüen megszervezzenek és igazgassanak kis- és középméretü könyvtárakat. Ezzel a diplomával bármilyen méretü és tipusu könyvtárban középfoku szakképzettség szintjén dolgozhatnak a végzett hallgatók. A kurzuson oktatott tárgykörök: a könyvtáros a társadalmi környezetben, osztályozás, katalogizálás, referensz és bibliográfiai ismeretek, könyvtárvezetés és bibliográfiatörténet. A hallgatóknak megtanitják a bibliográfiaösszeállitás módszerét is. A diplomavizsga részeként két bibliográfia-tervezetet kell bemutatniuk, egy általános bibliográfiáét és egy irodalomkalauzét.

Bevezető könyvtárismereti kurzus

Ezt a kurzust a pedagógia szakon végzős hallgatók részére tartották az Oktatási Tanszéken 1968-1971-ig. Célja az volt, hogy bemutassa a könyvtár helyét az iskolában; körvonalazzon néhány alapvető technikai kérdést és gyakorlatot, melyek hasznositathatók a tanulók olvasóvá nevelésében; megismertesse a könyvtári anyagok használatát különböző szinten. Ez a kurzus 9 hétig (heti 4 órában) tartott.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Dokumentációs kurzusok

Az első dokumentációs kurzust az UNESCO védnöksége alatt rendezték. A tanfolyam a Kelet Afrikai Könyvtárosképző Iskolában 1969. szept.-okt.-ig tartott. Az oktatás sulyponti kérdései a dokumentációs központok szervezete és irányitása, indexelés, tömörités és automatizált dokumentációs technika és nemzetközi kooperáció voltak. 1975. aug.-szept.-ben ujabb tanfolyamot szerveztek.

TERVEZETT PROGRAMOK

Miután az Iskola saját épületbe költözött, állandó dolgozókkal rendelkező intézménnyé vált, sürgető, hogy jelenlegi kurzusait további tanulmányi programokkal egészitse ki. Elsők között továbbképző kurzus megindítását tervezik a könyvtártudományban és egy speciális kurzus elkezdését az iskolai könyvtárosok képzésének keretén belül, a gimnáziumi könyvtárakban müködő tanárok számára. Az Iskola a tervek szerint együttmüködik az Oktatási Tanszékkel a pedagógia szakos hallgatók számára átdolgozott "Bevezetés a könyvtárosi ismeretekbe" c. tanfolyam megszervezésében. Ezen kivül részt vesz a könyvtártudomány oktatásában, mivel ezt hamarosan fakultativ tárgyként oktatják a Pedagógiai Tanszéken. A Council LTEA (Council for Library Training in East Afrika - Kelet-Afrikai Könyvtárosképzési Tanács) erőteljesen szorgalmazza a posztgraduális képzés minél előbbi meginditását. A tantervet már megvitatták, és lehetséges, hogy a képzést hamarosan megkezdik, a tervek szerint kis létszámmal.

TANANYAG FEJLESZTÉSE

Bernard Palmernek a megállapitásából idézünk: "Tény az, hogy a fejlődő országok az elmult években kényelmesnek találták a képzés angol rendszerének alkalmazását saját könyvtárosaik képzésében. Nem szabad szem elől téveszteni, hogy igy az angol viszonyoknak megfelelően gondolkodó könyvtárosokat képeztek és nem a tengerentuli követelményeknek megfelelőeket... A könyvtárosképzésnek jobban meg kell felelni a helyi adottságoknak." Az Iskola komoly gondot forditott a tanterv kialakitásakor annak a célnak a megvalósitására, hogy a tanitott ismeretek a helyi szükségleteknek jobban megfeleljenek. A könyvtári osztályozás és katalogizálás sulyponti tantárgyak számukra, mert Afrikában semmilyen központi intézmény nem látja el ezeket a feladatokat. A kelet-afrikai könyvtárak audiovizuális anyagának gyors növekedése és a film-könyvtárak gyors fejlődése miatt az Iskola elhatározta, hogy bevezeti az "Audio-vizuális könyvtári módszerek" oktatását, a posztgraduális egyetemi szintü képzésben. E tantárgy keretén belül a hallgatókat a könyvtárakban lévő audio-vizuális anyagok osztályozására, katalogizálására, szervezésére, feldolgozására, raktározására és védelmére oktatják. A dokumentáció már részét képezi a képzésnek. Behatóan foglalkoznak a különböző országok könyvtári helyzetével és a könyvtárnak a társadalomban játszott szerepével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

AZ CLTEA SZEREPE

A Kelet-Afrikai Könyvtárosképző Iskola irányitó testülete. A Kelet-Afrikai Közösség három partner-államának képviselőiből áll, nemzeti könyvtári szolgáltatások igazgatói, egyetemi könyvtárosok, nemzeti könyvtáros szövetségek titkárai és oktatásügyi minisztériumok képviselői vesznek részt a testületben, amely minden kelet-afrikai államban tanácsadói tevékenységet folytat a könyvtárosképzéssel kapcsolatban.

AZ ISKOLA ELHELYEZKEDÉSE

Az Iskola az egyetemváros központjában egy szép és célszerü épületben müködik a Makerere Központi Könyvtár szomszédságában. Ebben a kétszintes épületben vannak az igazgató, a tudományos és a titkári dolgozók hivatali, egy tágas könyvtár, tanácsterem, osztálytermek és a nyilvántartó iroda. Az eredeti terv lehetőséget ad vertikális terjeszkedésre további két szint hozzáépitésével. Uganda kormánya jóváhagyott egy nagylelkü adományt az épület fejlesztésére, két további tanterem, közös diákszoba és egyéb berendezések számára.

Az Iskola könyvtára a Makerere Egyetemi Könyvtári Rendszerhez tartozik, mint kari könyvtár. A könyvtártudománnyal kapcsolatos könyv, folyóirat és egyéb szakirodalmi gyüjteménye van. A könyvtár minden munkanap 8-21 óráig, a képesitő vizsgák előtt és alatt ünnepnapokon is nyitva tart. A következő ötéves fejlesztési tervben a könyvtár több magasabb képesitésü munkaerőt kap. Az Iskola ugy tervezi, hogy a könyvtárat Kelet-Afrika könyvtártudományi és informatikai kutatóközpontjává fejleszti. A kezdeti lépés az volt, hogy a kelet-afrikai könyvtáros szövetségek állományait egyesitette.

Az Iskola mint egyetemi bázisu intézmény jelentős előnyöket élvez. Saját könyvtárán kivül lehetősége van arra, hogy az egyetemi könyvtárat gyakorló laboratóriumként használja (a Makerere Főkönyvtárban tartják a referensz szolgáltatással kapcsolatos foglalkozásokat). Az Iskolának széleskörü lehetősége nyilik az egyetem kutatásaiban való részvételre és hozzájárul, illetve nyer más diszciplinákból a fakultások közötti kapcsolat során. A tudományos felépitésben az Iskola független minden fakultástól; független fakultásként müködik. Az Iskola igazgatója tagja az egyetemi szenátusnak és sok más fontos egyetemi bizottságnak. Az Iskola pénzügyi integrációja az egyetemmel garancia a rendszeres ellátásra és folyamatos fejlesztésre. Regionális jellege homogén könyvtárosképzést biztosit egész Kelet-Afrikában.

Tanzánia és Kenya támogatja az Iskolát mint regionális intézményt. Ezek az országok képviseltetik magukat a CLTEA-ban és részt vesznek az Iskolát érintő minden döntéshozatalban. Támogatják diákjaikat a diplomát adó és a képesitő kurzusokon is élénken támogatják a poszgraduális képzés bevezetését, melyekre elküldik jelöltjeiket.

Tanzániában van egy külön képesitő kurzus, amelyet a Tanzániai Könyvtári Szolgáltatás szervez. Időtartama 18 hónap, és kielégitően átfogó tantervet alkalmaztak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az UNESCO képesitő kurzusokat tart a Kenya Polytechnic (Kenyai Főiskola)-en, Nairobiban 1974. óta. Már két kurzust szerveztek és hamarosan megindul a harmadik. Az UNESCO biztositja a technikai szakértőket.

A Kenyai Könyvtáros Szövetség 1974-ben Oktatási Albizottságot hozott létre. A bizottság a szövetség elé terjesztette jelentését és a következő javaslatot tette:

"Javasoljuk, hogy könyvtári és informatikai tanszéket alapitsanak a Nairobi Egyetemen, hogy biztositsa:

a) az egy éves továbbképzést
b) a három éves egyetemi szintü képzést
c) az egy éves könyvtáros-asszisztensi kurzust".

A tájékozódás lélektana
A tájékoztató szolgálat és az informálódás, illetve az önálló megismerés fogalma

Don Mc FADYEN

A szerző "The Psychology of Inguiry: reference service and the concept of information/experience" c. cikkét (Journal of Librarianship 7 (1) January. 1975. 2-11.p.) NAGY Attila tömöritette.

I. AZ INFORMÁLÓDÁS KÉT ÚTJA

A tájékoztató szolgálat irodalma növekvő mértékben tartalmazza azt a felismerést, hogy az informálódó egyének általában többet akarnak egy-egy speciális adatnál. Igaz, hogy a tényinformációkra vonatkozó szükségletek mindennapiak és nagyon fontosak, de gyakoriak azok a szükségletek is, amelyek a kreativ cselekvés beinditásához szolgálnak serkentő eszközként. Tehát az adatok iránt és az önálló megismerés iránt egyidejüleg él az igény. Az emberi tevékenységek egyik tipusának célja az adatszerzés (az informálódás), azaz speciális tények elsajátitása jól ismert elméletekhez való viszonyukban; a tevékenységek másik tipusának célja pedig a tapasztalatszerzés, "az események átélése", a problémák megoldása.

Jó lenne, ha az olvasói kérdéseket nem egyszerüen speciális adatok szolgáltatására vonatkozó parancsként értelmeznénk, hanem fogalmak meghatározására, körülirására vonatkozó kisérletként. A tájékoztató beszélgetésnek inkább a könyvtáros és az olvasó közötti eszmecserévé: javaslatok és visszajelzések cseréjének folyamatává kellene válnia - miközben az eredeti kérdés paramétereit körülhatárolják -, mintsem egyetlen válasz szolgáltatásává alakulnia. A kérdés és az információforrás közötti kapcsolat sohasem zárt, egyértelmü, hanem nyilt, és feltárását a kétségek bizonyos csoportja vezeti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtárlátogató szükségletének fogalma, amely magában foglalja mind az adatokban való tájékozódást, mind a problémák felfejtését, figyelmünket a tájékoztató beszélgetések uj modelljére irányitja. A tájékoztató könyvtáros szükségszerüen itéleteket alkot a kérdező kivánságairól. Az itéletalkotást a könyvtáros kérdést észlelő tevékenysége és az információszerzés körülményei határozzák meg. Vajon a tájékoztató szolgálat elmélete és gyakorlata különbséget tesz-e az adatszerző, informálódó és a tapasztalatszerző, problémakutató modell között?

A könyvtárosok már régen felismerték, hogy az olvasó nehezen tudja vagy esetleg nem is akarja pontosan megfogalmazni valódi igényeit. A problémát tartalmazó modell a könyvtárlátogató vonakodásának magyarázatául a következő gondolatot fogadtatja el velünk: a látogató azért nem tudja pontosan, hogy mit akar, mert nem sikerült az uj kétségei, kétkedései által szükségessé váló válaszok jellegét meghatároznia. Kérdés, hogy egy speciális adat keresésére vonatkozó parancs kibetüzése elvezethet-e egy fogalommeghatározási kisérlethez?

Tény, hogy mind az informálódásra (adatszerzésre), mind a problématisztázásra, tapasztalásra irányuló szükségletek léteznek, de az olvasószolgálat és a tájékoztató szolgálat számára ezek egyelőre egy dichotómia kapcsolatok nélküli két részeként jelnnek meg. Robert Taylornak a tájékoztató beszélgetésekre és az információkeresésre vonatkozó elgondolása szerint az informálódás (az adatok terén való tájékozódás) és a problémafelvetés, önálló megismerés között - elméleti megfontolások miatt is - kölcsönös összefüggés áll fenn. Taylor "parancsokat és "kéréseket" különböztet meg: a parancs alapvetően olyan speciális adat vagy adatkombináció szolgáltatására vonatkozik, amely a használó feltevése szerint ki fogja őt elégiteni. Az e parancsra érkezett válaszként a kérdező meghatározott adatmennyiséget kap. A folyamat itt befejeződik, és a használó is elégedett.

Taylor ugy véli, hogy a tájékoztatási rendszereket a "parancs" terminusnak megfelelően fejlesztették ki. Feltételezi, hogy a tájékoztató szolgálat fejlődése és az indexelési, osztályozási sémák már jelzik annak megértését, hogy a parancsrendszer nem megfelelő, hogy visszajelzésre is szükség van. Még mindig könyv-orientáltak vagyunk a tájékoztató szolgálatban, amikor a látogató szükségleteinek behatárolása helyett az információforrások meghatározásával foglalkozunk. Taylornak a tájékoztató beszélgetésekre vonatkozó elképzelése teljesen uj megközelitést sugall, amelyben az adatszolgáltatás másodlagos és a kérdés megvitatása, megtárgyalása az elsődleges.

Taylor négy szintet különböztet meg az információszükségletek terén, és velük összhangban a kérdések megfogalmazási módjában is. Az információszükségletek első szintjét b e l s ő ("zsigeri") szükségletnek nevezi. Ez az egyén tudásán, ismereteinek rendszerén keletkezett repedés nyomán előálló homályos, bizonytalan érzés. Ennek megfelelő kérdezési formulák nincsenek, mert ez a fajta bizonytalanság nyelvi eszközökkel valószinüleg nem is fejezhető ki szabatosan. - A második szint a t u d a t o s szükséglet. Itt valami rosszul definiált határozatlanság tudatos leirásáról van szó. A kérdező beszélni kiván valakivel a fókusz élesitése céljából, annak reményében, hogy a későbbiekben sikerül az ellentmondásokat megértenie. - A harmadik szint a m e g f o r m á l t szükséglet. Az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ellentmondások ez esetben minden kétséget kizáróan léteznek és nem tisztázódtak. De a kérdező a másokkal folytatott beszélgetések eredményeként most pontosabban becsüli fel a szóban forgó problémák hálózatát. Az olvasó pontosabban látja a problémát és tömörebb, rendezettebb formában tudja a kérdést megfogalmazni. Ezen a szinten nem szükséges az információrendszer belső kényszeritő elemeivel számolni. - A negyedik szint az elsimitott szükségletek szintje. A kérdés most külön iratcsomókkal, könyv- és dokumentumgyüjteményekkel szembesül, majd ennek megfelelően bizonyára ujra is fogalmazódik. Taylor ezt a négy szintet Q_1, Q_2, Q_3 és Q_4-nek nevezi el:

Q_1 "zsigeri" szükségletek (belső bizonytalanság)
Q_2 tudatos szükségletek
Q_3 megformált szükségletek
Q_4 elsimitott szükségletek.

Taylornak az a felismerése, hogy a kétely, a kétség tudatosulása és a kérdés megformálása is több lépcsős folyamat: nagyon jelentős lépés az informálódás és az önálló megismerés közötti polarizáció meghaladásában. A referenszkérdések ilyen jellegü felfogását erősitendő hozzá kell kezdeni az olyan tipusu kérdések iránti fogékonyság növeléséhez, amelyek "nyilt végüek, megvitathatók és dinamikusak". A Q_2 és Q_3 megkülönböztetés nagyon hasznos lehet a beszélgetések vezetésében, a visszajelentések értelmezésében. Mindkettő egy-egy külön szintet képvisel a strukturában. A Q_3 nem jelenti a kételyek végső megoldását, de mégis már viszonylag rendezett struktura, amely lehetővé teszi a probléma tömör megfogalmazását. A Q_2 által képviselt gondolati szabadság már elveszett, és ezért mindig felmerül annak veszélye, hogy a probléma beágyazása, elhelyezése a nagyobb egészen belül inadekvát lesz. Ennek a beágyazásnak az ujragondolásához vissza kell térni a kevésbé pontos, de nagyobb szabadságot biztositó második szinthez (Q_2), ahhoz a fázishoz, amely szorosabb kapcsolatban van a kétely felmerülésének eredeti átélésével.

A fentiekben emlitett fokozatok megkülönböztetésének készsége rendkivül fontos a visszajelentések értelmezésekor. A dolgozat hátralévő részében kisérletet tesz a szerző a kétfajta modell, az emberi tevékenységgel és egyáltalán a tudatosulással kapcsolatos, ilyenfajta észlelések bátoritására, megerősitésére. Az informálódás és az önálló megismerés közötti különbséget és kapcsolatukat akarja megvizsgálni a humaniórák és a (természet)tudomány párhuzamos szituációiban.

II. A TUDAT KÉTFÉLE LÉTEZÉSI MÓDJA

Mindenki óriási tömegü emlékezeti anyaggal, általánositások és beépitett értékek tömegével rendelkezik, amelyek lehetővé teszik számára a megfelelő észlelést és a szükségleteihez igazitott tevékenységek végrehajtását. Az uj jelenségek észlelése rendszerint nem válik el elég hatásosan a meglévő készlet elemeitől. Nem szabad feltételeznünk, hogy egy uj információ észlelése szükségszerüen magával hozza egyuttal az uj logikai, gondolati egység helyes beépitését is. Az információ általában olyan adat, amely megfelel az addigi ismeretrendszer egészének, azaz nagyon erős

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tendenciaként jelenik meg az uj jelenségek beilleszkedése a korábbi ismeretrendszerbe, az uj egész felépülése helyett. Minden időben szükség van ugyan az uj eszméknek a meglévőkhöz igazitására, de legalább ennyire szükséges a korábban meglévő gondolati egységek tartalmának, szerkezetének megváltoztatása, módositása is az uj jelenségek felmerülésekor.

A szerző itt részletesen foglalkozik a tudományos nyelv és az irodalmi nyelv jellegzetességeivel, amelyek egyaránt felülemelkednek a mindennapi nyelv pontatlanságain; az első inkább informativ, a másik inkább expressziv. (De egyik sem hagyja figyelmen kivül azt a tények és értékek közötti kapcsolatot, amely a józan ész (mindennapi tudat) szintjén létezik.) Az informativ kifejezésmód a Q_3 és Q_4-nek, az expressziv pedig a Q_1 és Q_2-nek felel meg. Az uj az egész spektrumot megkivánja. Ma már igazolható, hogy az irodalmi nyelvnek is van megismerő (kognitiv) funkciója.

Az uj jelenség felfedezése azt jelenti, hogy a hasonló jelenségek tömegében valami olyat veszünk észre, amit előzőleg még senki nem látott meg. Az uj jelenségek észrevétele függ a tapasztalati repertoár terjedelmétől, a percepciós sémák nyitottságától, szabadságfokától és talán a tájékozódó, információszerző, megismerő spektrum nem tudatos elemeitől is. Továbbá függ a megfigyelő "mindent elrendezetten látni akaró" hajlandóságától. Archimedes azzal a problémával küszködött, hogy a szóban forgó korona tiszta aranyból vagy ezüst hozzáadásával készült. Archimedes ismerte az aranyra jellemző suly/térfogat viszonyszámot, de hogyan tudná meghatározni ennek a bonyolultan finom ornamentikáju tárgynak térfogatát rombolás nélkül? Itt törés következett be az Archimedes és környezete közötti addig zavartalan kölcsönviszonyban (interakcióban). Egyik nap, amikor fürödni ment, "elfeledkezett" a korona problémájáról és szórakozottan figyelte a jólismert szintemelkedést, ahogyan a vizbe merült. Heureka! A kiszoritott viz térfogata egyenlő volt a vizbe merülő testének térfogatával. Most már csak vizbe kellett mártania a koronát és le kellett mérnie a kiszoritott folyadék térfogatát. Más szavakkal: az életjelenségek, események, a tapasztalatok legkülönbözőbb formái mindig magukban hordozzák az uj fogalmak születésének nyilvánvaló lehetőségét. Az embernek nem kell, nem szabad egyfolytában intellektuális készenlétben lennie.

Ugyanaz a jelkép az egyik összefüggésben, szövegkörnyezetben semmit sem jelent és egy másikban már komoly tartalommal telitődik. A kovácsmühely zajai-zörejei szakmai szempontból csak kellemetlen kisérő jelenségei a munkának; Pythagoras azonban kiemelte a megszokott szituációból a zajokat, a csattanásokat, s zenei hangokká értelmezte őket - megalkotva ezzel az első fizikai törvényt. Igy van ez a tájékoztató szolgálatban is: ugyanez a jelenség, amely az egyik esetben semmit sem ér, a másikban mindent megad.

A szójátékoknak, a kétértelmü ábrák jelentésváltozásának közös lényege az elfelejtés, az eltávolodás a szorosan meghatározott rutintól, törekvés a tapasztalati mező szélesitésére, a nem várt események iránti nyitottsága.

Fontos a régi és az uj kapcsolata. Az uj csak a régi talaján születhetik meg. Egyszer a régi inadekvátnak bizonyul és ezzel indul meg a kutatás; ugyanakkor azonban elengedhetetlen a régi stabilitása is. Viszont ez a stabilitás feltételezi, hogy a régi reagál az ujra. (Ha ez egyáltalán

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nem vagy csak elégtelenül történik meg, akkor a régi lerombolása következik be.) Az egész élet informálódás és önálló ismeretszerzés. Mindegyik élteti a másikat.

III. KÖVETKEZTETÉSEK. NÉHÁNY TANULSÁG A TÁJÉKOZTATÁS ÉS A KUTATÁS SZÁMÁRA

Az olvasói kérdések megvitatásával, az olvasókkal folytatott beszélgetésekkel kapcsolatban rendkivül nagy jelentőségüvé válik a "nyiltan végződő kérdések" előnyben részesitése. A speciális tények iránti érdeklődés esetében, ahol a "parancsra", a megrendelésre adott válaszként egy-egy adat születik, elsődleges szerepe az adatforrások tényleges kijelölésének van. Az önálló megismerést, a tapasztalatszerzést célzó kérdések esetében, ahol a kételyek bizonyos területének a felderitése a feladat, fontosabbnak látszik a személyiség egészének helyes megitélése, mint a téma analizise. A Q_1 és Q_2 szintjén, amikor a kérdés még nincs pontosan meghatározva, nagy szükség van az oldott, közvetlen, egymásnak kölcsönösen figyelmet szentelő személyes beszélgetésre - egyszerüen a kérdés hátterének, környezetének helyesebb megértéséhez. Ilyen esetekben a könyvtárosnak közvetlenül meg kell ismernie az olvasó helyzetét. Meg kell ismernie nála az ismeretek eredeti rendszerét, azokat a körülményeket, amelyek itt törést okoztak és az irányt, amelyben ennek a törésnek kijavitását keresi. Olyan kérdéseket kell előnyben részesitenie, amelyek a szüken vett témán tul a beszélgető partnert, az olvasót is jobban bemutatják.

A tájékoztató könyvtárosnak nem szabad az olvasót a külső körülmények alapján mereven megitélni attól függően, hogy egy világméretü felfedezésről vagy csak az adott egyén számára ujdonságot jelentő fogalom megtanulásáról van szó, hiszen mindkét esetben hasonlóan szabadon áramló gondolatokról van szó. Az uj fogalmak keresésének nélkülözhetetlen elemei a nyitottság és a választás. Még a tanuló sem látja az uj gondolatot objektiv, külső, tőle független létezőnek; addigi ismeretrendszerének analógiájára kezeli, s eközben "alkotó" és ujraalkotó" folyamatok játszódnak le benne. A tanulás tehát ujraalkotást jelent. A tanuló lerombolja régi eszméit az uj fogalmak megtanulása közben, mert nem passzivan veszi fel az információkat, miközben magával hozza saját korábbi fogalomrendszerét a tanulási szituációba. Igy az informálódás/önálló ismeret fogalompár jelzi, hogy a tájékoztató szolgálatnak uj, személy-orientáltságunak kellene lennie, mert a személyek azok, akik a fogalmakat, a dolgokat alkotják és ujraalkotják.

A kutatási stratégiának szintén nyiltan végződőnek kell lennie a vizsgálódás természetének megfelelően. Ha a kérdezősködő speciális adatokat keres, adva lévén a világos cél, a kutatási stratégia lépésről lépésre elrendezhető. Előirható: amire törekszünk, bizonyos alternativák igazolása vagy kizárása. De ha a kérdező problémákat vet fel, egészen más a kutatási stratégia. Ha bizunk a rutinban, akkor biznunk kell az intuicióban is. Nyitottnak kell lennünk minden jelenséggel szemben, miközben hasonlóságokat és kapcsolatokat keresünk ott, ahol korábban senki nem látott meg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ilyesmit. Ilyen intuiciót, megértést nem lehet előidézni sem utasitással, sem pedig előirásokkal. Ellenben az anyag egyetlen bemutatása is elvezethet a felfedezéshez.

A problémákat felvető kérdezősködés kapcsán elinditott beszélgetés eredménye maga a megismerés. Az olvasó és a könyvtáros szabadon elfogadhatják egymás vélekedéseit, kölcsönösen javaslatokat tehetnek. Ezt a stratégiát a feltárásra és a belátásra, az intuicióra alapozták, a konkrétumokkal való személyes érintkezésekre. Itt olyan átfogó attitüdről van szó, amely az információforrások egészét, azok egymással kölcsönösen meglévő kapcsolatait is tekintetbe veszi, szemben a kizáró attitüddel, amely az információforrásokat töredékesen, csoportokra tagoltan kezeli. A könyvtárosnak oly módon kellene tálalni a könyvtári eszközöket, információforrásokat, hogy ezáltal a megismerés folyamata minél ellentmondásosabb, ellentétesebb legyen, s ennek következtében jó alapot teremthessen az intuició, a megértés számára.

Taylor, anélkül, hogy tagadná a ténykérdések fontosságát, figyelmünket felhivta a "nyitottan végződő kérdések" lehetőségére. Az olvasói kérdések ilyen átfogóbb értelmezése hangsulyossá teszi az olvasók kérdéseinek közös megvitatását, és óhatatlanul felmerül a javaslat: a könyvtárosképzés programjába épitsenek be a felnőttoktatással és az interperszonális kommunikációval foglalkozó előadássorozatokat.

Végeredményben a fokozottan olvasóra-orientált tájékoztató szolgálatra lenne szükség az adatokra orientált szolgáltatás lebecsülése nélkül.

Zene és képzőművészet az általános gyűjtőkörű könyvtárakban

A Library Trends 1974/75. évfolyamának 3. számát szentelte ennek a témának, "Music and fine arts in the general library" cimmel. Néhány fontosabb cikkének tartalmát GYIMES Ferenc foglalta össze.

A számonként meghatározott témával foglalkozó negyedéves folyóirat, szerkesztési gyakorlatának megfelelően, speciális szempontból vizsgálja választott tárgyát. Mivel a müvészetekkel - azok könyvtári vonatkozásaival - a huszonhárom évfolyam eddig megjelent 90 számából csupán négy foglalkozott (utoljára 1967 januárjában), a jelen szám szerkesztői: Guy A. Marco, az Ohio állambeli Kent State University School of Library Science-ének tanszékvezető professzora és Wolfgang M. Freitag, a Massachusetts-beli Harvard College Library docense ugy igyekeztek a cikkeket összeválogatni, hogy a zenei és képzőművészeti különgyüjtemények részletproblémáival foglalkozó irások ne kerüljenek bele a Library Trendsnek ebbe a számába. Utóbbiaknak ugyanis a könyvtári szaksajtó és a tudományos folyóiratok biztositják a megfelelő publicitást. A szerkesztők törekvése az volt, hogy a könyvtári szakemberek általános képet nyerjenek az emlitett gyüjtemények Egyesült Államok-beli mai helyzetéről, eredményeiről és a jövőt illető elképzelésekről.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

William J. DANE, A Newark Public Library zenei és képzőművészeti részlegének vezetője szerint az utóbbi évtizedekben a művészetek iránt megnyilvánuló fokozódó érdeklődés legjobban a nyilvános könyvtárak szaporodó-gyarapodó különgyüjteményeiben követhető nyomon. A kisebb lélekszámu városok könyvtárai többségükben egyszerübb kiállitásu képzőművészeti kiadványokat és a közismert zenemüvek hires előadókkal felvett hanglemezeit bocsájtják a könyvtárlátogatók rendelkezésére. Csak a középméretü városok könyvtárai vállalkoznak specializált szakrészlegek létesitésére, ahol a hanglemezekhez kazettás hangfelvételek és kották is csatlakoznak, a müvészeti könyveket pedig reprodukciók, diafilm-, plakát- és levelezőlap-gyüjtemények egészitik ki. A különféle anyagu-formáju információhordozók gyüjteményen belüli elhelyezése igen változatos. Egyre inkább tért hódit az a törekvés, hogy a speciális dokumentumokat a rájuk vonatkozó hagyományos információs anyaggal együtt, tárgyuk szerint csoportositsák. A feldolgozás és közreadás szinvonala a könyvtárvezetés általános tájékozottságán, a szakrészlegben dolgozók általános intelligenciáján és szakmai hozzáértésén mulik. Az eddigiekben az a tapasztalat, hogy mind az állományfejlesztés, mind a szaktájékoztatás hasznát látja, ha a két speciális müvészeti területet két, a saját területét alaposan ismerő könyvtáros látja el. Főbb teendőik: gyarapitási tevékenység (valamennyi dokumentumféleségre vonatkozóan), a központilag nem katalogizált anyagok cimleirása és osztályozása, a katalógusok gondozása, az állománnyal és a szakterülettel kapcsolatos tájékoztatás, előadások és kiállitások tervezése és megszervezése, kapcsolattartás a szakemberekkel és a rokon intézményekkel.

Az egyes dokumentumfajták közül a legnagyobb tömegü anyagot a könyvek adják. A gondot itt a hatalmas szakirodalmi termés olvasóközpontu válogatása, a referensz-magvu gyüjteményépités jelenti. A képzőművészeti periodikumok nemcsak a tárgyra vonatkozó aktuális irodalmát gazdagitják; reprodukcióik kiemelhetők, beépithetők a vizuális anyagba. Tartalmuk feltárásáról kurrens szakrepertóriumok (Repertoire de la Litterature de l'Art) és indexelő folyóiratok (The Art Index) gondoskodnak.

Értékesen egészitik ki a segédkönyvtár anyagát a kiállitási katalógusok, lapkivágatok, információanyaguk beépül az életrajzi adatokat, uj müveket is feltüntető tájékoztató katalógusba.

A képzőművészeti gyüjtemény szerves részét képezik a nyomatok, plakátok, képeslevelezőlapok, melyek feltárása szerző, cim, a tartalom és a technikai eljárás szempontjai szerint történik.

Betty Jo IRVINE, a bloomingtoni Indiana University Library müvészeti könyvtárosának megfigyelése az, hogy a legtöbb könyvtáros azért idegenkedik a müvészi tárgyu diafilm-gyüjtemény létesitésétől, mert a) a kereskedelmi választék nem elég bő, az állománygyarapitás házi uton csak képzett fotós segitségével történhet, b) az osztályozáshoz nem megfelelő sem a Library of Congress szakrendszere, sem a Dewey-féle decimális rendszer adaptációja. A több tizezres gyüjtemények szakemberellátásának nehézségeit a helyes munkaköri felosztással mérsékelni lehet. Igy a képzőművészeti szakember feladata a teljes feldolgozás és katalógusépités, a szükségletek meghatározása, a segitőszemélyzet munkájának meghatározása és ellenőrzése, a gyarapitás, a tájékoztatás, valamint az együttmüködés lehetőségeinek felkutatása. A kisegitők feladata a diafelvételek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

elkészitése, s a kapcsolatos technikai teendők, egészen az érdeklődőknek való bemutatásig. Enyhit a szakembergondokon az is, hogy a nagyobb muzeumoknak saját fotolaboratóriuma van, a szükséges személyzettel; az együttmüködés megfelelő formájának megtalálása gyümölcsöző lehet. Speciális szervezési problémát jelent az, hogy a gyüjtemény csak dia-tekercseket, vagy egyedi dia-kockákat is tartalmaz; mind raktározási, mind osztályozási szempontból más-más konzekvenciákkal jár az emlitett tény (pl. helyi szakrend megfelelő jelzetének rávitele).

Az utóbbi években több, az állománygyarapitást és a tájékozódást segitő publikáció jelent meg, eloszlatva az idegenkedők egyik főaggályát. A fontosabbak: A slide buver's guide. Ed. Nancy DeLaurier New York, Commercial Slides Committee, Slide and Photograph Librarians, College Art Association, 1972., valamint Index to educational slide sets. Los Angeles, 1973-74. National Information Center of Educational Media, University of Southern California.

A raktározási aggályok sem valósak ma már: mind az egyedi, mind a folyamatos bemutatásra többféle nagyságu-elrendezésü tárló kapható.

A képzőmüvészeti diafelvételek osztályozása földrajzi, időrendi és stilusok (esetleg az ábrázolás formái) szerint lehetséges. A gyüjtemény növekedésével a továbbosztás kiegészitő kritériumok bevezetésével történik, pl. a müvészeti formákon belül: grafika - metszetek, litográfiák, akvatinta, mezzotinta, rézmetszet; foto - ferrotipia, daguerrotipia, plasztikus film; festészet - vázlat, portré, tájkép; szobrászat - portré, mellszobor, figurális, csoport.

Előrehaladott stádiumban van a szakterület számitógépes indexelése is; erről számol be Luraine C. TANSEY, A slide classification system for the organization and automatic indexing of interdisciplinary collections of slides and pictures (Santa Cruz, 1970. University of California) c. mü szerzője.

Hester M. MILLER, az Albuquerque Public Library müvészeti részlegének vezetője és Kurtz MYERS, a Colorado állambeli Denver Public Library osztályvezetője irásukban egy komplex müvészeti gyüjtemény kialakitásának tárgykör-javaslatait taglalják. A gyüjtőköri meghatározásnak is felfogható elképzelés gyüjtésre ajánl 1. az előadómüvészet terén mindenfajta életrajzi anyagot, cimjegyzékeket, olyan összeállitásokat, mint: ki mit irt minek alapján, ki milyen szerepet játszott melyik darabban, továbbá mindenfajta müfaji és kronológiai információt, nem kevésbé az előadási jogokkal kapcsolatos kiadói információkat; 2. a vizuális müvészetek terén mindenfajta azonositásra szolgáló kézikönyvet, ötlet- és mintagyüjteményt, különféle technikákkal foglalkozó kiadványokat, tervrajzokat és berendezési tárgy-katalógusokat, árjegyzékeket és árverési információkat, kiállitások és muzeumok katalógusait; 3. a zenemüvészet terén különféle dalgyüjteményeket (népdal, népszerü dal, müdal stb.), a repertoáron levő operák zongorakivonatait és szövegkönyveit, az átlagközönség körében ismert hangversenydarabok partituráit, a népszerü hanglemezeken megjelent zenemüvek kottáit, az elterjedt hangszerek iskola-kiadványait, ugyanezek előadási darabjainak általánosan használt kiadásait, kamarazenei anyagot (alkalmazkodva a megnyilvánuló igényekhez). A hangfelvételek beszerzésénél ügyelni kell arra, hogy elegendő és sok igényt kielégitő legyen a válogatás. Nem szabad megfeledkezni a könyvtárral kapcsolatban álló

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

együttesek előadásainak helyi rögzitésü felvételeiről sem. Messzemenően figyelembe kell venni a közizlés fejlődését, a társadalmi mobilitást és a különböző korosztályok eltérő izlését, igényét, s a gyarapitásban egy lépéssel előttük kell járni.

Részletesen foglalkozik cikkében a partiturákkal és hangfelvételekkel Olga BUTH, az Ohio State University zenei könyvtárosa. A zenei alkotás grafikus megjelenitése méretében (zsebpartitura vagy a dirigens partiturája), szervezettségében (müvek külön-külön, gyüjtemény, kolligátum), apparátusában (előadóinak számát tekintve), zenei formájában (fuga, chaconne stb.), jellegében (világi, egyházi), a szöveg nyelvében, történeti és földrajzi stilusjegyeiben a választott szakrend egy-egy vetületét, ill. az érdeklődési irányok valamelyikét jelenti. Az elterjedt szakrendeket vizsgálva arra a megállapitásra jut, hogy a Library of Congress enumerativ rendszerét alig használják, elterjedtebb a Dewey revizióján alapuló McColvin-féle zenei osztályozás, a hangszerek szerint elrendezett választási lehetőség. A felsőoktatási intézmények zenei könyvtárai jobban kedvelik a történeti alapozásu Dickinson-szakrendet.

A hanglemezeket bizonyos könyvtárak az átmérő nagysága szerint különválasztva, numerus currens szerint tárolják, más könyvtárak durva tárgyi csoportositásban, szerzői betürendben (önkiválasztási lehetőséggel). Az előbbi lehetőséggel él Gordon Stevenson 1963-as felmérésének tanusága szerint a gyüjtemények több mint 40%-a. Az USA adatközlő 392 zenei gyüjteményéből mindössze csak 5 használja a Library of Congress szakrendszerének valamilyen adaptációját, a többi házi szakrendszert alkalmaz.

Az egységesités felé tett lépést jelzi a következő kiadvány is: Saheb-Ettaba, Caroline - McFarland, Roger B.: The Alpha-Numeric System for Classification of Recording. Williamsport, Pa., Bro-Dart, 1969.

Walter C. ALLEN, az urbanai University of Illionis Graduate School of Library Science-ének docense 1973-as Illionis állambeli statisztikai felmérése alapján megállapitotta, hogy 384 könyvtár gyüjt hangfelvételeket, pedig csak 165 helység (a teljes minta 29,5%-a) lélekszáma haladja meg a 10 000-et. Reprezentativ adatfelvétel készült az Egyesült Államok 120 önkényesen kiválasztott közmüvelődési könyvtáráról is (ügyeltek arra, hogy minden nagyságrend képviselve legyen). A mintául választott gyüjtemények közül 114 állományában van klasszikus zene, 112 könyvtár kölcsönzi hangzó anyagát, 106 könyvtárban zeneelméleti könyvek is találhatók, ugyanennyinek referensz-gyüjteménye is van, könnyüzenei kottákat csak 37 gyüjtemény vásárol. A gyüjtemények 9%-ában van hangszerrel ellátott gyakorló-szoba, 33%-ban külön helyiség a zenehallgatás céljára, 42,5% rendez rendszeresen hangversenyeket hangfelvételeiből a könyvtár helyiségeiben.

A mintául választott gyüjtemények ellátottsága képzőmüvészeti nyomtatott anyagokkal: könyv 89-95%, folyóirat 67%, muzeumi katalógus csak a könyvtárak 40%-ában található. Diafilmeket és dia-kockákat 40% kölcsönöz, 85% figyeli és dokumentálja a helyi képzőmüvészeti eseményeket, 33% tart rendszeresen müvészeti tárgyu előadásokat.

Jacqueline D. SISSON, az Ohio State University Fine Arts Library vezetőjének irása a müvészeti könyvtárak együttmüködéséről szól. A változatos együttmüködési formák egyike az, hogy tudományos könyvtár kooperál nagy nyilvános könyvtárral mind állománygyarapitás, mind nyilvántartás és feldolgozás terén. (Pl. Widener Library - New York Public

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Library.) Azonos nagyságrendü és hasonló felépitésü felsőoktatási intézmények között kölcsönzés céljait szolgálja az Inter University Library Council Reference and Interlibrary Loan Service. A katalogizálás költségeinek csökkentésére és a központi cédulaellátás gépesitésére létesült az Ohio College Library Center, a csatlakozó könyvtárak ezenkivül különféle kölcsönzési előjogokat is élveznek. A Center for Research Libraries ritkán használt könyvtári anyagok raktárából széles dokumentumbázissal rendelkező gyüjteményi központtá nőtte ki magát, mely a specializált muzeumi (Cincinnati, Cleveland, Ohio) és egyetemi (Cincinnati, Ohio) valamint a nagy városi közmüvelődési (Cincinnati, Cleveland) gyüjtemények gyarapitási politikáját hangolja össze, különleges kéréseiket megvalósitja, gyarapodásának cédulaanyagát eljuttatja a társult könyvtáraknak.

John C. LARSEN, a New York-i Columbia University docense a müvészeti könyvtárosok képzésének aránytalanságát emliti; az Egyesült Államoknak könyvtárosokat is képző 14 egyeteme közül csupán zenei képzést 9, képzőmüvészeti képzést 7 egyetem ad, csak 3 biztosit mindkét müvészeti ágból hallgatói számára gyakorlatot és csak egy (University of Denver) iktat tantervébe olyan kurzust, amely szervesen egybeépitett zenei és képzőmüvészeti bibliográfiát tanit. A müvészeti könyvtárosnak készülők képzése három fő területen folyik: a) tárgyi ismeretek (zene és müvészettörténeti ismeretek, kézikönyvek ismerete és használata, kották, hanglemezek, képzőmüvészeti alkotások értékének meg- (és fel-) becsülése (vásárlás); zenei, müvészettörténeti, ikonográfiai helyük meghatározása, ismeretek a kortárs alkotókról és alkotásaikról, készség az ujabb müvészeti irányzatok befogadására; b) könyvtári szakismeretek (irás-, könyv-, nyomtatás- és kiadástörténet, általános és speciális információforrások ismerete, a cimleirás és osztályozás elmélete és gyakorlata, különös tekintettel a nem hagyományos dokumentumokra, könyvtárszervezés és vezetés, a hagyományos könyvtári folyamatok gépesitése, alkalmazásuk a bibliográfiai együttmüködés keretében; c) kiegészitő ismeretek (kulturtörténet, idegen nyelv, esztétikai, kritikai alapismeretek stb.).

A jelenlegi képzés második évében kap csak a müvészeti könyvtárosnak készülő hallgató jelentős szakkollégiumokat, a teljes szaktudás elsajátitása az egyetemi tanulmányok befejezése utánra marad.

Bár a jövő utja a könyvtárosképzésben is a specializálódás, a szervezési és gazdasági megfontolások még hosszu ideig nem fogják ezt teljes mértékben lehetővé tenni.

Könyvtári műveletek számítógépes szimulációs modellje

Pauline A. THOMAS - Stephen E. ROBERTSON

A szerzők "A computer simulation model of library operations" c. cikkét (Journal of Documentation, 1975. 1.no. 1-18.p.) SÁRDY Péter tömöritette.

A számitógépes szimuláció olyan eljárás, amely modell felhasználásával valamely rendszer teljesitményét, viselkedését tanulmányozza, el-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

sősorban azért, hogy bizonyos módositások eredményeit a rendszer tényleges megváltoztatása nélkül előre jelezhessük, s a rendszert csak akkor módositsuk, ha ennek várható eredménye igényeinknek megfelel.

A szimulációs eljárás legfőbb előnyei:

- tanulmányozhatjuk a müveletek hatását, ill. különféle módositásokkal kisérletezhetünk;
- azonos szituáció ismétlése mellett uj taktikát próbálhatunk ki;
- uj rendszer müködését előre jelezhetjük;
- oktatási célokra kisérleti terepet biztosithatunk.

Tekintettel arra, hogy organizációs rendszerek (igy pl. könyvtárak) müködésének tanulmányozása során igen nagy számu, sok esetben matematikai módszerekkel le nem irható tényezővel állunk szemben, a számitógépes szimuláció, a hozzá csatlakozó interdiszciplináris modellel együtt e téren különösen jól alkalmazható.

SZIMULÁCIÓ ÉS KÖNYVTÁRI RENDSZEREK

Operációkutatási módszereket már alkalmaztak könyvtári rendszerekben, elsősorban értékelési és kutatási célokra. Az igy nyert eredmények rendszerelemzési tapasztalatokkal kiegészitve jó hátteret biztositanak a könyvtári folyamatok szimulálásához.

Minden szimulációs eljárás a rendszer modelljének megalkotásával kezdődik. Tapasztalatok szerint a modell helyességét és a belőle levont következtetéseket, ajánlásokat csak világos, koncepciózus és általánosan érthető megfogalmazásu modell esetén fogadhatjuk el. Éppen ezért lehetőség szerint a matematikai formuláktól, a "számitógépül" megfogalmazott mondatoktól óvakodnunk kell.

Itt alkalmazott modellünk közvetlen analógiát mutat a valósággal. A könyvtári rendszer leirásakor feldolgozásra kerülő kötetekről, elvégzendő munkákról, szükséges munkaerőről, a folyamatok időigényéről beszélünk. A modell a valódi rendszer müködésével párhuzamosan müködik és teljesitményét különféle statisztikai eszközökkel rendszeresen ellenőrizzük. A gyakorlathoz képest igy előálló lényegesen nagyobb mennyiségü - a rendszer müködésére vonatkozó - információ a könyvtáros döntési tevékenységét is megkönnyiti.

A könyvtári munka tekintélyes része - mint azt ujabban egy Aslib tanulmány is kimutatta - olyan papirmunka, amely a használók igényeinek kielégitésétől rabolja el a könyvtáros idejét. Nyilvánvaló, hogy ha sikerülne a papirmunkát ésszerüsiteni, több figyelmet fordithatnánk a szolgáltatások fejlesztésére és a könyvtár jövőbeni szerepének megtervezésére.

A MODELL

Bibliográfiai rekordok elemzése alapján megállapitható, hogy a rendszerben több alternativ formátum utja követhető nyomon, azaz: adott formátumhoz meghatározható a tevékenységek és eljárások lehetséges konfigu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

rációja, a rendszer teljes funkconálásához szükséges valamennyi formátum kölcsönhatása pedig láttatható. A formátumok megtervezése azután - az információtartalom egybeeséseinek feltárásával - növelheti a hatékonyságot és minimalizálhatja a párhuzamos információrögzités mennyiségét. Az adott könyvtárra vonatkozó és figyelmen kivül nem hagyható helyi szempontok általában kizárják egyetlen, általánosan érvényes, optimális folyamat meghatározását, de a döntési pontok és az alapelvek mindenesetre megadhatók. A szimulációs kisérletben alkalmazott modell is ezt az utóbbi célt kivánja elérni.

Röviden áttekintve, a modell olyan könyvtár müveleteit szimulálja, amely könyvtári dokumentumokat szerzeményez, feldolgoz, használ és megőriz. Ezek a müveletek: válogatás (előszerzeményezés), rendelés, érkeztetés, állománybavétel, osztályozás, katalogizálás, szerelés, raktározás, helymegállapitás, listázás, kölcsönzés, visszakérés, köttetés, pótlás, kivonás. A modellben ezeken kivül szerepelnek az előjegyzés bizonyos esetei, s lehetőség van a könyvtárközi kölcsönzési ill. a reprográfia beépitésére. A szerzők figyelembe vették a munkaerőhelyzetet, a különféle folyamatok inputjánál szereplő mennyiségeket (használói kérések, uj könyvek, kölcsönzések, lejárt kölcsönzések stb.), az egyes müveleteket és a folyamatok időigényét. A szimuláció alapján információkat kaptak az átfutási késedelmekről, az elemi feldolgozási időkről, a sorbaállás jellegü adatokról, továbbá az egyes munkaerők ill. az egyes tárolási lehetőségek átlagos terheléséről.

A SZIMULÁCIÓS NYELV

A modellt GPSS nyelven programozták, amely nyelv speciálisan rendszerek gépi szimulációjára készült. A modell bizonyos számu komponensből és ezek előirt kölcsönhatásaiból áll. A komponensek főbb tipusai: blokkok, tranzakciók, eszközök és tárak. A modell olyan "órát" is tartalmaz, amely rögzitett lépésekben (a kisérletben egy lépés = egy perc) halad.

Tranzakció alatt feldolgozandó objektumok (dokumentum, formátum stb.), eszközök alatt a feldolgozók (munkaerő, gépi berendezés) értendő. A tevékenységek különféle blokkokban fejeződnek ki. A tárak az eszközökhöz hasonlóak, de többszörös kapacitásuak, azaz egyidőben egynél több tranzakció elhelyezésére alkalmasak.

A tranzakciók a blokkokon át mozognak és mozgásukat a feldolgozók irányitják. Ahhoz, hogy a feldolgozó a tranzakción egy müveletet hajthasson végre, a tranzakciónak a feldolgozóhoz kell kerülnie. Ha ez, a feldolgozó foglalt volta miatt, nem lehetséges, explicit vagy implicit sorbaállás keletkezik.

A szimuláció elemzésére számos statisztikai eszköz használható a gyakoriságtól a teljes eloszlási táblázatokig. A legközvetlenebbül használható adatok az időegység alatt feldolgozott tranzakciókra és a tranzit időkre vonatkoznak. Különösen fontosak a különféle sorbaállásokra és késedelmekre vonatkozó statisztikák (átlagos és maximális sorbaálló mennyiség, az egyes tranzakciók sorbaállással töltött átlagos ideje, a késedelemmel nem sujtott tételek aránya stb.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A müködő modell kialakitásához szükség volt bizonyos döntésekre, melyek eredményeként a modell egy képzeletbeli könyvtár rendszerének felel meg. E döntésekhez általában a gyakorlati tapasztalatokat és a józan észt használták.

A kisérlet során alkalmazott modellben 8 könyvtáros szerepel, 17 statisztikai tábla és 25 lehetséges sorbaállási hely. Szimulációra 20, 8-órás munkanap került, háromszori ismétléssel. A modell kitért a könyvtárosok munkaköri elhatárolására is. A modellen belüli mennyiségek és arányok bizonyos fokig önkényesek, de a modellált rendszerrel konzisztensek.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kisérlet elsődleges célja a számitógépes szimuláció alkalmazási lehetőségének igazolása volt. A modell - alacsony absztrakciós foka miatt - viszonylag költséges gépi futást igényelt, ezt azonban kárpótolta, hogy a szimuláció eredményei a könyvtáros számára is könnyen értelmezhetők voltak. A kisérlethez IBM 360/65 számitógépet használtak, 206 K belső memóriával.

A szimulációs modell nem optimalizált, hanem a rendszer viselkedését igyekezett feltárni. A szervezet teljesitményét adott fejlettségi szinten vizsgálja. A kisérlet során a legkülönfélébb összetevők egyidejüleg müködtethetők, sőt módosithatók is. A modell és valóság közti analógia miatt a modell kifejlesztése során a könyvtárakra jellemző problémák általában jelentkeztek. Ennek egyik eredménye volt, hogy a modell könyvtárosainak számát emelni kellett, s a munkamegosztás is javitásra szorult.

A szimuláció során a modell önmagában konzisztensnek bizonyult, a folyamatok meghatározása egyértelmünek sikerült s a modell müködése egészében megfelelt a valódi rendszerének.

A modellben szükségszerüen szerepeltek olyan tényezők (pl. az egyes müveletek időigénye), amelyek más, konkrét rendszer esetén módositandók. A modell továbbfejlesztése esetén kellő rugalmassággal alkalmassá tehető eltérő könyvtári rendszerek, gyarapitási elvek, kölcsönzési idők, használói létszámok stb. figyelembevételére. További kisérletek szükségesek annak eldöntésére, milyen mértékben alkalmazható a modell döntések eredményeinek előre jelzésére.

A tapasztalatok alapján ugy tünik, hogy könyvtári rendszer modell alapján történő gépi szimulálása lehetséges. Ez az eljárás hasznosnak bizonyulhat könyvtári rendszerek tervezése, irányitása, módositása és bemutatása terén, bizonyos feltételek mellett akár ugy is, hogy a teljes rendszernek csak bizonyos részei kerülnek szimulálásra.

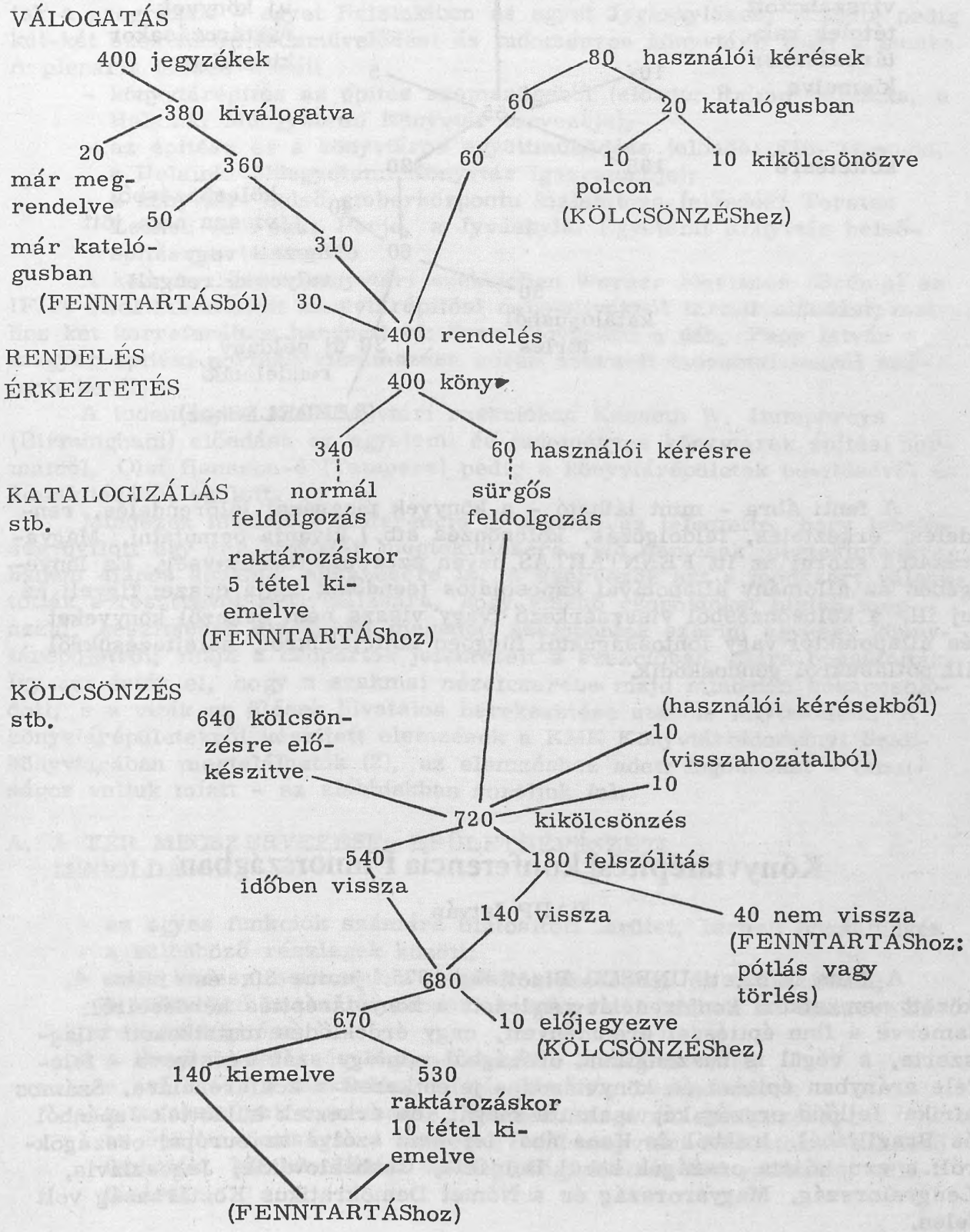
A szerzők függelékben közlik a szimulációs kisérlet néhány numerikus eredményét.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

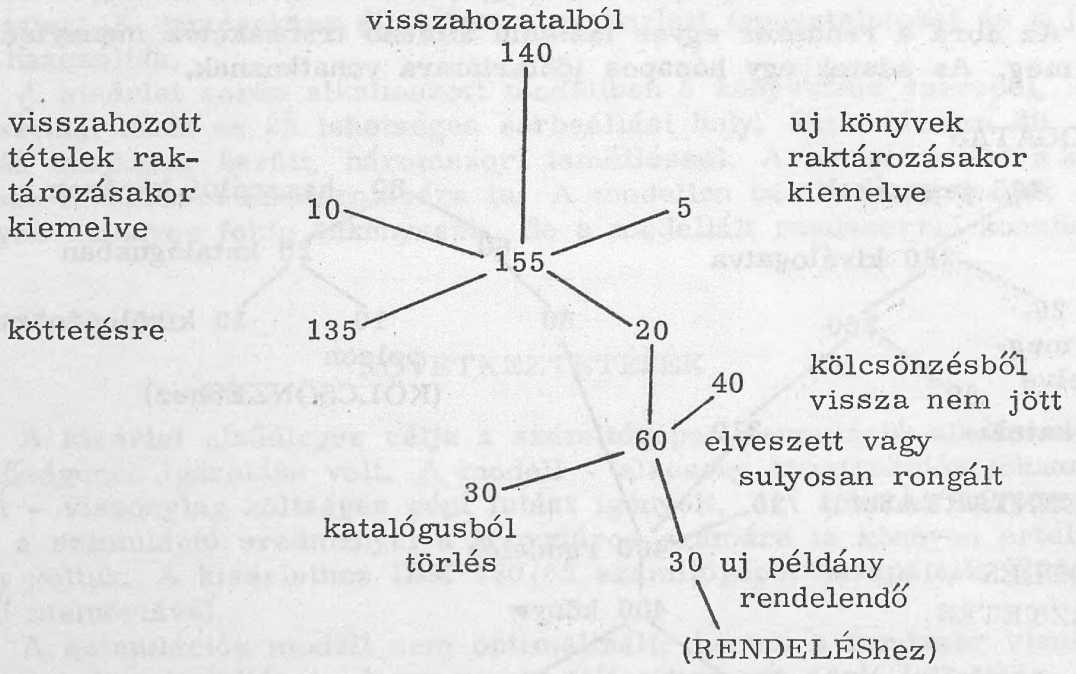
FÜGGELÉK

Átmenő mennyiségek

Az ábra a rendszer egyes fázisain átmenő tranzakciók mennyiségét adja meg. Az adatok egy hónapos időtartamra vonatkoznak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A fenti ábra - mint látható - a könyvek mozgását (előrendelés, rendelés, érkeztetés, feldolgozás, kölcsönzés stb.) kivánja bemutatni. Magyarázatra szorul az itt FENNTARTÁS néven szereplő tevékenység. Ez lényegében az állomány állapotával kapcsolatos teendőket fogja össze: figyeli az uj ill. a kölcsönzésből visszaérkező (vagy vissza nem érkező) könyveket és állapotuktól vagy fontosságuktól függően köttetésükről, selejtezésükről ill. pótlásukról gondoskodik.

Könyvtárépitési konferencia Finnországban

PAPP István

A Finn Nemzeti UNESCO Bizottság 1975. junius 30. és julius 4. között nemzetközi konferenciát rendezett a könyvtárépités kérdéseiről. Ismerve a finn épitészet eredményeit, nagy érdeklődés mutatkozott világszerte, s végül is huszonkilenc országból mintegy száz résztvevő - felefele arányban épitész és könyvtáros - jelentkezett a konferenciára. Számos afrikai fejlődő ország képviseltette magát, de érkeztek küldöttek Japánból és Braziliából, Irakból és Kanadából is, nem szólva az európai országokról: a szocialista országok közül Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország és a Német Demokratikus Köztársaság volt jelen.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Érdekesen alakult a konferencia munkaprogramja. Szembetünő volt a rendezők azon két törekvése, hogy a konkrét szakmai problémák ne sikkadjanak el a sokszor terméketlen általánosságok között, továbbá hogy a finn könyvtárépitészet teljesitményeit a konferencia nemzetközi zsürijével itéltessék meg. Ebből következően csupán két plenáris ülést iktattak a programba - egyet Helsinkiben és egyet Jyväskyläben, - közte pedig két-két szekcióban (közmüvelődési és tudományos könyvtári) folyt a munka. A plenáris ülések témái:

- könyvtárépitás az épités szemszögéből (előadó: Raimo Valjakka, a Helsinki Müegyetemi Könyvtár tervezője);
- az épitész és a könyvtáros együttmüködése (előadó: Elin Törnudd, a Helsinki Müegyetemi Könyvtár igazgatónője);
- a könyvtári belső emberközpontu kialakitása (előadók: Torsten Laakso és Pekka Perjo, a Jyväskyläi Egyetemi Könyvtár belsőépitészeti tervezői).

A közmüvelődési könyvtári szekcióban Werner Mevissen (Bréma) az IFLA által kibocsátott könyvtárépitési normativákról tartott előadást, melyhez két korreferátum hangzott el: Sven Plovgaard a dán, Papp István a magyar épitési normák alkalmazása során szerzett tapasztalatokról számolt be (1).

A tudományos szakkönyvtári szekcióban Kenneth W. Humphreys (Birmingham) előadása az egyetemi és tudományos könyvtárak épitési normáiról, Olaf Hansson-é (Tampere) pedig a könyvtárépületek bővitéséről és átalakitásáról szólott.

Mindezek mellett a konferencia fő értékét az jelentette, hogy lehetőség nyilott egy sor könyvtár megtekintésére, sőt nemcsak megtekintésére, hanem alapos szakmai elemzésére is. A szervezők azt a módszert választották a résztvevők aktivizálására, hogy kisebb csoportokat biztak meg azzal, készitsenek értékelést megadott szempontok szerint egy-egy könyvtárépületről; majd a csoportok jelentéseit a szekcióban vitára bocsátották. Igy azt érték el, hogy a szakmai nézetcserébe majd mindenki bekapcsolódott, s a viták az ülések hivatalos berekesztése után is folytatódtak. A könyvtárépületekről készitett elemzések a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában megtalálhatók (2), az elemzéshez adott fogódzókat - tanulságos voltuk miatt - az alábbiakban soroljuk fel:

A. A TÉR MEGSZERVEZÉSE; ÉPÜLETGÉPÉSZETI MEGOLDÁSOK:

- az egyes funkciók számára biztositott terület, térbeli összefüggés a különböző részlegek között;
- szük keresztmetszetek a belső közlekedésben és szállitásban;
- a különböző használói csoportok igényeinek térbeli és felszerelésbeli kielégitése;
- a hangszigetelés és légkondicionálás kielégitő volta;
- a szállitás, a hirközlés, a másolás stb. berendezései;
- a munkahelyek méretezése, felszereltsége és elhelyezése;
- az épület adottságai a szorosan vett könyvtári feladatokon tulmenő funkciók, közmüvelődési tevékenységi formák befogadására, ellátására;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- a helyiségek többcélu hasznositható sága;
- a változó igényekhez való hozzáigazithatóság, az esetleges hiányosságok későbbi kijavithatósága;
- a butorzat ujrarendezhetősége.

B. A HASZNÁLÓ NÉZŐPONTJA:

- az épület környezete, elhelyezése, megtalálhatósága;
- az épületkülső hatása;
- a könnyü tájékozódás az épületen belül mind a funkcionális részlegeket, mind a részleteket illetően;
- az állományban való könnyü eligazodás;
- a belső tér emberközpontusága;
- hogyan elégiti ki az épület és belső terének hangulata a rövid látogatások és a hosszabb tartózkodások eltérő követelményeit;
- a butorzat és a világitás megfelelő volta;
- egyes használói csoportok (gyerekek, fizikailag hátrányos helyzetüek, idősek, tanulók stb.) igényeinek kielégitése;
- az állomány ösztönző hatásu bemutatásának lehetőségei.

A konferencia során meglátogatott könyvtárakról a rendezőség izléses kiadványt jelentetett meg (3), ezért a részletes ismertetésüktől eltekinthet a beszámoló, annál is inkább, mivel a Magyar Könyvtárosok Egyesülete szervezte skandináviai tanulmányut résztvevői már megtették ezt (4). Nyomatékul a finn könyvtárépületek három jellegzetes vonása mégis álljon itt.

1. Rendkivül bőkezüen bánnak a térrel, nemcsak a magyar szabványokkal, de például a dán szabványokkal összehasonlitva is. Néhány adat illusztrálásul:

	Az épités dátuma	A lakosok száma	Alapterület
Kuovola	1971	29 000	4630 m^2
Lappeenranta	1974	53 000	4725 m^2
Kuopio	1967	70 000	6000 m^2

E terek mégsem bizonyultak tulméretezettnek, mivel egyrészt számos kulturális szolgáltatás és közmüvelődési tevékenység összpontosul a könyvtárakban, másrészt a könyvtári szolgáltatások és állományok fejlesztésére ösztönzőleg hat a tágas elhelyezés.

2. Igen nagy sulyt kapnak az audio-vizuális dokumentumok, szolgáltatások és részlegek. Ez nemcsak a technikai felszerelés minőségében és bőségében nyilvánul meg, hanem a részlegekre eső nagy alapterületekben is.

3. A könyvtárak képesek méretezésüknél, kiállitásuknál, felszereltségüknél fogva változatos kulturális tevékenységet kifejteni, s igy - a finnek kifejezése szerint - adott esetekben, területeken betöltik a kulturális vákuumot.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

JEGYZETEK

1. Sajnos a konferencia előadásait sokszorositva nem adták ki; a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban csak e két korreferátum van meg:
   Plovgaard, Sven: Danish Standards for library premises. 1975. 7 p.
   Papp István: Standards for public library buildings. A Hungarian point of view. 1975. 8 p.
   Ld. még Papp István utijelentését az SF 1/75/ szám alatt.

2. Helsinki Városi Könyvtár töölöi fiókja; Városi és Megyei Könyvtár, Kuovola; Városi és Megyei Könyvtár, Lappeenranta; Müszaki Egyetemi Könyvtár, Helsinki; Egyetemi Könyvtár, Jyväskylä.

3. Six libraries in Finland. Helsinki, 1975. 21 p.

4. Takács Miklós: Magyar Könyvtárosok Finnországban. = Könyvtáros, 1975. 2. sz. 62-65. p.
   Szita Ferenc: Skandináviai tapasztalatok. = Somogyi Néplap, 1974. okt. 22., 23., 24.
   Mándy Gábor - Vásárhelyi Judit: Pillanatkép a skandináv közmüvelődési könyvtárakról. = Könyvtári Figyelő 1975. 1. 83-89. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZEMLE

Computers and the UDC. A decade of progress 1963-1973. Prepared by Malcolm RIGBY. International Federation for Documentation (FID), The Hague, (1974.) II, 108 p. Bibliogr. 77-97. p. (FID 523.) - Az áttekintés ismertetését különösen időszerüvé teszi számunkra, hogy lapunknak ebben a számában jelenik meg Pethes Ivánnak és szerzőtársainak beszámolója egy, az ETO számitógépes alkalmazására vonatkozó magyar kisérletről. (A szerk.)

"A számitógépek és az ETO" c. kiadvány az ETO számitógépes alkalmazásának népszerüsitését szolgálja, az eddigi (1963-1973 között elért) eredmények ismertetésével. A cim leszükiti a kiadvány tartalmát: voltaképpen nemcsak a számitógépnek, hanem bármiféle gépi adatfeldolgozási rendszernek az ETO-val való kapcsolatait tekinti át az összeállitó, a FID/CCC-M első elnöke.

Mint a bevezető megállapitja, az ETO-t bizonyos tulajdonságai különösen alkalmassá teszik a gépi feldolgozásra. Gépi alkalmazásának ellenzői főként azokra a nehézségekre hivatkoztak, amelyek egyrészt a jelzetek nagyon eltérő terjedelméből, másrészt a jelzetek (ill. a nem-numerikus jelek) sorba rendezésének tisztázatlanságából fakadtak. Az első nehézséget kiküszöbölte az, hogy lyukkártyák helyett ma már papir- vagy mágnesszalagon történik az input; a másodiknak a kiküszöbölésére már folyamatban van a sorba rendezés szabványositása, a FID/CCC (a FID Központi Osztályozási Bizottsága) és az ISO (a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet) részéről. Mindenesetre a szerző szerint sem elsősorban a kis és homogén, hanem a nagy, heterogén vagy többnyelvü rendszerekben gazdaságos az ETO számitógépes alkalmazása; a 70-es években előtérbe került az ETO összekötő szerepe a többnyelvü szótárak, tézauruszok között.

1948-ban kezdtek ETO-val osztályozott gyüjteményekben, rendszerekben gépi lyukkártyás visszakeresést alkalmazni; hamarosan egyre változatosabbá és fejlettebbé váltak az ilyen gépesitési formák. A FID 1962. évi scheveningeni közgyülésén az ETO gépesitésével foglalkozó albizottságot alakitottak, ez a mai FID/CCC-M (Subcommittee on Mechanization of the UDC). Az albizottságnak az a feladata, hogy 1. helyet és hangot adjon azoknak az elgondolásoknak és információknak, amelyek tárgya gépi vagy számitógépi berendezéseknek az ETO fejlesztésére, publikálására, alkalmazására való felhasználása; 2. tanácsokat adjon a FID/CCC-nek és a FID titkárságának az ilyen elgondolások hasznositására, megvalósitására nézve; 3. egyéb FID-bizottságokkal együtt szemináriumok és kiadványok utján ismertesse az uj lehetőségeket ezen a téren. - Az albizottság két legfontosabb rendezvénye a koppenhágai (1968) és a frankfurti (1970) szeminárium volt; utoljára 1971-be, Herceg Novi-ban (Jugoszlávia) tartottak szemináriumot az albizottság közremüködésével, "Az ETO viszonya más indexnyelvekhez" cimmel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Kilenc tipusát különbözteti meg a tanulmány az ETO gépi alkalmazásának; röviden ismerteti ezek lényegét, problémáit, utalva a fontosabb konkrét kisérletekre, rendszerekre. 1. ETO-táblázatok folyamatos szerkesztése és kiadása. - 2. Mutatók készitése (akár ETO-kiadásokhoz, akár indexelő-referáló folyóiratokhoz vagy kötet-katalógusokhoz). - 3. Kifejezés-készletek rendezése (többnyelvüeké is), tézaurusz-szerkesztés. - 4. Cimek vagy referátumok KWIC- vagy KWOC-indexének kiegészitése ETO-rendezéssel. - 5. Nagyméretü figyelőszolgálatok. - 6. On-line interaktiv információkeresési rendszerek. - 7. Könyvtári feldolgozási rendszerek (beleértve a MARC-nak ETO-val való kombinációját is). - 8. Különféle könyvtári, ill. tájékoztatási rendszerek kompatibilitásának biztositása. - 9. Adatnyilvántartási rendszerek.

E tipusok konkrét illusztrációi következnek ezután: országok szerint csoportositva azoknak a kisérleti vagy gyakorlatban is alkalmazott rendszereknek az ismertetése, amelyekben az ETO-t gépi adatfeldolgozással kombinálják (ill. kombinálták, a jelzett 10 éves időszakban). 15 országból 59 ilyen rendszerről olvashatunk, valamint 4 nemzetközi jellegüről (ilyen például a FID és az amerikai NFAIS közös szerkesztésében 1972 óta készülő kalauz a világ referáló és indexelő szolgáltatásairól). A magyar könyvtár- és tájékoztatásügyet az OMKDK két, 1971-ben indult vállalkozása képviseli a kiadványban: számitógépes mutatók készitése a magyar ETO-kiadásokhoz és a kisérleti elektronikai információkeresési rendszer.

Terjedelmes bibliográfiában találhatjuk meg azt az irodalmat, amelynek alapján az egyes rendszerek ismertetésre készült. (A két magyar kutatás ismertetése pl. E. Scibor lengyel nyelvü tanulmányára épül, amely 1971-ben tekintett át az ETO alkalmazásait számitógépes tájékoztatási rendszerekben.) - Röviditések jegyzéke és néhány rendszer outputjának egy-egy mintaoldala egésziti ki a kiadvány anyagát.

A könyvecske a FID/CCC-M-nek azt a célkitüzését is szolgálja, hogy fórumot teremtsen a témával foglalkozó eszmecserékhez. Egyrészt közli az egyes rendszereket alkotó, szervező személyek, ill. testületek nevét és cimét, s felszólitja az olvasót, hogy a bibliográfiában találhatónál részletesebb tudnivalókért hozzájuk forduljon. Másrészt arra is felkéri az olvasót, hogy ha a kiadványban nem szereplő, a téma körébe vágó kutatásról (ill. azt ismertető publikációról) tud, hivja fel rá az albizottság figyelmét, küldje be a megfelelő dokumentumokat. Az albizottságnak, ill. jelenlegi elnökének cime: FID/CCC-M Secretariat // c/o Dr. J.-P. Sydler, Director // ETH Bibliothek // Leonhardstrasse 33 // CH-8006 Zürich // Switzerland.

KÖVENDI Dénes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HILLER István: Hazánk első szakkönyvtárának kialakulása. Az Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtárának története. Sopron, 1975. Erdészeti és Faipari Egyetem. 291 p. Rotaprint.

Könyvtártörténetünkben sok a fehér folt, a még meg nem irt fejezet. Különösen keveset foglalkoztak eddig az egyes tudományszakok és a felsőoktatási intézmények könyvtáraival. Ezért különös örömmel üdvözöljük Hiller Istvánnak az Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtáráról szóló müvét.

A szerző anyagát öt fejezetre osztja. Az első kettő a selmecbányai korszakkal foglalkozik, a bányaiskola 1935. évi alapitásától 1808-ig, az Erdészeti Tanintézet felállitásáig, illetve innen kezdve az első világháboru végéig. Ezeket az évtizedeket lényegében egyenesvonalu fejlődés jellemzi, noha az intézménynek ekkor is sok nehézséggel kellett megküzdenie: állandóan hely- és pénzhiányban szenvedett. 1914-ben az állomány meghaladta a 36 000 kötetet, az évi átlaggyarapodás 1000 körül mozgott.

Az első világháborut követő események nemcsak megbénitották a könyvtár müködését, hanem puszta létét is veszélyeztették. A Bányászati és Erdészeti Főiskolává fejlődött intézmény Sopronba költözött, könyveinek egy része azonban Selmecen maradt, a másik megsemmisült, a harmadik rész pedig a főiskolától távol (Gödöllőn, Pannonhalmán) különböző raktárakban, pincékben zsufolódott össze. A tanárok és hallgatók könyvszükségletét jóformán a semmiből kellett megoldani. Állománygyarapitásra nevetségesen csekély összeg jutott, a szakértő személyzet teljesen hiányzott.

Nem változott lényegesen a helyzet 1933 és 1945 között, a negyedik korszakban sem, amikor a főiskolát a budapesti József Nádor Müszaki és Gazdaságtudományi Egyetem szervezetéhez csatolták.

A felszabadulás előtti időből két nevet kell megjegyeznünk. Az egyik Vető Jánosé, aki irodatiszti besorolásban négy évtizedig soha nem lankadó szorgalommal és kötelességérzettel szolgálta a könyvtárat. Az állomány nagy része nélküle veszendőbe ment volna. 1942-ben ment nyugdijba, de amikor látta, hogy munkaerőhiány miatt nélküle be kellett volna zárni az intézményt, tovább dolgozott, még 1945-ben is, ekkor minden ellenszolgáltatás nélkül. A másik név a könyvtárirányitással megbizott Fehér Dániel professzoré. Fáradhatatlan buzgalommal igyekezett meggyőzni a felettes hatóságokat arról, hogy megfelelő könyvtár nélkül nem biztositható a főiskola tudományos szinvonala. Öntudatosan vállalta a felelősséget a hitelkeretek szándékos tullépéséért, a költségvetési előirások megsértéséért, csakhogy megrendelhesse a legnélkülözhetetlenebb müveket. Hiller munkájának legszebb sorai ezzel a két kiváló munkatárssal foglalkoznak.

Az utolsó fejezet 1945-től 1972-ig tárgyalja az eseményeket. A könyvtár kettévált, nagyobbik fele a Bánya- és a Kohómérnöki Karral együtt Miskolcra került. Erre az időre esik a történeti értékü régi anyag különválasztása és belőle két, egy soproni és egy miskolci müemlékkönyvtár létesitése.

Egy két és fél évszázados multra visszatekintő intézmény történetét egy embernek nehéz megirni, hiszen maga az adatgyüjtés - különösen a selmeci korszakra vonatkozóan - rengeteg utánjárást, fáradtságot igényel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Hiller ezt a feladatot kitünően oldotta meg, számtalan érdekes megállapitást, tényt, véleményt, dokumentumot tárt fel. Munkája elolvasása után azonban az az érzésem, hogy a megiráshoz nem használt fel minden adatot. A könyvtár történetéről szivesen olvasnánk sokkal többet és reméljük, hogy a cimlapon található "kézirat" szó azt jelenti, hogy a szerző témájával részletesebben akar még foglalkozni.

Komoly hiányosságnak érzem, hogy Hiller a könyvtár történetét a magyar könyvtárügy történetétől teljesen elszigetelten tárgyalja, csak könyve végén olvashatunk egy rövid összefoglalást az erdészeti könyvtárakról. A kötet cime "Hazánk első szakkönyvtárának kialakulása". Ennek a megállapitásnak igaz voltát a selmeci könyvtár esetében senki sem vitatja, mégis hasznos lett volna néhány mondattal utalni arra, hogy a XVIII. században milyen könyvtárak voltak hazánkban, milyen gyüjtőkörrel, mekkora állománnyal. A magyar fejlődéssel való párhuzam később is hiányzik. A hatóságok, az illetékes kormányszervek a felszabadulás előtt a könyvtárügyet sohasem tartották fontosnak, nem biztositották a megfelelő épületeket, személyzetet, a beszerzéshez szükséges pénzösszeget. De még a hazai viszonyok közt is feltünő Sopron mellőzése. A beszerzést, feldolgozást, közönségszolgálatot, a 40-50 000 kötetes állomány kezelését, a tanszéki könyvtárak ügyeit, a 300 cserepartnerrel való ügyintézést egy professzor irányitása mellett összesen egy irodatiszt és két napibéres intézte. Ezt a mostoha elbánást még felháboritóbbnak éreznénk, ha a szerző utalt volna a többi könyvtár szegényes, elmaradott, de a soproninál sokkal jobb helyzetére.

A kötetben 1923-tól 1943-ig éves bontásban statisztikát találunk az évvégi és a következő éveleji állományról. Ezeknek azonosaknak kell lenniök és azonosak is egy kivétellel. Az 1930/31. év végén az állomány 15 915 mü, 19 514 kötet, az 1931/32. év elején viszont 25 934 mü, 34 964 kötet. Erre az ugrásszerü növekedésre valamilyen magyarázatot kellett volna adni! (Talán uj számlálási módszerre tért át a könyvtár?)

1943-tól kezdve egyetlen adatot sem találunk a beszerzésről, a beiratkozott látogatók számáról, a kölcsönzésről, helyben olvasásról, pedig ezek sokat elárulnának az intézmény utolsó három évtizedének fejlődéséről.

Hiller müve igénytelen külsőben jelent meg: az alacsony példányszám (500) miatt rotaprint eljárással sokszorositották. Ez az aránylag olcsó eljárás tette lehetővé 65 hasonmás közlését. Ezek egy része a könyvtár ritkaságaiból mutat be cimlapokat és érdekes szöveget vagy illusztrációt tartalmazó egyéb oldalakat, másik részük különféle rendeleteknek, jelentéseknek, iratoknak a másolata.

A szerző tulságos szerénységére vall, hogy neve a cimlapon kivül sehol sem olvasható; nem emliti meg, hogy Szabó István után őt nevezték ki az intézmény igazgatójává, és hogy nagy mértékben neki köszönhető a müemlékkönyvtár méltó keretek közt történt berendezése.

VÉRTESY Miklós

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Olvasótábori kis trakta. Tanulmányok. Szerk. Fábián Zoltán, Marosi Gyula stb. Kiad. a Magyar Kommunista Ifjusági Szövetség Központi Bizottsága és a Hazafias Népfront Országos Tanácsa. Budapest, 195 p.

Az "Olvasó Népért" mozgalom keretében negyedik éve szerveződik már a nyári olvasótábor néven országszerte ismeretessé vált izgalmas és igéretes közmüvelődési kisérlet A mozgalmat a fiatal irók egy csoportja hivta életre és vállalta kezdetben a szervezés és közremüködés együttes gondjait. Az évről-évre növekvő közmüvelődési vállalkozás (1973:11 - 1975:40 tábor) gyarapodó teendőiből a későbbiekben egyre nagyobb részt vállaltak a rokon müvészeti területek, az oktatás és a közmüvelődés szakemberei (képző- és zenemüvészek, pedagógusok, könyvtárosok, népmüvelők) is. Az országos méreteket öltő olvasótábori mozgalom központi szervezésébe egyre több mozgalmi és szakigazgatási szervezet és szerv (KISz, SZOT, Kulturális Minisztérium, Munkaügyi Minisztérium) kapcsolódott be az Irószövetség és a Hazafias Népfront mellett, hogy elvileg és anyagilag hozzájárulhassanak a kisérlet további kiterjesztéséhez.

Az olvasótáborok számának növekedése szükségképpen megkivánta az országos és megyei szervezés, a szellemi és anyagi erők fokozottabb koordinációját. Az olvasótáborok jellegének, értékének megitélésében és a tábori programok kivitelében adódó bizonytalanságok egyre hangsulyosabban vetették fel az eddig szerzett tapasztalatok kritikai értékelését, az általánositható megoldások közzétételét. Fábián Zoltán szavaival élve: "Annyi kezdeményezés, lelemény igazolta az olvasótáborok életrevalóságát, hogy eljött az ideje ebben a vállalkozásban az első összegezésnek, a tartalmas tapasztalatcserének."

A tartalmi összegezés igényével szervezték az országos rendező szervek 1974 tavaszán Tahitótfaluban a tábori idényt előkészitő módszertani tábort, amely hatásában - sajnálatos módon - nem tudta még beváltani a hozzáfüzött reményeket. 1975-ben ezt egy ujabb próbálkozás követte, amely ezuttal több sikerrel és haszonnal szolgálhatta az olvasótábori mozgalom továbbfejlesztésének ügyét: "Olvasótábori kis trakta" cimen a KISZ KB és a HNF Országos Tanácsa közös kiadásában egybegyüjtve jelent meg mindaz az értékes tapasztalati és javaslati anyag, ami az olvasótáborok eddigi szervezése és rendezése során felhalmozódott. A módszertani gyüjteményt olvasva ugy tünik, hogy e néhány év elegendő volt a tábori formák és módszerek gyakorlati próbájához, a tábori mozgalom alapvető konzekvenciáinak meghatározásához. A tanulmánykötet mindazok számára hasznos szervezési és módszertani fogódzóul szolgál, akik valamilyen vonatkozásban kapcsolatba kerülhetnek a mozgalommal. Lényegében az olvasótáborokban bevált módszerek gyüjteményét kapjuk kézhez.

Egy olyan közmüvelődési program valóraváltásáról van itt szó, amely lehetőségeinél fogva felhasználhatja a közmüvelődés különböző területein a kiscsoportos müvelődési formák eddig elért eredményeit, bevált módszereit. Nem a módszerek az ujak tehát, hanem a táborozással egybekötött intenziv müvelődés mint szervezeti forma, amely a már meglevő eredményeket a maga profiljának, sajátosságainak megfelelően értékesiti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A kötet bevezető interju sorozata - amelyben a mozgalom szervezésében közremüködő szervezetek és szervek vezetőinek és munkatársainak nyilatkozatai találhatók - kitünően prezentálja az olvasótáborok megrendezésének inditékait és összetett célrendszerét. "Az olvasótábor - idézzük Szentistványi Gyulánét, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkárát, - elsősorban az ifjuság müvelődési lehetőségeit gazdagitja... a müvelődés szempontjából hátrányos helyzetü gyerekek számára nagyszerü lehetőséget biztosit a felzárkózáshoz - a müvészeti alkotások megértéséhez és élvezéséhez, életük gazdagabbá és ösztönzőbbé tételéhez." Olyan müvelődési alkalmak ezek, amelyeknek az iskolai oktatás kötöttsége nélkül, de arra adekvát eszközökkel és módszerekkel kell közvetiteni és tartós indittatást adni a fiatalok permanens önmüveléséhez. A célok komolysága felelősségteljes munkát kiván mindazoktól, akik valamilyen formában közremüködnek az olvasótáborok rendezésében. Szabó B. István, az MSZMP KB. munkatársának szavaival élve: "Hiteles értékrendet kell a gyerekekben kialakitani, hogy majdan a táborból hazatérve, s később felnőve önállóan is be tudják illeszteni olvasmányaikat a kapott értékrendbe." Ahhoz pedig, hogy az olvasótáborozás kitüzött célját elérje, mindenekelőtt gondos előkészitő munkára van szükség - hangsulyozza Varga Csaba, aki Táborelőkészités cimü tanulmányában részletesen kifejti, hogy a résztvevők gondos kiválasztása, a tábori hely célszerü kijelölése és a kiscsoportvezetők megfelelő összetétele a táborok alapvető előfeltételei.

"Amikor fiatalabb pályatársaim meghivtak az első kisérleti olvasótáborba, Felsőtárkányba, magam sem tudtam, hogy mit kell majd csinálnom" - vall őszintén a mozgalom hőskoráról Ratkó József, a "Gondolkodás iskolája" cimü fejezetben közölt tanulmányában, s a fejezet többi irása is érzékelteti, hogy a kezdeti ösztönösség, bizonytalanság után a fáradhatatlan kisérletezés eredményeként, hogyan körvonalazódott s vált egyre tudatosabbá az évek során egy közmüvelődés-pedagógiai koncepció. A tanulmányokból megismerhetjük a tábori mozgalom sokszinü, sajátos jellegéből adódó módszereket, amelyek szerencsés módon ötvözik a közmüvelődési és pedagógiai kisérletek legjobb eredményeit. A tábori foglalkozások kitünő alkalmakat teremtenek a komplex müvészeti nevelésre, a tantárgyi koncentrációra, a játékos elemek fokozottabb felhasználására és a kiscsoportos közösségi jellegü müvelődés megannyi formájára. Kisérletező kedvből gazdagodtak az olvasótáborok programjai. Kezdetben általában szépirodalmi tematikával indultak, majd a kiscsoportvezetők körének szakmai bővülésével ujabb és ujabb szinfolttal gazdagodott az olvasótáborok profilja. Mindenekelőtt a társmüvészetek felé nyiltak meg: az irodalom mellett zenei és képzőmüvészeti elemekkel bővültek a foglalkozások, sőt az utóbbi müvészeti ágak egy-egy tábor esetében profil-meghatározóvá is váltak. A kötet egyik legizgalmasabb tanulmányában ("Zenei nevelés") Ordasi Péter egy zenei tábornak (Szob, 1974) a foglalkozásait elemzi oly módon, hogy a program felépitésének, a valahonnan valahová eljutás indokait ismertetve mintegy általánositható javaslatokat ad a zenei táborok szervezéséhez, a zene és az irodalom eredményes koncentrációjához. "Élményt és indittatást! Ezt kell nyujtanunk nekünk is a müvelődési táborokban" - hangsulyozza a szerző, s a tanulmány meggyőzően bizonyitja a program sikeres megvalósitását a gyakorlatban. A komplex müvészeti táborok módszertani kérdéseiről, s ebben az alkotó tevékenység szerepé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ről számol be Zelnik József "Tokaji kisérlet" és Dániel Kornél "Képzőművész szemmel" cimü irása. "Érdekes kisérletek kinálkoznak" egy irodalmi mü, egy kép, zenemü azonos témáinak összehasonlitásában, vizsgálatában" - (idézet Dániel Kornéltól). A tetszetős program valóraváltása természetesen nemcsak a nemes elhatározás kérdése, hanem függvénye a kiscsoportvezető szakmai felkészültségének, a táborok felszereltségének (képzőművészeti anyag, lemezjátszó, magnetofon stb.). Éppen ezért a program eldöntése nagy körültekintést, gondos előkészitést igényel. A művészeti profilu táborok mellett megjelentek a honismereti, csillagászati, nemzetiségi és anyanyelvi táborok is, amelyekről a "Mindenoldalu nevelés" cimü fejezetben olvashatunk izgalmas tudósitásokat. Az anyanyelv és az irodalom játékos oktatásának lehetőségeiről Vargha Balázs "Istenek eledele: a játék" c. tanulmányában, a néprajzi és honismereti foglalkozásokról Nagy Géza, Zombori Ottó pedig "Beszélgetések a csillagászatról" cimen fogja össze a tárgykörrel kapcsolatos foglalkozásokról szerzett tapasztalatait. Végezetül Kiss Gy. Csaba arról számol be "Nemzetiségi olvasótábor" cimü irásában, hogy miként ad az olvasótábor lehetőséget a nemzetiségi fiatalok anyanyelvi kulturájának gazdagitására, az anyanyelv iránti érdeklődés fölkeltésére és gyakorlására.

Bár a tanulmányok módszertani értéke meglehetősen egyenetlen, olykor vitathatók a megállapitásaik, valamennyi tanulmány közös érdeme, hogy a tapasztalatok rendszerezésének és átadásának szándékával készültek. Utóvégre nem is tudományos igénnyel megfogalmazott, leszürt ismereteket vártunk, hanem hasznos tapasztalati adalékokat s ötleteket az ujabb olvasótáborok szervezéséhez, utmutató irásokat a következő táborok leendő szervezőinek és kicsoportvezetőinek a munkájához. E céljának pedig meg tud felelni a kis kötet.

Az utóbbi időben elég gyakran lehet szakmai körökben olyan véleményt hallani - maga a kötet is sugallja helyenként -, hogy a táborok profiljának gazdagodásával az olvasótábor lényege egyre kevésbé fejezhető ki a hagyományos terminológiával, s a "müvelődési tábor" elnevezés sokkal találóbban érzékelteti a táborok többségére jellemző tematikai nyitottságot.

Ezt az ujabb keletü elnevezést már csak azért is elfogadhatjuk, mert - helyes értelmezés esetén - nem mond, nem mondhat ellent a korábban használatos megjelölésnek. Hiszen a tematikai tágulás és az alkalmazott eszköztár növekvő változatossága ellenére a táborokban továbbra is az olvasóvá nevelés az elsőrendü feladat, a könyvvel való állandó és intenziv kapcsolat megteremtéséé, amely a jelenben és jövőben is elengedhetetlen feltétele a széleskörü, alapos és korszerü müveltség megszerzésének. Az olvasóvá nevelés primátusa akkor is indokolt, ha a szépirodalom mellé ujabb és ujabb ismeretágak csatlakoznak, hiszen a könyvvel, folyóirattal mindegyiknek szoros kapcsolódása van. Csak ezeket a kapcsolódási pontokat kell - a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelően - megtalálni, a tárgyhoz kötődő irodalom, ill. forrásanyagok használatának módszertani-technikai lehetőségeit kell célszerüen felhasználni és ennek tárgyi feltételeit kell biztositani. E követelmény jelen van ugyan a kötetben, és a kérdéssel kapcsolatban néhány módszertani ötlet is megfogalmazódott (Vargha Balázs és Pethő Zsoltné tanulmánya), mégis ugy érezzük, a problémakörrel - jelentőségéhez mérten - kissé mostohán bánt a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

módszertani utmutató. Az önálló ismeretszerzés készségének fejlesztése olyan feladat vállalása a táboroknak, amelynek valamennyi foglalkozásnál kisebb vagy nagyobb mértékben jelen kell lennie, és természetesen a foglalkozásoknak a megfelelő könyves háttérrel, adandó alkalommal könyvtári háttérrel is rendelkezniük kell. Ennek ellenére az irásokban nem érezzük ezt az állandóan jelenlevő követelményt. Nem derül ki pontosan, hogy az utmutató kinek szánja a feladatokat, sőt azt sem tudjuk meg az egyes ismeretágak kapcsán, hogy milyen forrásanyagokat miként lehet felhasználni. Érthetetlennek tartjuk e mulasztást, mert az önálló ismeretszerzésre nevelés gyakorlati kimunkálásának a többéves könyvtári és részben pedagógiai tapasztalatai s a tárgykör egyre számottevőbb módszertani irodalma ehhez kellő alapokat szolgáltathatott volna.

S bár nem elsőrendü célja a tanulmánykötetnek, mégis hiányolunk egy olyan kitekintést, amely az olvasótábori tapasztalatok kamatoztatása céljából hasznos ötleteket adhatott volna a 18 éven aluliak nyári táborozásának (mindenekelőtt a napközis táboroknak) a tartalmasabb megszervezéséhez.

Sajnálatos módon azzal is kevéssé foglalkozik a kötet, hogy az olvasótáborokat megjárt gyerekeknek a táborokban szerzett ismereteit az iskolai oktatásban és müvelődési formákban miként lehet visszacsatolni, kamatoztatni, a már kialakult kapcsolatokat tovább gondozni. Érdemes lenne a kérdéssel kapcsolatban a megyeszerte (Hajdu, Pest m. stb.) kialakult hasznos megoldásokat számba venni és az ujabb kapcsolatteremtés lehetőségein gondolkozni... hiszen az olvasótábor csupán egyike a gyermekek - egyelőre csak kisebb körét érintő - közmüvelődés-pedagógiai hatásoknak, s ez a forma is csak ugy érheti el optimális hatásfokát, ha az ifjuság müvelődési rendszerén belül is látjuk a helyét és a rokonterületekkel kialakitható összefüggéseit.

DÁN Krisztina

A finnugor népek irodalmának bibliográfiája (Szerk.: Jávori Jenő) Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Bp. 1975. 631 p.

Amikor a bukaresti Irodalmi Kiadónál 1966-ban megjelent Domokos Sámuel kitünő munkája, A román irodalom magyar bibliográfiája, Belia György a következőt irta recenziójában (Könyvtáros 1966/12.): "Domokos Sándor könyve tehát uttörő jellegü, s jó volna, ha példáját követnék mások is, és csakhamar elkészülnének szerb-horvát, csehszlovák, stb. vonatkozásban is ilyen jellegü müvek."

A remélt "csakhamar" ez esetben tiz esztendő jelentett, mert bár közben jelent meg a szomszédos országok irodalmából egy-egy korszakot áttekintő magyar bibliográfia, összefoglaló, a Domokos Sámueléhez hasonlóan teljességre törekvő munka csak ez a mostani, amely lényegében méltó tisztelgésként, a FSZEK és Jávori Jenő jóvoltából jelent meg a hazánkban megrendezett Finnugor Kongresszusra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tárgykör minden korábbi vállalkozását fölülmulja ez a mostani méreteiben és mélységében egyaránt: a Kozocsa-Radó félét (A szovjet népek irodalmának magyar bibliográfiája) azzal, hogy finnugor anyagát teljessé teszi a tetemes finn anyaggal, Domokos Péterét pedig ugy, hogy a finn anyagban is teljességre törekszik, sőt azt analitikusan is feldolgozza. A szerkesztő érdeklődésének széles körére s egyben teljesség-igényére is mutat, hogy még a vidéki napilapok egy részét is fölhasználta. Ennek a következménye lehet, hogy a cimmel ellentétben még a szamojédokat is "finnugorositja" a könyv. (Teljességét persze - mint minden bibliográfiáét - bizonyos fokig relativnak kell fölfognunk, noha épp Jávori Jenő e munkája kapcsán van szükség a legkevésbé e "mentőkörülmény" hangoztatására. Néhány apróbb hiánya abból is következhet, hogy bizonyos részeiben másodlagos bibliográfiával van dolgunk. Igy pl. Domokos Péter némileg szelektált anyagának egyszerü átvétele eredményezhette azt, hogy a kolozsvári Utunk néhány számának finn versanyaga vagy a Napjaink 1967. aug. 1-i számának Hid-rovata - amelyben többek közt az egyetlen hazai reagálás található Waltari Mikael c. regényére - elkerülte a szerkesztő figyelmét. Ugyancsak belekerülhetett volna még Jávorszky Béla Távolba futó utak c. forditáskötetének 3., bővitett kiadása is, amely nem jelentéktelen mennyiségü uj verset tartalmaz - s megjelenése is megelőzte a gyüjtés lezárásának időpontját.)

A bibliográfia szerkezeti fölépitése logikus, könnyen érthető. Az egyes népeken belül is az általánostól az egyes felé halad: az irodalommal kapcsolatos kulturtörténeti és elméleti müvektől az irodalomig s azon belül az egyes szerzőkig, ill. azok müveiig, majd az ezekről irt kritikákig. Egy hiányérzetünk van: szerencsésebb lett volna, ha nemcsak a kötetek, hanem az egyes müvek e r e d e t i cimét is feltüntetik a bibliográfiában. Vagyis e tekintetben érdemes lett volna követni a Kozocsa-Radó gyakorlatát: a mücimek egy részét onnan átvehették volna, a finn mücimek feltárását pedig több ujabban megjelent antológia könnyithette volna meg valamennyire. Igy is nagy munka lenne persze ez, de egy igényes bibliográfiától nem tulzás megkivánni az ilyen mértékü pontosságot is. Meg vagyok győződve róla, hogy a szerkesztő szándéka is ez volt, csak - időigényes munka lévén - végül elmaradt, hogy a könyv a kongresszus idejére elkészüljön. Igy - bármennyire rokonszenves a tisztelgés szándéka és gyakorlata könyvkiadásunkban, többek között épp a finnugor irodalmakat illetően - én mégis szivesebben látnám a rendszeresebb és tervszerübb odafigyelést és reagálást, azt, hogy ne kelljen ürügyet keresni egy-egy fontos mü megjelentetésére, s juthasson idő az elmélyült munkára is.

Mert ugyancsak a sietség kényszerével magyarázható, hogy a bibliográfiában szereplő finn irók közül 37-nek, az észtek közül hétnek, valamint még három egyéb nemzetiségü szerzőnek hiányosak, ill. hiányoznak a személyi (születési, halálozási) időadatai. A nagy utánjárást igénylő pár esetet kivéve néhány egészen könnyen földerithető (vagy ismert) adat is hiányzik: Daniel Katzé, akinek 1972-ben magyarul is megjelent könyve boritólapjáról kiderithető születési éve. Aztán napilapjaink is hirt adtak a mult év decemberében Sylvi Kekkonen haláláról, három éve pedig a magyarbarát Martti Santavuoriéról, s ugyancsak közismert lehet Képes Géza jóvoltából a népi versmondó Larin Paraske életutja. Az sem való-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szinü, hogy a négy - a felszabadulás óta megjelent - észt mü szerzőjéről a fordítók vagy a kiadók ne tudtak volna adatot szolgáltatni.

E hiányokat nem a kákán is csomót keresve emlitettem meg, hanem mert tisztelem a vállalkozás nagyságát, igényességét, s szeretném a lehető legteljesebbnek látni. Körültekintően megszerkesztett névmutatóját (amelyben az oldalszám aláhuzásával ügyesen kiemelik az eredeti müvek szerzőit) külön dicséret illeti. (A feldolgozott vegyes antológiák, gyüjtemények jegyzékét dicsérve viszont azt kell mondanunk, hogy mellettük szivesen látnánk még a felhasznált folyóiratok, hirlapok cimjegyzékét is, ami jelentősen növelné a bibliográfia információs értékét.)

Van persze a kiadványnak egy óriási információs értéke nem könyvtárosi-kutatói, hanem kiadói, irodalompolitikai szempontból is. Fölmérhető a segitségével, mennyire ismerjük (ismerhetjük) az egyes rokonnépek irodalmát, hol vannak fehér foltok, adósságok. Nos: a kötet mindenekelőtt azt mutatja meg, hogy - ha néhol eléggé személyhez kötötten, egy-két személy buzgalmából következően is - viszonylag gazdag anyagmennyiség gyült össze az elmult mintegy két évszázad során. A gazdagabb, magyarul is jobban hozzáférhető anyag már e bibliográfia adatai szerint is a népköltészeti, s a mennyiségi és minőségi hiányok inkább a közelmult és a jelen irodalma esetében látszanak. Az pl., hogy mindeddig egyetlen finn és észt költőt nem találtunk alkalmasnak arra, hogy önálló válogatott kötetüket kiadjuk magyarul. (Érdemes lenne számba venni, hány európai nép van rajtuk kivül, amelynek költőivel ilyen mostohán bántunk.) Sajnálatos, hogy a világhirü Vainö Linna még mindig csak egy müvével szerepelhet e bibliográfiában, amikor a nála kisebb sulyu Mika Waltari - detektivregényeit és verseit nem számitva - kilenccel szerepel. Hogy a Szovjetunióban élő kis finnugor népek egy részének mai irodalmából nagyon kevéske látszik. Hogy sem finn, sem észt irodalomtörténeti áttekintés nem olvasható magyarul.

Az emlitett kongresszusra azóta persze törlesztődött a hiányok egy része. A Hadmenet, nászmenet és a Medveének c. kötetek a népköltészeti anyagot tették még teljesebbé, az utóbbi ezenkivül növelte a bepillantási lehetőséget a keleti finnugor népek mai irodalmába is. A XX. századi észt lirát pedig az Észt költők antológiája mutatja be kitünően, gazdagon.

Mindez pedig azt is jelenti, hogy máris ujabb anyag vár bibliográfiai feldolgozásra, és ez - reméljük, e bőség után nem következnek "szük esztendők" - a későbbiekben folyamatosan növekedni fog. Vagyis szükségesnek látszana e bibliográfia kurrenssé tétele, amit az összegyült anyagtól függően 2-3 évenként megjelenő füzetek formájában lehetne kiadni. Az első füzetben érdemes lenne a mostani kötet hiányainak pótlását is közölni, mielőtt ezek az adatok egyszer s mindenkorra elvesznek szem elől.

A folytonosságban egyelőre csak erősen bizakodunk, és buzditjuk rá a Szabó Ervin Könyvtárt és Jávori Jenőt - magáért a gazdag, nagyszabásu és hiánypótló kiadványért viszont most mondunk köszönetet mind az intézménynek, mind a szerkesztőnek és munkatársainak. Köszönjük, hogy ezzel a sok területen használható, irodalompolitikai szempontból is jelentős könyvészeti munkával gazdagitották kulturális életünket. Befejezésül - Belia György szavait kölcsönvéve - még azt mondhatjuk: "jó volna, ha példáját követnék mások is, és csakhamar elkészülnének szerb-horvát, csehszlovák, stb. vonatkozásban is ilyen jellegü müvek."

SZ. NAGY Lajos

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

C O N T E N T S

SEBESTYÉN GÉZA (1912-1976) 5-8. p.

CSÜRY István

THE WORKSHOP OF DEBRECEN PERFORMING LIBRARY RESEARCHES FROM 1950 TO 1975. - Library science researches going on in the University Library of Debrecen and in the co-operating libraries of Debrecen: the development of the workshop and the beginnings of its activity (local history work, publishing activity, etc.). The place of librarianship performed in Debrecen in present Hungarian library science activity, further possibilities and things to be done. 9-24. p.

BÉNYEI Miklós

EXPERIMENT TO SPECIFY THE CONCEPT OF LOCAL KNOWLEDGE. - The interpretation of local knowledge (information on local knowledge; documents on local knowledge; social demands and requirements). Formal side of local knowledge, cognate ideas: local history, knowledge of country. 24-34. p.

MOHOR Jenő

COMMENTS ON THE ACTIVITY OF HUNGARIAN COUNTY LIBRARIES IN THE FIELD OF LITERATURE RESEARCH. - Increasing and growing tasks of Hungarian county libraries, the from them arising things to be done and difficulties. Analysis of literature researches which were prepared by Hungarian county libraries from March 1973 to July 1975. Sources utilized for literature researches, methods of researches. Consequences arising from the investigation. 35-41. p.

FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István

LIBRARIES AND MODERN SHORT STORIES. MEDITATION ABOUT SEVEN TABLES. - In nos.5. and 6., 1976 of our journal the authors presented the results of their international reading sociological investigation. This article draws the conclusions from the stuff in connection with the reading of librarians. Readers' strategy and taste formula; reception and interpretation of two modern short stories. 41-51. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

URBÁN László

DIMENSIONING OF STACK-ROOMS. - Economicalness of stack-rooms from architectural point of view; characteristics of storage on several floors. The article is supplemented by 12 figures. 51-65. p.

PETHES Iván - TOLNAI György - TURCSÁNYI Tamás - VARGA Jánosné

COMPUTERIZED ARRANGEMENT OF UDC NOTATIONS. - The Scientific Information Service of the National Centre for Training of Managers together with the Computer-Technological Institute of the Ministry of Labour developed the Computerized Information System of Bibliography and Documentation; in the article the method is described which is applied for the computerized arrangement of UDC notations. The UDC (UDC notations; types of UDC notations; set of UDC notations; compilation of compound notations); UDC arrangement (arrangement of UDC notations in depth; forming of UDC groups); general computer-technological approach (the realized solution of arrangement in complete depth; computer-technological approach to group forming, sorting task; realized solution of group forming). 65-87. p.

AVRAM, Henriette D. - RATHER, Lucia J.

PRINCIPLES OF FORMAT DESIGN. - Summary of the article, published in Journal of Library Automation, 1974. 3.no. 88-92. p.

I N L A N D I S H P A N O R A M A

BORSA Gedeon

SEARCH OF OLD HUNGARIAN PRINTS ABROAD. - The author reports in summarized form on the work going on in Hungary which tended towards the finding out of prints made prior to 1801 in Hungary or in Hungarian language made abroad as well as their bibliographic registration. 93-97. p.

SZ.NAGY Lajos

CURRENT FOREIGN PERIODICALS IN HUNGARIAN ETHNOGRAPHIC RESEARCH AND IN SPECIAL LIBRARIES OF THE DISCIPLINE. - Users of documents, claimants for information in ethnography. Habits of Hungarian ethnographic researcher in the use of periodicals. Ethnographic periodical sources in foreign abstracting journals. Comparative investigation of foreign abstracting journals and resources of Hungarian references. Linguisitic division of periodicals. Current foreign periodicals in the special libraries of the discipline. Some conclusions and proposals. 97-113. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ELEKES Péter

THE WORK OF THE INTERNATIONAL EXCHANGE SERVICE OF THE NATIONAL SZÉCHÉNYI LIBRARY. - The development of the International Exchange Service in the Hungarian national library. Officials, the place of the department in the national library (types of the exchange service: exchange on the basis of cultural agreement or self-acting exchange; exchange of own publications; exchange of official publications; exchange of duplicates; asking for Hungarica, desiderata as one of the main functions of exchange service; the International Exchange Service acting as an exchange centre.)

114-120. p.

F O R U M

SKALICZKI Józsefné

LOCAL KNOWLEDGE RESEARCHES IN THE MUSIC DEPARTMENTS OF PUBLIC LIBRARIES. - Proposal for research of the Music section of the Association of Hungarian Librarians. 121-122. p.

ZALLÁR Andor - VÁSÁRHELYINÉ DE RIVÓ Márta

INCREASING SIGNIFICANCE OF THE CENTRAL RETROSPECTIVE PERIODICA-CATALOGUE IN BOOK FORM IN THE FIELD OF MEDICINE. - The catalogue in book-form realized in the Library of the Medical University of Szeged is described as well as the experiences relating to its methodology and utilization. 122-123. p.

O U T L O O K

KALAJDZSIEVA, K.

THE ROLE AND TASKS OF THE NATIONAL LIBRARY IN THE LIBRARY SYSTEM OF EUROPEAN COUNTRIES. - The study entitled "Rolja i funkcii na nacionalnata biblioteka v bibliotecsnite szisztemi na evropejszkite sztrani", published in Izvesztija na Narodnata Biblioteka "Kiril i Metodij", XIII XIX , 1973. 11-51.p.

124-130. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

THE PROGRAMME OF THE GERMAN FEDERAL REPUBLIC GOVERNMENT IN INTEREST OF A HIGHER LEVEL IN INFORMATION AND DOCUMENTATION. - The text entitled Programm der Bundesregierung zur Förderung der Information und Dokumentation, published in Nachrichten für Dokumentation, 1975. 2.no. 41-46.p. is summarized by SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa. 130-136. p.

LITERATURE SUPPLY FROM THE ASPECT OF PLANNING PROFESSIONAL INFORMATION SYSTEMS. - The theses Literaturversorgung unter dem Aspekt der Planung von Fachinformationssystemen, published in Nachrichten für Dokumentation, 1975. 2.no. 47-49.p. is summarized by SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa. 136-140. p.

KOROLEV, M.

HOW DOES INFORMATION "WORK"? - The article Kak "rabotaet" informacija?, published in Pravdà, September 1974. no.11-12. is summarized by SONNEVEND Péter. 140-143. p.

SZILVÁSSY Zoltánné

INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE STANDARD BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION OF PERIODICAL PUBLICATIONS. - Report on the conference held in Paris, October 21-22, 1975. and on the ISDS meeting. 144-146. p.

CSÜRY István

LIBRARY STUDY TOUR IN FRANCE. - Report on experiences gained in French university libraries. 146-151. p.

DIMA-DRĂGAN, Corneliu

THE UNIVERSITY LIBRARY SCIENCE EDUCATION IN ROUMANIA IS 50 YEARS OLD. - The article written for our journal (L'enseignment bibliologique universitaire en Roumanie. Un demi-siécle d'existence et de dévelopment) is translated by KÖVENDI Dénes. 152-155. p.

KOVÁCS Ilona

EXPERIENCES IN AMERICAN LIBRARY EDUCATION. - The author spent one year at the Kent University USA with the scholarship founded in memory of István Gombocz for the training of Hungarian librarians, she describes the American library training and continuing training and the organizational building up of the university training. 156-161. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KAMARÁS István

RUBAKIN IN NORTH LONDON OR HOW DOES A READER GET INTO THE CURRICULUM? ONE DAY IN THE POLYTECHNIC LIBRARY SCHOOL IN NORTH LONDON. - Report of a study tour. 161-168. p.

ABIDI, S.A.H.

TRENDS OF LIBRARY EDUCATION IN EAST AFRICA. EAST AFRICAN LIBRARY SCHOOL. - The book (Accra, 1975 9 p.) is summarized by TÖRÖK Sára. 168-172. p.

MC FAYDEN, Don

THE PSYCHOLOGY OF INQUIRY. REFERENCE SERVICE AND THE CONCEPT OF INFORMATION EXPERIENCE. - The article, published in Journal of Librarianship 7 (1) January. 1975. 2-11.p. is summarized by NAGY Attila. 172-177. p.

MUSIC AND FINE ARTS IN THE GENERAL LIBRARY. - Library Trends devoted the 3rd number of its vol.1974-75 to this theme. The main articles are summarized by GYIMES Ferenc. 177-181. p.

THOMAS, Pauline A. - ROBERTSON, Stephen E.

A COMPUTER SIMULATION MODEL OF LIBRARY OPERATIONS. - The article published in Journal of Documentation, 1975. 1.no. 1-18.p. is summarized by SÁRDY Péter. 181-186. p.

PAPP István

LIBRARY BUILDING CONFERENCE IN FINLAND. - Report on the conference organized by the Finnish National UNESCO Committee from June 30, 1975 to July 4, 1975. 186-189. p.

R E V I E W

Computers and the UDC. (Rev. KÖVENDI Dénes) 190-191. p.

HILLER István: The development of the first Hungarian special library. (Rev. VÉRTESSY Miklós) 192-193. p.

A small treat in the reading camp. (Rev. DÁN Krisztina) 194-197. p.

Bibliography of the Finno-Ugrian people's literature. (Rev. SZ.NAGY Lajos) 197-199. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

I N H A L T

SEBESTYÉN GÉZA (1912-1976) 5-8. p.

CSÜRY István

WERKSTATT DER BIBLIOTHEKSFORSCHUNGEN IN DEBRECEN 1950-1975. - Bibliothekswissenschaftliche Forschungen in der Universitätsbibliothek, Debrecen und in den mit ihr kooperierenden Bibliotheken von Debrecen; Entwicklung der Werkstatt und die ersten Anfänge ihrer Tätigkeit (ortsgeschichtliche Arbeit, Verlagstätigkeit, usw.). Der Platz des Bibliothekswesens von Debrecen in der gegenwärtigen ungarischen bibliothekswissenschaftlichen Tätigkeit, weitere Möglichkeiten und Arbeiten. 9-24. p.

BÉNYEI Miklós

VERSUCH ZUR BESTIMMUNG DES BEGRIFFES ORTSKUNDE. - Erläuterung der Ortskunde. Inhalt der Ortskunde (Information über Ortskunde; Dokumenten der Ortskunde; gesellschaftliche Ansprüche, Bedürfnisse). Formelle Seite der Ortskunde. Verwandschaftliche Begriffe; Ortsgeschichte, Heimatskunde. 24-34. p.

MOHOR Jenő

BEMERKUNGEN ÜBER DIE TÄTIGKEIT DER BEZIRKSBIBLIOTHEKEN AUF DEM GEBIETE DER LITERATURFORSCHUNG. - Die Zunahme und Erweiterung der Aufgaben unserer Bezirksbibliotheken und die daraus entspringenden Aufgaben und Schwierigkeiten. Die Analyse der Literaturforschungen, welche unsere Bezirksbibliotheken zwischen März 1973 und Juli 1975 verfertigten. Die zu den Literaturforschungen verwendeten Quellen, Methoden der Forschungen. Die sich aus Untersuchungen ergebenen Folgerungen. 35-41. p.

FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István

DIE BIBLIOTHEKARE UND DIE MODERNEN NOVELLEN. MEDITATION ÜBER SIEBEN TABELLEN. - Die Verfasser legten die Ergebnisse ihrer internationalen lesesoziologischen Untersuchungen in den 5. und 6. Heften des Jahrganges 1976. unserer Zeitschrift dar. Vorliegender Artikel zieht die Konsequenzen von dem Rohmaterial, welche sich auf das Lesen der Bibliothekaren beziehen. Leserstrategie und Geschmacksformel; Aufnahme und Deutung zwei moderner Novellen. 41-51. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

URBÁN László

DIMENSIONIERUNG VON BÜCHERSPEICHERN. - Wirtschaftlichkeit der Bücherspeicher von architektonischem Standpunkt; Eigenarten der mehrgeschossigen Speichern. 12 Abbildungen ergänzen den Artikel. 51-65. p.

PETHES Iván - TOLNAI György - TURCSÁNYI Tamás - VARGA Jánosné

ORDNEN DER DK-SIGNATUREN MIT KOMPUTER. - Der Wissenschaftliche Informationsdienst der Nationalen Zentrale für Managerbildung und das Komputertechnische Institut des Arbeitsministeriums entwickelten gemeinsam das Komputerisierte Informationssystem für Bibliographie und Dokumentation, welches man bei dem komputerisierten Ordnen der DK-Signaturen verwenden wird. Die DK (DK-Signatur; Typen der DK-Signaturen; Signatursatz der DK; Konzipierung der komplexen Signaturen); DK Ordnen (das Ordnen der DK-Signaturen in voller Tiefe; Ausbildung der DK Gruppe); Allgemeine komputertechnische Annäherung (verwirklichte Lösung des Ordnens in Voller Tiefe); Komputertechnische Annäherung der Gruppenbildung, Auswahlaufgaben; verwirklichte Lösung der Gruppenbildung. 65-87. p.

AVRAM, Henriette D. - RATHER, Lucia J.

PRINZIPIEN DER FORMAT-PLANUNG. - Zusammenfassung des Artikels "Principles of format design", veröffentlicht in Journal of Library Automation, 1974. 3.No. (Zus.: NÉRAY Judit) 88-92. p.

I N L Ä N D I S C H E R R U N D S C H A U

BORSA Gedeon

ERFORSCHUNG UNGARISCHER DRUCKE IM AUSLANDE. - Der Verfasser berichtet zusammenfassend über jene Forschungen, welche in den letzten Jahren sich auf die Erforschung und bibliographische Bearbeitung der Drucke richteten, die vor 1801 in Ungarn bzw. im Auslande in ungarischer Sprache veröffentlicht wurden. 93-97. p.

SZ.NAGY Lajos

GANGBARE AUSLÄNDISCHE PERIODIKA IN DER UNGARISCHEN ETHNOGRAPHISCHEN FORSCHUNG UND IN DEN FACHBIBLIOTHEKEN DES WISSENSCHAFTSZWEIGES. - Benützer der Dokumente, Ansucher der Informationen auf dem Gebiete der ethnographischen Forschung. Gewohnheiten der ungarischen Ethnographen in der Benützung der Periodika. Material der ethnographisen Periodika in den ausländischen Referatenzeitschriften. Komparative Untersuchung der ausländischen Referatenzeitschriften und des Materials ungarischer Referenzen. Sprachliche Teilung der Periodika. Gangbare ausländische Periodika in den Fachbibliotheken des Wissenschaftszweiges. Einige Folgerungen und Vorschläge. 97-113. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ELEKES Péter

DIE TÄTIGKEIT DES INTERNATIONALEN TAUSCHVERKEHRDIENSTES IN DER NATIONALBIBLIOTHEK SZÉCHÉNYI. - Die Entwicklung des Internationalen Tauschverkehrs in der ungarischen Nationalbibliothek. Die Referenten und die Stelle der Abteilung in der Nationalbibliothek (Typen des Tauschdienstes: Tausch im Rahmen des Kulturabkommens oder automatischer Tausch; Tausch eigener Veröffentlichungen; Tausch offizieller Publikationen; Tausch von Duplikaten; Einholung der Hungarica, Desiderata als eine Hauptfunktion des Tauschverkehrs; die Tätigkeit des Internationalen Tauschdienstes als Tauschzentrale). 114-120. p.

F O R U M

SKALICZKI Józsefné

ORTSKUNDIGE FORSCHUNGEN IN DEN MUSIKABTEILUNGEN DER ALLGEMEINEN ÖFFENTLICHEN BIBLIOTHEKEN. - Forschungsvorschlag der Musiksektion des Vereines Ungarischer Bibliothekare. 121-122. p.

ZALLÁR Andor - VÁSÁRHELYINÉ DE RIVÓ Márta

ZUNEHMENDE WICHTIGKEIT DES ZENTRALEN RETROSPEKTIVEN ZEITSCHRIFTEN BANDKATALOGS AUF DEM GEBIETE DER MEDIZIN. - Der Bandkatalog verwirklicht in der Medizinischen Universitätsbibliothek, Szeged wird dargestellt wie auch die Erfahrungen bezüglich seiner Methodik und Benützung beschrieben. 122-123. p.

A U S B L I C K

KALAJDZSIEVA, K.

DIE ROLLE UND AUFGABEN DER NATIONALBIBLIOTHEK IN DEN BIBLIOTHEKSSYSTEM EUROPÄISCHER LÄNDER. - Zusammenfassung des Artikels "Rolja i funkcii na nacionalnata biblioteka v bibliotecsnite szisztemi na evropejszkite sztrani", veröffentlicht in Izvesztija na Narodnata Biblioteka "Kiril i Metodij", XIII XIX , 1973. 11-51.p. (Zus.: PINTÉR Márta) 124-130. p.

REGIERUNGSPROGRAMM IN DER DEUTSCHEN BUNDESREPUBLIK IM INTERESSE EINES ERHÖHTEN INFORMATIONS UND DOKUMENTATIONSDIENSTES. - Zusammenfassung des Artikels "Programm der Bundesregierung zur Förderung der Information und Dokumentation", veröffentlicht in der Zeitschrift Nachrichten für Dokumentation, 1975. 2.No. 41-46.S. (Zus.: SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa) 130-136. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

LITERATURVERSORGUNG UNTER DEM ASPEKT DER PLANUNG VON FACH-INFORMATIONSSYSTEMEN. - Die Thesen veröffentlicht in der Zeitschrift Nachrichten für Dokumentation, 1975. 2.No. 47-49.S. werden zusammengefasst. (Zus.: SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa)

136-140. p.

KOROLEV, M.

WIE "ARBEITET" DIE INFORMATION? - Zusammenfassung des Artikels Kak "rabotaet" informacija, veröffentlicht in der Tageszeitung Pravda, 11-12.No. September, 1974. (Zus.: SONNEVEND Péter).

140-143. p.

SZILVÁSSY Zoltánné

INTERNATIONALE KONFERENZ ÜBER DIE STANDARDISIERTE BESCHREIBUNG PERIODISCHER PUBLIKATIONEN. - Bericht über die Konferenz und die ISDS Verhandlung, organisiert am 21. und 22. Oktober, 1975 in Paris.

144-146. p.

CSÜRY István

BIBLIOTHEKARISCHE STUDIENREISE IN FRANKREICH. - Bericht über die Erfahrungen einer Studienreise in den französischen Universitätsbibliotheken.

146-151. p.

DIMA-DRĂGAN, Corneliu

DIE BIBLIOTHEKSWISSENSCHAFTLICHE UNIVERSITÄTSBILDUNG IN RUMANIEN IST 50 JAHRE ALT. - Übersetzung des Artikels "L'enseignement bibliologique universitaire en Roumanie. Un demi-siécle d'existence et de développement" für unsere Zeitschrift geschrieben. (Übers.: KÖVENDI Dénes)

152-155. p.

KOVÁCS Ilona

ERFAHRUNGEN AUS DEM KREIS AMERIKANISCHER BIBLIOTHEKARBILDUNG. - Die Verfassering verbrachte ein Jahr an der Universität in Kent (VSA), als Stipendistin, gestiftet in Erinnerung von István Gombocz zur Weiterbildung von ungarischen Bibliothekaren; sie berichtet über ihre Erfahrungen auf dem Gebiete der Fortbildung und amerikanische Bibliothekarsbildung, wie auch über den organisatorischen Aufbau der Bibliothekarsbildung.

156-161. p.

KAMARÁS István

RUBAKIN IN NORDLONDON, ODER WIE KOMMT DER LESER IM LEHRSTOFF? EIN TAG IM POLITECHNISCHEN INSTITUT FÜR BIBLIOTHEKARSBILDUNG IN NORDLONDON. - Bericht einer Studienreise.

161-168. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ABIDI, S.A.H.

DIE ANFANGE DER BIBLIOTHEKARSBILDUNG IN OSTAFRIKA. INSTITUT FÜR BIBLIOTHEKARSBILDUNG IN OSTAFRIKA. - Zusammenfassung der Publikation "Trends of library education in East Africa, Verlag Accra, 1975. 9 S. (Zus.: TÖRÖK Sára) 168-172. p.

MC FADYEN, Don

PSYCHOLOGIE DER ORIENTIERUNG. INFORMATIONSDIENST UND ORIENTIERUNG, BZW. BEGRIFF DER SELBSTÄNDIGEN ERKENNTNIS. - Zusammenfassung des Artikels "The psychology of Inguiry: reference and the concept of information/experience", veröffentlicht in Journal of Librarianship, Jänner, 1975. 2-11.S. (Zus.: NAGY Attila) 172-177. p.

MUSIK UND BILDENDE KUNST IN DEN BIBLIOTHEKEN MIT ALLGEMEINEN SAMMELKREIS. - Library Trends befasste sich im Jahrgang 75. No.3. mit diesem Thema. Die wichtigsten Artikeln worden zusammenfassend dargestellt. (Zus.: GYIMES Ferenc) 177-181. p.

THOMAS, Pauline A. - ROBERTSON, Stephen E.

SIMULATIONSMODELL DER BIBLIOTHEKSARBEITEN MIT KOMPUTERN. - Der Artikel "A computer simulation model of library operations", veröffentlicht in Journal of Documentation, 1975. 1.No. 1-18.S. wird zusammengefasst. (Zus.: SÁRDY Péter) 181-186. p.

PAPP István

KONFERENZ FÜR BIBLIOTHEKSBAU IN FINLAND. - Bericht über die Konferenz organisiert seitens des Finnishen UNESCO Kommission vom 30. VI. bis 4. VII. 1975. 186-189. p.

R E Z E N S I O N E N

Computers and the UDC. (Rez.: KÖVENDI Dénes) 190-191. p.

HILLER István: Die Entwicklung der ersten Fachbibliothek in Ungarn. (Rez.: VÉRTESY Miklós) 192-193. p.

Ein kleines Traktament im Leselager. (Rez.: DÁN Krisztina) 194-197. p.

Bibliographie der Literatur finnisch-ungrischer Völker. (Rez.: SZ.NAGY Lajos) 197-199. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

С О Д Е Р Ж А Н И Е

ШЕБЕШТЬЕН ГЕЗА (1912–1976) стр. 5–8.

ЧЮРИ Иштван
"МАСТЕРСКАЯ" НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЮ В ГОРОДЕ ДЕБРЕЦЕН В 1950–1975 гг. – Научно-исследовательская работа по библиотековедению в дебреценской Университетской Библиотеке и в библиотеках города, сотрудничающих с ней; сформирование "мастерской" и начало ее деятельности (краеведческая работа, издательская деятельность и т.д.). Место дебреценского библиотечного дела в настоящей венгерской библиотековедческой деятельности, дальнейшие возможности и задачи. стр. 9–24.

БЕНЬЕИ Миклош
ПОПЫТКА НА ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ "КРАЕВЕДЕНИЕ". – Понимание понятия краеведение. Содержание краеведения (краеведческая информация; краеведческие документы; общественные запросы, потребности). Формальная сторона краеведения. Родственные понятия: местная история, отечествоведение. стр. 24–34.

МОГОР Енё
ПРИМЕЧАНИЯ К СПРАВОЧНО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЕНГЕРСКИХ ОБЛАСТНЫХ БИБЛИОТЕК. – Увеличение и расширение задач областных библиотек и вытекающие из этого задачи и трудности. Анализ подготовленных библиографий в областных библиотеках между периодом от марта 1973 г. по июль 1975 г. Применяемые источники, методы исследований. Выводы, вытекающие из исследования данного вопроса. стр. 35–41.

ФОГАРАШИ Миклош – КАМАРАШ Иштван
БИБЛИОТЕКАРИ И СОВРЕМЕННЫЕ РАССКАЗЫ. РАЗМЫШЛЕНИЯ НАД 7 ТАБЛИЦАМИ. – Авторы статьи в 5-ом и 6-ом номере журнала от 1975 г. обобщили результаты международного исследования по социологии чтения. Настоящая статья, на основании сырого материала, содержит выводы чтения библиотекарей. Читательская стратегия и формула вкуса; восприятие и толкование двух современных рассказов. стр. 41–51.

УРБАН Ласло
РАССЧЁТ БИБЛИОТЕЧНЫХ ХРАНИЛИЩ. – Экономичность хранилищ с архитектурной точки зрения; особенности многоэтажных хранилищ. Статью дополняют 12 таблиц. стр. 51–65.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ПЕТЕШ Иван – ТОЛНАИ Дьёрдь – ТУРЧАНИ Тамаш – ВАРГА Яношнэ

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ ИНДЕКСОВ УДК С ПОМОЩЬЮ ЭВМ. – Метод для систематизации индексов УДК с помощью ЭВМ описанный в статье, является частью системы БИБЛОС (Библиографическая-документационная система автоматизированной информации), которая была разработана Информационной службой Венгерского Центра по усовершенствованию руководящих кадров и Института Вычислительной техники Министерства труда. УДК (УДК индекс, типы УДК индексов; комплект УДК индексов; составление сложных индексов). Общий вычислительно-технический подход (решение систематизации в полной глубине; вычислительно-технический подход формирования групп индексов; задача селекции; решение формирования групп индексов). стр. 65-87.

АВРАМ, Хэнриет Д. – РАТЕР, Лучия Й.

ПРИНЦИПЫ ПЛАНИРОВАНИЯ ФОРМАТА. – Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Journal of Library Automation". №3. от 1974 г. стр. 88-92.

Б И Б Л И О Т Е Ч Н А Я Ж И З Н Ь С Т Р А Н Ы

БОРША Гедеон

ИССЛЕДОВАНИЕ СТАРЫХ ВЕНГЕРСКИХ ДОКУМЕНТОВ ЗА РУБЕЖОМ. – Автор статьи суммирует те исследования, которые за последние годы проводились в Венгрии и за рубежом в области вскрытия и библиографической регистрации венгерских документов, подготовленных перед 1801 г. стр. 93-97.

С.НАДЬ Лайош

ПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕКУЩИХ ИНОСТРАННЫХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ В ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ И В ОТРАСЛЕВЫХ СПЕЦИАЛЬНЫХ БИБЛИОТЕКАХ. – Пользователи документов, пользователи информаций в области этнографических исследований. Навыки пользования периодическими изданиями венгерских этнографов. Отражение этнографического материала в зарубежных реферативных журналах. Сравнительное исследование материала иностранных реферативных журналов и материала, цитированного венгерскими авторами. Распределение периодических изданий по языкам. Текущие иностранные периодические издания в отраслевых специальных библиотеках. Некоторые выводы и предложения. стр. 97-113.

ЭЛЕКЕШ Петер

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СЛУЖБУ МЕЖДУНАРОДНОГО ОБМЕНА (СМО) ИЗДАНИЯМИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ СЕЧЕНИ. – Сформирование СМО в венгерской национальной библиотеке. Справочно-информационная служба, место СМО в структуре национальной библиотеки (виды деятельности обмена изданиями: автоматический обмен или на основании культурных соглашений; обмен собственными изданиями; обмен с оффициональными изданиями; обмен с дублетными материалами; затребование хунгарика; дезидераты как одна из важных функций СМО; деятельность СМО как национального центра. стр. 114-120.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ф О Р У М

ПКАЛИЦКИ Йожефнэ
КРАЕВЕДЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В МУЗЫКАЛЬНЫХ ОТДЕЛАХ МАССОВЫХ БИБЛИОТЕК. – Исследовательское предложение Музыкальной секции Общества венгерских библиотекарей. стр. 121–122.

ЗАЛЛАР Андор – ВАПАРХЕЛЬИНЭ ДЕ РИВО Марта
ПОВЫШАЮЩАЯСЯ РОЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО РЕТРОСПЕКТИВНОГО КАТАЛОГА МЕДИЦИНСКИХ ЖУРНАЛОВ. – Печатанный каталог Библиотеки сегедского Университета медицинских наук; методические опыты и советы для пользования каталогом. стр. 122–123.

Н О В О Е З А Р У Б Е Ж О М

КАЛАЙДЖИЕВА, К.
РОЛЬ И ЗАДАЧИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ В БИБЛИОТЕЧНОЙ СИСТЕМЕ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН. – Суммирование статьи, опубликованной в ежегоднике "Известия на Народната библиотека "Кирил и Методий". 13 (19) том. 1973. стр. 11–51. (Сумм.: ПИНТЕР Марта) стр. 124–130.

ПРОГРАММА ПРАВИТЕЛЬСТВА ГЕРМАНСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РЕСПУБЛИКИ В ИНТЕРЕСАХ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ИНФОРМАЦИИ И ДОКУМЕНТАЦИИ. – Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Nachrichten für Dokumentation" № 2 от 1975 г. стр. 41–46. (Сумм.: СИНАИНЭ ЛАСЛО Жужа) стр. 130–136.

ЛИТЕРАТУРНАЯ ОСНАЩЕННОСТЬ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПЛАНИРОВАНИЯ ОТРАСЛЕВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ. – Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Nachrichten für Dokumentation" № 2 от 1975 г. стр. 47–49. (Сумм.: СИНАИНЭ ЛАСЛО Жужа) стр. 136–140.

КОРОЛЕВ, М.
КАК "РАБОТАЕТ" ИНФОРМАЦИЯ? – Суммирование статьи, опубликованной в газете "Правда" 11–12 сентября 1974 г. (Сумм.: ЗОННЕВЕНД Петер) стр. 140–143.

СИЛВАШИ Золтаннэ
МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ О СТАНДАРТНОЙ ЗАПИСИ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ. – Отчёт о конференции, организованной 21–22 октября 1975 г. в Париже и о совещании о регистрационной системе периодических изданий. стр. 144–146.

ЧЮРИ Иштван
БИБЛИОТЕЧНАЯ КОММАНДИРОВКА В ФРАНЦИИ. – Отчёт об опытах, приобретенных в французских университетских библиотеках. стр. 146–151.

ДИМА-ДРАГАН, Корнелию
50 ЛЕТ ПОДГОТОВКИ БИБЛИОТЕКАРЕЙ В РУМАНИИ. – Написанную для журнала статью перевел КЁВЕНДИ Денеш. стр. 152–155.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

КОВАЧ Илона
ОПЫТЫ О ПОДГОТОВКЕ БИБЛИОТЕКАРЕЙ В АМЕРИКЕ. – Автор статьи, получивши стипендию, основанную для венгерских библиотекарей в память Гомбоц Иштвана, провела один год в Университете в Кент. Излагает американские опыты, организационную структуру повышения квалификации и подготовки библиотекарей. стр. 156–161.

КАМАРАШ Иштван
РУБАКИН В СЕВЕРНОМ ЛОНДОНЕ, ИЛИ КАКИМ ОБРАЗОМ ПОПАДАЕТ ЧИТАТЕЛЬ В УЧЕБНЫЙ МАТЕРИАЛ? ОДИН ДЕНЬ В БИБЛИОТЕЧНОЙ ШКОЛЕ СЕВЕРНО-ЛОНДОНСКОГО ПОЛИТЕХНИКУМА. – Отчёт коммандировки. стр. 161–168.

АБИДИ, Ш.А.Н.
НАЧАЛА ПОДГОТОВКИ БИБЛИОТЕКАРЕЙ В ВОСТОЧНОЙ АФРИКИ. ШКОЛА ДЛЯ ПОДГОТОВКИ БИБЛИОТЕКАРЕЙ В ВОСТОЧНОЙ АФРИКЕ. – Суммирование издания "Trends of library education in East Africa." (Acra, 1975. стр. 9) (Сумм.: ТЁРЁК Шара) стр. 168–172.

МЕК ФЕДЬЕН, Дон
ПСИХОЛОГИЯ ИНФОРМИРОВАНИЯ. ИНФОРМАЦИОННАЯ СЛУЖБА И ПОНЯТИЕ ИНФОРМИРОВАНИЯ И САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ПОЗНАНИЯ. – Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Journal of Librarianship" № 1 от 1975 г. стр. 2–11. (Сумм.: НАДЬ Аттила) стр. 172–177.

МУЗЫКА И ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО В БИБЛИОТЕКАХ УНИВЕРСАЛЬНОГО ПРОФИЛЯ. – Суммирование статей, опубликованных в № 3 от 1974/75 журнала "Library Trends" (Сумм.: ДЬИМЕШ Ференц) стр. 177–181.

ТОМАС, Паулин А. – РОБЕРТСОН, Стефен Е.
МОДЕЛЬ СИМУЛЯЦИИ БИБЛИОТЕЧНЫХ ПРОЦЕССОВ НА ЭВМ. – Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Journal of Documentation" № 1 от 1975 г. стр. 1–18. (Сумм.: ШАРДИ Петер) стр. 181–186.

ПАПП Иштван
КОНФЕРЕНЦИЯ ПО БИБЛИОТЕЧНОМУ СТРОИТЕЛЬСТВУ В ФИНЛЯНДИИ. – Отчёт о конференции, организованной финской Национальной комиссией ЮНЕСКО от 30 июня по 4 июля 1975 г. стр. 186–189.

О Б З О Р

"Computers and the UDC". (ЭВМ и УДК) (Рец.: КЁВЕНДИ Денеш) стр. 190–191.

ГИЛЛЕР Иштван: Формирование первой венгерской специальной библиотеки. (Рец.: ВЕРТЕШИ Миклош) стр. 192–193.

О "читательских лагерях". (Рец.: ДАН Кристина) стр. 194–197.

Библиография литературы финно-угорских народов. (Рец.: С. НАДЬ Лайош) стр. 197–199.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ára: 30,— Ft

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban